Enigme ale istoriei

Abordând istoria universală din perspectiva ultimelor descoperiri, cu intuirea extraordinară a senzaţionalului în faptele obişnuite, Paul Ştefănescu ne invită la o captivantă incursiune în trecut, spre a descifra tainele marilor întrebări care au frământat din totdeauna imaginaţia umană.

Prin „studiile" sale, figuri şi întâmplări aureolate de mit ne devin familiare, iar secretele închise cu o mie de peceţi lasă cale deschisă spre înţelegerea lor.

9 789739 418720

Enigme ale istoriei

Paul Ştefănescu

ENIGME ALE ISTORIEI UNIVERSALE 1

NOUTĂȚI EDITORIALE

- *Hans Biedermann*, **Dicționar de simboluri**, I–II, 304+272 p.;
- *Leon Casso*, **Rusia și Bazinul Dunărean**, 240 p.;
- *Al. Ciorănescu*, **Dicționarul etimologic al limbii române**, format 17 x 24 cm, 1056 p.;
- *Nic. Densușianu*, **Istoria militară a poporului român**, 464 p.;
- *Ovidiu Drimba*, **Dicționar de autori, opere și personaje**, 240 p.;
- *Ovidiu Drimba*, **Rabelais și Renașterea europeană**, 224 p.;
- *M. Eminescu*, **Traduceri literare**, 320 p.;
- *M. Eminescu*, **Viața culturală românească. 1870–1889**, 304 p.;
- *W. Froehner*, **Columna lui Traian**, 160 p.;
- *Moses Gaster*, **Studii de folclor comparat**, 432 p.;
- *Pierre Grimal*, **Dicționar de mitologie greacă și romană**, 392 p.;
- *B. P. Hasdeu*, **Arhiva spiritistă**, vol. III, 320 p.;
- *B. P. Hasdeu*, **Folcloristica**, vol. I–II, 464+320 p.;
- *B. P. Hasdeu*, **Soarele și Luna**, folclor tradițional în versuri, ediție critică, I–II, 480+400 p.;
- *Iulia Hasdeu*, **Jurnal fantezist**, 320 p.;
- *Stephan A. Hoeller*, **Gnosticismul**, 208 p.;
- *Teodor Iordănescu*, **Viața privată în imperiul roman**, 160 p.;
- *Leo P. Kendall*, **Diamante faimoase și fatale**, 240 p.;
- *Claude Lecouteaux*, **Vampiri și vampirism**, 160 p.;
- *Fosco Maraini*, **Tibetul secret**, 416 p.;
- *I. M. Marinescu*, **Figuri din antichitatea clasică**, 336 p.;
- *I. Oprișan*, **Basme fantastice românești**, I–III, 352+336+368 p.; IV, 448 p.;
- *I. Oprișan*, **B. P. Hasdeu sau Setea de absolut. Tumultul și misterul vieții**, 592 p. + 16 planșe hors text;
- *I. Oprișan*, **Troițe românești. O tipologie**, 30 x 22 cm, integral color, 240 p.;
- *Victoria le Page*, **Shambhala**, 304 p.;
- *Maria Păun*, **Dicționar integral de sinonime**, 512 p.;
- *Simion Florea Marian – Tudor Pamfile – Mihai Lupescu*, **Cromatica poporului român**, 368 p.;
- *Pamfil Șeicaru*, **Scrieri din exil**, I–II, 416+576 p.;
- *Paul Ștefănescu*, **Inițiere și mari inițiați**, 273 p.;
- *Paul Ștefănescu*, **Mari scandaluri financiare**, 176 p.;
- *Paul Ștefănescu*, **„Nebunii" istoriei**, 352 p.;
- *Paul Ștefănescu*, **Din dosarele marilor procese ale lumii**, 192 p.;
- *Paul Ștefănescu*, **Enigme și mistere din toate timpurile**, I + II, 192 + 208 p.;
- *G. Dem. Teodorescu*, **Istoria limbii și literaturii române**, 464 p.;
- *Liviu Vălenaș*, **Memorialul stalinismului**, 496 p.;
- *Liviu Vălenaș*, **Cartea neagră a ceaușismului**, 496 p.;
- **Corpusul receptării critice a operei lui M. Eminescu. Sec. XIX**, vol. I–III, 400+ 432+448 p.; **Sec. XX**, vol. I, 352 p.;
- *Nicolae Petrescu*, **Memorii**, I–II, 448+352 p.;
- **Viața cărților lui Ovidiu Papadima**, 256 p.;
- *Giuseppe Cochiara*, **Istoria folcloristicii europene**, 464 p.

ÎN CURS DE APARIȚIE

- *Iulia Hasdeu*, **Cugetări**, 128 p.;
- *B. P. Hasdeu*, **Dacii. Elemente dacice în limba și cultura română**, 368 p.

PAUL ȘTEFĂNESCU

ENIGME ALE ISTORIEI UNIVERSALE
I

• Coperta I: Arderea pe rug (1314) a marilor maeștri ai Ordinului Templierilor: Jacques de Molay și Geoffroi de Charnay. Desen medieval. British Museum, Londra.

• Coperta IV: Triada divină: Osiris flancat de Isis și Horus. Grup statuar din aur și lapislazuli datând din timpul dinastiei a XXII-a. Muzeul Luvru, Paris.

Editura VESTALA
ISBN 973-9418-07-4
973-9418-08-2

© Toate drepturile sunt rezervate Editurii VESTALA

Paul Ștefănescu

ENIGME ALE ISTORIEI UNIVERSALE

I

Editura VESTALA
București, 2005

Dedic această carte soției mele Ioana–Mariana ca o modestă recunoștință pentru tot ce a făcut și face pentru mine și familie.

Cuvânt înainte

Propaganda și manipularea opiniei publice, iată principalii parametri care jalonează întreaga istorie a omenirii. Acești factori au contribuit la crearea miturilor ce pot fi considerate drept fondarea a civilizației. De altfel, ne întrebăm: Adevărul istoric poate fi o certitudine? Când te apleci asupra trecutului, te bazezi, în general, pe texte scrise, atât de la învingători, cât și de la învinși, sau, mai bine–zis, pe cronicarii aflați în serviciul unei puteri oarecare. Trebuie oare să acordăm o încredere oarbă acestor scrieri? În ceea ce privește epoca noastră, în ciuda mass–mediei omniprezente, este foarte dificil să vorbim de o informație completă. Și ne–am referi la un simgur exemplu: dosarele Revoluției din decembrie 1989!

Istoria are multiple fațete, unele dintre acestea cunoscute, care se învață încă de pe băncile școlii și altele necunoscute, sau chiar puțin elucidate! Această din urmă categorie a stat la baza opțiunii noastre în selectarea materialului tratat în lucrarea de față. Pornite din cele mai diverse domenii, evenimentele incluse în ultima categorie suscită interesul prin singularitatea lor, oferind una dintre cele mai pasionante și instructive lecturi. Probabil că această istorie paralelă și enigmatică îi va captiva pe unii dintre cititori și le va deschide gustul de a rămâne mai mult timp aplecați asupra tomurilor academice. Ne–am bucura dacă se va întâmpla așa – și ne gândim, în primul rând, la tineri – căci înseamnă că am reușit să ne atingem țelul.

Se pot distinge două tipuri de dezinformări de natură istorică. Una ce poate atrage după sine virtuți pozitive: ea înfrumusețează, informează și joacă, în cele din urmă, un rol educativ. Cealaltă distruge, murdărește și deservește cele mai oribile motivații.

Istoria se scrie în diferite chipuri și, de ce să n–o recunoaștem, uneori chiar și altfel de cum a fost ea în realitate. Tot acest demers este dictat de anumite interese, de multe ori greu de descifrat, așa cum se întâmplă și cu evenimentele în sine.

Pornind de la adevărata democrație, de la libertatea cuvântului

tipărit, pe de o parte, iar pe de altă parte, din dorința sinceră și respectul față de adevărul istoric, ne-am propus să oferim cititorilor, prin volumele de față, o suită de cazuri care, în decursul timpului, au provocat controverse puternice, din punct de vedere al autenticităților. Bazați pe o documentare perseverentă, rod a mulți ani de documentare, ne-am oprit, de această dată, asupra unor subiecte considerate a fi ieșite din comun.

Convingerea noastră este că, înlăturând miturile, ies la iveală adevăruri mult mai valoroase, mai umane și, totodată, mai vii, mai interesante. Într-o formă, sau alta, această convingere este împărtășită de toți cei care au contribuit și contribuie la îmbogățirea tezaurului cunoașterii umane. Dezvoltarea cunoașterii se realizează prin înlăturarea a ceea ce este eronat și depășit, prin acumularea și sintetizarea rezultatelor noilor date dobândite. Drumul care conduce spre descoperirea adevărului trece, în mod firesc, și prin erori, adevăruri relative și parțiale. Acest lucru este valabil atât pentru științele naturii și științele tehnice, cât și pentru cele sociale și istorice.

Volumele de față își propun să desprindă din istoria universală și națională, unele dintre aceste legende, falsuri și neadevăruri, larg răspândite și să demonstreze cum au luat naștere și în ce fel au fost demascate, care este, în fond, realitatea. Este uimitor cu câtă încăpățânare persistă o seamă de legende și falsuri, deși adevărul istoric a fost restabilit. Mai grav este că ele persistă, nu numai în mintea omului simplu, dar și în manualele școlare și în cărți de lectură și, nu arareori, se întâlnesc chiar și în scrieri istorice serioase.

Nu avem pretenția de a da un verdict, ci, din contră, autorul va fi recunoscător tuturor acelora care își vor aduce contribuția prin observațiile lor la elucidarea acestor „enigme ale istoriei".

Menționăm că în elaborarea lucrării noastre am folosit, mult mai multe surse decât cele citate, dar nu le-am menționat totdeauna pentru a nu îngreuna lectura și a crea impresia că este vorba de o lucrare de strictă specialitate. Lucrarea noastră se dorește a fi, în primul rând, destinată publicului larg și tineretului avid de cunoaștere și informare. Tot pentru a face lectura cât mai captivantă, am ales subiecte dintre cele mai variate.

Cu respectul indiscutabil față de munca autorilor citați, cărora le recunoaștem prioritatea, pe care îi asigurăm, pe această cale, de întreaga noastră gratitudine și recunoștință pentru originalitatea muncii lor, oferim cititorilor o suită de evenimente insolite și, de ce să n-o spunem, mai puțin cunoscute de publicul larg.

Stelele din Aksum, urme ale unei civilizații fabuloase

Și astăzi în Aksum circulă legenda, conform căreia strămoșii locuitorilor de aici știau să topească piatra. O turnau în forme de lemn lungi, iar când piatra se răcea, o ciopleau, o șlefuiau și o transformau în stele uriașe... Aceste stele au fost făcute de ciclopii care au populat platourile ethiopiene, cu mult înainte ca acolo să se fi ivit strămoșii locuitorilor de azi. Uriașii le tăiau din stâncile de lângă oraș și le transportau pe umeri aici, în piață.

Cum am putea replica noi, oameni ai secolului XX, acestui popor semianalfabet care încearcă să găsească în legende explicația misterioaselor stele de la Aksum? Ciclopi n-au existat niciodată, iar piatra nu poate fi topită... Iar în ciuda succeselor dobândite de aksumologie, această importantă ramură a orientalisticii, foarte multe aspecte din trecutul Aksum-ului rămân mai departe învăluite în mister, inclusiv principala problemă a acestei științe: originea și destinația uriașelor coloane – stele lucrate din blocuri de bazalt albastru, care se înalță în piața centrală din Aksum sau zac de-a lungul drumului, doborâte de timp, ori de barbaria omului. Cea mai înaltă dintre coloanele care au ajuns până la noi are 33,5 m. Dar există și „stele" mai mici, între 5 m și 21 m. În total, ceva mai mult de 200 de monoliți de bazalt, deosebiți unul de altul: fie zvelți și eleganți, splendid șlefuiți și bogat ornamentați, fie intenționat primitivi, grosolani. În orice caz, toți sunt rezultatul muncii titanice a unui întreg popor. Muncă depusă vreme de decenii, dacă ținem seama de nivelul de dezvoltare a tehnicii din acele timpuri.

Dar, să intrăm în detalii!

Tsegai Nebeibeh, cel mai renumit aksumolog, afirmă următoarele: „Istoria orală a Aksum-ului socotește că orașul și-a făcut apariția încă din timpurile biblice. Pe vremea aceea, princi-

palul oraș din țară, care se numea Sheba, era condus – spune legenda – de un uriaș balaur sau șarpe. Aceiași legendă mai spune că el cerea mereu supușilor jertfe – în animale și fete. Printre nefericitele fete care urmau să cadă victime tiranului a fost și o frumoasă, îndrăgită de voinicul Agaboz. Ca să-și salveze iubita, tânărul a ucis monstrul, iar poporul l-a proclamat rege. După el, a urmat la tron fiica lui, frumoasa Makenda, regina Shebei. Inteligenta și cultivata cârmuitoare a devenit cunoscută ca regina din Saba.

În prezent, Aksumul numără circa 5000 de locuitori, dintre care 1000 sunt călugări. Nimeni nu și-ar putea imagina astăzi că Aksumul a fost cândva centrul unuia din cele mai puternice state ale Antichității".

Una din primele informații despre Aksum, ca de altfel despre majoritatea orașelor din Africa de Est, ne-o oferă celebrul *Periplu al Mării Eritreii* – cel mai vechi manual de pilotaj al Antichității, ajuns până în vremurile noastre, scris cam în anul 60 d. Chr. Titlul manualului vorbește de la sine. Marea Eritreii era vechiul nume al Oceanului Indian, iar Eritrea – o parte componentă a statului Aksum. Un stat care a lăsat grandioase monumente arhitectonice, lucrate cu o tehnică ce continuă și azi să fie o enigmă pentru noi, care a cucerit imense teritorii, a controlat ambele maluri ale Mării Roșii și a avut o flotă puternică. În acea vreme, Aksumul era un stat atât de puternic, încât trata de la egal la egal cu țări cum ar fi Bizanțul și India. Faptul este confirmat și de istoricul arab Mani, care în secolul al III-lea d. Chr. menționa în scrierile sale că în vremea sa erau patru mari imperii: Aksumul, Babilonul, Roma și Egiptul.

Aksumul își datora faima și bogăția religiei și armatei sale foarte puternice. Avea pe teritoriul său nenumărate palate și biserici, ce au trezit uimirea și admirația numeroșilor călători străini atrași de frumusețile sale. Ele se bucurau de faimă în lumea întreagă. Este epoca în care în marea capitală africană și-au făcut apariția grandioasele „stele". Ele erau monumente ridicate pentru cinstirea armatei.

Exploratorii care au cercetat jungla sud-africană au descoperit aici existența unor uriașe construcții elipsoidale – adevărate temple de piatră, cetăți cu ziduri puternice împrejur, la care pietrele erau lucrate fără mortar. Mai târziu, s-a putut constata că era vorba de ruinele capitalei marelui imperiu minier Zimbabwe, situat în regiunea dintre Limpopo și Zambezi, marile fluvii africane.

La o cercetare superficială, exploratorului i-ar părea că cetățile

din Zimbabwe și stelele din Aksum prezintă doar două trăsături comune: caracterul lor enigmatic și gigantismul construc- țiilor. La est de lacul Rudolf (azi Turkana), pe sălbaticul platou Jilbaba din extremul sud al Ethiopiei, pot fi văzute o serie de stele înalte de 5 m, grosolan cioplite, asemănătoare cu cele din Aksum. Pe la jumătatea drumului dintre Aksum și Zimbabwe, undeva în Tanzania, a fost descoperit un alt oraș misterios, denumit Angaruka. Descoperirea sa, în anul 1935, a fost cu totul întâmplătoare, și se datorează unui funcționar colonial. Cercetarea sa i-a revenit profe- sorului L. Leakey. Construcțiile din Angaruka și Zimbabwe, după cum avea să constate Leakey, nu au mortar la îmbinarea bucăților de piatră și prezintă multe asemănări. În vremurile noastre, Departamentul pentru protejarea monumentelor antice din Tanzania a întreprins o serie de săpături la Angaruka. De astă dată s-au descoperit, printre altele, coliere de scoici, făcându-se astfel legătura orașului cu țărmul oceanului. S-a pus întrebarea dacă nu este cumva o simplă coincidență, sau zidurile de la Jilbaba și ruinele de la Angaruka constituie vestigii ce leagă Aksum de Zimbabwe?

Dacă sunt examinate astfel sub forma în care au ajuns până în zilele noastre, stelele țâșnesc parcă pur și simplu din pământ, având la bază o temelie naturală. La începutul anului 1970 a fost descoperit un amănunt senzațional. O expediție arheologică franco-ethiopiană, care a întreprins vreme de doi ani săpături, inclusiv în centrul parcului stelelor din Aksum, a constatat, în vreme ce disloca straturile suprapuse de pământ și argilă, existența unor monede, vase de lut și o serie de obiecte de uz casnic străvechi, aflate la baza unei construcții uriașe, cândva.

S-a crezut, până atunci, că stelele se aflau ridicate pe o movilă naturală, cunoscută sub numele de colina Beta-Ghiorghios, acoperită cu iarbă și străbătută de poteci ce duc în toate părțile. Săpăturile efectuate acum au permis constatarea că respectiva colină a fost în trecut o imensă platformă, având lungimea de 115 m și fiind alcătuită din lespezi de bazalt cioplit. Pe versantele dealului erau construite trei terase, ce dădeau iluzia unei fundații în trepte. Astfel, s-a făcut uimitoarea descoperire că stelele nu reprezintă, de fapt, decât partea superioară a unei construcții gigantice îngropate în pământ.

După cum se știe, nenumărate monumente, de o valoare inestimabilă pentru cultura mondială, au fost distruse. Astfel, în 1938, războiul fascist de agresiune a Italiei asupra Ethiopiei s-a concretizat prin bombardamente aeriene asupra ruinelor bisericii

Sfânta Maria Taakha-Maryam. Cu puţin timp mai înainte, arheologii dezgropaseră temelia vechiului lăcaş, permiţând o primă reconstituire. A rezultat astfel că Taakha-Maryam, situată în imediata apropiere a parcului stelelor, fusese o construcţie mult mai mare decât cea descoperită pe colina Beta-Ghiorghios. Probabil că într-o primă fază a fost reşedinţa somptuoasă a unor conducători veneraţi de popor şi ulterior a devenit lăcaş de cult. Clădirea Taakha-Maryam măsoară 120 m lungime şi 80 m lăţime. Palatul dispunea de peste o mie de săli şi dormitoare. Pardoseala era alcătuită din plăci de marmură verde şi lemn de esenţe rare, roşii şi trandafirii. Pereţii erau căptuşiţi cu lemn de abanos şi marmură de culoare închisă, având încrustaţii de bronz aurit. Ferestrele şi uşile erau împodobite cu basoreliefuri, iar camerele erau ornamentate cu sculpturi în bronz şi vase de ceramică. Ca dimensiuni, alături de Taakha-Maryam, rivalizau numai Husuni-Kubwa din Kilwa şi celebrul Zimbabwe.

Palatul din Aksum rămâne însă fără egal în întreaga Africă tropicală.

Judecând după ruinele temeliilor descoperite, ne întrebăm, pe bună dreptate, câte etaje au putut avea giganticele construcţii din această zonă. Descoperirile arheologice făcute acum o jumătate de secol fac să se creadă că stelele din Aksum repetă formele clădirilor din fosta cetate antică. S-a ajuns la concluzia că aici au existat palate cu 4, 6, 12 şi 14 etaje. Stelele reproduc, la scară redusă – un etaj de-al lor având 2 m – toate detaliile palatului. Un etaj putea să măsoare 2,8 m, deci un palat cu 14 etaje avea aproximativ 40 m înălţime. Avem de-a face cu veritabili zgârie-nori, construiţi la începutul erei creştine în îndepărtata Africă, departe de Atena, Roma şi Babilon. Se naşte firească întrebare: ce nivel de dezvoltare atinsese vechiul stat african, ca să-şi permită manipularea unor mase uriaşe de constructori şi materiale, ce constau mai ales din lespezi uriaşe de piatră perfect lustruite, pentru a nu avea nevoie de mortar ca să le fixeze?

La sfârşitul secolului trecut, britanicul Bent a scos la lumină la circa 6 km nord-vest de Aksum, în localitatea Godebra, urmele unor mari cariere de piatră. De aici, pietrarii contemporani Aksumului au scos bazaltul, folosindu-se de o tehnică ce s-a pierdut. La jumătatea distanţei dintre carieră şi oraş, Bent a descoperit un bloc uriaş de piatră cioplită, lăsat în drum şi pe care constructorii, din motive rămase necunoscute, nu au mai apucat să-l folosească la construcţiile lor uriaşe.

Obsesiv, persistă întrebarea şi în cazul Aksum-ului, ca şi la giganticele piramide din Egipt: ce tehnică foloseau constructorii pentru transportul şi ridicatul unor blocuri de piatră de câteva tone?

Nannos, un sol al împăratului bizantin Justinian, menţiona în scrierile sale că regele Aksum-ului călătorea într-o caretă poleită cu aur, iar curtenii în carete argintate, toate trase de elefanţi. Faptul că oamenii reuşiseră să îmblânzească elefanţii ne duce la gândul, dacă nu cumva forţa de tracţiune a elefanţilor nu fusese folosită la transportarea blocurilor de granit şi bazalt. Se mai ridică şi problema existenţei unor drumuri a căror infrastructură să reziste la transportul unor asemenea coloşi![1]

1. Prelucrare şi adaptare după *Veac Nou*, nr. 36/1973, p. 4.

Misterul piramidelor „Blestemul faraonilor“ e o realitate

Piramidele din Egipt au fost construite ca o imensă hartă stelară – este concluzia unui specialist britanic în egiptologie. Va da, oare, noua terorie un răspuns „revoluționar“, unuia dintre cele mai „încuiate“ secrete ce stă în spatele construcțiilor de pe Nil? Folosind un computer astronomic pentru a recrea cerul nocturn, așa cum apărea el în Egipt, acum 4 500 de ani, cercetătorul englez Robert Bauval a afirmat că piramidele nu sunt altceva decât o proiectare a „raiului“ ceresc pe pământ. Toate detaliile descoperirii lui Bauval sunt publicate într-o carte ce a apărut recent în Marea Britanie, intitulată *The Orion Mystery*. Noua teorie va cauza o adevărată controversă în lumea egiptologilor. Dr. Jaromir Malek, de la „Institutul Griffith“ al Universității Oxford, declară că tot ce afirmă Robert Bauval poate fi exact. *„Harta lui stelară este foarte precisă, fiind demonstrată punct cu punct“*, spune Malek. Computerul folosit de Bauval a prezentat poziția stelelor în momentul începerii construcției monumentelor, specialistul britanic observând că cele șapte piramide sunt amplasate sub planete aparținând constelației Orion. Marea Piramidă este plasată sub Zita Orionis, cunoscută de egipteni sub numele de Osiris, zeul vieții de după moarte, în mitologia lor. Bauval opina că întreaga vale a Nilului era receptată ca o proiecție a Căii Lactee pe pământ. În sprijinul afirmațiilor egiptologului britanic stă și o colecție de texte, alcătuită, probabil, între sec. I î.Chr. și sec III d.Chr., până acum neînțelese, care menționau că: *„Egiptul este o imagine a raiului. Tot ce există și guvernează în cer va fi trimis pe pământ“*. S-ar putea ca această nouă teorie să înlesnească o reconstituire a ritualurilor din acea vreme, având în vedere că fiecare piramidă are un corespondent stelar care, la rândul său, reprezintă o zeitate în mitologia egipteană.

Faraonii din perioada Regatului Vechi al străvechiului Egipt (2686–2133 î.Chr.) erau înmormântați cu mare pompă în renumitele piramide, înălțate de ei în timpul vieții, pe malurile Nilului, la Saqqârah și Gizeh. Cele construite de către Zoser, Kheops, Kephren și Mykerinos rămân, până azi, grăitoare dovezi ale puterii conducătoare, religioase și economice de care dispuneau regii autocrați din Valea Nilului. Dar în următoarele perioade istorice: *mijlocie* (2133–1570), *nouă* (1570–1085) și *târzie* (1805–332 î.Chr.), stăpânii țării abandonează obiceiul înmormântării în piramide și astfel începe istoria necropolei din Valea Regilor. De acum se sapă în stâncă galerii și camere funerare pentru dispunerea mumiilor, însoțite de un bogat inventar cu ofrande funerare necesare defunctului când spiritul său (*Kâ*) se va prezenta la judecata morților, în fața lui Osiris.

Descoperirea mormântului lui Tutankamon

Mai înainte de a i se descoperi mormântul adăpostit în stânca din Valea Regilor, acest mare faraon era cunoscut numai ca un simplu nume ce figura pe listele de regi care au condus Egiptul. Hieroglifele descoperite și descifrate au permis egiptologilor să-i reconstituie în cea mai mare parte biografia.

Tutankamon semnifică în vechea limbă egipteană *„Strălucita imagine a Zeului Amon“*. Faraonul, după ce a restabilit cultul zeului Amon, și-a adoptat acest nume. Tutankamon, pe când era încă copil, a fost căsătorit cu o fiică a faraonului eretic Akenaton (*„Strălucirea lui Aton“*), mai cunoscut fiind sub numele de Amenophis al IV-lea. Acesta, pentru a curma abuzurile săvârșite de preoții din Teba (azi Luxor-Karnak), desființase cultul zeului căruia ei i se închinau, Amon-Râ și, totodată, mutase capitala Egiptului într-un oraș cu totul nou, Achetaton (Tell el Amarna de azi), instituind cultul zeului soare Aton.

Faraonul a vrut să renunțe definitiv la milenarele tradiții religioase ce dăinuiau în Valea Nilului, orientând totodată politica externă pe o cale pacifistă. Reformele lui Amenophis al IV-lea s-au soldat, pe de o parte, cu o opoziție din partea populației, iar, pe de alta, cu o împotrivire din partea preoțimii zeului Amon, ce-și pierduse privilegiile. După moartea sa, i-a urmat la tron ginerele

său, Tutankamon, în vârstă de numai 12 ani. Acesta a domnit aproximativ nouă ani și a murit către anul 1352 î.Chr.

Cercetările efectuate de medici legiști asupra mumiei lui Tutankamon nu exclud o moarte violentă a acestuia, deoarece pe cap s-au găsit urmele unor lovituri puternice, lângă o ureche, și pe obrazul stâng. Acest faraon a militat pentru restabilirea, în vechile lor drepturi, a cultului și puterii preoților lui Amon. După circa patru ani de domnie, faraonul a luat hotărârea să părăsească orașul predecesorului său și a revenit la Teba cu întreaga curte. Akenaton, fosta capitală a lui Amenophis a fost blestemată de marii preoți inițiați în misterele magiei și peste ruinele ei s-au așternut, în scurtă vreme, nisipurile deșertului.

Istoria descoperirii mormântului lui Tutankamon

Mileniile s-au scurs, iar mormintele din Valea Regilor au fost profanate de căutătorii de comori, atrași de mirajul bogățiilor îngropate odată cu faraonii. Abia în secolul trecut a început cercetarea lor sistematică, întreprinsă de numeroase misiuni arheologice. Oamenilor de știință le apărea în fața ochilor un câmp de ruine ce constituiseră odinioară excepționale mausolee, cripte și temple funerare. Totul era prădat și jefuit. Ca prin minune, a scăpat jafului mormântul lui Tutankamon, îngropat sub mormane de stânci și ruine, situat pe malul stâng al Nilului, în Valea Regilor, de lângă Luxor (azi Biban el- Muluk).

Descoperirea o datorăm egiptologului Howard Carter (1873-1939), care a fost sponsorizat de către lordul Herbert of Carnarvon (1866-1923). Au fost mai multe campanii de săpături care s-au succedat, cheltuindu-se cu acest prilej mari sume de bani când, pe neașteptate, lângă hipogeul jefuit al faraonului Ramses al VI-lea (sec. XI î.Chr.), Carter a descoperit cele 16 trepte ale unei scări cioplite în stâncă, largă de 1,6 m și lungă de 4 m. Intrarea era blocată de un zid ce părea intact, dovadă că cripta din spatele său nu fusese prădată.

Când zidul a fost străpuns cu infinite precauții, s-a pătruns mai întâi într-un coridor lung de 7,6 m, ce se sfârșea brusc cu un alt zid intact, gros de aproximativ 1 m. Pe peretele zidului ce bloca coridorul se putea vedea marea pecete oficială a necropolei, cu

emblema „șacalului și a celor nouă prizonieri", având scris sub formă de hieroglife numele lui Tutankamon. Era clar că în spatele zidului se găsea misteriosul mormânt, format din patru cripte.

Muncitorii egipteni au spart cu târncoapele și dalta zidul, permițând accesul. Plin de emoție amestecată cu respect, Carter a pășit cu precauție în marea anticameră (3,60 x 8 m) a hipogeului unde, la lumina orbitoare a lmpilor electrice a însoțitorilor săi, a putut zări o masă de mobile și obiecte de aur feerice ca strălucire. Au fost inventariate, în decursul iernii ce a urmat, 171 piese care au fost clasate, tratate în laborator și catalogate, fiind expediate sub o pază severă la Muzeul egiptean din Cairo, locul unde, și în zilele noastre, poate fi privit tezaurul mormântului lui Tutankamon.

După ce arheologii și ajutoarele lor de încredere au golit anticamera, s-a trecut la spargerea celei de-a treia porți, rămase, din fericire, și ea intactă. Ea era păzită de statuile în mărime naturală a doi gardieni simbolici, sculptați în lemn negru, placați cu aur și înarmați cu măciuci și bastoane. Cei care au pășit primii prin spărtură, în frunte cu Carter, au rămas muți de uimire când, la lumina becurilor electrice, au zărit un perete de aur așezat în mijlocul unei camere funerare, lungă de 6,40 m, lată de 4,03 m și înaltă de 3,62 m. În mijlocul ei se înălța „capela aurită" de dimensiunile 3,30 m x 3,62 m, un imens catafalc destinat a conserva sarcofagul faraonului. În intervalul cuprins între această imensă cutie de lemn aurit și pereții camerei mortuare mai rămânea un coridor de aproximativ o jumătate de metru, în care se aflau diverse obiecte ce au fost ridicate cu mare grijă, ambalate și expediate. Peste tot, pe pereți, pe mobile și pe diferite obiecte se puteau vedea misterioase scene religioase și rituri funerare. În scurt timp, s-a putut constata că era vorba de patru „cutii aurite", ce se succedau una în alta. În fine, s-a ajuns la sarcofagul cel mare, cioplit în cuarțit gălbui. După demontarea anevoioasă a enormelor cutii, s-a trecut la desfacerea altor trei sarcofage, fără a fi deteriorate apărând în final mumia faraonului. Excesul de unguente alcătuite din gudron, diverse grăsimi și rășini, precum și îmbălsămarea, probabil rapidă a cadavrului faraonului, nu a permis o conservare ideală a mumiei, cum a fost cazul altui faraon, Ramses al II-lea, expus tot la Muzeul din Cairo. Nenumărați chimiști și giuvaergii, împreună cu arheologi specializați în restaurare, au trecut la treabă, reușind să reconstituie aceste obiecte puternic îmbibate cu unguente.

Capul și umerii faraonului erau acoperiți cu o splendidă mască din folie de aur bătut. Restul corpului, mumificat conform vechilor

practici egiptene, era strâns legat cu fâșii de pânză de in, fixate cu o centură și acoperite cu bijuterii, sau amulete ce totalizau un număr de 143 de obiecte. Printre relicvele de aur, sau pietre prețioase, o notă aparte o făceau trei amulete din fier de import, dovedind astfel că acest metal era cunoscut și folosit în Egipt din cele mai vechi timpuri.

Antropologii au studiat mumia și au apreciat că Tutankamon decedase în jurul vârstei de 20 de ani, iar structura corpului prezenta analogii cu cea a socrului său, Akenaton–Amenophis al IV–lea, demonstrând ascendența ginerelui, știut fiind că la vechii egipteni căsătoriile în familie – de pildă frate cu soră – erau ceva obișnuit.

În încăperea unde se intra prin a patra ușă, anexată anticamerei – 2,90 x 4 m – se găsea depozitat mult mobilier funerar. Capela mortuară se afla în comunicație cu cea de a patra cameră (3,50 x 4 m, așa–zisul „Tezaur"), care era destinată păstrării obiectelor de foarte mare valoare, legate de cultul morților. Atât în anexa anticamerei cât și în camera tezaurului erau așezate lăzi cu obiecte prețioase de cult, bijuterii regale, vase de alabastru, bărci de călătorie în lumea morților etc.

Arheologii au rămas decepționați, negăsind nici un text scris pe papirus. Cartea morților lipsea din mormântul lui Tutankamon. Absolut toate obiectele aflate în mormântul lui Tutankamon pot fi văzute astăzi la Muzeul egiptean din Cairo. O mențiune aparte îi revine măștii–portret a faraonului, înaltă de 54 cm și confecționată din aur masiv. Pe fruntea ei se ridică șarpele Ureus și un cap de șoim, ambele fiind insigne regale. Masca este decorată cu pietre prețioase și semiprețioase (lapislazuli, feldspat și cuarțit), fixate pe colierul așezat pe piept.

Tronul, confecționat din aur masiv, are înălțimea de 1,04 m, posedă brațe modelate în stil zoomorf, având capetele și picioarele în formă de șarpe și de leu. Pe spătar, se distinge o scenă ce înfățișează cuplul regal, aflat într–o sală a palatului. Faraonul stă pe tron și privește duios spre soția sa, ce ține într–o mână o cupă cu unguente, iar cu cealaltă îl mângâie pe umăr pe Tutankamon. În văzduh, soarele își trimite razele sale, învăluind perechea regală. Portretele lor sunt îmbrăcate în haine din foi de aur și argint, diademele, brățările și colierele sunt executate din pastă sticloasă și faianță albastră, având încustrații de alabastru.

În anticameră, se găsesc trei paturi funerare ale regelui, sculptate artistic în lemn aurit. Ele au forme de animale duble, cum ar fi pantera, leul și vaca sacră, toate simboluri legate de cultul unor

divinități, ca zeițele Hathor (cu discul solar între coarne), Tueris, Isis. Paturile jucau un rol în riturile religioase, evidențiind credința în reînvierea morților. Călătoria faraonului spre împărăția morților era ajutată de niște corăbii în miniatură, aflate lângă aceste paturi.

Mobilierul funerar, obiectele magice, sarcofagele de aur, bijuteriile și alte lucruri aparținând vechii arte egiptene, toate descoperite în capelele aurite, împodobite cu plăci de alabastru, sau de faianță, au evidențiat posibila existență a unor tezaure de mare valoare. Conform opiniei unor specialiști egiptologi este foarte probabil ca, în cazul lui Tutankamon, să ne găsim în fața unei glorificări funerare magice, fapt care explică măreția mormântului său. Predecesorul său, ereticul faraon Akenaton, suferise un blestem magic, de îndată ce preoțimea obținuse de la Tutankamon restabilirea vechiului cult al lui Amon. Recunoscător față de restaurarea proclamată de tânărul faraon, această puternică castă sacerdotală îi acordase funeralii fastuoase și un mormânt pentru odihna veșnică în formă neobișnuită până atunci. De aceea, prin inventarul său funerar, Tutankamon arată o glorificare. Mortul devenise spiritul protector al acestei preoțimi victorioase. El fusese dăruit de Osiris cu puteri magice, conservate în cavoul, devenit impresionant, grație numărului imens de obiecte legate de practicile esoterice.

În urmă cu șapte zeci și șase de ani – mai precis la 17 februarie 1923 – ziarele din întreaga lume anunțau cu litere mari, pe prima pagină, senzaționala descoperire din Valea Regilor. Din acel moment, începe tragedia care va duce la dispariția – moartea – misterioasă a tuturor participanților la descoperirea celebrului mormânt. Astfel, a luat naștere legenda blestemului faraonilor.

Dar să derulăm firul evenimentelor așa cum s–au succedat ele la vremea respectivă.

După ce au coborât cele 16 trepte săpate în piatră, cei aproximativ 20 de oameni ce formau echipa de arheologi, sunt adunați în fața unui zid de piatră. Un zid care a fost ridicat acum mai multe mii de ani, ca să protejeze pentru veșnicie somnul etern al tânărului faraon Tutankamon.

Martorii se înghesuie în spatele lui Howard Carter și al lordului Carnarvon, doi arheologi britanici al căror destin extraordinar avea să–i facă celebri în lumea întreagă. Este puțin trecut de ora 14 și, peste câteva secunde, Howard Carter va începe distrugerea zidului care închide mormântul.

Brațul lui Carter se ridică. Ține în mâna dreaptă un ciocan greu,

iar în stânga dalta ce va pătrunde în zidul misterios. Asistenţa freamătă. Şi lordul Carnarvon nu are cum să nu se gândească la inscripţia găsită cu câteva săptămâni în urmă, pe o tăbliţă de argilă, şi descifrată cu mare greutate. O inscripţie ce părea că îi pune în gardă pe profanatorii de morminte.

„Moartea va doborî cu aripile ei pe oricine va tulbura odihna faraonului".

După ce face o gaură de două ori mai mare decât braţul său, Carter luminează camera mortuară cu ajutorul unei lămpi electrice. O scânteie de aur îi orbeşte privirea. Aur! Peste tot e aur, pe pereţi, pe sol, strălucind în mod ciudat sub privirile uluite ale arheologilor. Cei doi bărbaţi lărgesc breşa. Un cufăr imens de aur ocupă aproape totalitatea încăperii, având într-o parte două uşi zăvorâte, care se deschid fără efort şi fără zgomot. În interior, este un al doilea cufăr, şi acesta tot din aur. Dar pe uşile care închideau acest al doilea cufăr sigiliile sunt intacte, ceea ce dovedeşte că, de la moartea faraonului, nimeni nu a văzut ce se ascunde în spatele acelui perete interior. Cei doi arheologi închid cu grijă uşile cavoului şi obturează din nou culoarul.

Nimeni din cei prezenţi nu pronunţă un cuvânt. Se află acolo un ministru, câţiva înalţi funcţionari, inspectori generali din administraţia egipteană a Antichităţilor şi două femei.

În total vreo 20 de persoane, dintre care treisprezece, în decurs de câteva luni, aveau să moară de moarte violentă...

Blestemul găsit şi descifrat de pe placa de argilă a fost făcut cunoscut publicului cu iuţeala fulgerului, iar ziariştii i-au făcut o publicitate tot atât de mare ca şi a descoperirii arheologice. Lumea începe să vorbească tot mai mult despre blestem şi profanarea mormântului. Primul incident semnificativ avea să se producă în chiar ziua descoperirii. La ieşirea din subterană, arheologii zăriră în spatele cordonului de poliţie, un mare număr de oameni, extrem de agitaţi. La vederea micului grup de exploratori, mulţimea începu să strige, să huiduiască şi să ameninţe. O ploaie de pietre se abătu peste grup şi, cu mare greutate, poliţiştii reuşesc să-i respingă pe manifestanţi şi să protejeze pe cercetători. Atunci Carter îşi aduse aminte de o întâmplare veche, petrecută în 1881. Emil Brusch, directorul adjunct al Muzeului din Cairo, descopritorul necropolei de la Deir el-Bahri, pe când îşi transporta comorile, văzu venind spre el un grup de femei arabe, despletite aidoma bocitoarelor antice, plângând şi jelindu-se, mergându-i pe urme şi hărţuindu-l

în sunetul unei melopee funebre în care revenea tot timpul cuvântul blestem...

Timpul şi-a continuat scurgerea implacabilă şi nu se ştie cum a luat naştere legenda despre *„blestemul faraonilor"*, legendă ţesută în jurul unor întâmplări cumplite şi misterioase.

Să fie o simplă întâmplare?

Un incident, în aparenţă minor, avea să marcheze un şir de evenimente neaşteptate. Despre ce era vorba? Lordul Carnarvon avea un canar pe care-l iubea foarte mult şi de care nu se despărţea nici în peregrinările sale, purtându-l cu sine pretutindeni. După deschiderea mormântului, pe când lucra zile întregi în subteranele mortuare, lordul aşezase colivia canarului într-un loc ferit de soarele arzător, la capătul scării ce ducea în criptă. Fără ca cineva să observe, o cobră se strecură printre gratiile coliviei şi înghiţi canarul. Când şi-au dat seama, era prea târziu. Printre săpătorii egipteni au început să circule tot felul de presupuneri: cobra, despre care se ştia că era şarpele sacru al egiptenilor, fiind sculptat şi pe cutia de lemn aurit ce conţinea inima lui Tutankamon şi simbolizând spiritul protector al cestuia, nu va încerca să se răzbune oare pe cei care îndrăzniseră să-l profaneze lăcaşul?

Prima victimă: „Am auzit chemarea, sunt gata...!"

În noaptea de 4 spre 5 aprilie 1923, într-o cameră mohorâtă a hotelului „Continental" din Cairo, un bărbat în vârstă de 57 ani îşi trăia ultimele clipe. Pe la orele două din noapte - avea să povestească mai târziu infirmiera care-l veghea - muribundul încercă să se ridice, strigând: *„S-a terminat, am auzit chemarea, sunt gata!"* Aproape în aceeaşi clipă, lumina se stinse în cameră. Aprinse o lumânare şi se reîntoarse, tremurând de groază, la căpătâiul pacientului pentru a-l îngriji: era prea târziu, omul murise. Era lordul Carnarvon!

Primele simptome ale bolii s-au declanşat pe la începutul lunii martie, în timp ce supraveghea lucrările pe şantier. De câteva zile, el se plânse coechipierilor săi că-l supără locul unde probabil l-a

înțepat un țânțar. Mâncărimea, neînsemnată la început, crește în intensitate tot mai mult. *„Noaptea* – îi mărturisește el lui Carter – *mă împunge așa de tare, că nu mai pot să dorm"*. Rana se infectează, gâtul i se umflă. Pe la jumătatea lui martie, lordul Carnarvon se hotărăște să meargă la Cairo pentru a se arăta unui medic. Boala, în aparență nu era prea gravă și medicii reușesc cu oarecari eforturi să oprească avansarea infecției. Despre această ultimă perioadă din viața lordului, avea să scrie Carter în memoriile sale, lăsând să se strecoare, poate pentru prima oară o undă de îndoială: *„De-a lungul acestor trei lungi săptămâni, lordul Carnarvon și-a păstrat tradiționalul sânge rece britanic. Scrisorile pe care mi le scria arătau să este perfect lucid. Nu-și făcea nici o iluzie"*. Dar la ce se referea Carnarvon în scrisorile sale? Răspunsul avea să reiască din mărturisirea unui alt prieten care îl vizita în acea perioadă: *„Am auzit chemarea, sunt gata!"*

Boala marchează o evoluție rapidă și, la sfârșitul lunii, se declară o congestie pulmonară. Bolnavul intră în agonie și, în noaptea de 4 spre 5 aprilie, la nici o lună de la declararea misterioasei maladii, moare.

Chiar la ceasul în care lordul murea la Cairo, la mii de kilometri distanță în Anglia, în casa familiei Carnarvon, cățelușa lordului începe să scheaune, se ridică pe picioarele din spate și căzu moartă.

În revista *Historama*, Guy Claire notează lapidar ultimul episod: *„Conform dorinței exprimate de el, lordul Carnarvon a fost înmormântat la Bacon Hill, pe domeniul familial de la Highclere, în mijlocul unei peluze mărginite de cedri uriași de Liban, adevărate candelabre naturale. Lady Carnarvon nu păstrează nici o amintire din Egipt. Colecțiile, fotografiile lordului Carnarvon sunt repede împrăștiate de hazardul licitațiilor, în Statele Unite"*.

Primele presupuneri și...

Pentru cei care nu erau dispuși să creadă în superstiții, cauzele ciudatei boli a lordului Carnarvon par să aibă o explicație logică: o înțepătură de țânțar care s-a infectat. Și dacă ne gândim că lordul avea aproape șaizeci de ani și suferea de peste douăzeci de ani de dificultăți respiratorii, congestia pulmonară care se dovedise fatală nu poate surprinde pe nimeni.

...primele superstiții

Moartea neașteptată a lordului Carnarvon a constituit fără îndoială pretextul care a servit la imaginarea „blestemului faraonilor". Alimentate de întâmplări ce se pretau la interpretări bizare, ziarele se grăbesc să utilizeze întreaga fantezie a redactorilor și trimișilor „speciali" pentru a crea o psihoză colectivă, rentabilă, fie spus, pentru patronii acestora, sporind încasările prin numărul mare de exemplare vândute. Ediții speciale informau cititorii despre noile victime, care cădeau la scurt timp, una după alta, pradă „blestemului", iar exemplarele erau smulse din mâinile vânzătorilor.

Ziarul *Le Figaro* anunță cititorilor săi moartea lordului Carnarvon în numărul din 6 aprilie 1923 în termenii următori: *„Evenimentele au dat dreptate prezicerilor țăranilor egipteni. Omul care a descoperit mormântul subteran al faraonului Tutankamon a căzut victimă zeităților subpământene. Lordul Carnarvon nu mai este. Astfel, s-au înfăptuit amenințările marilor preoți egipteni împotriva profanatorilor de mumii"*.

Ceva mai realist, *New York Herald* se păstrează pe o linie mai puțin exagerată: *„Superstițioșii afirmă că lordul Carnarvon a fost pedepsit. Aceste afirmații apar cu atât mai absurde, cu cât se cunoaște că mormântul fusese cu mult înainte violat, și că, din el, fuseseră furate vaze din aur. De Benedite, conservator la Muzeul Luvru, admițând că moartea lui Carnarvon, provocată de înțepătura unui țânțar, ar putea fi efectul răzbunării profetizate de mistici, a declarat că săpăturile trebuiau continuate, deoarece răul, oricum, se produsese"*.

Față de cele arătate în ziar, constatăm o contradicție cu realitatea: mormântul faraonului nu fusese violat de jefuitorii de morminte și deci cele scrise de *New York Herald* erau simple speculații.

Câteva zile mai târziu, arheologul american Arthur Mace, care îl ajutase pe Carter să spargă zidul camerei faraonului, se simte obosit. Își pierde cunoștința chiar mai înainte ca medicii să pună cel mai mic diagnostic. Moare tot în hotelul unde decedase și lordul Carnarvon.

În aceeași perioadă, miliardarul american Jay-Gould, profund impresionat de moartea bătrânului său prieten Carnarvon, roagă să-i se arate mormântul lui Tutankamon. A doua zi este țintuit la pat de o febră violentă. Și seara e găsit mort. Un industriaș englez, Joel

Woolp, după ce vizitase cavoul funerar, este cuprins de febră pe vasul cu care se înapoia în Anglia. Şi moare în timpul acestei călătorii. Archibald Douglas Reid, biologul care tăiase panglicile ce înconjurau mumia faraonului, este cuprins şi el de febră. Slăbiciunea care îl copleşeşte este fulgerătoare. Moare imediat ce ajunge în Anglia.

Nu mai era nici un dubiu! Frica ia locul îndoielii. Gândurile se îndreaptă din nou spre inscripţia de pe tăbliţa de argilă: *„Moartea va doborî cu aripile ei pe oricine va tulbura odihna faraonului"*.

Numeroase ziare se întrec în a alimenta curiozitatea publicului, însetată de senzaţional. Sub manşeta *Răzbunarea faraonului* au apărut, după puţin timp, subtitluri ca: *O nouă victimă a blestemului lui Tatankamon!*; apoi: *A doua, A şaptea, A nouăsprezecea victimă.* Această a nouăsprezecea victimă este menţionată într-o „ştire din Londra din ziua de 21 februarie 1930", publicată de un ziar german: *„Astăzi lordul Westbury, în vârstă de 78 de ani, s-a aruncat pe fereastra apartamentului său din Londra, situat la al şaptelea etaj, murind pe loc. Fiul lordului Westbury, pe nume Bethell, care odinioară a luat parte la săpăturile lui Tutankamon în calitate de secretar al savantului Carter, a fost găsit mort în locuinţa lui, în luna noiembrie a anului trecut, deşi în ajun se culcase perfect sănătos. Nu s-a putut determina niciodată cauza exactă a morţii"*.

„Un fior străbate Anglia..." scria un ziar, când Archibald Douglas Reid muri în momentul în care era pe cale să facă radiografia unei mumiii şi când egiptologul Arthur Weingall, cea de a douăzeci şi una *„victimă a faraonului"* sucombă în urma unui atac de *„febră necunoscută"*. Veni rândul infirmierei care-l îngrijise la hotelul „Continental" pe lordul Carnarvon şi pe fratele mai tânăr al acestuia, colonelul Aubrey Herbert Carnarvon, care la şase luni după aceasta se sinucide în cursul unei crize de demenţă.

Şi anunţurile mortuare continuară macabra statistică cu A. C. Mace, care deschisese, împreună cu Carter, camera funerară şi apoi urmă George de Benedite de la Muzeul Luvru, care vizitase mormântul, la scurt timp după deschiderea acestuia. Şi, ultimele „victime": în februarie 1929 lady Elisabeth Carnarvon moare în urma „înţepăturii unei insecte". În 1930, singurul supravieţuitor dintre toţi cei care fuseseră implicaţi în descoperirea din Valea Regilor, era Howard Carter, principalul autor. Într-o zi însă apăru în America ştirea că un oarecare Mister Carter, ultima victimă a faraonului, îşi aflase moartea în împrejurări misterioase.

În şase ani au decedat în total 22 de persoane de o moarte violentă inexplicabilă, brutală. Aceste 22 de persoane avuseseră

legătură într-un fel oarecare cu săpăturile de la mausoleul lui Tutankamon. Dintre ele, 13 asistaseră la Luxor la deschiderea mormântului.

Presa începe să se ocupe din nou de acest caz. Acum se vorbeşte în mod deschis de *„blestemul faraonilor"*...

Savanţii din lumea întreagă construiesc cele mai diverse teorii. Vâlva creată în jurul „blestemului faraonilor", alimentată de ziarele avide de senzaţional, a sfârşit prin a determina pe oamenii de ştiinţă să adopte o poziţie împotriva superstiţiei ce tindea să ia proporţii nebănuite. Însuşi Carter fu primul care ripostă. Savantul, arătă acesta, *„îşi începe lucrul într-un spirit de seriozitate şi de respect sacru, dar lipsit de acel fior de groază, al cărui farmec misterios cuprinde cu atâta uşurinţă mulţimea avidă de emoţii morbide"*. În articolele publicate în presă, Carter vorbeşte, cu o ironie muşcătoare, despre *„basmele de adormit de-a-n picioarele"* şi despre o *„formă degenerată a poveştilor cu fantome"*.

Egiptologul german Georg Steindorff, după o anchetă minuţioasă, demonstrează că acel Carter decedat în America nu este rudă cu savantul care direct sau indirect fusese implicat în descoperirea mormântului faraonului. Cât îl priveşte pe A. C. Mace, aceasta era bolnav de multă vreme şi, în ciuda sfaturilor medicilor, a continuat să lucreze cu Carter.

Savanţii îşi continuă cercetările pentru a scoate la lumină adevărul. Se vorbeşte de legea seriilor, de telepatie de-a lungul secolelor, de bioenergie. Se fac cercetări spectaculoase asupra proprietăţilor piramidei ca figură geometrică şi se descoperă efectul de piramidă. Un cercetător specializat în studii africane cere să fie închis o noapte întreagă în camera regală a piramidei lui Keops. A doua zi dimineaţă, când se deschide uşa, se constată că cel închis înăuntru îşi pierduse mintea. Un radiestezist francez, Jean Martial, dovedeşte că forma de piramidă accelerează, în mod extraordinar, modificarea corpurilor.

În 1959, un inginer ceh, Karel Drbal, depune un brevet pentru a-şi proteja invenţia: o mică piramidă care... ascuţea lamele de ras prin simpla expunere a tăişului uzat vreme de şase zile.

Dar un om nu a vrut să creadă niciodată în acest blestem.

„Există în viaţă hazarduri curioase, declară Gamal Mehrez, director general al muzeelor egiptene de la Cairo, lui Philippe Vanderberg, autorul unui studiu despre blestemul faraonilor. *Sigur, dacă facem socoteala tuturor deceselor misterioase de la deschiderea mormântului lui Tutankamon, avem de ce rămâne pe*

gânduri. Cu atât mai mult cu cât, efectiv, găsim formele de blestem în istoria vechiului Egipt! Dar eu nu cred în așa ceva. Uitați-vă la mine: mi-am petrecut viața în mormintele faraonilor. Am studiat mumii luni în șir. Sunt dovada vie a aceea ce afirm. Toate acestea nu sunt urmarea unui blestem. Este o întâmplare tragică".

La patru săptămâni după ce făcuse această declarație, Gamal Mehrez murea. Slăbiciune cardiacă, urmată de un fulgerător infarct, vor diagnostica medicii. O moarte totuși ciudată, survenită doar la patru săptămâni după o declarație care nega blestemul faraonilor, și chiar în ziua în care, în muzeul condus de Gamal Mehrez se aduceau spre păstrare obiecte prețioase provenind din mormântul lui Tutankamon. Și mai ales masca lui de aur, cântărind 25 de livre.

Anii trec și nimeni nu a dezlegat misterul care încă mai plutește în jurul piramidelor și al Sfinxului. Numeroși arheologi și cercetători au murit încercând să pătrundă tainele coloșilor egipteni. Mituri străvechi afirmă că Sfinxul îi omoară pe toți cei care se apropie prea mult de el.

Profesorul Jan Lindgren, egiptolog olandez, a fost găsit mort în biroul său la 18 septembrie 1993, deși în general era un om sănătos și nu se plânsese în ultima vreme că ar suferi de ceva. În mâna stângă, omul de știință ținea un fragment de piatră gălbuie. Cercetări ulterioare au stabilit că profesorul Lindgren se întorsese de-abia de o săptămână dintr-o călătorie din Egipt. Fragmentul de piatră fusese prelevat din Sfinxul situat în fața celebrei piramide a lui Keops. Se spune că statuia este purtătoare a „blestemului faraonilor". Potrivit unei vechi credințe, oricine se apropie prea mult de ea va fi lovit de o moartea fulgerătoare.

Să fi căzut Jan Lindgren victimă blestemului? Este întrebarea pe care și-a pus-o și asistentul lui Lindgren, Walter Miller: *„Elucidarea misterului Sfinxului era scopul vieții sale. Profesorul lucra la acest proiect ca un posedat. Zilnic se ducea la Sfinx să ia probe. Era convins că Sfinxul are puteri magice".*

Miller a continuat cu un grup de 12 cercetători lucrările lui Lindgren. *„La început n-am crezut în vechile mituri. Dar când am început să-mi moară oamenii în împrejurări neclare m-am speriat. Unul dintre oamenii meu a fost strivit de un bloc de piatră, altul a murit într-un accident de mașină, pe când transporta probe de piatră. Toate acestea păreau să aibă o legătură cu blestemul!"*

Egipteanul Abdul el-Habib conduce zilnic numeroși turiști la piramide, dar pentru el Sfinxul este absolut tabu. *„Aici este vorba de un blestem!"* susține el. *„Chiar dacă m-ar trage zece cai nu m-aș lăsa dus la Sfinx".* Bunicul lui și-a plătit curiozitatea cu viața, iar tatăl său, care era tot ghid, nu s-a apropiat niciodată prea mult de Sfinx.

Medicii și oamenii de știință au emis o serie de ipoteze privitor la agenții care ar fi determinat moartea neașteptată a unor arheologi. Să le trecem în revistă pe rând.

Cea mai puțin verificabilă, și care după părerea noastră și-a păstrat o doză apreciabilă de fantezie, este ipoteza lansată de unii autori americani, care presupun că vechii egipteni cunoșteau radioactivitatea. Pentru a proteja mormintele, preoții egipteni ar fi depus substanțe puternic radioactive în mormintele faraonilor. O asemenea ipoteză nu poate corespunde realității din următoarele considerente: în primul rând, nu au fost decelate asemenea surse radioactive, cu excepția unor săruri aflate în soluția de natron, ce servea la îmbălsămat, și, în al doilea rând, savanții care au umblat cu obiectele și mumiile găsite în morminte nu au prezentat niciodată simptomele bolii de iradiație.

O a doua ipoteză, ce își are numeroși adepți, consideră că savanții care au participat la scoaterea la lumina zilei a mumiei lui Tutankamon, cât și cei care au venit în contact cu ea, au fost atinși de o epidemie datorată unui virus, specific mileniilor trecute și deosebit de activ pentru organismele din zilele noastre, care și-au pierdut orice urmă de imunitate față de acesta.

O teorie asemănătoare o susține și doctorul George Dean, director în Departamentul pentru cercetări socio-medicale din Dublin. Acesta, într-un articol publicat în *World Medecine Magazine*, presupune că egiptologii care au sucombat, au fost victimele unei infecții cauzate de o specie de mucegai ce se dezvoltă în morminte.

La 3 noiembrie 1962, după ce a studiat toate teoriile, după ce a evocat radioactivitatea, otrăvirea atmosferei ermetic închise a mormintelor faraonilor, un profesor de medicină și biologie de la Universitatea din Cairo se pregătește să facă dezvăluiri senzaționale referitoare la pretinsul blestem. Profesorul Ezzedine Taha a descoperit misterul blestemului. Ziariștii din întreaga lume se înghesuie în sala de conferințe, aula mare a facultății de medicină din Cairo. Profesorul ia cuvântul:

„Am consultat vreme de mai mulți ani un număr mare de arheologi și funcționari de muzee. În toate cazurile am constatat prezența în organismul pacienților mei a unui virus care provoacă inflamații ale căilor respiratorii, producând în final friguri violente.

Am putut să pun în evidență, la Institutul de microbiologie al Universității din Cairo, o întreagă serie de viruși periculoși provocatori de maladii, printre care cel numit Asperillus Niger. Acesta din urmă posedă o capacitate ieșită din comun de supraviețuire în interiorul mumiilor, în mausolee și piramide, cavouri și morminte, spații închise în general, cel puțin vreme de trei–patru mii de ani..."

Și profesorul Taha conchide: *„Această descoperire distruge o dată pentru totdeauna superstiția conform căreia cercetătorii care au lucrat în mormintele antice și–au găsit moartea din cauza unui blestem! Există încă și azi oameni care cred în acțiunea forțelor supranaturale! Dar noi nu avem a face cu aceste baliverne!*"

Mulți dintre cei care fuseseră în contact cu mumiile faraonilor, mormintele lor, sau piramidele, s–au simțit ușurați în seara de 3 noiembrie a anului 1962. Ziariștii au reprodus lungi extrase din conferința profesorului Taha *„Noi nu avem ce face cu aceste baliverne!*"

Bineînțeles că era vorba de baliverne! Moartea tragică a vreo 30 de cercetători nu se putea explica decât *științific*. Iar teoria profesorului Taha era inatacabilă.

Câteva luni mai târziu, profesorul Taha merge cu mașina sa pe drumul ce duce de la Cairo la Suez. Profesorul se găsea la volan, iar alături de el doi colegi în ale științei discută fără îndoială despre acele... „baliverne". Deodată, la vreo 70 de kilometri de Cairo, în mod cu totul inexplicabil, mașina profesorului Taha este deviată spre stânga și izbește una din rarele mașini care circulau pe acest drum puțin frecventat. Profesorul Taha și colegii lui sunt uciși pe loc. Ocupanții celeilalte mașini sunt doar răniți. Autopsia corpului profesorului Taha avea să indice că acesta fusese victima unei crize cardiace. O explicație pur științifică.

În 1973, în Polonia au fost înregistrate 12 decese enigmatice în urma deschiderii la Cracovia a mormântului regelui Casimir al IV–lea Jagiełło, care a domnit între anii 1447 și 1492. Varianta cracoviană a „blestemului" i–a incitat pe oamenii de știință polonezi să examineze îndeaproape circumstanțele care au precedat drama. O analiză a sarcofagului a pus în evidență existența unui microorganism denumit *Aspergilus flavus*. Potrivit cercetătorilor, această specie, foarte agresivă față de organismul uman, este întâlnită în general în locuri închise, subterane, în construcții umede și igrasioase. Microorganismul atacă întotdeauna organele cele mai slabe ale organismului uman și dat fiind că victimele au decedat

ca urmare a unor afecțiuni diferite – congestii cerebrale, cancer, infarct, medicii nu au luat în considerație până în prezent o cauză comună pentru aceste decese. Rămâne de constatat dacă microorganismul ucigaș a fost introdus accidental în mormântul regelui polonez, sau a fost adus intenționat pentru a–l proteja de eventualii profanatori. Cercetările, la care participă microbiologi și egiptologi, sunt în curs.

Pe străvechile tăblițe în ultimii ani în coridoarele tainice ale piramidelor scrie că Sfinxul este apărătorul acestora. Un avertisment? Cercetătorul Raimund Vogler a avansat, la rândul său, o ipoteză: *„Pe cele mai multe din pietrele Sfinxului se poate vedea o plantă. După cum am putut constata, este vorba de o plantă medicinală pe care vechii egipteni o foloseau ca un fel de «armă biochimică». Lăsată să fermenteze, planta emană un gaz ce poate infesta teritorii întregi. Oamenii care veneau în contact cu acest gaz mureau, prezentând întotdeauna simptome de otrăvire. Cred că în mijlocul piramidei lui Keops se află o galerie unde sunt depozitate cantități imense din această plantă".*

Pe parcursul veacurilor, gazele au pătruns prin piatră. Este foarte posibil ca din acest motiv cercetătorii care au lucrat în imediata vecinătate a Sfinxului, sau în piramide, să fi murit. Raimund Vogler, împreună cu alți specialiști, încearcă cu instrumente extrem de sensibile – cromatografe cu fază de vapori cuplate cu spectrofotometre în infraroșu etc. – să aducă dovezi în sprijinul teoriei sale.

Bătrânii Egiptului cred că în Sfinx continuă să trăiască spiritele faraonilor. Aceștia erau venerați ca niște zei.

Recent, un turist a fost atins de blestem. Pe când escalada Sfinxul, s–a prăbușit și a murit. Cauza n–a fost elucidată nici azi.

Potrivit tradiției, toți sclavii (vreo sută de mii) care au lucrat odinioară la construcția Sfinxului au fost uciși, ca să ducă cu ei taina în mormânt.

Unii egipteni consideră că Sfinxul este înconjurat de un câmp de forță uriaș. Cine nimerește în acest câmp de forță ucigător, moare. În fața Templului din Luxor, faraonii au poruncit să se amenajeze o alee întreagă cu asemenea sfincși care emană raze până acum rămase enigmatice.

Dacă dăm crezare miturilor și deceselor misterioase care sunt legate de aceste enigmatice figuri, ansamblul de piramide și sfincși egipteni, ar însemna ca acestea să fie unul dintre cele mai periculoase locuri din lume, ce rivalizează cu Triunghiul Bermudelor. Nici astăzi nu știe nimeni ce se ascunde în realitate în spatele

blestemului faraonilor. Și mulți oameni de știință se încumetă încă să purceadă la dezlegarea enigmei.

În sfârșit, cea mai plauzibilă ipoteză se referă la o boală extrem de rară, denumită *histoplasmosis* și care este provocată de contactul cu depunerile de excremente ale liliecilor ce populează grotele și criptele subterane. Agentul îl constituie o ciupercă, *Histoplasma capsulatum*, cu diametrul de 1–3 microni și care pătrunde în organismul omului prin căile respiratorii. Ea atacă plămânii, apoi splina, ficatul, intestinele, și în final, întreg sistemul natural de apărare, boala având o evoluție rapidă și fără simptome deosebite. Formă gravă a maladiei – care are o arie de răspândire destul de vastă, începând cu America Centrală, valea fluviului Mississippi, partea de nord a Americii de Sud, Africa, Asia tropicală și Noua Caledonie – a început să fie vindecabilă abia în ultimele decenii, prin administrarea îndelungată a unui fungicid specific.

Erau cezarii niște monștri?

Demenți, cruzi sau desfrânați, aceasta e reputația pe care o au primii doisprezece cezari ai Romei antice[1]

Care este adevărul istoric?

Primii cezari „se bucură" de o reputație defăimătoare la a cărei acreditare au contribuit sute de opere romanești sau cinematografice, de la *Quo Vadis* de Mervyn Le Roy, până la *Caligula* lui Tino Brass.

Legenda creată în jurul acestor persoane se bazează pe două idei: cezarii erau în majoritate niște demenți periculoși și aveau cu toții o excesivă înclinație spre sexualitate. Cine ar mai putea crede – după cele citite în Suetonius, sau Tacit și după cele văzute în câteva filme, că Nero nu este prototipul tiranului sângeros, sau că n-a incendiat Roma și că Tiberiu, pedofil libidinos, nu simțea nici o plăcere să privească tinerii și curtezanele foindu-se lasciv în jurul lor, în cavernele obscure de la Capri?

Adepții lui Auguste Comte s-au străduit să demonstreze că excesul de autoritate și devierile sexuale ale cezarilor din primul secol au cauze naturale, datorându-se, în mod esențial, puterii nelimitate cu care erau investiți. „Din acest motiv, scria încă din 1841 Franz de Champigny, aceste stranii naturi imperiale, acești oameni care, după ce au guvernat, dacă nu cu virtute, cel puțin cu prudență, au fost, dintr-o dată, pervertiți, sau împinși spre nebunia puterii: Nero și Caligula. Astfel au rezultat acești monștri ai vărsării de sânge și ai nebuniei: Domițian, Commode, Heligabal. Așezați prea sus, au fost cuprinși de amețeala înălțimilor, au început să li se zăpăcească mințile. Creierul nu le-a rezistat la acest amestec de excitație și teroare."

1. Bibliografie utilizată: *Historama* și *Strict secret*, nr. 138, 15–21 dec. 1992.

Această teorie a „puterii care conduce la nebunie" a fost folosită de-a lungul secolului al XIX-lea și numeroase lucrări scrise sub influența profesorului în medicină legală Lacassagne au creat și au folosit chiar termenul de „cezarită", pentru a desemna nebunia puterii care i-a atins pe acești oameni.

Contestând teoria de mai sus, unii cercetători au încercat de atunci să-i reabiliteze pe primii cezari. George Roux îl absolvă total pe Nero – negând, în bloc, vechile afirmații ale lui Michel Cazenave și ale lui Roland Auguet – autorul controversatei lucrări *Împărații nebuni*.

Pentru Régis Martin sau Jérôme Carcopino nimic nu este mai greu decât să degajezi istoria de pasiunile care o incomodează, să ataci mitul. Regis, împreună cu o echipă de psihiatri și medici, au citit, în 1976, până la scrierea cărții, toți anticii care au tratat această temă (cincizeci de autori), comparându-le mărturiile. Cartea sa, *Cei doisprezece cezari, de la mit la realitate*, nu pretinde că ar rezolva toate problemele, dar face analiza temei, propunând o reflectare mai amplă asupra omului și a puterii.

Studiul obiceiurilor amoroase ale cezarilor trebuie să țină cont de numeroase date: sociologice, arheologice, etice și religioase. Un exemplu frapant, în acest sens, îl constituie o particularitate sexuală a lui Nero, a cărei ciudățenie este subliniată de Suetonius, Dio Cassius și Aureliu Victor. El își prostitua pudoarea, scrie Suetonius, în așa grad, încât, după ce-și mânjea în întregime corpul, inventase un nou joc: îmbrăcat într-o piele de fiară sălbatică se repezea, dintr-o cușcă, asupra părților sexuale ale bărbaților și femeilor legați de un stâlp.

După ce lega tineri și tinere goi pușcă de un stâlp, spune Dio Cassius, el se acoperea cu o piele de fiară și se arunca asupra lor, asaltându-i în genul brutelor. Aceasta era josnicia lui Nero.

Pentru Régis Martin, Nero se îmbrăca în piele de leu, dar în alt context și pentru cu totul alt scop.

„Mai întâi, remarcă el, totul – stâlpii, cușca, pielea fiarei sălbatice, brusca lui irupere – este organizat ca într-un ritual corespunzător unui ceremonial inițiatic."

E. Cizek, în *Nero* al său, consideră că ar fi putut să fie un ritual mistic, poate acela al inițierii la rangul mitic al leului. Se știa sigur că fiul Agrippinei dădea multă atenție ritualurilor orientale și, după Plinius, regele Armeniei, Tiridate, îl inițiase în anul 66, în ritualurile magice ale cultului lui Ataganis. Inițierea mitraică (de la numele zeului Soarelui – Mithra), avea 7 grade, fiecare corespunzând unui

astru. Așadar, este foarte probabil că istoricii au confundat aceste comportamente ciudate cu depravarea, ascunzând, mai mult sau mai puțin voit, aspectul mistic al inițierii în secretele cultului.

Și atitudinea Messalinei, explică Régis Martin, trebuie reconsiderată pentru că și ea este calificată drept nimfomană prin definiție. Această reputație îndoielnică se datorează, în cea mai mare parte, lui Plinius cel Bătrân, care pretindea că ea rivaliza cu cea mai populară prostituată din Roma, executând douăzeci și cinci de acte sexuale, într-o singură zi. Juvenal, într-una din celebrele sale satire, menționa următoarele în legătură cu ea: „În timpul nopții, prostituata imperială ieșea însoțită doar de o singură slujnică... Ea intra în sufocantul lupanar cu perdele uzate, unde avea o cameră rezervată, pe ușa căreia o inscripție o desemna sub pseudonimul de Lysica. Acolo se prostitua cu sânii acoperiți cu o plasă de aur și-și expunea pântecele gol. Când proxenetul și-a concediat pensionarele, ea a plecat tristă ... Dezgustătoare, hidoasă, cu obrajii înnegriți de fumul lămpii cu ulei de rapiță ce lumina anemic încăperea, ea aducea în patul imperial miasmele lupanarului".

Aceste povești sunt adevărate bârfe, afirmă Régis Martin. „Sunt de acord că era o persoană superficială. Nu zic că i se suise la cap puterea, dar, cu siguranță, că viața de la palat o amețise de-a binelea. Mai mult ca sigur că este posibil să fi fost o femeie cu moravuri ușoare, dar amanții ei aparțineau, fără doar și poate, înaltei aristocrații. Se pare că, într-adevăr, îl ducea de nas pe bătrânul ei soț. Claudius era foarte influențabil și fricos, iar tânăra împărătească se credea îndreptățită să depășească limitele suportabilului. Așa se explică și căsătoria în timpul unei bacante, în lipsa soțului ei, cu cavalerul Caius Silius. Nu știu dacă era vorba doar de o banală fantezie amoroasă, sau dacă făcea parte dintr-un cadru religios."

Iar despre povestea cu lupanarul, probabil, explică Régis Martin, este o versiune deformată a întâmplărilor și pățaniilor conjugale ale lui Claudius, care au constituit un motiv de râs și batjocură multă vreme pentru plebe. N-ar fi imposibil ca o prostituată să se fi deghizat în Messalina și zvonurile să fi influențat opinia publică, sfârșind prin a crede în această fabulație absolut incredibilă având în vedere cât era de păzit palatul imperial. La acestea mai trebuiesc adăugate și riscurile la care s-ar fi expus, rătăcind singură prin cartierele rău famate ale orașului. Nero însuși, când se încumeta să treacă prin locurile rău famate din cartierul podului Milvius, se întorcea cu fața acoperită de hematoame.

Sunt și mai categoric în ceea ce privește tulburările lui Caligula.

Pentru aceia care acoperă cu reproșuri încercările de reabilitare ale acestui împărat, nu-i nici un dubiu că el, Caligula, era sănătos la minte și conduita sa se explică în mod logic, dacă admitem că fiul lui Germanicus căuta să se răzbune pe senatorii care-i umiliseră familia. Era o răzbunare programată, pe undeva în genul aceleia a lui Monte Cristo. Caligula era psihopat, dar în sensul german al cuvântului, adică avea o dereglare de comportament și a sentimentelor. Asta nu înseamnă că era nebun. Caligula avea momente în care nu era deloc rupt de realitate, luând hotărâri absolut onorabile.

Mai adaug, și poate că este un punct de vedere nou, că era literalmente obsedat de imaginea potentaților lagizi, fascinat de concepția faraonică despre putere. El ajunsese la putere, ca și faraonii, la vârsta de 25 de ani, favorizase cultul lui Isis, manifestase simpatie față de egipteni. Relațiile incestuoase, pe care le are cu cele trei surori ale sale, nu sunt flecăreală; ele corespundeau însă obiceiurilor dinastice egiptene și lagide. Caligula este, printre altele, strănepotul lui Marc Antonius, despre care știm că a fost soțul inimitabilei Cleopatra.

Tiberius rămâne unul dintre cei mai defăimați cezari. I se reproșează cruzimea, ipocrizia și depravarea. Suetonius întocmește un adevărat catalog al destrăbălărilor pe care se presupune că le admira, obligând tinerii și tinerele, deghizați în silvani și nimfe, să adopte anumite poziții după imagini pornografice, sau impunându-le unor copii abia înțărcați, vestiții „peștișori", figuri obscene. Atunci, adaugă Tacit, au fost inventați termenii, necunoscuți până atunci de „sellarii și spintriae".

„Acești doi termeni, explică Régis Martin, sunt greu de tradus. *Selarii* ar însemna, în traducere liberă, „sală cu bănci" (insinuându-se acuplările colective); *spintriae*, traducându-se în general prin *„mic"*, conține, în mod vizibil, o conotație anală. În ce ne privește, nu credem în aceste fabulații. E clar că unele dintre ele se bazează pe pură rea-voință.

Dar cea mai seducătoare teză, în acest domeniu, rămâne aceea a lui E. Koremann, care cunoștea memoriile Agrippinei, evident ostile principelui, pe care le-a corelat, fără îndoială, cu relatările istoricilor care erau și ele tot atât de ostile. Scuza era, deci, de domeniul pamfletului.

Aceste destrăbălări nesăbuite nu corespund cu ceea ce știm noi despre caracterul rezervat și despre conduita afișată în public a fiului Liviei, pentru care am simpatie. Împăratul Tiberius era un om

impresionabil și vulnerabil, nu acest bătrân cu gura impudică și care, păros ca un țap bătrân, putea în mod insuportabil."

Voi cita două istorisiri în acest sens. Prima datează dinainte de a domni. Augustus îl forțează pe Tiberius să-și repudieze prima soție, Vipsania, pe care o iubea și de la care aștepta un al doilea fiu. Câteva luni mai târziu, după cum povestesc doi autori, a întâlnit-o întâmplător pe stradă și a urmărit-o cu o privire nerușinată și umedă, fără să îndrăznească s-o abordeze. Bineînțeles că, de atunci încolo, s-au luat toate măsurile ca să nu se mai întâlnească. Altă istorisire se referă la timpul în care a stat în Rhodos, prima retragere a sa care a urmat după încurcătura pe care o avusese cu Julia. Într-o zi, ca să se facă simpatic, Tiberius și-a manifestat dorința de a vedea bolnavii ca să le adreseze o vorbă de mângâiere și încurajare. Cum era un personaj important, asistenții lui îi interpretează dorința ca pe un ordin și-i aduc toți bolnavii de pe insulă. Îngrozit, Tiberius, timp de mai multe ore, merge din om în om, ca să se scuze că i-a deranjat doar ca să le spună o vorbă bună și să le ofere un mic obol.

„Acest personaj care era, în mod voit, cinic cu medicii și care refuza până la moarte să apeleze la știința lor, veghea personal ca soldații lui bolnavi să beneficieze de îngrijirile celor mai buni dintre ei. Inteligent, citit, era atât om de acțiune, cât și un general remarcabil."

S-a scris totul? În mod cert că nu. Au mai rămas zone întinse de penumbră, chiar și pentru specialiști ca Régis Martin. „Personajul care mă intrigă cel mai mult, se plângea el, este Vitellius, care nu a domnit decât vreo câteva luni (în 68-69). Istoria a reținut despre el că, în timp ce se afla în plin război civil, își petrecea timpul mâncând și discutând cu birjarii. A murit, lamentabil, ciopârțit în mod atroce, de mulțime. Conduita sa de *princeps* este incoerentă, dacă urmărim relatările specialiștilor în istoria romană care au căzut de acord numai în ceea ce privește faptul că era un incapabil".

Într-adevăr, Vitellius avea în urma lui o carieră administrativă, un *cursus honorum* strălucit. El a avansat rapid, fiind aproape întotdeauna prea tânăr pentru funcția pe care o deținea. Dar iată că devine împărat și totul se răstoarnă, nu mai înțelegem nimic. A fost depășit de evenimente, lăcomia sa legendară traduce o anxietate patologică? Nimeni nu o poate încă afirma. Istoricii se contrazic între ei și, de aceea, nu există încă o biografie a acestui împărat.

Același fenomen se observă și la Domițian și totuși acest personaj, utimul descendent din familia flaviană, a domnit

doisprezece ani, de trei ori mai mult decât Caligula, înainte de a sucomba, victimă a unei conjurații de palat. „Era Tiberius un desfrânat, sau un îndrăgostit cuprins de panică? În afară de Caligula, despre nici un împărat nu se poate spune că a suferit cu adevărat de «cezarită», în sensul de «nebunie», pe care i-l conferă profesorul Lacassagne. În schimb se poate afirma fără teamă de a greși, conchide Régis Marin, că acești conducători au fost cu toții nevrozați. Cum s-ar fi putut comporta oare normal un om care avea un statut, conform căruia trebuia să trăiască în afara normelor curente și poseda o putere absolută și mondială? Puterea cu care fuseseră învestiți, brusc, unii dintre ei, a făcut să apară unele trăsături de caracter care, într-o viață de simplu particular, nu ar fi ieșit în evidență."

Cu toate încercările făcute, acest mit al cezarilor va mai dăinui deoarece se referă la comportări de excepție care alimentează imaginația, atât în ceea ce privește sublimul, cât și abjecția, având trimiteri, în cele din urmă, la noi înșine, la natura umană.

Cezarii și homosexualitatea

Homosexualitatea a atins apogeul la romani. În locuințele bogaților patricieni, pe lângă sclavi, mai erau și persoane pentru satisfacerea bărbaților, a căror prezență era tot atât de firească precum a medicului sau a maseurului. Locul de predilecție pentru practicarea relațiilor de tot genul, îl constituiau vestitele băi romane, sau, într-un cadru mai intim, locuințele în care festinurile degenerau în orgii indescriptibile, care în zilele noastre au inspirat filmele pornografice.

Despre Horațiu, celebrul poet roman, ni s-a păstrat amintirea iubirii lui cea mare pentru frumosul Ligurin, care nu l-a părăsit până la moarte.

Iulius Cesar s-a remarcat pe multiple planuri: strateg militar, orator și scriitor. Dar avea și vicii tot așa de mari ca și calitățile sale. Astfel, prietenii și soldații ce trăiau în preajma sa, spuneau: „Era bărbatul tuturor femeilor și femeia tuturor bărbaților". Înainte de a ajunge la cârma statului, a avut o legătură cu Nicomedin, regele Bithiniei. A avut numeroși amanți, printre care și pe Claudiu, urmașul său la tron. Octav August a fost adoptat de Iulius Cesar „cu prețul tinereții sale". În Spania, s-a prostituat lui Aulus Hortius

pentru enorma sumă de trei sute de mii de sesterți. Tiberius, urmașul lui August, condamna la moarte pe orice bărbat ce nu se lăsa pradă poftelor sale nemăsurate. Suetoniu a povestit viața lui în *Istoria celor doisprezece cezari*. Dar Tiberius a fost, din câte se spune, întrecut de urmașul său, Caligula, care îmbrățișa, în public, pe pantomimul Marc Mnester, abuzând și de tineri din familii consulare. Caligula a constituit prototipul tiranului. Era atât de feroce, încât e de necrezut că poporul s-a lăsat guvernat de acest monstru. Călăii săi erau învățați să chinuiască cât mai mult și nu uita să le repete: „Faceți așa ca ei să se simtă murind". După care adăuga: „Să mă urască și să înlăture din toate bibliotecile scrierile lui Virgiliu și Tit Liviu."

Nero și-a dobândit o faimă tot așa de sinistră. Atras de un tânăr, Sporus, a dispus să fie castrat, după care s-a căsătorit cu acesta cu tot fastul și, după ce l-a înveșmântat ca pe o împărăteasă, îl lua cu sine în lectică la petrecerile și serbările din Roma și cetățile grecești. Acoperit cu o blană de fiară, se năpustea asupra bărbaților legați de stâlpi și după ce-și satisfăcea poftele violându-i, se lăsa el însuși pradă unui sclav eliberat, Doriphare (cu care s-a căsătort, ca și cu Sporus), gemând și scoțând țipete ca o fecioară siluită. De o cruzime fără seamăn, a ucis și torturat un număr mare de bărbați și femei, pe mulți siluindu-i, cum este cazul lui Aulus Plautius. Până și pe Seneca l-a silit să se sinucidă.

Șirul împăraților romani continuă cu Galba, despre care se vorbea, în mod oficial, că preferă bărbații maturi, robuști, în locul tinerilor cu trăsături efeminate. Othon, favorit al lui Nero, dorea cu orice preț să fie tratat ca... femeie! Vitellius – un alt împărat roman – a ajuns să ocupe tronul, după ce a fost pe rând obiectul plăcerilor lui Tiberius, Caligula, Claudiu și Nero. Ne putem ușor imagina ce „experiență" dobândise. Gradul de depravare și descompunere ajunsese la paroxism. Pentru a se consola de refuzul cu care fusese tratat de un gladiator, Asiaticus, ce-l părăsise, s-a cufundat într-o serie de orgii de mari proporții.

Adrian, la adresa căruia superlativele abundă, e cunoscut și prin „pasiunea" sa pentru frumosul Antinous, un sclav bithinian, a cărui moarte, survenită în urma unui accident, l-a lăsat neconsolat pe stăpânul și amantul său imperial. Se pare însă, după unele însemnări, că Adrian, care era un practicant al magiei egiptene și grecești, ar fi sacrificat el însuși pe Antinous pentru a-l... zeifica!

Comodiu – fiul lui Marc Aureliu – a fost și el homosexual, iar pe favoritul său, sclavul Antherius, îl îmbrățișa în public. Cruzimile

lui sunt de nedescris. Senatul l-a blamat astfel: „Mai crud decât Domițian, mai necurat decât Nero, mai respingător decât toți dictatorii urmași ai lui Cezar, el merita ca trupul lui să fie aruncat în spoliarum", lucru care a și fost făcut.

Heliogabal a domnit la Roma timp de trei ani și se spune că desfrânările lui ar fi întrecut cu mult pe acelea ale lui Nero, Caligula, Tiberius, Comodin... Ne putem imagina cam ce fel de monstru cu chip de om era. Unica lui preocupare, pare-se, era să trimită emisari în căutarea bărbaților viguroși, pentru satisfacerea gusturilor sale depravate. Să reținem că nu avea decât paisprezece ani când s-a suit pe tron. Pe bărbații doriți îi mângâia în public, ca pe gladiatorul Hierocles, apoi pe căruțașul Xerocles, sau pe bucătarul herculean Zoticus.

Giulgiul din Torino a aparținut lui Hristos?

Catedrala San Giovani din Torino adăpostește – și expune în public, la intervale periodice mari (durează o oră și jumătate și are circa 70.000 de vizitatori, zilnic) – un obiect, pe cât de extraordinar, pe atât de misterios. Este vorba de o bucată de țesătură din in, lungă de 4,36 m și lată de 1,10 m. Piesa în cauză prezintă, printre alte trăsături particulare, una cu totul deosebită. Pe ea se poate distinge imaginea – din față și din spate – a unui bărbat în mărime naturală, cu urme vizibile de răni. Răni caracteristice, datorate biciuirii.

La Torino, o mulțime de persoane se înghesuie pentru a zări preț de câteva clipe sfântul giulgiu, presupus că a aparținut lui Iisus Hristos.

Ultima expunere publică a fost în 1933. Pentru ca țesătura să nu se altereze, este conservată într-o cutie izotermică plină cu azot. Expunerea actuală – în 1978 – a fost cu totul excepțională.

Deasupra unui altar al catedralei, un cearceaf de 4,35 m pe 1,10 m este dispus orizontal și puternic iluminat. La prima vedere, ești decepționat. Se observă mai ales două linii orizontale, punctate de petice. Sunt consecințele unui incendiu din anul 1532, în decursul căruia pe giulgiul împachetat într-o raclă, se scurseseră picături de argint topit. Apoi, se disting două imagini cvasisimetrice, în brun-închis foarte șters: amprenta frontală și cea dorsală a unui bărbat întins, măsurând 1,80 m.

Cu adevărat extraordinar este faptul că trupul, a cărui imagine a conservat-o pânza, prezintă la încheieturi semnele de cuie specifice crucificaților și că, în partea stângă, în dreptul coastelor, o dâră de sânge s-a prelins pe țesătură, întinzându-se sub corpul pe care acesta l-a învelit. Vechimea pânzei, de care este legată o întreagă legendă, dar și drumul sinuos parcurs până la catedrala unde se află în păstrare în prezent, este foarte mare, chiar în condițiile în care experții se contrazic, oarecum.

Ceea ce se ştie este că el a fost adus din Palestina de un cavaler cruciat, fiind prezentat ca giulgiul autentic, în care apostolii l-ar fi învelit pe Hristos, după ce l-au coborât de pe Cruce. Detaliile rănilor corespund atât scrierilor Sfintelor evanghelii (cum ar fi, de exemplu, urmele vizibile ale coroanei de spini pe frunte, rana din coastă, provocată de suliţa „pilum-ul" unui legionar roman după răstignire), cât şi a celor cunoscute de ştiinţă, în legătură cu supliciul crucificării. Este suficient să amintim că, spre deosebire de reprezentările ulterioare, în care Iisus apare cu piroane bătute în palme, imaginea conservată de giulgiu ne arată că fixarea pe cruce s-a făcut cu piroane bătute la încheieturi, singurul loc de unde ele ar fi putut susţine greutatea corpului, fără a sfâşia complet palmele. Acesta este un adevăr pe care îl confirmă medicina, respectiv studiul anatomiei. Artiştii care au ales ca subiect răstignirea n-au asistat niciodată la un astfel de supliciu, folosit de romani şi abandonat de foarte multă vreme. Ei i-au pus lui Iisus cuiele în podul palmei, creând, în felul acesta, o imagine mai spectaculoasă, dar cu totul nerealistă. Giulgiul de la Torino nu se alătură erorii generale de imaginaţie, fiind cu atât mai credibil, cu cât îşi găseşte o explicaţie perfect logică şi corespunzătoare, din punct de vedere ştiinţific.

Sfântul Giulgiu din Torino, această pânză care poartă amprenta unui corp martirizat, cu toate detaliile răstignirii lui Hristos, ridică în faţa istoriei o pasionantă problemă. Acest giulgiu nu e o scriere, ci e un obiect fizic, arheologic, şi cu toate acestea „vorbeşte" ca un martor obiectiv, fără intermedierea subiectivă a unui scriitor, a cărei imaginaţie fecundă ar putea duce la erori. Acest giulgiu, care vreme îndelungată nu a constituit decât o enigmatică relicvă, a „răspuns", paradoxal, atunci când tehnicile moderne l-au testat. Relicva a devenit obiectul unei cercetări ştiinţifice de vârf, fiind puse în joc toate resursele tehnice de care dispune NASA şi alte instituţii similare de pe glob.

Această cercetare a fost efectuată de oameni de ştiinţă aparţinând mai multor confesiuni. Dezvoltarea ştiinţelor, fatală pentru unele aşa-zise relicve, a conferit giulgiului rangul de martor incontestabil al unui eveniment major al istoriei omenirii: moartea şi învierea lui Iisus Hristos. Este un lucru de acuma perfect demonstrat şi dovedit. Ştiinţele exacte, istoria şi credinţa sunt puse în joc laolaltă. Abatele René Laurentin, care şi-a dedicat mulţi ani dezlegării acestei enigme, ne oferă rezultatul cercetărilor sale cele mai recente.

Vinerea Mare

În vinerea aceea - care se va numi mult mai târziu Vinerea Sfântă - „un bărbat bogat din Arimathia, denumit Iosif [...] a mers la Pilat şi i-a cerut corpul lui Iisus. Şi Pilat a dat ordin să-i fie încredinţat. Iosif a luat corpul, l-a învelit într-un giulgiu alb şi l-a aşezat într-un mormânt nou, săpat în stâncă, pentru el anume".

Şi astfel, a parvenit, până în zilele noastre, acest giulgiu alb, martor mut al morţii şi al înmormântării lui Iisus, de care vorbeşte evanghelistul Matei! O tradiţie orală şi scrisă, credinţa constantă a unei mulţimi de credincioşi ne asigură că sfântul giulgiu din Torino, a cărei istorie a putut fi reconstituită până în anul 340, este cu adevărat ceea ce se pretinde. Acesta, bineînţeles, nu prezintă nici o valoare din punct de vedere ştiinţific. Biserica catolică s-a grăbit prima s-o afirme. Dar, actualmente, ea este tot prima care a sprijinit ideea ca sfântul giulgiu să fie supus unui examen ştiinţific special al sfântului giulgiu. Cu surprinzătoarele progrese realizate de istorici, arheologi, detec- tivi ai trecutului şi prezentului, prin tehnica fotografică, cercetare electronică, analiză şi microanaliză chimică, a devenit posibil să fie întrebat, în mod ştiinţific, „acest martor", care este misteriosul cearceaf mortuar, dacă este autentic, sau să se dovedească că este un fals, să-i fie localizată proveniența şi să fie datat.

„Martor", pe drept cuvânt, căci pot fi văzute clar în fibrele de in pete închise în dreptul plăgilor şi - în negativ, cum spun fotografii - semnele corpului martirizat, ale mâinilor, picioarelor, coastei străpunse, şi a feţei şi frunţii înţepate de coroana de spini.

Momentul culminant a avut loc la Torino în octombrie 1978. Giulgiul se afla, până la acea dată, închis într-o cutie de argint incasabil, ascuns vederii (cu excepţia unor rare ocazii). La 10 octombrie, giulgiul a fost scos din cutie şi, timp de 5 zile, supus unui examen direct şi minuţios de către un mare număr de experţi internaţionali. Aceştia se reuniseră mai înainte de mai multe ori, în Europa şi în Statele Unite, pentru a pune la punct metodele de cercetare care vor fi folosite. „Vor urma, spune Elisabeth Patrizi, vice-preşedintă a Centrului Roman de Sindonologie (studiul sfântului giulgiu, de la grecedescul sindôn = giulgiu), cinci zile şi cinci nopţi de lucru febril".

Savanţii, reuniţi la Torino, aveau toţi un trecut bogat în domeniul cercetării sindonologice. Ei aparţineau celor mai variate

discipline: fizică, chimie, medicină, istorie, fotografie spațială și chiar specialiști în anchete polițiste și exegeți ai *Bibliei*. Unii erau catolici sau protestanți, alții agnostici, dar absolut toți pasionați de enigma giulgiului.

Acesta nu putuse fi studiat până atunci decât de departe, cu ajutorul lupelor, al aparatului de luat vederi. Plecând de la fotografii luate în ultraviolet de profesorul Jodica-Cordigla, la Torino, foto- grafiile relevaseră detalii invizibile până atunci, iar tehnicienii de la Academia forțelor aeriene din Colorado-Spania, din Statele Unite, au realizat imagini tridimensionale ale giulgiului. Ei au aplicat, în acest scop, metode folosite de cercetătorii de la NASA pentru a citi și interpreta fotografiile planetei Marte, transmise de satelit. Dintr-o imagine plată, ei au obținut o imagine, în relief, prin citirea cu ajutorul ordinatorului a imaginilor clar-obscur ale fotografiei inițiale.

Aventura extraordinară a început precipitat în noaptea de 28 spre 29 mai 1898. Fotograful Secondo Pia s-a deplasat la Catedrala din Torino la orele 23^{00} și a luat două clișee ale giulgiului. Către miezul nopții, a scos din baia de fixare două plăci de sticlă: un negativ, probabil nereușit, gândea el. Și iată că a descoperit, cu stupefacție, pozitivul unei admirabile fețe necunoscute. Giulgiul arăta cea mai veche fotografie din lume, relevând o imagine de acum de 19 secole.

Medicii au studiat de îndată această amprentă, anatomic incontestabilă, și au început să experimenteze pe cadavre pentru a verifica nenumăratele răni. La 21 aprilie 1902, în fața Academiei de Medicină, profesorul Yves Delage a susținut că giulgiul aparținuse lui Hristos: cu 10 miliarde față de 1, această ipoteză era probabilă.

Pete de sânge pe fond alb înconjurau creștetul craniului, striau spatele, colorau mâinile, picioarele și partea dreaptă. Fața era demnă și tragică. Pia și-a spus în acele momente că este primul muritor care a putut contempla o fotografie a lui Hristos.

Relicva relicvelor

Atunci a început o dublă emulație: pe plan religios și științific. Unii catolici, mai ales în Italia, au pornit într-o campanie în favoarea giulgiului, care nu putea fi decât al lui Hristos. Alții, din contră, fără o rigoare științifică, refuzau să-i acorde o autenticitate giulgiului, deoarece catolicismul nu are nevoie de el și cultul

acestuia îi incită inutil pe protestanți. Și astăzi, scepticii cei mai militanți, porniți împotriva giulgiului sunt ecleziasticii.

Oamenii de știință au făcut progrese, pe diverse planuri, pe măsură ce mijloacele de investigare au luat amploare. Totul este folosit: examenul cu raze infraroșii, microscopie optică, apoi electronică, fotografierea din ce în ce mai perfecționată, până la clișee în semirelief, obținute cu ordinatoarele de la NASA. Savanții dețin acum informații precise asupra țesăturii giulgiului și a celui care a fost învelit în el.

Țesătura din in, trainic țesut în stinghie cu câteva fire de bumbac. După examenul carbonului 14, aceasta a indicat o vechime aproximativă a inului, care a fost recoltat între anul 100 înainte de Hristos și anul 200 după Hristos.

Omul învelit în giulgiu, ale cărui mâini erau îndoite pe abdomen în partea de jos, a fost crucificat și a suferit. Plăgile de la cap provin de la o coroană de spini (și nu de la o coroană regală, tradițională) care a fost înfiptă cu lovituri de ciocan. Cartilajul nasului a fost spart. Spatele poartă urmele a 90 de lovituri de bici, al cărui capăt purta bile de plumb. Plăgile sunt ușor disimetrice, ca și cum omoplatul din dreapta a fost mai înalt decât cel din stânga. O altă plagă orizontală se află pe ceafă.

Partea dreaptă a fost, găurită, între a cincea și a șasea coastă, de un instrument ascuțit ce a determinat răspândirea de lichid pe giulgiu. Alte urme de sânge sunt vizibile la nivelul mâinilor și picioarelor.

Coincidențele sunt frapante cu cele pe care le cunoaștem, despre răstignirea lui Iisus Hristos.

Istoricii au dispus de trei surse: evangheliile, textele profane privitor la execuțiile din timpul Imperiului roman și descoperirile făcute în iunie 1968 la Ierusalim, când un buldozer, răscolind solul unei coline unde urma să se construiască un mare imobil, a scos la lumină resturile unui răstignit cu picioarele tăiate.

Evreii nu-și crucificau victimele. Ei le omorau cu pietre. Crucea era un supliciu rezervat sclavilor, utilizat doar de romani.

Experiențele de la Dachau

Partea inferioară a crucii era înfiptă în pământ. Condamnatul trebuia s-o care până la locul supliciului, sub oprobiul mulțimii, greutatea sarcinii cântărind aproximativ 40 kg. Crucea se sprijinea pe ceafa sa, brațele condamnatului fiind legate de ea.

Ajuns la locul supliciului, acesta era așezat pe ea, fiind legat solid cu frânghie. Piroanele, folosite rareori, erau foarte căutate, bucurându-se de renumele de a fi talismane aducătoare de noroc, cum va fi mai târziu funia spânzuraților.

Trei piroane erau suficiente: două străpungeau încheieturile și nu palmele, căci greutatea corpului le-ar fi sfâșiat; iconografia clasică s-a înșelat în această privință. Al treilea fixa cele două picioare, stângul deasupra celui drept. Victima murea sufocată, în poziție atârnată. Moartea era provocată de durerea de la mâini și de asfixiere. Sprijinul pe picior sporea durerile. Acest lucru a fost confirmat de îngrozitoarele experiențe efectuate de naziști la Dachau.

Așezat între doi hoți, Hristos a murit primul, pentru că flagelarea îl slăbise.

Vecinii săi aveau picioarele zdrobite, astfel ca să nu se poată sprijini și să moară asfixiați înainte de apusul soarelui, când urma ca trupurile lor să fie date jos de pe cruce.

Cea mai veche fotografie din lume

De atunci, cinci tehnici diferite au arătat că cea mai veche fotografie din lume, reprezentând giulgiul, dădea o informație asupra reliefului corpului pe care-l învelise.

În 1969, cardinalul Pellegrino a numit o Comisie pentru studierea lui. La 24 noiembrie, el a autorizat o experimentare limitată de singura grijă de a nu strica giulgiul. Profesorul Max Frei, crimonologist, unul dintre fondatorii polinologiei (studiul polenului ce a rezistat acțiunii secolelor), a fost autorizat să facă prelevări cu ajutorul panglicii adezive.

Polenul colectat a refăcut itinerariul giulgiului: din Palestina (12 grăunțe), la Edessa (2 grăunțe), la Constantinopol (până în 1204), apoi la Elrey (1356), Chamberey (1453) și Torino (1570). Profesorul Raès (Belgia) a confirmat autenticitatea țesăturii.

Analiza microscopică a demonstrat că giulgiul conținea urme de bumbac (grossuptum herbaceum), provenind de la țeserea precedentă.

Giulgiul era deci originar din Orientul Mijlociu, fibra de acest gen fiind atunci necunoscută în Occident.

În fine, de la 9 la 13 octombrie 1978, la Torino, după un aflux de 3 milioane de vizitatori, cincizeci de savanți au primit permisiunea să practice asupra giulgiului, după cum am văzut, mii de teste programate. Au fost efectuate examene în infraroșu, ultraviolet și raze gama. S-a prelevat prin aspirare și bandă adezivă, praful fixat în decursul a 2.000 de ani, polen, ciuperci, microorganisme și resturi diverse: aceste prelevări analoge celor efectuate pe lună, ofereau de lucru pentru mai mulți ani. Americanii aduseseră 6 tone de material, în parte împrumutat de la NASA.

Operațiunea fusese organizată ca și explorarea lunii și a planetei Neptun.

Un corp biciuit și crucificat

Cercetările care au urmat au fost inundate cu minciuni. Chimistul american W. M. Crone a lansat, în presa mondială, noutatea că giulgiul are o vechime recentă: el descoperise particule de fier care se găsesc în unele picturi din Evul Mediu. Dar acest oxid de fier nu face parte din constituirea imaginii. Provine, mai ales, de la petele de sânge, așa după cum au arătat cercetările statistice aprofundate ale lui Heller, Adler și Pellicori.

În direcție inversă, s-au făcut cunoscute numeroasele descoperiri de pe giulgiu: amprenta unei monede a lui Pilat din Pont, aplicată între ochii defunctului, după un obicei evreiesc și alte inscripții, inclusiv un fragment din numele lui Iisus din Nazareth. Dar aceste elemente sunt discutabile.

Dincolo de aceste zvonuri confuze, cercetarea științifică progresa încet, hotărât și ireversibil. În *New London* din 8 și 12 octombrie 1981, STURP (Shroud of Turin Research Projet = Proiect de cercetări privitor la giulgiu) a oferit concluzii științifice asupra unor aspecte rămase până atunci îndoielnice: este vorba, într-adevăr, de sânge.

Cât privește imaginea corpului, ea nu se datorează nici unui aport din exterior, ci doar unei modificări foarte superficiale a celulozei țesăturii. Amprenta aduce cu cea a ierburilor pe hârtie, căci deshidratarea plantelor îngălbenește lent celuloza.

Medicii legiști nu au putut decât să confirme autenticitatea anatomică a corpului și rănile, controlate prin experiențe efectuate pe cadavre. Acest corp a fost flagelat, capul „împodobit" cu coroană de spini, mâinile și picioarele țintuite, iar întregul corp străpuns cu sulița. Nu se poate explica cum a putut să părăsească giulgiul fără a cauza stricăciuni amprentelor și nici să deranjeze urmele.

O amprentă fascinantă şi derutantă

Există deci o a cincea Evenghelie, se întreabă adepţii credinţei în autenticitatea giulgiului? Biserica încruntă din sprâncene. După credinţa ortodoxă, nici un obiect, fie el o relicvă, nu poate fi pus pe acelaşi taler cu Evangheliile inspirate de Duhul Sfânt.

Este aceasta o confirmare istorică, o sursă de informare complementară demnă de reţinut? Această întrebare poate şoca pe specialiştii în ştiinţe umaniste. Ea este cu dificultate evitabilă. Istoria trebuie să şi-o asume.

Dar să analizăm mai întâi obiectul: giulgiul.

Lungimea piesei din ţesătură de in este de 4,36 m/1,10 m, fiind un serj ţesut în stinghie sub formă de solzi de peşte, realizat pe un război cu patru pedale, de un tip cunoscut în zona Mediteranei pe vremea când a trăit Hristos.

Pe această pânză se pot distinge amprenta unui corp: faţa şi spatele până în creştetul capului. Imaginea este derutantă şi nu numai pentru că este un negativ. Dacă dorim s-o examinăm îndeaproape, nu mai vedem imaginea. Aceasta a fost o dovadă pentru fotografii care nu ştiau cum să pună la punct o metodă de fotografiere a giulgiului. Ei au trebuit să se depărteze la o distanţă de 5 sau 6 metri, pentru a distinge mai bine această stranie imagine, căci ochiul privind contururile, nu le remarca.

Imaginea e monocromă: o singură culoare de un galben brun, analog aceleia ale unei uşoare arsuri. Diferenţele ce formează imaginea nu ţin de faptul că culoarea este mai închisă aici decât dincolo, ci se datorează faptului că au fost mai aproape de corpul a cărui urmă o deţin.

Această imagine nu a fost realizată cu pensula: toate testele direcţionale au rămas negative. Alte teste, chimice, fizice, spectroscopice exclud că ar fi vorba de o pictură, sau alt procedeu similar. De altfel, oricare ar fi fost cauza care a produs imaginea, incendiul de la 1532, care a afectat giulgiul şi apa care a fost vărsată pentru a stinge focul, au alterat această imagine, ca şi nenumăratele pliuri făcute cu prilejul împachetărilor efectuate în decursul secolelor.

Amprentele aparţin unui semit înalt de 1,78 metri, având o faţă impresionantă, încadrată de barbă şi păr bogat. Între faţă şi păr se află o zonă închisă, fără urme, fapt care se explică prin existenţa

unei legături dispuse pentru a menţine gura defunctului închisă. Da, giulgiul oferă multe detalii interesante.

În ciuda caracterului enigmatic al negativului, această faţă a fascinat pe pictori începând cu secolul al VI-lea. Ea constituie sursa icoanelor ce-l reprezintă pe Iisus Hristos, de mai bine de 13 secole.

Imagini de demult

S-a ivit astfel o imagine infinit mai precisă a omului din giulgiu, relevând nenumărate detalii, numărul loviturilor de bici primite, numărul şi natura plăgilor, urme de lovituri pe faţă (din care una a zdrobit nasul crucificatului).

Explorarea istoriei giulgiului şi a bărbatului învelit în el a mers mult mai departe. Experţii l-au putut vedea mai de aproape, atinge şi manipula. Giulgiul era dispus şi pe o dublură de pânză, putând astfel să fie cusut pe o parte şi să se examineze dosul şi să fie fotografiat, cu ajutorul unei microsonde, instrument asemănător cu al chirurgilor, folosit în examenele interne. În fine, mai multe duzini de mici fragmente din giulgiu au fost prelevate şi încredinţate laboratoarelor specializate în analize microscopice şi chimice.

Unul dintre cele mai importante a fost Mac Crone Research Institute din Chicago.

Profesorul Walter Mac Crone, ce petrecuse câteva zile la Roma, a făcut la Centrul de sindonologie o punere la punct discretă a stadiului cercetărilor.

Institutul era echipat cu instrumente dintre cele mai moderne, cu microscoape optice obişnuite, microscoape de transmisie şi cu scaner, microscoape electronice de diferite tipuri. Eşantioanele au fost supuse bombardamentului neutronic. Atomii elementelor ce constituiau eşantioanele au devenit radioactivi şi au început să emită radiaţii care au permis identificarea şi executarea de analize cantitative ale elementelor respective. Problema numărul unu ce se punea Institutului Mac Crone, era aceea a petelor aflate pe giulgiu în dreptul rănilor. Era vorba, într-adevăr, de sânge?

În decursul secolelor, compuşi organici ai sângelui (proteine, zaharuri, lipide) se descompuseseră şi nu mai posedau constituţia lor chimică primitivă. În schimb, compuşi minerali (sodiul, potasiul, clorul, urmele de crom şi de selenium) nu dispăruseră şi constituiau mărturie. Profesorul Mac Crone a constatat prezenţa lor şi deci a dovedit prezenţa sângelui pe giulgiu. Aceasta rezulta clar din

expunerea sa, deși el nu avea dreptul să facă o declarație publică înainte de redactarea comunicatului comun al întregii echipe de cercetători.

Dar analiza lui Mac Crone nu se limita doar la petele de sânge. Localizând fragmentele prelevate din diferite părți ale giulgiului, s-a întocmit astfel o hartă a țesăturii examinate, situându-se elementele care au lăsat urmele cărora Mac Crone a putut să le identifice natura: firele din care giulgiul era constituit, praful și grăunțele de polen de plante ce s-au depus în timp, urmele de materii organice, amprentele formate de sudoarea corpului. Totul, afirmă Mac Crone, lasă o urmă, totul poate fi regăsit sau identificat coroborând cu microanaliza, la structurile atomice ale elementelor constituente.

Metoda poate de asemenea stabili, cu o aproximație acceptabilă, vârsta țesăturii. Cercetarea datării sale a fost, de altfel, urmărită în paralel și de alte echipe de savanți, ce au atacat problema sub unghi istoric și arheologic.

Se punea problema, nu numai a autentificării obiectului-martor, ci și a identificării persoanei căreia el îi păstrase trăsăturile și releva supliciul. Sarcina le revenea acum istoricilor. Crucificarea era un procedeu frecvent de a ispăși o pedeapsă capitală. Un savant italian a studiat recent peste 10.000 de cazuri. Dar câteva elemente relatate de studiul giulgiului au făcut să reiasă supliciul bărbatului din giulgiu, ca unic în genul său. Coroana de spini, de exemplu, cu care capul său a fost stigmatizat. Nu s-a făcut niciodată uz de un asemenea procedeu în cazul altor suplicii. Amprentele de pe giulgiu, departe de a corespunde reprezentărilor tradiționale ale lui Hristos, privind imaginile sfinte cele mai vechi, arată că nu e vorba de o coroană așezată pe frunte, ci de o veritabilă cască de spini, ce acoperea capul și lăsa urme profunde. Mărturia giulgiului coincide cu *Evanghelia lui Ioan*, care amintește de spini. Giulgiul ne mai „povestește" că bărbatul a fost condamnat de două ori și a suferit două pedepse distincte. Contrar procedeelor obișnuite, el nu a fost flagelat, - cum se obișnuia pentru condamnații la moarte - de-a lungul drumului parcurs, purtând crucea de care va fi răstignit. Dacă acesta a fost cazul, urmele de bici nu au fost vizibile pe spate și pe umeri. Or, giulgiul ne relevă urmele de bici care fuseseră aplicate pe tot corpul, fără excepție. Bărbatul din giulgiu fusese, într-adevăr, flagelat mai înainte. Pilat îl lovise pe Iisus în incinta judecătoriei, considerând că această pedeapsă, mult mai ușoară, ar fi dat satisfacție celor care cereau moartea sa.

În alte detalii revelate de giulgiu distingem net istoria *acestui*

bărbat, față de a altor torturați: coborârea de pe cruce, îmbălsămarea corpului, sejurul prelungit în mormânt. Acestea nu erau totuși dovezi, ci coincidențe cu textele evanghelice, prezumpții pentru identificare.

Rănile răstignitului

Imaginea corpului era împorșcată de pete: scurgerile de sânge și ser provenite din răni, erau reperabile:

— Pe frunte, urmele sângerânde lăsate de spini. Una dintre ele, în special, era foarte profundă. Ea a determinat o sângerare mai abundentă, diferențiind-o de picturile antichității care adesea erau interpretate ca o meșă de păr;

— Pe umărul drept, deasupra omoplatului, se observă o zonă largă de excoriație de 9 cm pe 10: un obiect greu a apăsat acolo, ceva ca o mare greutate. S-a crezut, mai întâi, că este vorba de o cădere în genunchi și chiar o lovire la nas, cum apare, mai ales, într-o fotografie în ultraviolet;

— Există mai ales șapte urme de flagelație. Bărbatul pare să fi fost legat de picioare, cu fața la cruce și menținut cu cele două mâini legate pe verticală.

Rănile sunt conforme cu urmele pe care le lasă asupra unui corp biciurile romane cu trei capete, prevăzute la capăt cu bile metalice. Ele atinseseră corpul de peste o sută de ori. Era vorba deci de o flagelare romană, căci legea evreiască nu autoriza decât maximum 39 de lovituri.

— Bărbatul fusese profund rănit la mâini și la picioare, ca și cum fusese pironit. Rănile sale lăsaseră mari urme de sânge, care cursese și a fost minuțios studiat de experți.

Dr. Barbet, inițial, se mirase că rănile nu se regăseau în dreptul palmelor, așa cum rezultă din examinarea crucifixului, ci la începutul pumnului. Perforarea mâinii stângi, singura vizibilă pentru că o acoperea pe cea dreaptă, se situează în centrul osului carpian (spațiul lui Destat). Dr. Barbet a înțeles, în urma experiențelor efectuate pe cadavre, că un corp pironit de mâini nu poate sta pe cruce. Doar pironirea la încheieturi oferă o structură solidă pentru a susține enorma tracțiune a corpului suspendat.

Arătătorul nu este vizibil. În zadar s-a căutat explicația. De ce? Pentru că pironul a secționat nervul median. Această secționare a provocat încovoierea degetului în direcția palmei, lucru verificat de

Dr. Barbet prin înfigerea de piroane în mâini recent amputate. Imaginându-și durerea atroce pe care o produce secționarea nervului, Dr. Barbet nu a putut lua cuvântul și l-a însărcinat cu aceasta pe colaboratorul său, Antoine Legrand.

Cele două picioare suprapuse au fost pironite doar cu un singur și foarte mare piron. Pironul măsura 17,6 cm.

Scurgerile de sânge fac dovada unui corp, fără îndoială cuprins de tetania crucificaților care încercau să se redreseze, cu prețul unor teribile suferințe, pentru a expira aerul viciat ce se acumula fără încetare în pieptul, care nu mai putea decât să inspire.

Dr. Barbet a studiat primele simptome ale acestei lupte pe oameni care s-au oferit să servească la experiențe, fiind legați de cruce. Concluziile sale și-au găsit confirmarea la Dachau, unde condamnații suspendați de o bară orizontală, cu frânghii în jurul pumnilor, mureau, progresiv asfixiați, după o luptă cu viața ce arareori depășea o jumătate de oră.

Dovezile că era sânge

Cea mai mare rană vizibilă pe giulgiu măsura 45 mm pe 15 și dimensiunile sale coincideau cu cele ale sulițelor romane. A demonstrat că o lovitură de jos în sus, de la dreapta la stânga, se produsese și trecuse prin inimă, lucru confirmat de *Evanghelia lui Ioan*. „Unul din soldați, i-a străpuns coasta cu lancea sa și imediat a țâșnit sânge din acel loc" (*Ioan*, 19, 34).

Petele erau oare de sânge? Au existat îndoieli, până în 1978. Primele teste efectuate în 1973, cu procedee elementare, nu au fost concludente. Testele din 1978, au fost mai concludente:

— S-a descusut (pentru prima oară, din 1532) dublura pusă de cusătorese pentru a repara giulgiul ars, s-a zărit atunci, în mod decisiv, că petele de sânge trecuseră marginea, inexistentă pe dos.

— Petele de sânge erau roșii, sau roșu-brun, diferite de amprente: mai ales dacă se privește în transparență. Testele colorimetrice au verificat această diferență.

— Analiza chimică și spectografică a permis regăsirea, pe giulgiu, a componentelor și caracterelor unui sânge degradat de acțiunea timpului. E vorba de trecerea a 2.000 de ani de când se caută globulele roșii (care nu mai există nici în mumiile egiptene), dar a fost găsit un produs degradat, protoporfirina și componenții fizici ai sângelui, analizat de Riggi (Torino) și americanii Heller, Adler și Pellicani.

Cum s-au format amprentele

Procesul care a realizat aceste amprente își păstrează, cu obstinație, secretul. Toate ipotezele posibile au fost examinate înainte de analizele din 1978. Doar acelea care țineau să explice că pe giulgiu parveniseră, din exterior, pigmenți străini, au fost eliminate. Dar imaginea se formase prin simplul contact, ar fi arsură, sau sudoarea care ar fi marcat țesătura și format treptat imaginea? A trebuit să intervină mirtul și aloesul, așa cum a emis ipoteza dr. Baima Bellone, medic legist?

Nici una din ipoteze nu oferea o explicație deplină și a fost imposibil de reprodus o imagine, așa de remarcabilă ca cea de pe giulgiu.

Unul dintre membrii echipei de cercetători a conchis: inexplicabilul ține de crucificarea însăși. Imaginile și urmele incendiului din 1532 prezintă aceeași tentă roșcată.

Limita unei astfel de ipoteze este că ea va fi întotdeauna neverificabilă din punct de vedere științific, din lipsă de date obiective în ceea ce privește răstignirea.

Apar două întrebări tulburătoare: Cum un cadavru sângerând intens este învelit într-un giulgiu și produce o imagine omogenă, în față și în spate, în ciuda diferențelor de apăsare, provenite din cele două direcții? Cum a fost scos corpul fără a se produce nici cea mai mică stricăciune asupra urmelor rănilor și scurgerilor de sânge?

Crucificatul, cine a fost?

Unii exegeți au descoperit cheia pentru a citi și traduce versetul mult discutat al apostolului Ioan privitor la ceea ce el a văzut în ziua Învierii: giulgiul părăsit, în vreme ce legătura feței păstra forma rotundă a acesteia (*Ioan*, 20, 7).

Astfel se explică ceea ce spun majoritatea dintre medicii care au studiat giulgiul: atunci, cu adevărat Hristos a înviat! Deci, giulgiul constituie un document istoric?

Întrebarea este iritantă, pentru cercetător, întrucât istoria se bazează în general pe documente scrise. Ea privilegiază textele și

devansează obiectele. Nu de mult, arheologia a venit în ajutorul istoriei. Și testele științifice, folosite de Poliția judiciară într-o manieră din ce în ce mai rafinată, au demonstrat tot ceea ce poate relata un obiect:

— De unde veniți?, a întrebat Max Frei, profesor și criminolog, unul dintre fondatorii polinologiei (studiul polenurilor), aplicând o bandă adezivă pe haina unui congresist de la Torino, în 1978.

— De la Paris, a răspuns interlocutorul.

— Ei bine, domnule, cu aceasta, spune Max Frei arătând banda adezivă, eu pot să verific dacă spuneți adevărul sau mințiți. Dacă veniți de la Madrid, polenurile mi-o vor spune.

O altă dificultate ține de rigoare și de compartimentarea procedurilor științifice. Testele arată dacă este sânge, sau dacă este urma unui corp, nu o pictură. Acest corp a fost rănit. Dar nici un test științific nu permite personalizarea: crucificatul este Iisus Hristos.

Asupra acestui punct, echipa științifică americană (STURP) s-a opus lui K. Stevenson, al cărui proiect apologetic afirma că este giulgiul lui Hristos. El demonstra moartea și învierea sa. În *New London*, STURP a solicitat lui Stevenson să demisioneze și să risipească întreaga echipă.

Dacă constatarea pluridisciplinară cea mai avansată din lume nu poate accede la o concluzie, în schimb, istoria este capabilă s-o facă? Într-adevăr, ea o face deseori. În plan profan, ni se spune, fără nici o ezitare, că Cezar a existat, că el a câștigat războiul cu galii etc. Dar în plan religios, istoria își înăsprește critica, pe un front ambiguu, unde adeziunea pare să sfideze rațiunea și capătă un aranjament liber.

Astfel se explică incredibila perseverență a unor istorici de a pune la îndoială chiar existența lui Hristos: cel mai bun mijloc de a te debarasa de acest personaj stânjenitor. La începutul acestui secol, un pamfletar a luat în derâdere această îndoială istorică, scriind o carte pentru a dovedi că Napoleon nu a existat: era vorba în realitate de un mit solar, iar cei 12 mareșali ai săi nu erau altceva decât o proiecție a celor 12 semne ale Zodiacului.

Îndoielile în privința existenței lui Hristos seamănă cu un reflex de apărare ce nu se exercită în alte domenii istorice. După un recent sondaj, un francez din doi consideră că existența lui Hristos nu a fost dovedită, din punct de vedere istoric.

În ce constă certitudinea istorică? Ea nu e de aceeași natură, de exemplu, cu certitudinea geometrică. Ea se bazează pe convergențe. Experiența istoricului arată că, plecând de la o oarecare

densitate de documente și recuperări, nu ai posibilitatea unei surprize. Rețeaua este prea deasă pentru a lăsa un loc liber să te strecori.

Or, după 1898, data când a început studiul experimental al giulgiului, dovezile au început să se adauge, în mare număr, la incertitudini. Convergențele s-au multiplicat aproape la infinit. Cele mai bune ipoteze, privind existența unui fals, au fost științific excluse. Acolo unde obiecțiile sau divergențele s-au făcut simțite, ele par să se asemene cel mai adesea cu un accident, pe parcurs, și s-au dovedit, în final, greșit fondate.

Optimistul Mac Crone, prompt dublat de un publicist, s-a făcut cunoscut dovedind neautenticitatea faimoasei hărți de la Winland, ce se pretindea a fi anterioară lui Cristofor Columb. Analiza sa chimică a contestat obiecțiile istoricilor ce apelaseră la concursul său. Și grație publicității, dovada sa a fost transformată în probă. Astfel că oameni ca Sox așteaptă testele lui Mac Crone, ca un verdict absolut. Dar judecarea sa timpurie, depășită de nenumărate teste mai precise, nu a fost decât un accident pe parcurs.

Datarea giulgiului

Punctul slab îl constituie datarea giulgiului. S-a spus că polenul din Palestina a permis datarea. Nu este totuși aceasta o dovadă, căci polenul poate circula. Există circa 12 tipuri de polen de Palestina. Polenul găsit demonstrează că giulgiul a trecut pe acolo. Dar aceasta nu ne ajută la datarea sa.

Astfel, echipa STURP a opinat pentru folosirea testului cu C14. Nu a fost executat în 1978, întrucât aceasta necesita distrugeri importante. În prezent, el este posibil, un centimetru pătrat de material fiind suficient. Și examenele din 1978 au prevăzut că această prelevare ar putea fi făcută fără nici un inconvenient, în pliurile arse de dubluri. Această incertitudine va fi fără îndoială ștearsă cândva.

Alte posibilități se vor adăuga, căci studiile continuă și asupra altor puncte. Prelevările efectuate asupra giulgiului în octombrie 1978 sunt departe de a dezvălui toate secretele, întrucât aceste prelevări au dezvăluit un microcosmos bimilenar: polenuri, microorganisme, resturi de tot felul. Riggi le-a comparat cu acelea care se găsesc pe mumii. Această cercetare confirmă vechimea și localizarea mediteraneană a giulgiului. Pe el, ca și pe mumiile egiptene, se găsesc microorganisme curioase, pitice, specii necunoscute.

Acordul giulgiului cu Evanghelia

Se remarcă acordul perfect al acestui martor atât de tăcut cu *Evangheliile* care redau Învierea lui Hristos. Totul coincide. Acolo unde au existat obiecții, ele au fost artificiale. În plus, informațiile asupra giulgiului au permis interpretarea *Evangheliilor*, privitor la moartea și înmormântarea lui Iisus.

Numeroși cercetători au vrut să exprime această convergență în termeni de probabilitate. Câte șanse ar putea fi ca mortul să fi fost altcineva decât Hristos? Câte șanse ar putea fi ca răstignitul să fi fost încoronat cu coroană de spini (fenomen cu totul excepțional), flagelat, și să nu i se fi zdrobit picioarele, procedeu aplicat celor doi tâlhari crucificați împreună cu el, și să i se fi aplicat o lovitură de lance în coastă? Și toate acestea corespund întrutotul descrierilor *Evangheliilor!* Ce șanse ar exista ca un alt crucificat să fi rămas atât de puțin timp într-un giulgiu, fără să-l strice?

Acei care efectuează calcule, consideră că probabilitatea ca un alt bărbat să fi fost în locul lui Hristos, este de unu la 82 milioane. Aceste calcule de probabilitate lasă totdeauna o șansă altei ipoteze.

Discuții

După cum am menționat, cercetările întreprinse în mai multe rânduri, de la finele secolului trecut încoace, au relevat și alte aspecte surprinzătoare. Modelul țesăturii este identic cu cel practicat de meșteșugarii de acum două mii de ani din Zona Palestinei. Iar imaginea pe care o relevă pânza nu este realizată prin nici un procedeu grafic sau pictural. Ea este efectiv impregnată în fibrele țesăturii! Cum? Imposibil de stabilit la actualul nivel al cunoștințelor noastre. Admițând că ar fi vorba de un fals, ar trebui demonstrat în ce fel a fost imprimată imaginea, atâta vreme cât fibrele nu poartă urme de vopsea ci par, mai degrabă, pârlite în profunzime. Însăși culoarea maroniu-roșcată a imaginii sugerează acest lucru.

Și chiar dacă s-ar fi găsit, să spunem, un artist-falsificator de geniu capabil să-și imagineze și să reproducă toate detaliile care-i impresionează astăzi pe specialiști, două caracteristici ale imaginii dau peste cap orice demonstrație în acest sens.

În primul rând, avem de-a face cu o imagine în... negativ! Procedeul a fost – nici nu putem spune inventat, ci doar descoperit în secolul al XIX-lea, de pionierii fotografiei, la prelucrarea primelor plăci fotografice. La ce i-ar fi folosit unui falsificator o imagine negativă și, mai ales, cum i-ar fi venit ideea?

În al doilea rând, dar cel puțin la fel de surprinzător, apare faptul, constatat abia în a doua jumătate a secolului nostru, când cunoștințele tehnice au permis-o, că imaginea de pe giulgiu este nici mai mult, nici mai puțin decât o hologramă! Deci o imagine tridimensională, care s-a dovedit ca atare abia atunci când a putut fi analizată corespunzător. Cu alte cuvinte, ea nu e rezultatul unei simple proiecții plane – în genul fotografiei clasice. Dimpotrivă, imaginea se relevă a fi impresionat țesătura, atunci când aceasta învelea trupul, păstrând toate caracteristicile și diferențele de proiecție pe care această poziționare le provoca, lucru scos în evidență la prima analiză holografică.

Măsurătorile efectuate pe baza carbonului 14 au indicat ca vechime a lințoliului secolele XIII-XIV. Lăsând la o parte tribulațiile obiectului, trecut prin cel puțin un mare incendiu (cel din 1523), care a mistuit capela de la Chambery, unde se afla atunci lințoliul; el a fost dus la Torino în 1578) de pe urma căruia analiza cu carbon nu mai are aceeași relevanță. Există, se pare, dovezi care probează existența giulgiului încă din secolul al XII-lea, el fiind reprezentat, cu amănunte suficiente pentru identificare, într-un codex aflat la Budapesta.

Fotografiile ne arată imaginea, din față și din spate, al unui bărbat cu barbă, cu trăsături fine și având mâinile plasate pe abdomen. Există urme de răni și pe frunte, cum ar fi acelea ce ar fi putut fi provocate de o coroană de spini. Pe scurt, relicva se prezintă ca un negativ al unei fotografii luate acum circa 2.000 de ani, mai precis ca fotografia lui Iisus.

Și totuși, un lințoliu nu este chiar o placă fotografică. Savanților li s-au pus două întrebări. Prima a fost: de unde provine sfânta cămașă? A doua: cum s-au format imaginile respective pe aceasta?

Ceea ce se știe deja despre originile relicvei este că s-a aflat în biserica Sfânta Sofia din Constantinopol până în 1204, apoi a dispărut de acolo, odată cu invazia cruciaților din acel an. În jurul anului 1350, apare la o bisericuță din Lirey, localitate aflată la câțiva kilometri de Troyes și este prezentată de canonicul acesteia, credincioșilor. Dar pentru Henry de Pitiers, episcopul de Troyes, relicva nu este autentică. În 1358, castelana Marguerita de Charny oferă

această relicvă ducelui Louis de Savoia, care o mută în biserica ducală din Chambery, până la data când familia de Savoia începe să domnească în Piémont, în 1578. Apoi este transportată la Torino, iar în prezent este proprietatea fostului rege Umberto al II-lea, al Italiei.

Spre mijlocul secolului al XX-lea, când savanţii reiau cercetările referitoare la această relicvă, începe şi studiul privind veridicitatea anatomică a imaginii fixate pe lințoliu. Astfel, s-a pretins că acesta este un fals datorat unui pictor, care ar fi simulat efigia unui corp pe pânză; sunt însă detalii impecabile care nu-i pot înşela pe specialiştii în anatomie şi pe care nici un pictor din secolul al XIV-lea nu le-ar fi putut imagina şi reda. S-a pretins, de asemenea, că sfânta cămaşă ar fi rezultatul aplicării unei bucăţi de pânză pe trupul unui crucificat; un subterfugiu care ar fi permis deci imprimarea amprentei corpului pe pânză. Acest lucru ar fi fost imposibil din două motive. Primul este că rănile ce se observă la mâini, datorate cuielor, nu apar în palmă - cum spune tradiţia (care, aşa cum am menţionat mai sus, s-a dovedit a fi falsă), ci la încheietura mâinii. Ori, numai savanţii secolului al XX-lea au stabilit că doar la nivelul încheieturii se pot fixa cuie care să susţină corpul, iar acest lucru nu-l putea şti un falsificator antic. De asemenea, imaginea văzută din spate ne arată urme de rănire datorate flagelării, care nu era o flagelare oarecare, aplicată cu un bici oarecare, ci cu un anume tip de bici roman prevăzut cu plumbi, bici care nu se mai folosea în secolul al XIV-lea. Este meritul arheologiei actuale stabilirea, relativ recentă, a existenţei unui astfel de bici. Dar pânza este ea, oare, atât de veche, pe cât se pretinde? Şi în acest caz s-a folosit o metodă de datare verificată, apelându-se la carbonul radioactiv C14 ce a relevat vârsta pânzei, circa 2.000 de ani. Această pânză a fost ţesută „en chesons", tip de ţesătură cunoscută în Orient, încă cu trei secole înainte de Hristos.

Polenul analizat corespunde zonei Palestinei. De asemenea, doctorul Ray Rogers, de la laboratorul de fizică atomică din Los Alamos, SUA, a certificat că substanţa brună ce a fixat efigia lui Iisus nu este o pictură.

Căpitanul John P. Jackson, de la Academia Militară americană, a constatat că este imposibil să pictezi o imagine asemănătoare celei de pe sfânta relicvă, fără a utiliza ordinatorul.

Dar care este natura petelor maronii?

Pentru savanţi, acestea nu se datoresc, în nici un caz sângelui, ci par a fi fixate cu ajutorul unui curent electric foarte puternic.

Care ar fi oare originea acestui curent electric?

Aici, trebuie să admitem că abordăm, fără să vrem, supranaturalul. Felul în care a fost fixată imaginea, poate direct prin radiaţiile bioenergetice extraordinare ale trupului celui înmormântat - ne duce, fără să vrem, la ideea unei persoane posedând chiar şi după moarte un potenţial energetic fantastic. Aşa cum va fi fost, probabil, Mântuitorul.

Episcopul din Torino a organizat la catedrală o expoziţie de fotografii în detaliu ale sfintei cămăşi, fotografii ce confirmă că personajul reprezentat a suferit precis toate supliciile redate de *Evanghelie*. Astfel, bara orizontală a crucii sau „patibulum" şi-a lăsat urmele pe umeri, iar cel puţin o căzătură a provocat o rană la genunchi. În fine, o lovitură de lance a străpuns partea dreaptă a toracelui, între a 5-a şi a 6-a coastă.

Se înţelege deci acum de ce zecile de mii de vizitatori care se îmbulzesc în fiecare zi să vadă această relicvă, au ochii împăienjeniţi. Ei privesc fotografia lui Iisus Hristos. Acesta era un bărbat având înălţimea de 1,81 m, cu o superbă prestanţă, deopotrivă puternic şi având trăsături fine.

Fără îndoială că ştiinţa nu a analizat complet acest mister ce nu a fost încă elucidat, dar până la rezultatele finale ale testelor efectuate putem afirma, cu certitudine, că această fotografie reprezintă imaginea cea mai extraordinară din lume. Astfel că misterul rămâne mai departe nedezlegat.

Misterele relicvelor Sfântului Petru

Până în secolul al X-lea, când biserica a interzis comercializarea relicvelor, acestea constituiau obiectul unui comerț intens, al cărui centru se afla la Constantinopol. Clienții erau de regulă pelerinii, ce veneau în număr mare la locurile sfinte. Cumpărătorii erau interesați mai ales de moaștele Sfântului Petru. Într-un manuscris din secolul al XVI-lea - conform celor scrise de Jean-François Baque, într-un număr din 1991 al revistei *Historama* - se afirmă că moaștele Sfântului Petru, părintele Bisericii creștine, au fost scoase dintr-o criptă de la Vatican, pe la începutul secolului al VII-lea, și duse la mănăstirea Sfântului Petru din Roda, aflată într-o regiune situată în nord-estul Spaniei, în extremitatea orientală a Munților Pirinei. Până în prezent, nu dispunem de nici o mărturie care să ateste că acestea ar mai fi fost vreodată readuse la Roma. De-a lungul timpului, relicvele Sfântului Petru au fost împrăștiate în nenumărate locuri. Astfel, cheile, lanțurile, veșmintele, acoperământul altarului său au fost răspândite prin diferite așezăminte religioase sau mănăstiri din toată lumea creștină. Cea mai mare parte a lor însă se pare că se află la mănăstirea benedictină Sfântul Petru din Roda (sau Petro de Roda).

Mănăstirea se înalță majestos în mijlocul unui peisaj dezolant care-i sporește măreția, peisaj învăluit și astăzi în mister, acoperit de gariga și presărat de măslini piperniciți care străjuiesc golful Leansa și Puerto de la Sierra, la aproximativ 30 de km de granița franco-spaniolă. Mânăstirea tronează plină de grație pe coama Sierra Verdera, ultima înălțime a Pirineilor Orientali, care apoi par să se prăvale vertiginos în apele albastre ale Mediteranei, între coasta Vermeiuil și Costa Brava.

Ruinele aceste mănăstiri, cândva falnică și scânteietoare, ascund misterul peste care s-au scurs secole, privind locul unde se află îngropate moaștele Sfântului Petru, pe numele lui adevărat, de ucenic al lui Hristos, Simon.

Petru a fost crucificat cu capul în jos pe colina Vaticanului din Roma, în anul 64, în timpul domniei lui Nero. A fost îngropat în apropiere. Rămășițele trupului său, ca și cele ale discipolului său, Sfântul Petru Exorcistul, precum și a altor martiri au fost scoase pe la începutul secolului al VII-lea, transportate și îngropate într-o grotă din vecinătatea mănăstirii Sfântul Petru din Roda.

Dar documentele prezentate de istorici par să fie contrazise de cele ale autorităților ecleziastice de la Roma. Astfel, pe 28 iunie 1978, în audiența acordată de fostul Papă Paul al VI-lea, se menționa: „Primul lucru de la care nu se poate sustrage nici un vizitator al Vaticanului este mărturia celor mai scrupuloase studii recente și a concluziilor examinării săpăturilor arheologice relativ la mormântul Sfântului Petru. [...] Petru se află aici, la Vatican, după cum reiese din analizarea documentelor, a indicilor și a logicii".

Cu toate aceasta, locul unde se păstrează moaștele Sfântului Petru constituie o enigmă a istoriei, încă nerezolvată.

Istoricul francez Jerôme Carcopino[1], într-una din lucrările sale, ne oferă informația că moaștele Sfântului Părinte al Bisericii au fost transferate în anul 258 undeva în catacombele din San Sebastian, de teama de a nu fi profanate de cei ce se împotriveau creștinismului.

Ele au fost readuse la Roma în anul 336 și depuse în biserica Sfântul Petru, prin grija împăratului Constantin cel Mare, ca urmare a cererii Papei Silvestru I (mort în anul 335). Dar calvarul peregrinării Sfintelor moaște nu a luat sfârșit.

La începutul secolului al VII-lea, ele sunt scoase de la Vatican pentru a fi transportate într-un loc mai sigur, care să le ferească de profanarea păgânilor.

O serie de istorici care au cunoscut îndeaproape evenimentele, cum ar fi Boronio, Sahelico, Sacchi, Platina, Illescas, Mejia și alții, menționați pe larg de Jeronimo Pujades (1568-1635) în lucrarea sa *Cronica universal del principado de Cataluna*, ne oferă o serie de amănunte extrem de interesante, referitor la această problemă. Pujades afirmă că, în vreme ce vizita în 1606 mănăstirea San Pedro de Roda, aflată în nord-estul Spaniei, în apropierea Munților Pirinei, a descoperit în biblioteca Sfântului lăcaș un manuscris ce purta numărul 223 și menționa următoarele: „În timp ce Focas domnea

1. Născut la Verneuil-sur-Avre (1881-1970), Jérôme Carcopino a fost un romanist eminent. Din lucrările lui amintim: *Cezar* (1936), *Secretele corespondenței lui Ciceron* (1948). A fost membru al Academiei franceze.

în Orient și scaunul apostolic de la Roma era ocupat de Papa Bonifaciu al IV-lea, amiralul Babilonului, în fruntea unei puternice armate persane, amenința Roma, venind pe mare". Reconstituind evenimentele, este mai mult ca probabil ca cele întâmplate să se fi produs în 608 sau 609.

Amenințarea iminentă a armatei persane de a supune și devasta Roma și a profana resturile pământești ale apostolilor Petru și Pavel, ca și ale altor sfinți aflați în sfintele lăcașuri ale Vaticanului, l-au determinat pe suveranul pontif să convoace de urgență un conciliu. Au fost invitați prelații de rang înalt, prinții și notabilitățile orașului. Cu toții, cei prezenți, au fost de acord ca o parte din moaștele preafericitului sfânt Petru (capul și brațul drept), precum și trupul discipolului său, Sfântul Petru Exorcistul, ca și ale martirilor creștini Concordis, Lucidino și Moderando, să fie scoase din Roma și transportate, prin intermediul unor oameni de încredere, în Franța, pentru a se odihni într-un loc sigur, până la sfârșitul persecuțiilor care amenințau.

Papa Bonifaciu al IV-lea a adăugat cu mâna lui acestor moaște un flacon ce conținea sânge de la Iisus Hristos, și împreună cu clerul ce luase parte la conciliu, au format o procesiune care a însoțit sfintele rămășite până la corabia ce se afla ancorată în port. Depuse cu solemnitate la bordul vasului, ele erau însoțite de câțiva ecleziaști de încredere, printre care se aflau și frații Feliu, Poncio și Epicino.

Corabia a urmat cursul descendent al Tibrului și a pătruns în Marea Mediterană. Dusă de un vânt puternic, după câteva zile de navigație, a ajuns în portul Armen de Roda, numit astăzi Puerto de la Sierra, aflat perpendicular pe lanțul Munților Pirinei, ce despart Franța de Spania.

Bucuroși că au scăpat nevătămați și au ajuns cu bine la țărm, timp de trei zile membrii echipajului au rămas pe corabie, aducând mulțumiri lui Dumnezeu prin rugăciune. Provizia de apă fiind pe sfârșite, câțiva dintre ei au coborât pe țărm, în căutare de apă proaspătă. Ce a urmat aflăm din *Cronica universal del principado de Cataluna*, a lui Jeronimo Pujades:

„Oamenii urcară pe falnicul munte, numit Verdera, și din vârf zăriră o câmpie întinsă denumită Ampuradan, marea, numeroase lagune și helești în prăpastia ce se datora prăbușirii Pirineilor spre coastă. Ceva mai jos de vârf, găsiră un izvor cristalin cu apă rece și nu departe de el o grotă, dominată de un mic altar, care fusese ridicat de Sfântul Pavel în cei doi-trei ani cât stătuse aici, pe când fusese episcopul Narbonnei..."

Considerând că este un loc potrivit pentru a îngropa rămășițele pământești ale sfântului, călugării au luat de pe navă, în taină, moaștele și le-au depus în fundul grotei pe care au avut grijă să o astupe înainte de a pleca.

Întorși, câteva săptămâni mai târziu, după ce trecuse pericolul, le-a fost imposibil să mai găsească locul mormântului, din cauza abundenței vegetației spinoase ce năpădise împrejurimile în lipsa lor. Înțelegând că nu vor mai putea recupera prețioasa comoară sacră, s-au stabilit acolo până la moarte, cu excepția a doi dintre ei, care s-au întors la Roma, pentru a da socoteală de rezultatul călătoriei!

Papa Bonifaciu al IV-lea, luând act de cele întâmplate, a considerat că nu se cade ca locul să rămână pustiu și, pentru a-l marca, a dispus construirea unei mănăstiri impunătoare. Aceasta a fost vizitată și elogiată de Carol cel Mare în anul 778. Dacă invazia arabă din anul 711 nu provocase stricăciuni edificiului, în schimb ofensiva maură din 798 a afectat parțial mănăstirea, provocând distrugeri importante. Maurii, veniți din nordul Africii, intenționau să-și recapate pământurile pe care le pierduseră pe vremea lui Ludovic cel Pios (778-840, născut la Chasseneuil, rege al francilor între 814 și 840), fiul lui Carol cel Mare.

Urmează o perioadă grea pentru mănăstire când, datorită vitregiei timpurilor, este uitată și lăsată în părăsire. Construcția se deteriorează, mai ales în urma numeroaselor expediții maure. Totul a durat până în anul 944, când arhitectul Tassis începe lucrările de restaurare a edificiului, operație care continuă și după moartea sa, încheindu-se abia în anul 1022.

Legat de construcție, a planat mult timp un alt mister și anume, cum se putea explica prezența capitelurilor corintene într-o bazilică de inspirație vizigotă și romană. Amintim că vizigoții au apărut în secolul IV în regiunea Dunării, fiind convertiți la arianism. În anul 410 au cucerit Roma; instalați ca federali în sud-estul Galiei (418), ei au cucerit o bună parte din Spania (476). În 711, vizigoții au fost învinși de arabi.

Explicația a fost găsită mult mai târziu, ținându-se seama de afirmația din cartea lui Ptolemeu care menționa că pe muntele Verdera se află templul zeiței Venus din Pirinei. Constructorii mănăstirii benedictine, ca mai toți constructorii din acea vreme, obișnuiau să valorifice materialele de construcție aflate în împrejurimile noului edificiu. În acest caz au fost recuperate o parte din capitelurile grecești aparținând fostului templu al zeiței Venus.

Cele relatate de istorici fac să fie considerată ca certă transferarea osemintelor Sfântului Petru și a celorlalți martiri la mânăstirea Sfântul Petru din Roda.

Să vedem acum ce spun sursele istorice despre reîntoarcerea lor la Vatican. Istoricul catalan, Alexandre Deulofen, afirmă: „Dacă există certitudinea că osemintele lui Petru. [...] au fost scoase din Roma [...], nu există nici o dovadă a întoarcerii lor în acest oraș." Pe bună dreptate, observă o serie de istorici și oameni de știință, printre care și clerici, că dacă s-ar fi petrecut acest lucru, faptul nu putea scăpa neobservat și ar fi fost menționat în cronici sau relatări istorice sau, în cel mai rău caz, ar fi fost transmis prin tradiția orală. Dar nimic nu vine în sprijinul acestei ipoteze. Deci relicvele au rămas pentru totdeauna în pământ catalan.

Un indiciu care vine să susțină cele de mai sus, îl constituie faptul că, așa cum menționează Alexandre Deulofen, în anul 1090, Papa Urban al II-lea acorda aceleași indulgențe atât credincioșilor, care mergeau în pelerinaj la catedrala Sfântul Petru de la Vatican, cât și acelora ce mergeau la mănăstirea Sfântul Petru din Roda. Este un indiciu indubitabil care pledează pentru teza conform căreia sfintele moaște se păstrează în pământ spaniol. Se impune și un argument logic: ce motiv ar fi avut Papa Bonifaciu al IV-lea să dispună construirea unei mănăstiri atât de grandioase, într-o zonă uitată de lume, la granița de răsărit a Spaniei...

Iată cum argumentația mărturiilor istorice, împletită cu logica, conduce la acreditarea ideii că moaștele Sfântului Petru - în totalitate, sau parțial - se odihnesc în pământ catalan. Cercetările întreprinse de Vatican datează încă din preajma primului război mondial. Astfel, în 1915, au fost descoperite o serie de catacombe frecventate de creștini, sub bazilica Sfântului Sebastian, pe Via Appia. Pe pereți puteau fi văzute inscripții ce păreau să dovedească faptul că rămășițele pământești ale Sfinților Petru și Pavel se aflau în acest loc, fapt întărit și de afirmațiile Papei Damasus I, alături de confirmarea transferării relicvelor din anul 258.

În 1914, în urma săpăturilor executate sub bazilica Sfântului Petru de la Vatican, a fost descoperit un trofeu, identic cu cel pe care îl oferise pretorul Gaius Sfântului Petru, la sfârșitul secolului al II-lea.

Se impune o remarcă menționată de altfel de istoricul Charles Meunier în *Istoria sfinților și sanctității* (Ed. Hachette, Paris): „Spațiul presupus a adăposti moaștele Sfântului Petru este mult prea redus".

În 1951, Papa Pius al XII-lea trasează ca sarcină unor eminenți profesori de la Institutul pontifical de arheologie creștină, în frunte cu cardinalul Engelbert Kirschbaum și arheologul Enricotosi, să facă noi săpături. Din păcate, rezultatele au fost nule. Cine vizitează azi Vaticanul pătrunde în partea stângă a intrării în bazilică într-un muzeu ce adăpostește o serie de obiecte de mare valoare, în special arheologică. Un culoar îngust coboară în pivnițele Vaticanului, unde își dorm somnul de veci înalții ierarhi pontificali. Continuând drumul, la ultimul nivel, dai de resturile unei mici bisericuțe, în care a oficiat Sfântul Petru. Tabloul care ți se înfățișează ochilor este impresionant. Într-un spațiu de câțiva metri pătrați, te întorci cu două milenii în timp... Sfințenia locului te pătrunde.

După 1970, cercetările au fost reluate și rezultatul s-a concretizat într-o serie de declarații pontificale care nu pot fi puse la îndoială. Astfel, în *Osservatore romano* din 29-30 iunie 1976 și din 29 iunie 1978[1] se menționează:

„În omelia din 29 iunie 1976, pronunțată de Papa Paul al IV-lea, de Sfântul Petru și Pavel, se spune:. «[...] avem șansa de a fi ajuns la certitudinea [...] că mormântul Sfântului Petru se află aici, în acest venerabil loc unde a fost construită bazilica închinată lui [...] Există aici dovada că Sfântul Petru a trăit la Roma, în pofida criticii negative [...] a unor cercetători [...] și suntem siguri de identificarea și autenticitatea venerabilelor moaște ale Sfântului Petru»".

În ciuda celor afirmate de reprezentantul Bisericii catolice, dosarul relicvelor Sfântului Petru nu este închis. Noi cercetări la mănăstirea Sfântul Petru din Roda ar putea contribui la elucidarea misterului care domnește încă[2].

1. Aceste declarații au fost reproduse și în *Documentation catolique*, nr. 1702 și 1746.

2. Alexandra Beatrice Kiseleff, *Strict Secret*, nr. 119, 4-10 aug. 1992, p. 11.

Blestemul Templierilor lovește până în zilele noastre Casa regală a Franței

Ascensiunea și decăderea Ordinului

Perioada Evului Mediu a rămas în istorie marcată de o serie de evenimente care au stârnit un puternic resentiment, atât din partea contemporanilor, cât și a generațiilor care s-au succedat de atunci până în zilele noastre. Unul din aceste evenimente, o ade- vărată pată neagră, a fost procesul Ordinului Templierilor. Se va putea constata că anumite moravuri au existat și atunci fără prea multe diferențe față de cele contemporane. De fapt, acesta este și motivul pentru care am selectat subiectul și ne-am hotărât să-l prezentăm cititorilor.

Pe fundalul cruciadelor[1] a luat naștere Ordinul Templierilor, acesta fiind constituit la Ierusalim, în anul 1118, de opt cavaleri francezi, aflați sub conducerea lui Hugues de Payns, originar din Champagne.

Legenda înființării Ordinului, ca și în cazul societății secrete mistice, este alegorică și presărată de simboluri. Se spune că erau odată doi frați ce își cultivau împreună ogorul, semănându-l cu grâu. Cel mai mare dintre frați avea o familie numeroasă, iar cel mai mic nu se căsătorise încă. Când grâul s-a copt și au început secerișul, s-au hotărât să împartă recolta în mod egal. Întorși fiecare la casele lor, au început să reflecteze. Nu e corect, își spune celibatarul, ca fratele meu, care are de hrănit o familie așa de numeroasă, să nu ia o parte mai mare decât mine. Și noaptea se duse la câmp pentru a-i pune în grămada fratelui mai mulți saci

1. Denumire dată expedițiilor întreprinse între secolele XI și XIII de Europa creștină pentru a recăpăta locurile Sfântului Mormânt din mâna turcilor seleucizi. Pelerinii au organizat inițial trupe înarmate pentru a-i proteja. În istorie au rămas opt cruciade, în realitate, cruciada a fost o mișcare cvasipermanentă.

cu grâu. Fratele mai mare, la rândul lui, își spuse: la drept vorbind, fratele meu mai mic e singur și a muncit mai mult decât mine cu ai mei la un loc, deci i se cuvine mai mult grâu. Și s-a dus și el noaptea la câmp pentru a-i pune pe ascuns fratelui său câțiva saci din grămada sa.

A doua zi dimineața, surpriză: grămezile erau egale, ca și în ajun.

Ogorul fraților se afla pe vârful muntelui Moriah, pe care, după legendă, marele maestru arhitect Hiram, venit din Liban, îl alesese pentru a construi acolo, ca urmare a solicitării regelui Solomon, templul Ierusalimului[1].

În 1096, când primii cruciați au sosit în Palestina pentru a elibera Sfântul Mormânt, nu mai rămăsese nimic din acest templu în afară de un fragment din zidul Plângerilor și un superb mozaic de pardoseală, aproape intact. În decursul a douăzeci de secole, a fost jefuit de Sésac, regele Egiptului, asediat de Achaz, regele Iudeei, profanat de idolatrul Manasses, distrus de Nabucodonosor, reconstruit sub Cyrus și din nou jefuit și distrus de Antiohus și Crassus, din nou reconstruit de Irod și definitiv distrus și prefăcut în țărână în anul 70, de împăratul roman Titus.

În locul său, a fost ridicată superba moschee El Aska, pe care califul Omar, văr și locotenent al lui Mahomed, a construit-o în 637. Căci acest Omar nu a fost numai vandalul care a alimentat focul de la băile publice ale orașului Alexandria cu manuscrisele originale ale *Bibliei* și *Tratatului secțiunilor conice* de Euclid, ci și cel care a jefuit tone de comori de inestimabilă valoare din bibliotecă, sub pretextul că ar fi contravenit *Coranului*, și deci nu aveau nici o valoare. Creștinii, la rândul lor, mai târziu și-au luat o tristă revanșă: în secolul al XII-lea, cardinalul Himenez a ars într-o piață publică opt mii de manuscrise arabe, aparținând Bibliotecii din Granada[2].

Nu mai rămăsese nimic în acea vreme, din spiritul celor doi frați agricultori, decât poate amintirea. Fiecare din locurile sfinte, venerate fie de evrei, fie de creștinii din Orient, fie de musulmani, au rămas ca centre ale turismului și locuri de pelerinaj. El Aska și Sfântul Mormânt își ridică deasupra Ierusalimului cupolele lor rivale. Ansamblul prilejuiește o adevărată aventură spirituală, iar

1. Și francmasonii vorbesc de acest templu, în tradiția lor.

2. În zilele noastre, Jaques Bergier a scris o lucrare *Les livres maudites* în care tratează problema cărților de valoare pentru umanitate, ce au fost distruse și pierdute pentru totdeauna.

proprietatea asupra lor este aducătoare de beneficii celor ce o dețin (Israelului), căci iată că, după infideli, cruciații nu s-au jenat, ca la rândul lor, să obțină profituri. Dar, pentru moment, ei nu ajunseseră încă acolo și tocmai acest comerț îi scandaliza și, ocupând locurile sfinte, gândeau că vor face să triumfe legea cea dreaptă.

Muntele Moriah era frământat de copitele cailor cavalerilor francezi. În 1118, pentru a se asigura paza sa, aceștia și-au regrupat forțele din nou. Șeful, după cum am mai spus, era Hugues de Payns, iar locotenentul său se numea Bisol de Saint Omer. Acestora li se adăugau încă șase cavaleri: Hugues I-ul, conte de Champagne, André de Montbard, Archambaud de Saint-Aignan, Nivard de Montdidier, Godemar și Rossal. Aceștia au format nucleul Ordinului Templierilor, sau cum mai erau denumiți: „cavalerii săraci ai lui Hristos". Veșmintele erau de călugări. Când unul deceda, locul său la masă rămânea timp de 40 de zile și i se servea mâncare, după care îi lua locul un novice.

Patriarhul Ierusalimului din vremea aceea a primit jurământul acestor cavaleri, care s-au legat solemn să rămână săraci, să respecte regulile castității, să nu aibă raporturi sexuale cu nici o femeie și să-i dea ascultare totală. Regele Ierusalimului, Baudouin al II-lea, le-a acordat un lăcaș în chiar incinta Templului lui Solomon, de unde și numele de templieri, sau cavaleri ai miliției templului.

Sfântul Bernard, care a pregătit cea de-a doua cruciadă, a fost, ca să spunem așa, nașul ordinului. El l-a impus bisericii, obținând confirmarea cu prilejul consiliului de la Troyes (1128) și tot el este acela care, în tratatul său *De laude novae militae* elaborează statutul templierilor. Papa Inocențiu al II-lea, prin bula „Omne datum optimum" a confirmat privilegiile templierilor. Aceștia erau jumătate călugări, jumătate oșteni, misiunea lor fiind pur militară. Jurământul pe care-l depuneau suna astfel: „Jur că voi apăra nu numai cu cuvântul, dar mai cu seamă, prin forța armelor și din toate puterile mele, secretele credinței... că, ori de câte ori va fi nevoie, voi trece mările pentru a merge să lupt, că voi da ajutor împotriva regilor și principilor necredincioși și că, în prezența a trei dușmani, nu voi fugi niciodată și le voi ține piept.

Ordinul era subordonat direct papei de la Roma și îndeplinea, inițial, numai misiuni militare în Orient. Veșmântul de călugăr era acoperit de o mantie largă, albă la care, mai târziu, papa Eugeniu al IV-lea a adăugat, ca semn distinctiv, o cruce mare roșie. Fiind supuși papei, rezulta, în mod implicit, că nu puteau fi judecați decât de către acesta. Distanța greu de parcurs, a determinat să se lase

acest drept unui consiliu, propriu ordinului, în fața căruia compăreau împricinații ce se făceau vinovați, mai ales de încălcarea regulamentului ordinului și mai puțin de abateri laice. Prin statut era interzis membrilor ordinului de a dobândi funcții în stat și biserică, sau de a primi în rândul său pe aceia ce aveau asemenea funcții, de exemplu pe regi, sau prelați. Se cunosc numeroase cazuri când solicitări venite din partea puternicilor zilei au fost respinse și dintre acestea vom menționa doar două: a papei Ioncențiu al III-lea și a regelui Franței, Filip al IV-lea.

Organizarea cavalerilor templieri era făcută după modelul unui ordin militar. Comanda supremă era încredințată marelui maestru al ordinului, ce își avea reședința la Ierusalim, fiind asistat și ajutat în activitatea sa de marii ofițeri, ca seneșalul și mareșalul. Ordinul era împărțit, din punct de vedere teritorial, în zece provincii, în fruntea cărora se aflau comandorii sau maeștrii care conduceau casele ordinului sau comanderiile. O disciplină deosebit de severă le menținea tot timpul pregătirea de luptă. Încălcarea regulamentului ordinului implica imediat punerea în lanțuri a respectivului și pierderea dreptului de a purta veștimentele ordinului. Pedeapsa supremă era rezervată pentru fuga din fața inamicului și a rebeliunii. În luptă, templierii se călăuzeau după perceptele Sfântului Bernard, conform cărora aceștia, vii sau morți, aparțineau lui Dumnezeu.

Dacă pe plan militar, cruciadele s-au soldat cu un eșec, ca și misiunea templierilor de altfel, din punct de vedere cultural lucrurile s-au petrecut altfel. Gradul înalt de civilizație al Islamului nu a întârziat să se facă simțit, manifestându-se printr-o infuzie benefică. Forța templierilor a fost dominată cel mai repede și cel mai mult, comparativ cu alții, de această complicație neprevăzută a situației.

Beneficiind de privilegii și de o disciplină de fier, în condițiile contactului cu civilizația Islamului, cavalerii templieri s-au transformat, în scurt timp, într-o organizație dintre cele mai bogate, dispunând de peste 9.000 de moșii răspândite în întreaga creștinătate.

Succesele militare și bogăția, fastul și misterul de care se înconjurau, le-au sporit faima. Turcii au reușit treptat să-și recucerească teritoriile, inclusiv Palestina și astfel cavalerii templieri s-au retras, instalându-se deocamdată în Cipru. Se părea de acuma că rolul lor încetase, de vreme ce dispăruse și scopul pentru care fusese înființat ordinul. Oricum, puterea militară a ordinului a luat practic sfârșit, odată cu abandonarea locurilor a căror apărare le fusese încredințată.

Treptat însă au fost obligați să părăsească și ultimele teritorii pe care le mai stăpâneau: insula Cipru și unele cetăți din Siria. S-a vorbit și despre comportarea lor, motivele nefiind pe deplin elucidate nici până în ziua de azi. S-a speculat mult și despre o anume înțelegere făcută cu sarazinii, de obiceiuri, credințe și chiar de ritualuri, împrumutate de la aceștia. Este greu de stabilit adevărul, dar este cunoscut faptul că între cele două ordine creștine existente la vremea respectivă, al Templierilor și Ospitalierilor au existat conflicte armate, în care primii au fost uciși în foarte mare număr. Treptat, regrupându-se, au început să se reîntoarcă în Europa. Ordinul era solid implantat pe continent din Spania și Portugalia, Franța, Germania, Anglia și până în Italia și Ungaria, constituind o forță internațională, cu influențe pe plan politic și, mai ales, economic, datorită bogățiilor acumulate, dar și a relațiilor pe care le aveau. Trebuie să distingem la originea relațiilor financiar-bancare actuale, metodele folosite de templieri în domeniul tranzacțiilor. Se spunea, la un moment dat, că Ordinul dispunea de mai multe registre contabile decât de cărți religioase.

Treptat, Ordinul se transformă într-o organizație cu caracter economic, încât templierii dispun de un depozit de valori: aur, argint, pietre prețioase și relicve de preț - și efectuează operații de împrumut și dau avansuri. Într-un cuvânt, instituțiile înființate de templieri, ca și metodele lor în domeniul tranzacțiilor vor constitui precursoarele operațiunilor financiare moderne, asigurând plăți la distanță, deci securitatea transportului valorilor, a călătoriilor și a deplasărilor, precum și deschiderea de conturi curente. Prin activitatea ingenios orientată într-un moment cât se poate de bine ales al istoriei, de creare a sistemului bancar financiar modern, majoritatea suveranilor și seniorilor Europei le erau clienți. În ascunzători fortificate ale templierilor își găsesc loc sigur bijuteriile și aurul Franței și Angliei. Templierii îi împrumută pe pelerini, pe cruciați și pe feudali, primind drept gaj de la aceștia averi mobile, aur și bijuterii de o valoare inestimabilă, până la domenii, castele și mari suprafețe de pământ.

Iată, deci, explicația transformării ordinului religios, înființat și destinat inițial unui anume scop, într-o puternică organizație financiară cosmopolită, ce se întindea în întreaga Europă și chiar departe, dincolo de hotarele ei. Regii și marea nobilime, cufundată în războaie nesfârșite, le devin datornici și, treptat, puterea se transferă în mâinile templierilor, care dintr-o forță militară, devine o forță financiară adecvată timpului. Acest lucru a însemnat însă și

condamnarea la pieire a ordinului, căci a trezit pizma și invidia suveranilor, pentru averile acumulate. Treptat, au început să circule tot felul de calomnii la adresa ordinului, fiind imaginate cele mai incredibile acuzații privitoare la felul lor de viață, la modul cum se respectau dogmele religioase, la modul de primire și inițiere în tainele templierilor. Toate aceste zvonuri nu aveau decât un singur scop: compromiterea și desființarea ordinului, pentru ca averile acestuia să încapă pe mâinile regalității ce ajunsese complet lipsită de mijloace, mai ales dacă avem în vedere nevoile tot mai mari de a întreține armata și a finanța noi expediții și războaie. Regalitatea, care atrăsese o parte din nobilime și mai ales clerul, era gata să înceapă, pe față, lupta contra templierilor. În mai puțin de un secol, templierii vor acumula o putere ce se întindea pe două continente, cum nici un ordin religios până la ei nu reușise s-o facă.

Această putere a lor, care îi va conduce până la urmă și la pieire, a luat naștere în Asia și s-a propagat apoi în Europa, trecând din domeniul militar, în cel politic și apoi financiar și economic, după cum am văzut, astfel încât călugării-soldați s-au convertit repede în bancheri, diplomați și specialiști în afaceri.

Se pot privi, pe drept cuvânt, cruciadele drept o repetiție generală a activităților coloniale de mai târziu. Cruciadele puneau Occidentului aceleași probleme ce le vom găsi peste secole cu prilejul cuceririlor coloniale: cucerirea militară, implantări și stabilimente economice, coexistență cu autohtonii și dominare a unor noi teritorii furnizoare de materii prime și bogății pentru o Europă secătuită de războaie nesfârșite, indiferent de scopul lor.

Filip al IV-lea „cel Frumos" a pus ochii pe bogățiile templierilor și, după socoteala ce și-o făcuse, acapararea averilor i-ar fi permis să iasă din impasul în care se afla. Filip s-a gândit să speculeze zvonurile ce circulau pe seama templierilor, pentru a-i judeca și a însuși bunurile lor în folosul coroanei franceze. Era o întreprindere riscantă, dar care, în caz de reușită, ar fi salvat situația dezastruoasă a țării și a coroanei, în primul rând. Pentru a pune mâna pe averea templierilor, Filip s-a folosit de acuzațiile aduse acestora, colportând o serie de zvonuri chiar în zilele încoronării papei Clement al V-lea. Drept urmare, papa a decis instituirea unei comisii de anchetă, care și-a început activitatea la 24 august 1307.

Filip, care până atunci îl informase și consultase pe papă, s-a decis să acționeze pe cont propriu, de acum înainte. Cu ajutorul principalului său sfetnic, Nogaret, s-a decis să-i aresteze pe cavalerii templieri și, în același timp, să sechestreze toate bunurile

ordinului. La 13 octombrie 1307, agenții regelui au pătruns în sediile templierilor, au arestat, au inventariat și pus sub sechestru bunurile, iar inchizitorul general al Franței – Guillaume de Paris – a mobilizat întregul aparat al inchiziției, pentru începerea interogatoriilor tuturor templierilor. La Paris, Nogaret în persoană și-a făcut apariția în incinta Templului și cu ajutorul ostașilor regelui ce-l însoțeau, a arestat 150 de cavaleri, în frunte cu marele maestru Jacques de Molay.

Templierii erau acuzați, printre altele, că neofiții sunt constrânși să-l renege pe Hristos de trei ori și să scuipe crucea..., să se dedea unor săruturi rușinoase și că li se spunea că se pot îmbrățișa între ei (homosexualitate) și că și-au făcut un idol pe care-l adoră și căruia i se închină.

Cât ar fi fost de incredibile acuzațiile aduse templierilor, la nici zece zile după arestarea lor, s-a răspândit cu repeziciune vestea că aceștia au recunoscut public, în frunte cu Marele Maestru Jacques de Molay, în fața maeștrilor și studenților de la Sorbona, o serie de fapte uimitoare dintre cele mai infamante. Astfel, unii au vorbit despre practici homosexuale, alții despre negarea lui Dumnezeu, despre urinare pe crucifix, scuiparea de trei ori a crucii. Alții au afirmat că practică și sodomia.

În apărarea templierilor au protestat cu vehemență papa Clement al V-lea și însuși regele Angliei, Eduard al II-lea. Au urmat dezbateri și infinite presiuni asupra papei Clement al V-lea. În vara lui 1308, s-a produs ceva inexplicabil: Papa a interogat personal o parte din templieri. Dar nimeni n-a aflat ce i-au spus papei cei 72 de templieri, pe care i-a interogat, personal, la Poitiers. Mai mult, procesele-verbale ale acestor interogatorii au fost depuse în arhivele secrete ale Vaticanului și nu au putut fi consultate niciodată[1]. Cert este, însă, că, din momentul în care i-a ascultat depunând mărturie, papa și-a schimbat brusc atitudinea și a predat inchizitorilor francezi puterea ce le fusese retrasă de Sfântul Scaun.

Atitudinea templierilor nu a fost mai puțin inexplicabilă. Capii templierilor au declarat că se recunosc vinovați și au semnat declarațiile. Filip a profitat de întorsătura ce o luase procesul și a început presiunea asupra acuzaților, supunându-i la torturi îngrozitoare. 36 de cavaleri au decedat în timpul anchetării. Numărul

1. Vaticanul dispune, în afară de biblioteca și arhivele oficiale, de subterane în care se află nenumărate bogății și lucrări de artă, inclusiv manuscrise adunate de pe tot globul de reprezentanții săi. Accesul este oprit și nu se cunoaște inventarul valorilor acumulate de-a lungul timpului.

morților sporea în fiecare lună: 122, în martie 1309, 546, în aprilie, 573, în mai...

Timp de un an, s-au succedat mărturisirile, retractările și din nou reîntoarcerile la recunoașterea vinovăției. În iunie 1311, instructarea cazului a fost declarată oficial încheiată și dosarul transmis papei, ce își avea reședința la Avignon.

La 10 octombrie 1311, s-a deschis la Viena conciliul, prin care Ordinul Templierilor și instituțiile sale au fost desființate. Totul în câteva fraze, fără a se pomeni nimic despre vinovăția de care era acuzat ordinul. De ce biserica se eschiva să facă publice motivele ce o determinaseră să ia o asemenea hotărâre capitală?

Cea mai mare parte a istoricilor nu au văzut în această atitudine ambiguă decât o dovadă a slăbiciunii și, mai ales, a lașității papei în fața presiunii exercitate de Filip cel Frumos. Or, se știe că papa Clement era un negociator foarte abil, nefiind nici slab și nici resursele sale de rezistență în fața regelui Franței nu erau epuizate, căci, după cum se știe, după afacerea templierilor el a fost în măsură să demonstreze suficientă energie în oprirea candidatului pe care Filip îl impunea în fruntea Imperiului germanic.

Atitudinea papei Clement pare mai degrabă să fi fost deliberată, pe de o parte, el a aruncat în închisoare nouă templieri veniți la conciliu pentru a apăra în public Ordinul, iar pe de altă parte și în același moment, contrar cererilor regelui, și-a rezervat dreptul la judecată a conducătorilor templierilor.

În fond, nu era de întrevăzut a se lua nici o măsură, căci de apostazie, pur și simplu, era acuzat doar Templul. Și dacă apostazia unor membri era ușor de pedepsit fără a incrimina întreg Ordinul și a-l dizolva, cum susținea acuzarea judecătorilor regelui, condamnarea nu putea fi evitată.

Or, tocmai asupra dezbaterilor de fond, papa Clement al IV-lea a încercat să se eschiveze. El a acționat astfel, poate pentru a nu face publice unele secrete ale Ordinului Templierilor, pe care le aflase la Poitiers.

Aceste secrete îngrozitoare îi interziceau să mai continue, așa cum o făcuse inițial, apărarea pe față a Ordinului, preferând o condamnare pentru erezie.

Din cauză că o mare parte din cardinalii prezenți la conciliul de la Viena fuseseră hirotonisiți în timpul papei Bonifaciu, Filip putea oricând să deschidă „dosarul" acestuia, iar condamnarea fostului papă putea atrage după sine nevalabilitatea numirilor de cardinali făcute de precedentul papă. Este poate o explicație a

atitudinii pasive a cardinalilor faţă de condamnarea şi desfiinţarea Ordinului. Bunurile Ordinului au fost încredinţate rivalilor acestuia, Ordinul Ospitalierilor. Dar regele Filip a avut grijă să-i scoată dâtori şi a putut astfel să vadă în tezaurul său, imense sume de bani lichizi, aur şi diverse giuvaeruri. Comoara templierilor însă luase o destinaţie necunoscută şi nici până în zilele noastre nu a fost regăsită, deşi în jurul acesteia există o bogată literatură[1].

Pentru judecarea celor patru superiori ai ordinului, papa Clement a instituit o comisie formată din trei cardinali, toţi francezi, care au pronunţat sentinţa, în ziua de 18 martie 1314.

În dimineaţa acelei zile, în faţa catedralei Nôtre Dame, a fost înălţat un eşafod. La o mică distanţă, fusese construit un fel de tribună destinată judecătorilor papali şi arhiepiscopului de Sena.

Seara a avut loc execuţia conducătorului templierilor. Regele Filip, sprijinit de pragul uneia dintre ferestrele Luvrului, aştepta aparent calm epilogul celui mai mare proces politic ce avusese loc în timpul domniei sale.

Aşa după cum spuneam, în faţa palatului său, pe insula du Bouvier, azi devenită Vert-Galant, ostaşii regelui ridicaseră un imens rug. Era destinat executării celor două personaje aflate la conducerea Ordinului: Jaques de Molay, cel de-al 22-lea Mare Maestru al Ordinului Templierilor şi Geoffroy de Charmay, comandor al ordinului, în Normandia. Rugul era mai înalt de un stat de om; călăul şi calfele lui, îmbrăcaţi în roşu, cu glugi pe cap se tot sucea prin apropiere, ridicând butucii, pregătind mănunchiurile de surcele, cu grija de a face treaba cum se cuvine. În vârful rugului, marele maestru al templierilor şi instructorul Normandiei, Geoffroy de Charmay, erau legaţi la cot de stâlp, cu faţa întoarsă spre ferestrele palatului regal. Li se pusese pe cap semnul ruşinii, mitra de hârtie a ereticilor. Vântul nopţii se juca cu bărbile lor.

Deodată, s-a produs un fapt nemaipomenit. Nici nu a apucat cardinalul să termine de citit sentinţa, că marele maestru al Ordinului, Jaques de Molay şi Geoffroy de Charmay, au început să vorbească:

„Nu suntem vinovaţi - tunau cei doi condamnaţi - pentru faptele de care ne învinuiţi. Suntem vinovaţi doar de a fi trădat în mod josnic Ordinul pentru a ne salva viaţile. Ordinul este curat, el

1. Gerard de Sède, *Les Templiers sont parmi nous*, Ed. „J'ai lu", Paris. 1962. Charroux Robert, *Trésors du monde*, Ed. „J'ai lu", Paris, 1962, Maurice Druon: *Regii blestemaţi*, Ed. „Cartea Românească", Bucureşti, 1971.

este sfânt, acuzaţiile voastre sunt absurde, iar mărturisirile sunt mincinoase. Trupurile aparţin regelui Franţei, dar sufletele, lui Dumnezeu. Papă Clement şi tu cavaler, Guillaume de Nogaret, şi tu, rege Filip, mai înainte de un an, vă chem să vă înfăţişaţi la judecata lui Dumnezeu ca să vă primiţi pedeapsa cuvenită! Fiţi blestemaţi! Blestemaţi! Blestemaţi, cu toate seminţia voastră, până la al treisprezecelea neam!..."

Flăcările au mistuit pe cei doi cavaleri. Execuţia lor a fost, în mod neîndoielnic, un asasinat. Regele Filip nu avea nici un temei legal pentru a proceda astfel. În acest mod s-a încheiat unul dintre cele mai nedrepte şi cutremurătoare procese din întunecatul ev mediu şi care a stârnit un puternic ecou în minţile şi inimile generaţiilor ce s-au scurs de atunci până în prezent. În duelul regalitate-biserică catolică, desfiinţarea Ordinului Templierilor a constituit o lovitură puternică dată bisericii catolice şi, totodată, începutul decăderii supremaţiei religioase.

Superstiţie, sau nu, poate doar o întâmplare, dar după o lună, la 20 aprilie, Clement al V-lea murea la Rochemaure. Se mai poate vedea şi astăzi statuia papei pe poarta catedralei din Bordeaux. Necunoscuţi i-au tăiat mâna dreaptă, cum se făcea odinioară paricizilor.

În acelaşi an, Filip al IV-lea, îşi sfârşea zilele la Fontainbleau. Fiind la vânătoare, a fost atacat de un mistreţ şi, căzând de pe cal, s-a rănit grav. A murit în câteva ore. Nu împlinise 46 de ani. Blestemul marelui maestru al templierilor se îndeplinise...

Blestemul templierilor loveşte Casa regală a Franţei

Nici Ludovic al XIV-lea, nici Ludovic al XV-lea, nici Carol al X-lea, sau Ludovic Filip nu şi-au văzut primul născut urcat pe tron. Moştenitorii lor, fie că au murit răpuşi de boală, fie în accidente sau au fost împiedicaţi în ierarhia lor firească, de revoluţii. Aceeaşi soartă funestă i-a lovit printr-un fel de contagiune, pe moştenitorii celor doi Napoleoni. De unde provine acest teribil blestem care pare să planeze asupra moştenitorilor tronului Franţei?

După părerea unui scriitor francez[1], aceste nenorociri îşi au

1. Gonzague Saint Bris, *Dinastii întrerupte*, Ed. „Jean Claude Sattes", Paris, 1992.

originea în blestemul proferat de Jaques de Molay, ultimul mare maestru al Ordinului Templierilor împotriva lui Filip al IV-lea cel Frumos și a papei Clement al VII-lea. Profeția s-a adeverit, după cum am văzut, regele și papa murind peste nici câteva luni. Dar Jaques de Molay nu s-a mulțumit doar cu atât; el i-a blestemat și pe descendenții regelui, până la ultima generație.

Primele victime: dinastiile Capețienilor și Valois

Efectele s-au văzut imediat, cu propriii fii ai lui Filip cel Frumos, Ludovic al X-lea, Filip al V-lea și Carol al IV-lea. Toți trei au succedat la tron fără ca descendenții lor să-i urmeze. De fiecare dată când trei frați au succedat la tronul Franței, dinastia a luat sfârșit. Acesta a fost cazul ultimilor Valois - Francisc al II-lea, Carol al IX-lea și Henric al III-lea (toți fii ai lui Francisc I). De asemenea, domnia Bourbonilor s-a încheiat prin acea a celor trei frați - Ludovic al XVI-lea, Ludovic al XVIII-lea și Carol al X-lea, care au guvernat succesiv, fără ca vreunul din moștenitorii lor să urce pe tron.

Ce s-a întâmplat după Ludovic al XIV-lea?

Ludovic al XVI-lea este ultimul rege al Franței, care i-a urmat tatălui său. Până la el, eliminând rupturile dinastice, timp de șapte secole fiii le-au succedat taților în ordinea primogenității bărbătești. După aceea lucrurile au luat o altă întorsătură: nici unul dintre cei șapte fii ai suveranilor care i-au urmat lui Ludovic al XIV-lea nu a fost încoronat, fie că au murit încă în timpul vieții tatălui lor, fie că revoluțiile i-au îndepărtat de la tron. Astfel, Ludovic al XIV-lea a avut o soartă deosebit de crudă.

Deși a avut zece copii, unul singur a depășit vârsta de trei ani. La bătrânețe, în decurs de doi ani, a asistat la moartea fiului său, a nepoților și chiar a strănepoților. În 1715, anul morții sale, între el, care avea 74 de ani, și viitorul rege, Ludovic al XV-lea, având patru ani, s-a interpus un mare vid.

Ludovic al XV-lea este și el lovit de blestem, ca și, mai târziu, Ludovic-Filip, asistând la moartea fiului său. O enigmă încă nedezlegată este soarta lui Ludovic al XIII-lea, mort la 10 ani, în închisoarea din Temple, în timpul revoluției. Există astăzi o teză, care contravine istoriei oficiale și care începe să fie acceptată de câțiva istorici. Teza oficială vorbește despre moartea copilului la Temple în 1795. Dar, cum se poate explica faptul că acest copil, atât de vioi, jucăuș și inteligent, despre care se știau multe până în toamna lui 1793, să fi devenit peste șase luni un surdo-mut și un idiot? Cum se explică această conspirație a tăcerii, orchestrată de responsabilii politici însărcinați cu paza moștenitorului, fie că este vorba de Comuna din Paris, cu Chomette și Hébert, fie de Comitetul Salvării Publice, în frunte cu atotputernicul Robéspierre? În acele condiții nesigure, când nimeni nu știa dacă a doua zi va mai avea capul pe umeri, moștenitorul era un ostatic inestimabil.

Este greu de aflat ce s-a întâmplat cu adevărat, căci martorii au fost ghilotinați. Totuși, există un mic detaliu. Într-o zi, un grup de gentilomi, trimiși de Napoleon la Temple, au descoperit îngropat în grădina închisorii, un schelet. De aici teza, potrivit căreia moștenitorul, mort în închisoare și îngropat acolo, ar fi fost înlocuit, la ordinul lui Robéspierre, cu un fals moștenitor, care, la rândul său, este îngropat în cimitirul Sainte Margueritte din Paris.

Blestemul continuă cu Carol al X-lea și cu fiul său, care nu a fost rege decât cinci minute, fiind dat deoparte de revoluția din 1831. Se continuă apoi cu nepotul său, contele de Chambord, care se pare că a optat deliberat să nu aibă copii, pentru ca, la sfârșitul secolului al XIX-lea, blestemul să înceteze. În plus, nu era sigură legimitatea bunicului și unchiului său, Ludovic al XIII-lea, deci și a lui, deoarece nu se știa ce s-a întâmplat cu moștenitorul de la Temple.

Familia d'Orleans și cei doi împărați Napoleon - aceeași soartă

Ludovic-Filip a avut cinci fii, dar a asistat la moartea fiului său cel mai mare, ducele d'Orleans, un băiat seducător, instruit, curajos și liberal, poate cel mai reușit dintre toți moștenitorii, prietenul și speranța generației romantice care, fără îndoială, ar fi ajuns pe tron în 1848, în locul tatălui său. Murind într-un accident

(nu de mașină, ci de trăsură) a compromis șansele dinastiei. Dacă ar fi fost rege, Franța ar fi evitat cu siguranță războiul din 1870 (și poate și pe cel din 1914–1918) și ar fi și acum monarhie.

Cei doi împărați care au domnit în Franța au avut, poate prin contagiune, soarte „regilor blestemați" de Molay. Descendenții lor nu au ajuns pe tron. Blestemul se pare că lovește fără a face o deosebire dinastică, pe toți cei ce acced la tron, deși la ora actuală, prin căsătorie, familia imperială se înrudește cu cea regală.

Cifra șapte – cifră fatidică

Este vorba de șapte dinastii înrerupte. Șapte este o cifră fatidică. De la începutul lumii, oamenii au considerat cifra șapte un simbol precis și sacru. Existau șapte scări în fața porții templului lui Solomon și șapte brațe ale candelabrului. În toate cosmogoniile, cifra șapte era cea a perfecțiunii. Cabaliștii știau acest lucru. De fapt, se ignoră adesea că, la botezul prințului imperial, al fiului lui Napoleon al III–lea, alături de episcopi, au participat și marii rabini ai Franței. În secolul al XIX–lea, suveranii francezi erau mult mai toleranți în materie de religie decât se afirmă astăzi. Iar rasismul și antisemitismul erau necunoscute. Trebuia să vină secolul al XX–lea pentru ca ele să–și facă, din păcate, apariția.

A existat papesa Ioana?

Istoria ne prezintă adeseori, prin cronicile sale, relatări, fapte și întâmplări greu de verificat, pe care suntem nevoiți să le preluăm ca atare. Un exemplu clasic, citat de doctorul Cabanis, este Papesa Ioana.

Pe scurt, despre ce este vorba? O femeie deghizată în haine bărbătești ar fi ajuns pe scaunul pontifical în anul 855 și ar fi domnit la Vatican, vreme de aproape doi ani. În zilele noastre, există unii cercetători care acceptă această ipoteză, ca pe un fapt istoric real.

Majoritatea istoricilor, însă, este de acord, că pretinsa poveste a „papesei Ioana" este o simplă fabulație.

În ciuda tuturor acestor controverse, legenda durează. Ea a apărut către mijlocul secolului al XIII–lea, fiind consemnată pentru prima oară, în cronica redactată de călugărul dominican Metz.

Din ordinul Papei Sixtus IV, Bartolomeo Sacchi, bibliotecar al Vaticanului, a publicat în 1479, o *Istorie a vieții papilor*. În această carte e cuprinsă și viața lui Ioan al VIII–lea, urmașul lui Adrian al III–lea. Acest pretins papă era o femeie de origine engleză. Deosebit de înzestrată, ea a făcut studii aprofundate, a acumulat virtuțile necesare pentru a fi primită la Roma. A urcat pe scara ierarhiei pontificale până la gradul de cardinal, iar apoi a fost aleasă papă sub numele de Ioan al VIII–lea. Această femeie, ce se îmbrăca în haine monahale bărbătești, excela prin cunoștințele teologice și prin darul elocinței, reușind să se facă cunoscută și să se impună. După unii autori, se spune că ar fi ocupat scaunul pontifical timp de treisprezece luni, iar după Bartolomeo Sacchi, timp de doi ani, o lună și patru zile. Cu puțin timp înainte de a se împlini termenul, pontificatul ei s–a terminat printr–un scandal. Având relații cu un călugăr benedictin de care era îndrăgostită, a rămas însărcinată. Cu multă abilitate, și–a ascuns un timp sarcina sub sutană, dar cu prilejul unei ceremonii pe timpul verii, de la catedrala Sf. Petru din

Roma spre biserica Sf. Ioan din Laterano, i s-a făcut rău și s-a declanșat o naștere prematură, chiar în timpul procesiunii, în prezența mulțimii adunate.

Din acest moment, părerile sunt împărțite: după unii autori, papesa ar fi murit în timpul nașterii, iar după alții, ea ar fi supraviețuit, fiind aruncată - din ordinul mai-marilor de la Vatican - într-o obscură închisoare. Cei care susțin această ipoteză își sprijină afirmațiile pe ceremonialul care precede alegerea noului papă și care, printre altele, vizează și stabilirea de către cei de față a sexului papei! Este mai mult ca sigur o simplă tradiție și un ceremonial, știut fiind că toate religiile excelează în această direcție cu scopul de a impresiona pe credincioși.

Se spune că de atunci s-a statuat verificarea virilității fiecărui viitor papă: un vicar era însărcinat ca, după alegerea papei, să bage mâna sub scaunul pontifical, care are o gaură, pe care este așezat noul papă și să anunțe cu glas tare: „Habet duos testiculos et bene pedentes".

De fapt, dacă nici un text oficial nu consemnează în detaliu derularea ceremoniei încoronării papale, este sigur că, timp de mai multe secole, ceremonialul cerea ca noul papă să fie așezat pe un scaun găurit, având pantalonii trași.

Existența acestor „scaune cu gaură", care au dispărut din obiceiurile ceremoniei, din secolul al XVI-lea, dar care sunt expuse ca piese de muzeu - unul la Paris, la Luvru, și altul chiar la Vatican - dau o notă de incertitudine asupra semnificației lor. Se înțelege astfel mai bine de ce mulți s-au legat tocmai de existența acestor scaune pentru a demonstra veridicitatea legendei menționate.

Istoricii au brodat multe povestiri în jurul Papesei Ioana. Diverși autori din secolele al XI-lea, XII-lea și al XVI-lea admit existența ei. Secretari papali, ca Teodoric de Niem, inchizitori, ca Bernard Guy, aduc aceleași mărturii. Sixtus V a aruncat în Tibru o statuie a Ioanei și a fiicei sale. În secolul al XV-lea, bazilica din Sienna cuprindea busturile tuturor papilor. Bustul Ioanei purta inscripția: „Ioana a VIII-a, femeie". Cronicarul Mabillon pretinde că l-ar fi văzut mai înainte de a fi fost înlăturat de Papa Clement al VIII-lea. Scriitorii catolici moderni însă, neagă realitatea Papesei Ioana. Este greu de conceput în zilele noastre că s-ar fi putut întâmpla așa ceva! Să depănăm însă firul evenimentelor. Când au început relatările despre Papesa Ioana? Abia după mai bine de două secole de la pretinsa întâmplare. De ce contemporanii evenimentului nu ne-au lăsat nimic scris?

Mai mult, dacă a existat într-adevăr Papesa Ioana, cum se face că nu a rămas de la aceasta nici o bulă papală? Cum se explică faptul că o persoană necunoscută și totuși extrem de erudită să fi fost ridicată la rangul de papă? Pare de necrezut să nu i se găsească nici o urmă în analele istorice contemporane și abia la un mare interval de timp să se vorbească brusc pe această temă.

Argumentul cel mai puternic, ce vine să contrazică legenda Papesei Ioana, ar fi ordinea cronologică a succesiunii papilor. Dar, examinând inscripția plasată la intrarea în catedrala Sf. Petru, seria papilor, a evenimentelor și a faptelor nu-i lasă nici un loc.

Pretinsul pontificat al Papesei Ioana ar trebui să fi avut loc între Leon al IV-lea (847-855) și Benedict al III-lea (855-858), dar s-a stabilit cu certitudine, pe baza documentelor istorice ce nu pot fi negate, că vacanța între cele două pontificate nu a durat decât câteva săptămâni.

Oricare ar fi fost faptele, ele nu au împiedicat ca însăși Biserica catolică, în perioada scursă între secolele XII și XVI, să creadă în existența Papesei Ioana. Dar credința în legenda Papesei Ioana va mai dura până în 1647, când pastorul calvin David Blondel, va condamna în scris, pentru prima dată, acest mit.

O dată cu trecerea timpului, anticlericalismul și, mai ales, francmasoneria, vor găsi la rândul lor, o sursă nesperată în povestea așa-zisei „papese". Nu mai miră pe nimeni faptul că, în iarna anului 1793, cronica mondenă menționează știrea că la Paris erau puse în scenă trei piese ce aveau ca eroină pe papesa Ioana.

Subiectul ce a făcut atâta vâlvă nu putea să fie trecut cu vederea; în scurt timp a fost preluat de literatură. Ioana a devenit personaj în opera lui Boccaccio, încă din 1360, cum va fi, de altfel, și în cazul altor mulți scriitori; printre altele, a inspirat poemele romantice ale germanului Achim von Arnim.

La finele secolului al XIX-lea, scriitorul grec Emanuel Rholdes va realiza romanul *Papesa Ioana*, inspirat din legenda creată în jurul acestui personaj, roman ce va înregistra un succes de public considerabil în Europa. Nu au întârziat însă și reacțiile contrare, mai ales din partea criticii, care l-a primit cu ostilitate. Barbey d'Aurvilly a publicat în *Le Constitutionnel* din 9 aprilie 1878, un fulminant articol, conform căruia autorul romanului era acuzat că „a infiltrat inspirația irevențioasă și mincinoasă" și a „dezgropat un subiect care nu este decât o veche povestioară istorică, exclusă de știință și repudiată cu dispreț".

În 1873, istoricul francez Alain Boureau a tipărit lucrarea, cu

un pronunțat caracter științific, *Papesa Ioana*. Printre altele, autorul menționează că legenda l-ar fi atras chiar și pe Bertolt Brecht, care în anul 1922 a încercat o dramatizare a acestui subiect. Și Alain Boureau își încheia dizertația spunând: „Poate că acest episod din istoria Papalității creează o breșă în chiar inima și ascunzișurile cele mai tainice ale unei instituții fundamentale ale Occidentului, Biserica".

Și totuși, în spatele acestei legende, autorii anonimi au vrut să transmită posterității un mesaj care, după opinia noastră, a fost însă denaturat. Această povestire neobișnuită reflectă de fapt viața lui Ioan al VIII-lea, cunoscut de contemporanii săi ca „Papa cu multe amante". Una dintre acestea, cu numele de Ioana, avea o atât de mare autoritate asupra bătrânului pontif iubitor de aventuri, încât ea conducea de fapt treburile Vaticanului. De aici i s-a tras și porecla de „Papesa", cuvânt care a generat o adevărată legendă, plăsmuită de imaginația oamenilor.

Iată deci că spiritul științific ne poate conduce și la alte interpretări ale unor stări de fapt și la găsirea soluției reale a unei probleme oferite de istorie.

În ciuda tuturor considerentelor pe care le-am examinat mai sus, persistă enigma: a existat Papesa Ioana?[1]

1. Paul Ștefănescu, *Istoria văzută din cabinetul medical*, Ed. Medicală, București, 1992, p. 10.

Alina Ionescu, prelucrare după *Evénement du Jeudi* în *Strict Secret*, nr. 119, 4–10 aug. 1992, p. 13.

Gilles de Rays

Figura controversată a lui Gilles de Rays constituie o enigmă istorică tot atât de importantă ca și cea a procesului Templierilor.

Doctorul Hernandez afirmă că Gilles de Rays „a fost victima inocentă a uneia dintre cele mai abominabile mașinațiuni judiciare ale istoriei"[1]. Pentru mulți, chiar și în zilele noastre, acest personaj rămâne o enigmă.

Istoricilor de formație carteziană, le este ușor să susțină că nu se cunoaște decât foarte puțin despre copilăria lui Gilles, despre caracteristicile patologice ale strămoșilor săi, susceptibili de a-i fi marcat existența. Cu atât mai puțin, se știe despre perioada de tranziție când, revenit din Bretania, după moartea Ioanei d'Arc, dintr-un soldat destoinic și servitor al lui Hristos, el a devenit un asasin de copii și un adorator al Diavolului. Este perioada cea mai tulbure din existența sa și care ridică controverse.

În opinia noastră, Gilles de Rays era un erudit măcinat de setea cunoașterii, de accedere la adevărul suprem. După ce a epuizat toate mijloacele oferite de Biserică, și care nu l-au dus la nici un rezultat concret, a ales calea opusă, practicând o serie de operații specifice magiei negre.

Diverși scriitori, printre care și Done Lobineau (*Histoire de Bretagne*, t. I, liv. XVII, chap. 48, p. 616) sunt de părere că Gilles avea spiritul alterat și că în societate se comporta ca un nebun. Abatele Bossard, la rândul său, într-o lucrare monumentală, publicată în 1886, se întreabă dacă acesta nu prezenta tulburări intelectuale, încercând să facă diferența „dintre posedat de diavol" și „nebun". El înclină să creadă că ne aflăm în fața unui caz de nebunie lucidă. Mareșalul a dat dovadă de o perfectă luciditate când masacra copii, în așa măsură că deseori era cuprins de sincere remușcări. Părerea conform căreia Gilles de Rays ar fi suferit de epilepsie, având adeseori crize, nu rezistă unui examen mai atent.

1. Fernand Fleuret, alias dr. Hernandez, *Le Procès inquisitorial de Gilles de Rays*, Paris, Bibliothèque des Curieux, 1921, p. 90.

Din punct de vedere istoric, dacă aceste crize ar fi avut loc, ele nu ar fi putut trece neobservate, nici de cei din preajma lui Gilles, nici de judecători. Medicii sunt de altfel unamini în respingerea ipotezei crizelor comițiale, care ar sta la originea lor.

Salomon Reinach și Fernand Fleuret sunt de părere că procesul intentat lui Gilles de Rays nu a fost altceva decât o mașinație judiciară pusă la cale de Ioan al V-lea, duce de Bretania, avid și invidios suzeran al lui Gilles, care avea interes să pună mâna pe bunurile sale. Astfel, Salomon Reinach menționează: „Condamnarea și dispariția mareșalului erau necesare ducelui de Bretania și cancelarului său, episcopul de Nantes. Data prevăzută pentru răscumpărare se apropia, iar familia lui Rays începuse să se agite: singurul mijloc de a se eschiva al ducelui și cancelarului său era de a face să dispară Gilles și să obțină împotriva lui o condamnare infamantă, care îl împiedica să mai poată răscumpăra și, totodată, să motiveze răscumpărarea bunurilor sale. Or, oribilele acuzații ce îl vor duce pe Gilles la eșafod au fost lansate de episcopul de Nantes, iar procesul a fost condus de ducele de Bretania; în concluzie, mareșalul a fost acuzat, judecat și executat de oamenii, sau la instigarea oamenilor ce aveau un mare interes personal pentru a provoca decăderea".

Sunt menționate zece mărturii făcute împotriva lui Gilles de Rays venite din partea părinților victimelor, sau de la propriii săi complici, la care se adaugă și mărturiile sale complete, mai înainte de a fi torturat. Un caracter așa de călit în războaie nu ar fi putut ceda în fața unei simple amenințări cu tortura. Oricum, el ar fi avut ocazia ca în ultimul moment să-și proclame nevinovăția, așa cum a procedat Jacques de Molay când a retractat totul în fața morții. Or, nici un document al timpului nu face aluzie la așa ceva. Toate mărturiile scrise sunt unanime în a recunoaște că Gilles, căzut pradă unei crize de remușcare, s-a decis să facă mărturisiri complete. Derularea procesului a impresionat imaginația contemporanilor, care au urmărit cu interes dezbaterile pe tema vrăjitoriei. Niciodată un asemenea personaj nu a făcut obiectul unui astfel de proces. Similitudini se pot stabili doar în cazul afacerii Templierilor, acuzațiilor aduse împotriva lui Robert d'Artois, sau asasinului ducelui d'Orléans. Jean Chartier (*Chronique française*) și Enguerrand de Monstrelet sunt unanimi în a spune că acuzația adusă împotriva lui Gilles de Rays nu are nici o bază verosimilă.

Rămâne să examinăm opiniile medicilor. Aceștia au încercat să-i explice crimele pe fond genetic. Stările de prostrație ce urmau

crizelor sale de furie, puteau să te ducă cu gândul la o nebunie, mai mult sau mai puțin conștientă, dar nimic nu se putea stabili cu precizie în lipsa unor date concrete. Doctorul Cabanis, un reputat medic patolog care a încercat să explice diverse evenimente istorice din punct de vedere medical, conchide că mareșalul era sclavul unui impuls conștient, de care se lăsa dominat.

La aceeași concluzie ajunge și doctorul Bernelle în teza consacrată lui Gilles de Rays. Lăsând la o parte paranoia, demența, isteria și epilepsia, el consideră că Gilles era un emotiv hipersensibil și un asasin dominat de voluptate, cu o înclinare evidentă către necrofilie.

Doctorul Soneix vede în Gilles un vampir aristocratic, considerând inteligența, erudiția și rafinamentul lui ca fiind escrescențe otrăvitoare. El conchide, ca și doctorul Bernelle, că Rays era dominat de o obsesie impulsivă, întreținută în mod voluntar.

Doctorul Marcel Baudouin emite un diagostic mai curând literar, când afirmă despre Gilles: „El a devenit foarte repede, dacă nu cumva era de tânăr, pederast. Constituia tipul de degenerat superior, în ciuda acestei pederastii. Inteligență superioară, sensibilitate emotivă enormă. Iubire pentru muzică religioasă. Un bun petrecăreț. Adora gloria și renumele, teatrul. A jucat rolul unui Mecena, până a căzut zdrobit de propriile sale patimi. Dacă este să fie reabilitat, din punct de vedere medical, el poate fi privit ca fiind o victimă a temperamentului său, a nașterii sale, a sistemului său nervos superior".

Tezele susținute de diverși medici, în linii generale, sunt aproape toate identice. Nu-l înțelegem pe doctorul Bernelle, care afirmă că demonomania nu poate sta la baza actelor criminale. „Admisibilă în Evul Mediu, declară acesta, explicația nu mai poate rezista concepțiilor actuale privitor la psihismul răufăcătorilor." Această explicație ascunde un mare gol, la fel ca și degenerescența superioară sau erditatea morbidă. Doctorul Bernelle declară deschis că a explorat în van trecutul lui Gilles de Rays pentru a afirma că nu este vorba de demonomanie. Dacă adorarea demonilor, pentru a fi perfectă, necesită victime omenești, cel care le celebrează nu devine un criminal, efectuându-le?

În vremurile noastre, Émile Gaboriau i-a consacrat lui Gilles de Rays un studiu lipsit de părtinire. „Mai puțin mare, dar mult mai real, mai uman decât Faust, erou al imposibilului și al visului, cu care poate fi comparat atât ca alchimist – scrie acesta în prefața cărții sale – Gilles de Rays, Faust în carne și oase, personificat de

pornirile sale, de vicii, ca şi de ardoarea credinţelor sale, constituie o epocă. Prin imaginaţia sa neliniştită, prin ameţeala spirituală, el aparţine tuturor timpurilor".

Să mai menţionăm o lucrare foarte onestă datorată lui George Meunier, *Gilles de Rays şi vremea sa*, ca şi reconstituirea efectuată de Albert-Jean, care a afirmat: „Nu dispunem de nimic privitor la viaţa sa ultimă, în afară de date fragmentare, depoziţii ale unor martori suspecţi făcute cu prilejul faimosului proces, ca şi confidenţele şi regretele lui Gilles. Dar mi s-ar putea reproşa că îmi bazez această parte din relatarea mea asupra ipotezelor - mai apropiate de realitatea psihologică decât de unele documente truchiate - folosind o metodă care i-a permis lui Cuvier să reconstituie, cu ajutorul unui singur os de mamut, silueta integrală a pachidermului preistoric?"

La rândul său, Marc Dubu, a consacrat „cavalerului de Sodoma" o carte în care încearcă să explice crimele datorate influenţei unui destin malefic.

Pentru unii, complet inocent şi victimă a unei odioase maşinaţiuni judiciare, pentru alţii, vinovat fără nici o circumstanţă, Gilles de Rays a fost cel puţin reabilitat de către scriitorii catolici. Dom Lobineau şi abatele Bossard l-au iertat dintr-un elan sincer; Huysmans a văzut în el artistul pasionat, dublat de un criminal sadic şi i-a admirat efigia în vitraliul catedralelor. Medicii, în final, vorbesc de o degenerescenţă superioară care ar explica totul; dar teza lor nu este suficientă pentru a elucida comportamentul mareşalului Rays.

*

Se impune mai întâi o precizare în privinţa numelui: „Rays" a mai fost ortografiat „Rais", sau „Raiz". Gilles de Rays, pe scurt „Gilles", este semnătura ce datează din 3 septembrie 1438 în lucrarea abatelui Bossard, sau „Gilles de Rays", după un pergament original din 1429, provenind din arhivele de la Tremoille ce figurează în cartea Dr. Cabanis, *Légendes et Curiosités de l'Histoire*, p. 87. Ortografierea Retz este greşită.

Gilles de Rays era cel mai mic nepot al lui Du Guesclin, descendent din Brumor de Laval, rudă cu vechile familii de Montmorency-Laval, Macheoul şi Craon. El s-a născut în Anjou, la sfârşitul anului 1404, în castelul Champtocé, într-o încăpere denumită „Turnul Negru".

Tatăl său, Guy II de Laval, senior de Blaison, de Chemillé şi

de La Monthe-Achard, luase de soţie, pe Marie de Craon (5 februarie 1404). Această căsătorie din interes avea să pună capăt unor certuri între cele două familii, Maria aduncând ca dotă baronatul de Rays, ce data din anul 1000.

Naşterea lui Gilles a avut loc probabil în lunile octombrie sau noiembrie 1404, el fiind botezat în biserica parohială din Champtocé. Şi-a pierdut mama la începutul anului 1415, iar la scurt timp a survenit şi decesul tatălui său, datorat unui accident de vânătoare, când a fost sfâşiat de un mistreţ.

Tutore şi mentor i-a fost Jean de Craon, în vârstă de 60 ani. În acesta, Gilles a avut un exemplu puţin recomandabil, datorită firii sale molatice şi orgolioase, mândru de originea sa nobilă, amestecându-se în afaceri dubioase şi comploturi. Gilles va învăţa de la el cum poţi face avere, indiferent de mijloacele folosite.

Pentru unii autori, care s-au aplecat asupra vieţii sale, Gilles de Rays s-a dedat din cea mai fragedă vârstă, unor vicii ce l-au făcut celebru. Ei au descifrat la el urmele unei ereditări încărcate despre care alţii nu ştiau nimic, decât poate despre temperamentul lui Jean de Craon şi porecla de „Nebuna", dată bunicii sale dinspre mamă, Ioana de Craon.

Marc Dubu relatează că Gilles suferea de epilepsie. „Adesea Guillemette, lenjereasa, a găsit copilul ridicat în pătuţul său, cu ochii ieşiţi din cap, cu buzele pline de spumă, agitându-şi mâinile crispate, ca şi cum ar fi vrut să se apere de nişte animale dezlănţuite, sau de demoni înfuriaţi". De aici şi până la nebunie nu este decât un pas. Dubu va continua: „Dar, ceea ce te surprinde la el, mai ales, este cutezanţa, expresia ochilor albaştri a căror surprinzătoare vivacitate denotă uneori acea ardoare pasionată pe care o au unii nebuni".

Absenţa unor date sigure nu ne permite să stabilim care au fost originile comportamentului sexual anormal ale lui Gilles de Rays. Există prezumţia că de foarte tânăr s-ar fi dedat la sodomie. Nu se cunoaşte să fi avut înclinaţii platonice sau angelice. Nu se poate susţine nici teoria homosexualităţii.

De asemenea, nu se cunoaşte adevărata cauză care l-a determinat pe Jean de Craon să-l căsătorească pe Gilles de timpuriu: să fi fost intenţia de a-l pune la adăpost de viciile copilăriei, sau mai degrabă dorinţa ascunsă de a se debarasa de el. Fără a-i cere părerea, la 30 noiembrie 1420, la numai 13 ani, l-a căsătorit cu Catherine de Thouars care împlinise 21 de ani. Dar intervenţia parlamentului a oprit acest demers.

Jean de Craon a ales o altă moştenitoare, nu mai puţin bogată, nepoata lui Ioan al V-lea, duce de Bretania: Beatrix, fiica vicontelui Alain de Rohan, seigneur de Porhoët. Dar nici această căsătorie nu avea să se realizeze din cauza certurilor ce reizbucniseră între familiile Montforts şi Penthièvres. Odată ostilităţile încheiate, la sfârşitul anului 1420, Gilles a luat de soţie pe verişoara sa, Catherine de Thouars, fiica lui Miles de Thouars şi Beatrix de Montjean. Mireasa a fost răpită, iar căsătoria a fost efectuată în secret la 30 noiembrie 1420 la biserica parohială. După un conflict iscat cu Curtea de la Roma, la 26 iunie 1422, arhiepiscopul de Angers a dat binecuvântarea nupţială lui Gilles de Rays şi Catherinei de Thouars, în biserica Saint-Maurille din Chalonnes.

Gilles a primit o educaţie aleasă, ce îl putea situa printre marii mecena ai secolului al XV-lea, René d'Anjou, Medici, ducii de Berry şi Bourgogne. El a dovedit de timpuriu mari înclinaţii pentru studiul artelor, pe care averea sa i-a permis să le cultive. Citea şi vorbea curent în limba latină, fără a-şi neglija limba maternă.

La maturitate, însă, caracterul lui Gilles va oferi un amestec straniu de malefic şi naivitate, duritatea războinicului alternând cu rafinamentul artistic. Instinctele rele nu l-au atras; cu toate acestea, cinismul lui Jean de Craon a lăsat asupra lui o amprentă ce va da roade. Gilles şi-a scuturat jugul; el nu mai dorea să suporte sclavia tutorelui său şi primul său gest a fost să-şi ceară drepturile asupra imensei sale averi: atunci avea 20 de ani.

Perioada din viaţa lui Gilles de Rays în cursul căreia acesta a fost un fidel companion al Ioanei d'Arc prezintă puţin interes pentru istorici, care s-au aplecat mai mult asupra procesului său, cercetărilor alchimice sau descrierii crimelor săvârşite. Moartea, la 21 octombrie 1422, a lui Carol al VI-lea, a aruncat provinciile franceze într-o serie de războaie fratricide, în care fuseseră atraşi şi englezii. În 1428, englezii care ocupaseră Pontorson, Laval, Mehun-Sur-Yèvre şi Beaugency au asediat Orléans-ul.

La 6 martie 1429 a avut loc prima întrevedere între Gilles de Rays şi Ioana d'Arc. La Poitiers, Ioana d'Arc a fost examinată de prelaţi şi medici şi recunoscută demnă de a-şi îndeplini misiunea pe care regele i-a încredinţat-o. Expediţia asupra Blois-ului a fost decisă cu scopul de a elibera Orléans-ul. Gilles a participat la bătălie alături de eroină. În mijlocul unor aclamaţii generale, Ioana a pătruns la 29 aprilie 1429 în Orléans, iar pe Gilles l-a însărcinat cu aprovizionarea trupelor şi locuitorilor. În luptele care au urmat, unde au pierit mulţi englezi, Gilles s-a remarcat prin vitejie. Drept

răsplată, regele l-a recompensat cu o mie de livre, sumă colosală pentru acele timpuri. Totodată, lui Gilles i s-a dat sarcina de a aduce candela de la mănăstirea Sfântul Remy şi de a o duce la Notre-Dame. Această mare demnitate avea să recompenseze ajutorul constant şi eficace pe care Gilles l-a adus coroanei. În plus, în 8 septembrie 1429 i-a fost acordat titlul de mareşal, permiţându-i-se să-şi orneze blazonul cu un chenar de flori de crin pe un fond de azur. La parada militară care-l conducea pe regele Carol al VII-lea până la porţile Parisului, alături de Ioana d'Arc, păşea şi Gilles de Rays. În acea zi de septembrie 1429, Ioana a fost rănită, iar Carol al VII-lea a abandonat lupta şi s-a retras pe malul Loirei.

Gilles probabil că se afla în preajma sa, făcând parte din curtea ce-l escorta, ca şi Ioana d'Arc, dar nici un text nu menţionează acest fapt. Nu se cunoaşte nici ce a făcut Gilles între 1430 şi 1433, data întoarcerii sale definitive în Bretania.

La Louviers, în decembrie 1430, Jean de Luxembourg a trădat-o pe Ioana englezilor, care i-au înscenat la Rouen cinicul proces. După unele ipoteze, Gilles ar fi încercat s-o elibereze, dar din nefericire a survenit moartea eroinei. În fruntea unei armate, Gilles a continuat lupta, înregistrând o serie de succese răsunătoare, dar care în curând aveau să se diminueze. Poate că viaţa de campanie, în mijlocul bivuacurilor, care nu-i permitea să dispună de timp pentru a se consacra artei şi nici plăcerilor, l-au determinat în cele din urmă pe Gilles să renunţe la cariera militară.

Nimic nu-l va mai putea reţine, nici chiar promisiunea scrisă prin care s-a angajat la Chinon, la 8 aprilie 1429, să-l servească pe Georges de la Tremoille până la moarte... O ultimă companie, în martie 1434, când îi va însoţi pe Ruchemont, Jean de Bueil şi Prigent de Coetivy, va pune capăt activităţii sale de oştean în slujba regelui.

*

Se ştie că o serie de autori au încercat să imortalizeze portretul fizic al lui Gilles de Rays. Documentele depuse la proces nu precizează nimic în această direcţie, afară de două picturi păstrate la Biblioteca Naţională. Una (manuscrisul latin nr. 17663) îl reprezintă stând în picioare, fără barbă, în costum Renaissance, în faţa episcopului de Nantes, procurorul şi un grefier. Celălalt (manuscris francez nr. 23836) reproduce execuţia de la 26 octombrie 1440.

O reprezentare mai exactă o datorăm lui Bernard de

Montfaucon, care în *Monuments de la Monarchie française* (t. 111, pl. 58) ne oferă un portret al lui Gilles de Rays în mare ţinută de cavaler, cu partea de jos a feţei ascunsă de viziera căştii.

În ciuda acestei precarităţi de documente, diverşi istorici vorbesc despre prestanţa nobilă şi aerul lui distins, dar mai ales despre faimoasa lui barbă albastră. În două vechi texte bretone şi într-o legendă, Gilles apărea, conform celor spunse de abatele Bossard, sub chipul faimosului „Barbă Albastră".

Doctorul Hernandez, autorul *Istoriei lui Barbă Albastră*, care nu este altceva decât o reluare a legendei regelui Comôr, menţionează că „Gilles de Rays, a fost întocmai ca şi regele Comôr, lovit de blestemul unui conciliu de episcopi".

Verill, un istoric contemporan, într-o lucrare asupra *Inchiziţiei* (Paris, Ed. Payot, 1932, p. 138) menţionează: „...este cunoscut sub numele de Barbă Albastră şi se povesteşte că un demon familiar a schimbat barba roşie a mareşalului în albastră". Charles Lea (*Inquisition*, p. 586) a relatat şi el această anecdotă conform tradiţiei, adăugând: „Demonul i-a schimbat într-o barbă de un albastru arzător superba barbă roşie, de care Gilles era aşa de mândru".

P. L. Jacob menţionează că Gilles avea o figură calină, ce era închisă la culoare de mustăţile sale mici şi barba tăiată în coadă de rândunică. Această barbă deosebită, ce nu se asemăna cu nici una, era neagră, deşi părul îi era blond, şi sub un anumit unghi al luminii, reflexiile ei păreau albăstrii, de unde venea şi porecla dată lui Gilles de Rays de „Barbă Albastră".

Dacă am refuzat să luăm în considerare această asimilare a lui Gilles de Rays cu Barbă Albastră, în schimb găsim în *Demonomanie* de Bodin (1580, cartea V, cap. 4) un curios pasaj demn de reţinut: „Baronul de Raiz (care a fost condamnat la Nantes şi executat ca fiind vrăjitor) după ce a mărturisit a fi autorul a opt ucideri de mici copii, pe când vroia să-l ucidă pe cel de-al nouălea şi să-l consacre Diavolului, pentru a dobândi favoruri de la Satan".

Gilles nu a avut niciodată copii, dar el a sacrificat peste opt copii. Cifra este tulburătoare: opt soţii ale lui Barbă Albastră, opt infanticide ale lui Gilles. Tot atât de bine se poate susţine că Gilles de Rays nu are nimic de a face cu Barbă Albastră, ci cu diverşi căpcăuni din poveste care erau avizi de copii, pe care îi sugrumau şi îi tăiau în bucăţi.

Oricare ar fi portretul lui Gilles de Rays, descris fie în termeni elogioşi, sau ca o brută, se poate spune că în prima parte a vieţii sale a dat dovadă de bravură, îndrăzneală şi curaj. Aceste incontestabile calităţi au fost umbrite de trei defecte dominante: orgoliul, luxul şi cruzimea.

Autolatria, orgoliul exaltat până la delir au fost viciile sale principale. Această puternică iubire de sine, care l-a făcut să-şi admire monstruoasele crime cu care se lăuda în faţa celor din preajmă, dorinţa de a nu avea seamăn pe lume, orgoliu întâlnit la marii criminali sadici, constituie o orbire diabolică ce a condus la însăşi căderea lui.

Exista la el o luxură devorantă, legată de un temperament înfocat. El părea că se află într-un somn letargic. Nu ieşea din el decât atunci când remuşcările îl aruncau la picioarele crucifixului, sau datorită unor noi plăceri morbide. Această luxură pe care fiecare nouă jertfă adusă lui Satan, o reanima, îl făcea să se abandoneze repede unor plăceri trecătoare. El căuta cu perseverenţă în sadism şi sacrilegiu, voluptăţi noi ce-l îndepărtau de calea cea dreaptă.

Cruzimea şi deviaţia sexuală la Gilles erau înnăscute sau dobândite? Există prezumţia că luxura, combinată cu un spirit curios şi mereu treaz, atras de bizarerie, în căutarea straniului, conduce mai mult, sau mai puţin repede la sadism şi asasinat. Din confesiunea făcută, se poate deduce că Gilles, încă din tinereţea sa, a avut un comportament sexual deviant. În timpul campaniilor militare, el ordona să fie spânzuraţi francezii ce dezertaseră la inamic, fapt care, coroborat cu alte pedepse practicate în acele timpuri, nu făcea totuşi o notă extremă.

Abatele Bossard şi Huysmans presupun că într-o carte a lui Suetoniu, aflată în posesia lui Gilles, acesta găsise imagini ce i-au alimentat înclinaţia spre desfrâu. Cartea, aflată în biblioteca castelului, scrisă în limba latină, relata viaţa şi moravurile Cezarilor de la Roma. Erau descrise scene de violare a copiilor şi de martirizare a acestora pentru satisfacerea unor plăceri. „Am dorit – spune Gilles – să imit pe aceşti Cezari – Tiberiu, Caracalla şi alţii – urmărind imaginile cărţii". Este un argument ce nu trebuie neglijat, căci Gilles, o fire imaginativă, era dublat de un voyeur căruia îi plăcea să asiste la suplicii. El a avut ca profesori pe Tiberiu şi Caligula, ce recomandau călăilor să lovească mai lent victimele ce trăgeau să moară.

*

Decesul lui Jean de Craon, survenit la Champtocé, la 15 noiembrie 1432, a însemnat pentru Gilles de Rays, în vârstă de 28 ani, dobândirea unei averi formidabile. Avere care avea să se adauge

conacului de la Blaison, provenit de la tatăl său și pe care îl vânduse cu trei ani în urmă. I-au revenit proprietăți a căror simplă enumerare ar umple o pagină de carte. Veniturile aduse de acestea se cifrau la fantastica sumă de 30000 de livre, la care se adăugau veniturile de mareșal de Franța de 25000 livre și încă 6000 livre, rentele fraților ducelui de Bretania. La toate acestea, dacă se mai adaugă mobilierul – o sută de mii de ecu – aur, bijuteriile, argintăria dobândită de la strămoși și soția sa, se poate înțelege că Gilles dispunea de un statut de prinț.

Călare pe calul său favorit „Cassenois", în mijlocul unui echipaj magnific, el traversa orașele, satele și câmpiile pentru a lua parte la un concert unde i se glorificau bravura și fastul. Acest murmur de adorație se va schimba curând într-o clamație dureroasă, dar nimeni nu bănuia încă în el introvertitul și criminalul laș. Deocamdată, între zidurile castelului din Tiffauges se dedica fără reținere desfrâului, torturii și își chinuia tinerele victime pradă freneziei senzualității sale. Totuși, remușcările par să-l asalteze din când în când: acești inocenți pe care îi sacrifica cu sânge rece vor cere dreptate într-o zi. Biserica va putea să se neliniștească de dispariția lor. În 1434, este marcat de o criză de misticism. Astfel, la 26 martie 1435, Gilles a confirmat înființarea fundației Sfinților Inocenți, prin care se angaja să întrețină 80 de persoane, inclusiv pe capelanul și cântăreții capelei, pe care i-a îmbrăcat cu mult fast, în țesături cu fir de aur și argint. Abatele Bossard, în lucrarea sa, estimează obiectele de cult din argint și aur la o valoare fabuloasă.

Conform părerii unor specialiști în psihopatologie, muzica religioasă poate conduce la o beție mistică și sexuală, ca de altfel la toate manifestările crude sau anormale, mai ales dacă condițiile patologice există. Or, la Gilles de Rays, companionul Ioanei d'Arc, artist pasionat și luptător în războiul de o sută de ani, existau cu prisosință. Este cert că lui Gilles îi făcea plăcere să audă strigătele sfâșietoare ale victimelor sale.

Gilles cheltuia sume imense, stipendiind spectacole de teatru, în care persoana sa juca un rol important, alături de Ioana d'Arc. Mesele, festivitățile și cheltuielile nenumărate au făcut ca în aproape șase ani să dispară veniturile provenite din imensul său patrimoniu, rămânând în schimb doar cu vagi satisfacții de orgoliu și o ruină amenințătoare.

Gilles de Rays adora viața fastuoasă. Mijloacele de care dispunea îi permiteau să-și realizeze fanteziile cele mai costisitoare: cărți rare bogat împodobite, bijuterii, miniaturi, tapițerii scumpe sau

mirodenii și mese cu care își epata invitații. În jurul său roiau o sumedenie de personaje sărace, de curtezani avizi, cu moravuri decăzute. Acești complici aparțineau unor lumi diferite: nobili, clerici, oameni din popor, țărani și vrăjitoare. Nici unul nu se dădea înapoi de la a făptui o crimă, pentru a satisface pasiunile stăpânului. Ei erau chiar gata să trădeze pentru a conferi aparența unei prietenii sincere față de Gilles. Acesta, la rândul său, le acorda deplină încredere și-i acoperea cu favoruri și bani, în schimbul racolării de victime pentru satisfacerea poftelor sale. Aceștia luau parte la ședințele de magie neagră și sacrilegii. Conștienți, ei se dedau la sodomie pentru a-i fi pe plac lui Gilles, ducând la extrem profanarea victimelor inocente, în văzul numeroșilor asistenți. Toți erau conștienți de greșelile pe care le săvârșeau. Dintre toți, doi veri, Gilles de Sille și Roger de Bricqueville, se remarcaseră prin silința de a-i fi pe plac lui Gilles și prin ajutorul dat în cercetările alchimice.

Un loc aparte în suita mareșalului sodomist, îi revine lui Eustache Blanchet, din dioceza Saint-Lô, chemat la Tiffauges în 1438. Preot și pederast, în vârstă de 39 ani, petrecăreț și vorbăreț, el a căutat în final să se dezică de Gilles și de faptele sale. Blanchet era la curent cu faptele stăpânului său. Totul reiese din depoziția pe care, la 17 octombrie 1440, a susținut-o la procesul canonic: dacă el l-a recrutat pe Prelati este pentru că îl știa a fi un bun alchimist și evocator, dar nu cunoștea nimic despre soarta copiilor dispăruți, pretinzând doar că a auzit vorbindu-se că Gilles ar sacrifica copii demonilor și că sângele acestora îi servea pentru a scrie cărți de magie neagră.

Printre complici se mai numără Henriet și Poiton, neseparabili în viață, ca și în moarte. Depozițiile lor se asemănau, deși nu au fost identice; ele au fost făcute în fața episcopului de Nantes. Ei l-au slujit pe Gilles din dorința de îmbogățire și mai puțin de satisfacere a unor pasiuni bolnăvicioase. Henriet, pe numele său adevărat Henri Griart, s-a născut la Paris în 1414 în parohia Saint-Jacques-de-la Boucherie (unde a trăit și celebrul alchimist Nicolas Flamel). Avea 26 ani, când a fost arestat împreună cu Gilles de Rays. Pe când se afla în serviciul acestuia l-a cunoscut pe Poiton, pe numele adevărat Étienne Corillant, născut la Pouzages, în dioceza Luçon. Prieten intim al mareșalului, confident și adept al plăcerilor dezonorante, acesta lua parte activă la asasinarea victimelor. Complicii, mai întâi, ciopârțeau victimele, smulgeau viscerele pe care Prelati le ducea la altar pentru a servi la omagierea Diavolului, iar în final ștergeau urmele de sânge în camera în care

stăpânul lor săvârșea crimele, după care cădeau într-un somn greu. Tot lor le revenea sarcina de a face să dispară corpurile celor torturați, incinerându-le pe ruguri cu lemn de stejar, iar cenușa le era aruncată în șanțuri și latrine.

Această listă de criminali sadici ar fi incompletă dacă nu am menționa pe bătrânele ce străbăteau neîncetat satele și cătunele pentru a procura viitoarele victime. Raporturile pe care le-au întreținut aceste femei cu Gilles de Rays sunt dovada existenței unei practici vrăjitorești active la țară, la sfârșitul secolului al XV-lea.

În depoziția de la 22 octombrie 1440, Gilles a mărturisit că în cursul peregrinărilor sale a vizitat două vrăjitoare pentru a recruta alchimiști, evocatori și persoane ce practicau magia. Acestea vindeau copii, în schimbul unor sume importante de bani. Perrine Martin, cunoscută sub numele de La Meffraye, în vârstă de 60 ani, locuia la Nantes, în apropiere de hotelul La Suze. Ea parcurgea satele din jur și ademenea copii, spunându-le povești și dându-le dulciuri. Oamenii lui Rays își făceau apariția, le legau mâinile și-i băgau în saci pe care îi duceau la Tiffanges, Machecoul sau Champtocé, unde victimele dispăreau pentru totdeauna.

*

În mijlocul acestei armate de oameni care îl secondau în toate acțiunile sale, Gilles de Rays ducea o viață de boem. Lipsit de afecțiune familială, distanțat de femeia cu care se căsătorise pentru avere, el se dezinteresa de tot, ca și de educația fiicei sale.

Pe drumul roman ce lega Nantes de Poitiers, Gilles și-a construit un castel antic la confluența râurilor Sèvre-Nantaise și Crume, fortăreața Tiffauges. Acesta era o construcție impresionantă, care a devenit locul său predilect. În camerele decorate cu lambriuri sculptate și acoperite cu tapițerii prețioase, Gilles de Rays ducea o viață de mare senior. Înclinațiile contra naturii ale mareșalului își au, după unii autori, originea în obiceiurile vechilor locuitori din zonă, Teifalii, care îi sodomizau pe tineri.

În castelul Tiffauges, Rays construise o capelă, dedesubtul căreia se afla o criptă dedicată Sfântului Vincent. Aici oficia liturghia neagră în onoarea Satanei. Celebrându-și orgiile, Gilles în fond nu făcea altceva decât să-i copieze pe patricienii Romei decadente. Excesul de alcool i-a provocat o intoxicație cronică, fapt subliniat cu prilejul procesului (ședința din 13 octombrie 1440).

Printre faptele pe care i le vor reproșa contemporanii, se numără și comportamentul față de soția și fiica sa, pe care le-a exilat la Pouzages și Ingrandes, unde vor rămâne până la moartea lui.

În acest timp, a izbucnit o dispută cu Jean al V-lea, privitor la unele proprietăți, printre care și Champtocé. De teamă să nu cadă în mâinile dușmanului său, Gilles de Rays a pus servitorii de încredere să șteargă urmele crimelor săvârșite la Champtocé, astfel că soldații din garnizoană, când au efectuat percheziția, nu au descoperit nimic compromițător. Rămășițele copiilor martirizați au fost introduse în cufere și duse la Machecoul, unde au fost incinerate într-un turn al fortăreței. Curând Champtocé, va trece în proprietatea lui Jean de Malestroit. În tot acest timp, experiențele ermetice nu au încetat la Tiffauges, în ciuda faptului că averea lui Gilles scădea văzând cu ochii.

În *Histoire de Bretagne* (1707), Dom Lobineau descrie experiențele lui Gilles:

„El a trimis să fie găsiți toți aceia ce aveau de a face cu arta sublimă, și nu a trecut mult timp până au fost descoperiți oamenii cunoscători ai cabalei Filosofiei Metalice, ce-și atribuiau numele de adepți și cu ajutorul cărora spera să fixeze mercurul, sau argintul viu". Dar vizita neașteptată a Delfinului îl determină să distrugă laboratorul, cu întreaga aparatură. Care a fost motivul ce-l determinase pe viitorul rege Ludovic al XI-lea să fie oaspetele lui Gilles? Pacificarea drumurilor ce leagau Bretania de Poitou. Odată Delfinul plecat, flacăra s-a aprins din nou în laboratul secret de la Tiffauges, iar Gilles a devenit o pradă ușoară în mâinile șarlatanilor veniți din întreaga Europă și care se străduiau să-l stoarcă cât mai mult de bani. Cel mai renumit dintre acești pretinși alchimiști a fost Jean de la Rivière. La Rivière i-a solicitat lui Gilles suma de douăzeci de scuzi aur pentru procurarea instrumentelor necesare riturilor de Goeție. Istoria consemnează numele altor alchimiști sau evocatori de demoni, cum ar fi Du Mesnil și un oarecare Loys. Se vorbește de o evocare făcută de un magician căruia i s-a pierdut numele, care i-a îngrozit pe toți și care s-a sfârșit cu moartea evocatorului.

Disperat că nu poate găsi în Franța un alchimist demn de acest nume, dezinteresat și atotcunoscător, Gilles l-a trimis pe Eustache Blanchet în Italia. Blanchet a găsit la Florența un asemenea alchimist în persoana lui Francesco Prelati.

După depoziția sa la procesul canonic, Francesco Prelati s-ar fi născut la Montecatini, în apropiere de Pistoia, dioceza Lucca. El a urmat studii teologice și a fost hirotonisit preot de episcopul de Arezzo. Aceasta nu l-a împiedicat de a se dedica geomanciei și alchimiei sub îndrumarea medicului florentin Jean de Fontanel.

Însoțindu-l pe acesta, a evocat demonii care le-au apărut într-o zi sub forma a 20 de corbi, ce nu au scos nici un sunet. Altădată au convenit să evoce un diavol, denumit Baron, ce s-a prezentat sub forma unui tânăr, cu care s-au învoit ca, de câte ori doreau să-l cheme, să-i sacrifice o găină, o porumbiță, o turturea sau porumbel.

După mai multe întrevederi, facilitate grație intervenției unui oarecare Guillaume de Montepoliciano și a numeroase prânzuri luate împreună, Blanchet a vrut să afle de la el o serie de amănunte în domeniul alchimiei și, obținând de la el răspunsurile așteptate, i-a pus întrebarea cheie asupra magiei. Fără să ezite, Prelati a afirmat că este în măsură să execute evocări de demoni. La propunerea lui Blanchet de a se pune în slujba lui Gilles, Prelati și-a dat acordul de a-și pune știința în slujba mareșalului. Prelati nu a uitat să ia cu el un vechi grimoar (carte de vrăjitorie) pentru a-l convinge pe stăpânul lui Blanchet de cunoștințele sale. Prevenit printr-o scrisoare de sosirea lor, Gilles a trimis în întâmpinarea celor doi, pe colaboratorii săi apropiați, Henriet și Poiton, după care l-a primit pe Prelati la Tiffauges.

Despre fizicul lui Prelati s-a păstrat o descriere foarte amănunțită, datorată lui de Roujoux: „O figură impozantă și severă, cu ochi arzători, o voce bărbătească și pătrunzătoare, o barbă deosebită prin albeața sa evidențiau un om aparținând Orientului". Prelati l-a cucerit repede pe Gilles, i-a devenit complice și l-a antrenat în săvârșirea celor mai depravate păcate. Solicitând victime umane pentru sacrificiile infernale, el avea să facă din Gilles un criminal sadic. Prelati avea să întâlnească la castel pe un oarecare Breton, care îi va procura o carte legată în piele neagră, scrisă pe pergament, ce trata despre evocarea demonilor. Gilles, care tocmai își vânduse Champtocé, ardea de dorința de a-și salva bruma de avere ce îi mai rămăsese.

Nimeni nu se îndoia de cunoștințele lui Prelati, pe care toți îl credeau capabil să invoce diavolul, denumit de el „Maestrul Aliboron". Să remarcăm că Prelati se comporta exact ca un vrăjitor. El se deda la conjurații, apoi la evocații, forma superioară vrăjitoriei. Pe la mijlocul secolului al XV-lea, puțini oameni știau să citească și încă mai puțini să interpreteze figurile enigmatice ale unui grimoar (carte de vrăjitorie).

Încercările repetate de a-l evoca pe Baron au fost sortite eșecului și Prelati l-a sfătuit pe Gilles să semneze cu sângele său un pergament, prin care își dăruia după moarte sufletul Diavolului. Documentul era însoțit de mâna dreaptă a unui copil, ochii și inima acestuia.

Acest pact îl angaja pentru totdeauna pe Gilles de Rays pe calea satanismului. Nici el, nici Prelati nu puteau ignora punctul de vedere al Bisericii în această problemă capitală, tratată de Sfântul Augustin, privitor la realizările magicienilor pe baza unui pact cu demonii. Eliphas Levy, renovatorul ocultismului în secolul al XIX-lea, s-a referit și el la Gilles de Rays: „Într-o capelă secretă a castelului său din Machecoul, el serba liturghia neagră, fiind ajutat de un preot excomunicat. La ridicarea cupei, se tăia gâtul unui copil și mareșalul se împărtășea cu o bucată de anafură înmuiată în sângele victimei" (*Le Grand Arcane ou Occultisme dévoilé*, Paris, Cha- cornac, 2 éd. 1921, p. 55). Sursele menționează că mareșalul și-a procurat mulți copii și cu ajutorul servitorilor săi, Henriet și Poiton, îi tortura, sodomiza și ucidea, strângându-le sângele pentru a scrie pacte și pentru a-l invoca pe Diavol, în vederea obținerii de comori și a face alchimie. P. L. Jacob îl mai acuză pe mareșal că ucidea copiii pentru a face baie în sângele lor și a evoca demonii. S-a creat de fapt o confuzie între Gilles de Rays și Ludovic al XI-lea pe de o parte, papa Inocențiu al VII-lea și contesa Báthori, pe de altă parte.

Sângele ființelor nevinovate a curs în valuri. Cifrele cele mai fanteziste au fost avansate, numărul copiilor sacrificați oscilând între o sută patruzeci minimum admis la data ținerii procesului, și opt sute, ceva mai târziu. În *Istoria Franței*, Michelet, referindu-se la Gilles de Rays, afirmă că ar fi suprimat o sută patruzeci de copii. Doctorul Jules Regnault ne asigură că nu s-au găsit la castelul Tiffauges oasele a mai mult de două sute de victime. Bernelle și Huysmans apreciază că nu e imposibil ca Gilles să fi exterminat opt sute, iar Meunier, fără o altă precizare, coboară cifra la un nivel mult inferior: „Fără a merge până la cifra de opt sute pe care o adoptă unii istorici și despre care Bossard spune că nu e veridică, iar Huysmans că este prea mare în raport cu cea reală, noi considerăm că poate fi reținută cifra de cinci, la șase sute de victime omenești".

Ceea ce este cert este că Gilles nu-și amintește numărul victimelor sale. În consecință, fiecare dintre cifrele avansate este plauzibilă. Singuri, Salomon Reinach și doctorul Hernandez susțin că nu a fost vorba niciodată de asemenea cifre, totul fiind produsul imaginației călăilor lui Gilles de Rays.

Numeroase documente oficiale și autentice vin să contrazică această opinie; este vorba de principalele depoziții ale martorilor la proces, ale părinților și rudelor victimelor precum și ale propriilor săi complici, Prelati, Henriet și Poitou, martori indispensabili la

origile sale ucigașe. Se pare că, rămânând un introvertit sexual, Gilles a sacrificat demonilor, la sfatul lui Prelati, mâna, ochii și inima victimelor sale. Îngrozitorul gust pentru sânge, semn al unei primitivități la o ființă așa de rafinată și producerea de suferință aproapelui, nu i-au venit cu totul întâmplător. Vrând să dea o dublă lovitură, el a urmărit să combine spasmul voluptuos, rezultat din crima sadică, cu evocarea demonului. Întocmai ca preoții din Antichitate care sacrificau victimele idolilor lor, după ce le violaseră, la fel procedase și Gilles de Rays cu copiii. Informația oferită de comisarul ducelui de Bretania, privitor la crimele lui Gilles de Rays, al cărei original se găsește la Arhivele departamentului Loire Inferieure [E. 189], vine să ne ofere detalii suplimentare asupra procedurii criminale canonice intentate lui Gilles. Ele ne furnizează în detaliu informații privitoare la dispariția de copii, de care Gilles și complicii săi erau acuzați.

Depozițiile lui Henriet Griart și Etienne Corillant, zis și Poitou, la procesul canonic ce a avut loc la 17 octombrie 1440 privitor la monstruozitățile săvârșite de Gilles și complicii săi, sunt zguduitoare.

Henriet și Poitou își amintesc că i-ar fi încredințat fiecare câte patruzeci de copii, băieți și fete, lui Gilles, care mai înainte de a-i asasina, i-a sodomizat.

Gilles de Rays practica unul dintre cele mai curioase forme de sadism, căci mai înainte de a ajunge la orgasm, Gilles ordona ca victimele să fie legate de către complicii săi, care le spânzurau de un cârlig de fier. În momentul în care cea mai atroce teamă se putea citi pe fețele palide sau viața era pe punctul de a-i părăsi, mareșalul îi elibera pe copii, le ștergea lacrimile și îi lua pe genunchi, ca și cum ar fi vrut să-i scape de suplicii. El dorea să dobândească astfel afecțiunea lor. În acea clipă, când pline de recunoștință, ele surâdeau și-și căpătau culorile naturale, cu măiestria unui artist, le inciza încet gâtul și în vreme ce se scălda în sângele ce curgea în valuri, el le contempla și le aspira ultimul suspin, după care ejacula peste ele, scoțând un răcnet de monstru.

Când totul era terminat, Gilles își punea complicii să dezmembreze victimele, oferindu-și această scenă de măcelărie sălbatică. Cele mai macabre scene îi procurau maximum de plăcere: amputarea membrelor, secționarea gâtului, sau separarea capului de corp cu o bardă. Adeseori le scotea măruntaiele sau le pisa creierul și zdrobea craniile, cu un ciomag ghintuit, denumit baculum.

Un râs formidabil făcea să se cutremure zidurile castelului: un

râs de vampir, de depravat sadic, posedat de o groaznică nevroză care vedea în Satan pe stăpânul său. Nu era, oare, cel mai sigur mijloc de a câștiga sufletele lui Gilles și ale complicilor acestuia în desfrâu, decât de a-i provoca să râdă grație beției și pasiunii simțurilor ce îi duceau la blasfemie, sacrilegiu și asasinat? Lui Satan, spune Del Rio (*Disq. Magic*, I, 4) îi place să provoace râsul ce comite cele mai urâte blasfemii. Durerea și moartea erau, de altfel, pentru Gilles cea mai mare sursă de plăcere, mult mai mare decât spasmul carnal. Poitou confirmă că nu pierdea nici un amănunt din agonia victimelor sale, apropiindu-se mai mult de ele pentru a le vedea mai bine.

Confesiunea făcută de Gilles când a compărut, sâmbătă 22 octombrie 1440, în fața judecătorilor ecleziaști, reconfirmă cele relatate de noi. În secolul al XV-lea, a fost efectuată o traducere a documentului, îndepărtată de textul latin, și care se păstrează în manuscrisul nr. 2660 al Bibliotecii Arsenalului. O astfel de depoziție îl așează în mod categoric pe Gilles de Rays printre criminalii cei mai celebri ai istoriei. Prin amploarea viciilor stranii, prin cruzimea morbidă, de neimaginat, prin crimele săvârșite într-un mediu luxos depășește pe iluștrii Cezari.

Dacă ne referim la istorie, jertfirea copiilor făcută demonilor era o practică întâlnită în cea mai îndepărtată Antichitate, fiind menționată și în *Vechiul Testament*. Se întâlnesc sacrificii aduse baalilor fenicieni și în cultele chtoniene din Grecia. Se regăsesc acuzații aduse primilor creștini, cărora Tertulian s-a străduit să le apere puritatea și de asemenea în acelea pe care Biserica le-a formulat împotriva evreilor, diverselor secte eretice și Ordinului Templului. Ele mai pot fi întâlnite în religia druidică, cultul aztecilor, ceremoniile indienilor din Yucatán și Honduras.

Există în aceste sacrificii ceva sadic, sângeros și pervertit ce nu poate displace lui Satan. El iubește acest gen de ofrandă ce sfârșește prin a ucide fructul în floare și de a pune capăt speranței și inocenței.

*

Sodomia era în așa măsură răspândită în secolul al XV-lea, încât constituia împreună cu magia și idolatria, unul din principalele capete de acuzare aduse împotriva Templului: intrarea în Ordin comporta ceremonii stranii în decursul cărora noul venit trebuia, ca și la sabbat, să-i îmbrățișeze pe cavalerii bătrâni, sărutându-le părțile ascunse ale corpului. Sigiliul Ordinului reprezenta doi dintre membrii săi pe același cal, fapt care recunoștea deschis practicile

homosexuale. Ele aveau ca scop evitarea oricărui contact cu femeile, acestea putând dezvălui secretele Ordinului. Care puteau fi aceste secrete, dacă nu înseși practicile sodomiste?!

Cum se vede, aceste aberații au dăinuit atât în Antichitate, cât și în Evul Mediu, precum și în secolele următoare. Marchizul de Sade, condamnat pentru sodomie în 1772, se preocupa deopotrivă de satanism, ca și de doctrinele practicate în vremea sa de Mesmer și Cagliostro. Cărțile sale sunt pline de arhiepiscopi, iezuiți pederaști, sataniști și necrofili, chiar antropofagi.

*

În anul 1440, numărul copiilor dispăruți în condiții misterioase a alertat opinia publică. Bănuielile au fost îndreptate spre marea nobilime. La țară era răspândită credința în existența unor briganzi englezi, precum și a unor zâne răufăcătoare, care, cu toții răpeau copii, mai ales băieți, pentru executarea unor ceremonii demonice. Dar s-a făcut imediat legătura între disparițiile misterioase și existența în regiune a unor castele, cum ar fi Tiffauges și Machecoul, aflate în centrul regiunii Nantes.

Cât despre Gilles de Rays, el căuta să uite crimele ce le săvârșise, fapt pentru care a jurat în fața prietenilor săi că va merge la Ierusalim, la mormântul lui Hristos, ca un simplu pelerin. Imunitatea de care se bucura era absolută: ducele suzeran însă a pus ochii pe averea lui Gilles pe care dorea să și-o însușească, indiferent de mijloc.

Episcopul de Nantes, sesizat de zvonurile care luaseră o amploare fără precedent, a dispus inițierea unei anchete. A început prin a strânge dovezi, dar nu știa cum poate acționa, mai ales că era vorba de un mareșal al Franței. Împotriva acestuia pledau anunțurile și reclamațiile familiilor cărora le dispăruseră copiii. Cum îl putea aresta pe Gilles? În urma unui incident, ale cărui circumstanțe au rămas în parte neelucidate, Gilles în fruntea gărzii sale personale, a pătruns în biserica unde se ruga Jean Le Ferron, pe care l-a arestat și l-a închis în castelul de la Tiffauges.

Guillaume le Ferron și Malestroit l-au rugat pe Jean al V-lea să intervină. Incidentul de la Saint-Étienne, între Jean al V-lea și Gilles, poate ar fi fost rezolvat pe cale amiabilă, dacă episcopul de Nantes nu ar fi acționat pe plan religios. Jean de Malestroit a constatat că Gilles a profanat un sanctuar într-o zi de sărbătoare și a arestat un cleric, a cărui biserică aparținea de dioceza din Nantes. Era vorba deci de un dublu sacrilegiu care putea fi pedepsit cu

excomunicarea. Jean de Malestroit și-a început cercetările și rezultatul nu a întârziat să apară. Legătura între disparițiile copiilor și peregrinările lui Gilles de Rays și ale complicilor acestuia a devenit evidentă. La 30 iulie 1440, Jean de Malestroit l-a acuzat categoric pe Gilles de Rays de masacrarea copiilor, comiterea de crime contra naturii și pact cu demonii. Acuzațiile aduse - multiple crime, sacrificii sângeroase și sodomie - depășeau sfera religiei și atunci episcopul a încredințat cazul, spre a fi judecat de organele de drept civile, respectiv ducele. Acesta l-a însărcinat pe Pierre de L'Hôpital, senești de Rennes să întreprindă o anchetă civilă și, pentru a conferi mai multă greutate procesului, l-a numit în fruntea completului de judecată.

Probele adunate de episcop, ca și de Pierre de L'Hôpital, dovedeau culpabilitatea lui Gilles atât de evidentă, încât Jean al V-lea n-a mai avut nici un dubiu și procesul a fost demarat. În consecință, la 13 septembrie 1440, Jean de Malestroit a semnat un mandat de arestare, pe numele mareșalului, între care, printre altele, i se aducea și acuzația gravă de erezie. La aflarea sentinței, complicii lui au fugit care încotro, mai puțin Henriet și Poitou. Gilles a suferit un șoc nervos și, copleșit de faptele săvârșite, la 14 septembrie 1440 s-a pus la dispoziția căpitanului Jean Labbé și a notarului Robin Guillaumet, trimiși să-l ridice. Cu prilejul percheziției, s-a găsit o cămăruță plină de sânge și oase calcinate. La scurt timp, au fost arestați și complicii săi, Prelati, Blanchet, Meffraye, Henriet și Poitou.

Procesul s-a ținut la Nantes, în camera înaltă a castelului Tour Neuve, și a fost unul dintre cele mai celebre ale istoriei. Judecătorii lui Gilles nu se aflau în fața unui asasin vulgar: crimele sale stranii și poziția înaltă pe care o deținea în stat, îl situau cu mult deasupra oamenilor de rând. Era vorba de un baron de rangul întâi al Bretaniei, un mareșal al Franței, mare feudal, rudă cu familii ilustre, care a cunoscut gloria, luptând alături de Ioana d'Arc, într-un război eliberator.

În timpul propriilor procese, Jacques de Molay, Ioana d'Arc, Jan Hus nu și-au recunoscut crimele ce li se imputau, spre deosebire de Gilles de Rays care și-a declarat în public abominabilele sale fapte. Spre deosebire de atitudinea orgolioasă dovedită în primele zile ale procesului, în cele din urmă va sfârși prin a-și cere cu umilință iertare. Trebuia supus unei triple jurisdicții: cea a episcopului de Nantes - judex ordinaris - a președintelui curții Bisericii - reprezentantul Inchiziției - și al justiției seculare a Bretaniei.

Acuzatul a fost încarcerat într-un apartament spațios și relativ confortabil, unde putea asculta zilnic liturghia și medita asupra greșelilor comise.

Gilles spera că rangul său și intervenția rudelor îi vor aduce salvarea. Jean de Malestroit dispunea de dovezi privind culpabilitatea mareșalului, printre care și cea de trădare a Franței. Procesul canonic a durat mai bine de o lună, spre deosebire de cel civil care s-a terminat în patruzeci și opt de ore. Gilles a fost acuzat de comiterea următoarelor infracțiuni: asasinate, erezie, vrăjitorie, sodomie, invocare de spirite malefice, ghicitorie, ucidere de copii nevinovați și idolatrie. În final, a fost condamnat la excomunicare. Au fost audiați și complicii săi care, toți, fără excepție, și-au recunoscut vina, incriminându-l pe Gilles, ca pe autorul moral.

Gilles știa că este pierdut. El a compărut în dimineața zilei de 21 octombrie, în fața lui Jean Malestroit și Jean Poloyn, veniți să asiste la torturarea învinuitului, procedeu în acord cu uzanțele timpului. Calm, acuzatul a promis că va recunoaște toate învinuirile ce i se aduc, cerând să se renunțe la alte cercetări.

Confesiunea în afara camerei de tortură a fost făcută de Gilles, care a recunoscut răpirile de copii, sacrificarea lor și evocarea puterilor infernale. A mai recunoscut și practicile de sodomie. „Crimele mele, a adăugat el, le-am comis din propria-mi voință și pentru plăcerea mea."

A urmat sentința care nu putea fi decât arderea pe rug.

La sfârșitul lui octombrie, Gilles de Rays împreună cu Henriet și Poitou au fost conduși la locul de execuție. Gilles a murit primul, fiind spânzurat și corpul ars.

Acesta a fost destinul atotputernicului senior Gilles, baron de Rays și mareșal al Franței.

BIBLIOGRAFIE

Bossard, Eugène Abbé, *Gilles de Rays,* Paris, Champion, 1886;
Wallon, H., *Jeanne d'Arc*, Paris, Hachette, 1901;
Lea, Henri-Charles, *Histoire de l'Inquisition*, Paris, 1902;
Hernandez Dr. Ludovico, *Le procès inquisitorial de Gilles de Rays, maréchal de France*, Paris, Bibliothèque des Curieux, 1921.
Dubu, Marc, *Gilles de Rays*, Paris, Les Presses de la Cité, 1945;
Roland Villeneuve, *Gilles de Rays*, Ed. Marabout, 1973.

Enigma Măștii de Fier

Enigma Măștii de Fier a făcut să curgă multă cerneală și a suscitat controverse pasionante. Autori de renume, ca: Franz-Funck-Brentano, membru al Institutului Franței, istoric al Bastiliei, al Vechiului Regim, Henri Robert, maestru și decan al Baroului francez, scriitor și cercetător al marilor procese ale istoriei, membru al Academiei franceze și, în fine, Marcel Pagnol, membru al Academiei franceze și renumit istoric și scriitor, s-au aplecat asupra subiectului, oferind diverse versiuni seducătoare și, în același timp, pline de insolit. Vom încerca, în cele ce urmează, să ne oprim asupra celor mai veridice, din punct de vedere istoric.

O cercetare bibliografică ne conduce la cifra de peste o mie de articole, apărute în diverse limbi, ce tratează acest subiect. Dar după o selecție riguroasă, rămân în picioare șase lucrări, care au abordat, cu seriozitate, misterul Măștii de Fier, care în realitate nu era decât o mască de catifea neagră ce acoperea partea de sus a feței, așa cum se purta la Veneția, în timpul Carnavalului.

Aceste șase lucrări și tot atâtea ipoteze sunt:

1. Delort a publicat în 1825 o lucrare, în care consideră că misteriosul prizonier de la Pignerol, din insula Sainte-Marguerite și Bastilia, a fost contele Matthioli, un obscur diplomat italian ce-l înșelase pe Ludovic al XIV-lea.

2. Marius Topin, în 1870, a reluat teza Matthioli, dezvoltând-o pe larg.

3. Colonelul Iung, ofițer de stat major, șef al secției istorice al Statului Major al Armatei, după războiul din 1870-1871, a consultat arhivele de război și a demonstrat că teza Matthioli este absurdă, fără a propune o altă soluție.

4. Maurice Duvinier, în 1932, anunță că prizonierul nu este altul decât un oarecare Eustache Danger de Cavoye, mareșal al Curții regale, prieten din copilărie și favorit al lui Ludovic al XIV-lea.

5. Georges Mongrédien, în 1952, într-un studiu foarte

amănunţit, conchide că Masca de Fier nu poate fi decât Danger sau Matthioli.

6. Marcel Pagnol, după îndelungi cercetări, conchide că teza Matthioli este inacceptabilă şi că adevăratul prizonier din Pigunerol şi celelalte locuri, care a suportat ani de captivitate, sub numele de Eustache Danger, este frate geamăn al lui Ludovic al XIV-lea.

Lucrarea noastră va itera principalele ipoteze, menţionate mai sus.

O legendă împotriva unei dinastii

„Sunteţi fiul regelui Ludovic al XIII-lea! Sunteţi fratele regelui Ludovic al XIV-lea! Sunteţi moştenitorul natural şi legitim al tronului Franţei...! Aveţi tot dreptul de a domni, aveţi sânge divin pentru că nu s-a îndrăznit să vi se verse sângele vostru, ca acel al servitorilor voştri... Dumnezeu v-a dat înfăţişarea, statura, vârsta şi vocea fratelui vostru şi ca urmare a tuturor acestor cauze vă veţi reîntoarce triumfal!

Mâine, umbră vie a lui Ludovic al XIV-lea, vă veţi aşeza pe tronul de unde voinţa lui Dumnezeu v-a alungat fără reîntoarcere!"

Acestea au fost cuvintele solemne şi grandilocvente, pe care Monseniorul d'Herblay, episcop de Vannes, general al ordinului iezuiţilor, i le-a adresat lui Philippe de France, „Masca de Fier", deţinut până atunci la Bastilia, sub numele fals de Matthioli şi pe care, graţie unui subterfugiu, l-a eliberat din închisoare.

Stimaţi cititori, poate vă mai amintiţi de urmarea acestei pasionante povestiri: Ludovic al XIV-lea, venit într-o scurtă vizită la supraintendentul Fouquet, la castelul acestuia din Vaux, a petrecut noaptea într-un apartament somptuos, conceput anume pentru augustul oaspete. Pe timpul nopţii, este ridicat din patul său cu ajutorul unui mecanism secret, care l-a coborât într-o subterană şi, în locul său, în patul regal a fost pus fratele său geamăn, Philippe de France. Împăratul substituit va fi dus cu forţa într-o trăsură, sub paza lui Aramis şi Porthos şi încarcerat, la rândul său, ca nebun, la Bastilia, sub numele de Machioli.

Asemănarea dintre cei doi este aşa de frapantă, încât nimeni nu a observat substituirea şi nimeni nu s-ar fi îndoit vreodată, dacă monseniorul d'Herblay nu ar fi crezut de cuviinţă să divulge înfiorătorul secret lui Fouquet. Onestitatea acestuia l-a făcut să se revolte la ideea crimei săvârşite fără ştirea sa sub acoperişul său,

călcând legile sacre ale ospitalităţii. Zadarnic monseniorul Herblay s-a forţat să-l convingă de justeţea actului comis:

— Este oaspetele meu, repeta întruna Fouquet, este regele meu!

— Am eu oare aerul unui om fără judecată? întrebă Aramis.

— Aveţi aspectul unui om cinstit! răspunse Fouquet.

Şi fără să mai piardă timp, Fouquet alergă la Bastilia pentru a-l salva pe Ludovic al XIV-lea, aşa-zisul dement, căruia nimeni nu-i asculta vociferările furioase, şi care, pe jumătate nebun de acuma de turbare neputincioasă, îşi sângera mâinile zgâriind poarta masivă de la celula sa. Soarta fusese hotărâtă! Philippe nu va domni! Tristul său destin se va împlini. Arestat imediat din ordinul regelui Ludovic al XIV-lea de fidelul d'Artagnan, efemerul rege Philippe va apuca drumul fortăreţei. Faţa îi va fi ascunsă pentru totdeauna sub o mască de fier, devenind obscurul Machioli, rămânând până în ultima zi de viaţă ascuns de orice privire, în spatele zidurilor groase şi a şanţurilor adânci ale Bastiliei...

Aţi recunoscut, fără îndoială, că nu este vorba decât de cel mai mişcător episod din *Vicontele de Bragelone*, această amuzantă ficţiune istorică a marelui povestitor ce a fost Alexandre Dumas.

Însă, alături de legendă, există istoria, pe care cei mai mulţi o ignoră, pentru că ea e presărată mai puţin de mister şi fapte incredibile ce plac spiritului, seduc sufletul şi captează atenţia. Istoria nu este adesea decât fructul uscat al unor minuţioase şi răbdătoare cercetări într-un cotlon de arhive vechi şi prăfuite! Ea nu se rezumă decât la a regăsi adevărul, fără a te preocupa de pitoresc şi a te îngriji să placi.

Prima ipoteză

Cu riscul de a vă surprinde şi chiar de a vă decepţiona, conform primei ipoteze, am să vă spun că trebuie să renunţăm la legendă. Căci pentru a respecta adevărul istoric, trebuie să afirmăm, de la bun început, că faimoasa „Mască de Fier" nu a existat niciodată. Ea a fost plăsmuită, cu toate detaliile sale, misterul şi stranietatea atât de tulburătoare, de creierul ingenios şi fecund al marelui enciclopedist, Voltaire.

Conform unei prime ipoteze, s-ar părea că acesta este indiscutabilul adevăr. Voltaire, el singur, este cel care a imaginat „Masca de Fier". Fără îndoială, se ezită îndelung în a se crede într-aşa enormă mistificare istorică, venită din partea acestui ilustru istoriograf de regi. Totuşi, trebuie să ne plecăm în faţa evidenţei:

dacă au existat nu numai una singură, ci mai multe măști de catifea, din contră, nu a existat niciodată o Mască de Fier decât sub pana lui Voltaire. Nu este mai puțin curios modul în care s-a născut incredibila legendă. Care este deci punctul de plecare exact al legendei?

Acesta ține de o mențiune, sau mai bine-zis de două mențiuni în jurnalul ținut de M. du Junca, locotenent al regelui, la Bastilia. Astfel, la 18 septembrie 1698, du Junca nota în jurnalul său: „La orele 3 după-amiază, dl de Saint-Mars, guvernatorul fortăreței Bastilia, a sosit aici pentru prima dată, venind de la guvernarea insulelor Sainte-Marguerite, Saint-Honorat, aducând cu el un vechi prizonier din Pignerol, pe care îl ținea în permanență mascat și al cărui nume nu se știa și pe care l-a instalat în prima cameră din turnul Bastiliei, așteptând noaptea pentru a-l conduce și instala eu însumi, la orele 9^{00} seara, cu domnul de Rosarges, unul dintre sergenții pe care guvernatorul i-a adus cu sine, în a treia cameră din turnul de la Bretandière, pe care am mobilat-o cu câteva zile mai înainte de sosirea sa, după cum am primit ordinul de la dl Saint-Mars; care prizonier va fi servit și îngrijit de dl Rosarges, iar guvernatorul îi va aduce personal hrana."

Aceste rânduri cer, pentru a fi înțelese, câteva explicații suplimentare. Domnul de Saint-Mars fusese, în acel moment, numit guvernator al Bastiliei; anterior, fusese comandant al insulelor Sainte-Marguerite (în prezent, insulele Lérins) și mai înainte, guvernator la Pignerol. El a venit deci la 18 septembrie 1698, pentru a-și lua în primire noua funcție la Bastilia și a adus cu sine mai mulți sergenți, printre care se număra și domnul de Rosarges, iar în trăsura sa ducea un vechi prizonier mascat, pe care îl păzea de multă vreme în insulele Sainte-Marguerite și chiar mai înainte, la Pignerol. Iată-l deci pe faimosul personaj ce purta masca de fier – dar care, în realitate, nu era decât o mască de catifea neagră – făcându-și intrarea insolită la Bastilia. Ați reținut că acesta fusese întemnițat mai înainte în insulele Sainte-Marguerite și la Pignerol. Cu câteva zile mai înainte de sosirea acestuia, domnul de Saint-Mars dăduse ordin să fie mobilată o cameră pentru acest prizonier. Era oare aceasta o măsură care să demonstreze că persoana reprezenta o eminență de rang înalt? Nicidecum. Bastilia era, la vremea respectivă, o închisoare de stat, unde se ajungea printr-un ordin scris, sigilat, emis de regele Franței. Ea era mai ales rezervată nobililor și persoanelor de rang înalt și nu era mobilată. Fiecare deținut, în principiu, își aducea aici propriul său mobilier,

și se instala cât se poate de luxos, după gustul și puterile sale, ducându-și existența cât mai bine. Doar în situații excepționale, deținutul fiind străin sau lipsit de resurse, se dădea ordinul de a i se mobila o cameră pentru uzul său. Acesta era și cazul pentru prizonierul mascat, adus în acea zi de domnul de Saint-Mars, noul guvernator al Bastiliei. Domnul de Junca, conform dispoziției primite, mobilase a treia cameră din turnul Bretandière. Bastilia dispunea de 8 turnuri, și în fiecare dintre ele se aflau patru, sau cinci etaje, cu camere suprapuse.

Cea mai de sus, aflată sub acoperiș, se chema „bolta". Ea era mansardată, foarte caldă, vara și rece, iarna. Cea de jos era umedă și nesănătoasă, neprimind niciodată o rază de soare și se numea „carceră". Aici erau ținuți deținuții sancționați pentru măsuri disciplinare. Camerele intermediare – printre care și a treia, de care este vorba – erau încăperi frumoase, octogonale, sănătoase și curate, cu pereții albi dați cu var, bine luminate de o fereastră mare și încălzite iarna cu o sobă, sau un șemineu. Deținutul mascat a fost instalat aici. El trebuia să fie servit și îngrijit în mod special de sergentul de Rosarges și hrănit, personal, de guvernator. Acesta primea, în acest scop o alocație zilnică pentru mâncarea fiecărui prizonier, care nu putea să se hrănească pe cont propriu. Această alocație varia în funcție de rangul social al prizonierului, dar ea era suficientă pentru a permite deținuților mese foarte substanțiale și adeseori chiar suculente.

Jurnalul lui Junca nu menționează ciscumstanțele intrării la Bastilia a prizonierului mascat. Ne informează doar asupra sfârșitului. Astfel, la data de 19 noiembrie 1703, citim: „Deținutul necunoscut, în permanență mascat cu catifea neagră, pe care domnul de Saint-Mars, guvernatorul, l-a adus cu el, venind de la insulele Sainte-Marguerite și pe care îl păstrează de mult timp, s-a simțit puțin rău și a murit astăzi, la orele 10 seara, fără să fi fost grav bolnav. Domnul Girant, preotul nostru, l-a spovedit, fiind surprins de moartea sa. El nu a mai primit împărtășania și preotul l-a spovedit, cu o clipă mai înainte de a muri. Acest prizonier necunoscut a fost îngropat marți, 20 noiembrie la orele 4 după-amiază, în cimitirul Saint-Paul din parohia noastră. În registrul mortuar s-a trecut un nume tot așa de necunoscut. Domnul de Rosarges, maior și Arriel, chirurg, au semnat în acest registru." Câteva zile mai târziu, pe marginea celor de mai sus, Junca a adăugat: „Am aflat după ce a fost scris în registru că se numea Marchiel și că au fost plătite 40 de livre pentru înmormântarea sa."

Dacă ne referim la registrul bisericii Saint-Paul, nu găsim menționat pe actul de deces și înhumare, numele de *Marchiel*, cum a scris Junca, ci de *Marchioly*, în prezența lui Rosarges și Arriel, chirurg al Bastiliei, care au semnat *Rosarges* și *Reilhe*. În consecință, cele două nume sunt scrise inexact, de unde se poate deduce că nu trebuie să luăm scrierea ortografică al celui de-al treilea nume: *Marchioly*. Iată care sunt singurele documente autentice provenind direct de la mărturii serioase și demne de încredere, ale faptelor. Este puțin, fără îndoială. Și acest puțin, totuși, poate permite stabilirea adevărului.

În 1711, la numai opt ani după moartea sa, pentru prima dată, Palatina, teribila cumnată a lui Ludovic al XIV-lea, a făcut o aluzie în corespondența purtată cu electoarea de Hanovra. „Un bărbat, scria ea, a rămas timp de mai mulți ani la Bastilia și a murit aici, mascat. A fost, din câte se spune, bine tratat, era foarte credincios și citea mai tot timpul. Nu s-a putut ști niciodată cine era."

Douăsprezece zile mai târziu, ea va reveni asupra acestui subiect, crezând că deține cheia enigmei: „Am aflat tocmai cine era omul mascat, mort la Bastilia. Dacă el a purtat o mască, aceasta nu s-a datorat barbariei. Era un lord englez, care a fost amestecat în afacerea ducelui de Berwyck contra regelui Guillaume. El a murit astfel, mai înainte ca să fi putut afla ce devenise acesta."

Această versiune, dacă nu este exactă, este cel puțin plauzibilă. Un timp, nu s-a mai vorbit despre ea. Și anii au trecut și abia către mijlocul secolului al XIII-lea, misterul omului cu mască a revenit, dintr-o dată, în actualitate. În 1745 a apărut un pamflet sub formă de roman cu cheie, intitulat *Memoriile secrete pentru a servi istoria Persiei*. Această lucrare, cu autor neprecizat, tipărită la Amsterdam, reda, în maniera povestirilor orientale, pe atunci la modă, un oarecare număr de anecdote, mai mult sau mai puțin răutăcioase, referitoare la Curtea lui Ludovic al XIV-lea. Acesta din urmă era ușor de recunoscut sub pseudonimul de inspirație orientală *Cha-Abas*. În aceste memorii secrete se povestea, printre altele, și despre istoria fiului natural al lui Cha-Abas, supranumit Giafer, care a intrat în dispută cu fiul legitim, delfinul, numit Géphi-Mirza. Cha-Abas nu a vrut să-l condamne la moarte pe propriul său fiu natural Giafer, dar, forțat să rezolve scandalul, a decis să-l închidă la Bastilia, punându-i o mască pe față. Această adecdotă transparentă s-a bucurat de un oarecare succes, trezind curiozitatea publicului. S-a spus că masca misterioasă îl ascundea pe contele Vermondois, fiul natural al lui Ludovic al XIV-lea și al

fermecătoarei La Vallière. Oficial, se cunoștea că Vermondois, contele, murise în 1683, cinci ani mai înainte ca omul cu mască să fie adus la Bastilia. Acest impediment, aparent insurmontabil, nu i-a jenat pe cei ce voiau să creadă în el. Le era suficient să presupună că această moarte oficială fusese simulată. Și astfel, totul a devenit simplu și ușor. S-a pus problema autorului acestor *Memorii*. Cine era acesta? Secretul era bine păzit. Fiecare bănuia un alt nume. Și nimeni nu se gândea că putea fi autorul lui *Candide* care tocmai lucra la *Secolul lui Ludovic al XIV-lea*. În această lucrare, s-au putut citi următoarele: „La câteva luni după moartea lui Mazarin, s-a produs un eveniment care nu are precedent, și care este nu mai puțin straniu și pe care toți istoricii l-au neglijat până acum. A fost trimis în cel mai mare secret la castelul din insula Sainte-Marguerite un prizonier necunoscut, având o înălțime deasupra celei obișnuite, tânăr și cu o figură frumoasă și nobilă. Acest prizonier purta pe față o mască, a cărei mentonieră avea resorturi de oțel, care îi ofereau posibilitatea să servească masa având masca pe față. Se dăduse ordinul să fie omorât, dacă și-ar fi descoperit fața. Marchizul Louvois a avut o întrevedere cu el pe insulă, vorbindu-i în picioare, cu o considerație ce demonstra un mare respect purtat necunoscutului.

Acest necunoscut a fost dus la Bastilia, unde a fost instalat cât se putea mai bine. Nu i s-a refuzat nimic. S-a evidențiat înclinația ce o avea pentru lenjeria fină și pentru dantele. Cânta deseori la chitară, umplându-și singurătatea. Guvernatorul lua loc arareori în fața sa. Un medic bătrân de la Bastilia, care tratase adesea pe acest deținut de vază de bolile sale, spunea că nu i-a văzut niciodată fața. Era admirabil de bine făcut. Pielea era puțin brunetă. Se preocupa de vocea sa și nu s-a plâns niciodată de starea sa și nu a lăsat să se întrevadă cine putea fi. Acest necunoscut a murit în 1703 și a fost înmormântat, pe timpul nopții, la cimitirul din parohia Saint-Paul."

Voltaire nu a mai adăugat nici un comentariu și nu s-a lansat în emiterea vreunei ipoteze. Foarte abil, s-a mulțumit să sugereze totul, creionând acest tablou de o aparentă imparțialitate, însă unde totul era descris în stil romantic, învăluit în mister, ca pentru a incita imaginația. Fiecare detaliu era cu grijă caculat, îndemânatic premeditat pentru a crea atmosfera de curiozitate și credulitate, pe care Voltaire dorea s-o confere, înainte de a da, marea lovitură, care trebuia să zguduie respectul pe care-l inspira tronul ereditar.

Părintele Griffet, Fréron și încă mulți alții, odată lansați pe

această pistă, s-au preocupat de rezolvarea enigmei, propunând diverse soluții și au contribuit astfel la menținerea subiectului în actualitate. Au fost și detalii de-a dreptul burlești. Astfel, un oarecare abate Senglet-Dufresnoy scria în 1754, referitor la prizonierul cu mască, asupra căruia făcuse o anchetă în insula Sainte-Marguerite: „Petru a se recrea, atunci când era singur, prizonierul se amuza smulgându-și părul bărbii cu ajutorul unor cleștișori de oțel".

Voltaire a revenit de două ori asupra problemei în *Questions sur l'Encyclopédie*. El a sugerat mai întâi că, dacă s-ar fi pus o mască prizonierului, acesta nu ar fi făcut decât să ascundă privirii asemănarea prea compromițătoare a acestuia cu un personaj important. Revenind apoi asupra captivității Măștii de Fier la Sainte-Marguerite, el a relatat o faimoasă anecdotă: „Într-o zi, guvernatorul a așezat cu mâna sa farfuria cu mâncare pe masă, se retrase și închise ușa. Prizonierul subtiliză o farfurie pe care scrise cu cuțitul un mesaj, după care o aruncă pe fereastră în direcția unei corăbii ancorate în apropierea turnului. Un pescar de pe corabie a ridicat farfuria și a predat-o guvernatorului. Acesta, mirat, l-a întrebat pe pescar:

— Ai citit ce era scris pe farfuria ce a fost aruncată?

— Nu știu să citesc, răspunse pescarul. Tocmai am găsit-o și nu am arătat-o nimănui.

— Pleacă, îi spuse guvernatorul, ești fericit că nu știi carte!"

„Cel care a scris cele de mai sus, adăugă Voltaire, poate că a știut mai multe decât părintele Griffet și nu va mai spune și altceva!"

Nu, nu va mai spune nimic sub numele său, însă ceea ce nu va spune el însuși o va face prin editorul său, care s-a grăbit să afirme, într-o notă, că tăcerea domnului Voltaire i-a fost dictată de scrupulele sale de cetățean francez și a adăugat, cu o cerneală care se asemăna cu cea folosită de Voltaire: „Masca de Fier era, fără nici o îndoială, un frate, mai bine-zis un frate mai mare al lui Ludovic al XIV-lea, a cărui mamă avea gustul pentru lenjeria fină, lucru pe care Voltaire l-a menționat."

La moartea lui Mazarin, s-a spus că Ludovic al XIV-lea ar avea un frate mai mare, pe care mama sa nu a putut să-l dezavueze și care de altfel avea aceleași trăsături care demonstrau originea sa. Ludovic al XIV-lea, analizând situația, a considerat că nu poate să utilizeze un mijloc mai înțelept ca acela pe care l-a folosit pentru a-și asigura propria-i liniște și ordinea țării, mijloc care l-a ferit să comită o cruzime, pe care politica ar fi considerat-o ca necesară

din partea unui monarh mai puțin conștiincios și mai puțin mărinimos ca Ludovic al XIV-lea.

Astfel, sub false gratulări și flori otrăvite, cu care îl acoperă pe Ludovic al XIV-lea pentru, înțelepciunea, justețea și mărinimia sa, Voltaire (sau editorul său este același lucru) nu a făcut decât o îndemânatică acuzație: Ludovic al XIV-lea a fost un uzurpator, suprimând, pentru a domni în locul său, un frate mai mare, care ar fi avut dreptul succesiunii la tron. În acest scop, l-a sechestrat în mod arbitrar, până la moartea sa, acoperindu-i personalitatea nefericitului sub o mască de fier.

Maria-Antoanetta, la rândul ei, a dorit să aibă dezlegarea enigmei și, cum Ludovic al XIV-lea, la început, nu a voit să-i satisfacă curiozitatea, l-a forțat să-i permită să facă cercetări în hârtiile secrete. Dar toate căutările nu au condus la nici un rezultat. Atunci, Ludovic al XIV-lea l-a consultat pe bătrânul Maurepas ale cărui *Amintiri...* mergeau mult înapoi. Și Maurepas le-a răspuns, aproape ca și Ludovic al XIV-lea: „Era vorba de ducele de Mantone, un personaj primejdios datorită spiritului său de intrigant." Acest răspuns se găsește consemnat în *Memoriile doamnei Campan*, prima cameristă a reginei. Cu toate acestea, teza senzațională a lui Voltaire a rămas în picioare până la căderea Bastiliei. La 14 iulie, fortăreața fiind luată cu asalt, populația se aștepta să găsească închiși în sumbrele tainițe, populate cu broaște, șopârle și șoareci monstruoși și păianjeni uriași, o serie de deținuți nevinovați, victime ale despotismului. Populația a fost surprinsă și puțin decepționată că nu a găsit decât patru falsificatori notorii, doi nebuni și un fiu criminal ce și-a ucis familia, fiind încarcerat la cererea rudelor sale.

Legenda Măștii de Fier a supraviețuit acestei descoperiri și a fost speculată sub primul imperiu, pentru cauzele nevoii napoleoniene. Un ingenios lăudător al puterii nu s-a ostenit de a vedea legitimitatea împăratului, descoperind în el un descendent direct al Măștii de Fier. Dar, după spusele acestuia, Masca de Fier ar fi avut un copil în insulele Sainte-Marguerite de la fata unuia din paznicii săi, pe care reușise s-o seducă, și acest copil a fost dus în Corsica și crescut de o persoană sigură și devotată. Doica sa i-ar fi spus că provenea „de bonne part", ceea ce în italiană se spune „buona parte"! Or, numele i-a rămas Bonaparte și acesta ar fi fost tatăl primului consul, de unde dreptul evident al acestuia de a domni în Franța!

În ciuda acestor teze fanteziste, enigma Măștii de Fier a continuat să preocupe opinia publică și pe istorici. Mai mult de

cincizeci de lucrări, sau eseuri asupra acestei probleme și nu mai puțin de douăzeci și două de soluții au fost, rând pe rând, apărate și spulberate. De altfel, și cea emisă de Voltaire a fost aproape în unanimitate abandonată. Alături de Alexandre Dumas, care nici nu avea pretenția de a scrie istorie și care are meritul de a ne amuza și distra, îi revine lui Michelet meritul de a arunca o piatră în grădina marelui rege. „Dacă Ludovic al XIV-lea i-a spus Mariei-Antoanetta că el nu știa nimic – menționa încrezător Michelet – motivul este că el știa foarte bine, dar își făcea griji de a dezvălui acest secret la Viena. Copilul a fost al lui Ludovic al XIV-lea și nașterea sa întuneca întrebarea de a se ști dacă Ludovic al XIV-lea domnise legitim".

Numeroase lucrări, și mai cu seamă cea a lui Marius Topin, au demonstrat, indiscutabil, imposibilitatea de a cunoaște realitatea. Căutările au continuat și s-au găsit numeroase soluții. Am menționat mai sus un număr de douăzeci și două. Și dacă una din ele este justă, trebuie atunci ca douăzeci și una să fie false! Este puțin cam neliniștitor pentru creditul care i se acordă în genere istoriei!

Nu vom trece în revistă toate ipotezele pe care le-am examinat. Este suficient să ne amintim de cele mai cunoscute. În prizonierul mascat, în afara contelui de Vermondois, unii au vrut să vadă pe ducele de Beaufort, dispărut cu prilejul asediului Candiei, în 1696; alții, pe ducele de Monmouth, decapitat în Anglia; alții, pe superintendentul Fouquet, mort de apoplexie la Pagnerol, alții, un fiu ipotetic al Anei de Austria și a lui Buckingham; alții, un fiu al lui Mazarin; alții, un frate geamăn ipotetic al lui Ludovic al XIV-lea; alții, pe patriarhul armean Avedick, victima iezuiților, mort în 1711; alții, un tânăr bărbat încarcerat, pentru că la vârsta de 13 ani se pretindea că ar fi scris versuri satirice împotriva iezuiților, încă o supoziție cu totul fantezistă și lipsită de sens. Alții, în fine, l-au văzut prizonier pe însuși Molière, închis pentru *Tartuffe*, din răzbunarea iezuiților. Totul aparține celei mai pure fantezii. Generalul Jung a elaborat singur o ipoteză mai serioasă. El a crezut că a regăsit în Masca de Fier, un oarecare Ludovic de Oleandorff, arestat în 1673, în apropiere de Péranne, aparținând unei bande de otrăvitori, care conspirau împotriva regelui și a siguranței Statului. Din nefericire, în ciuda științei sale și a valoroaselor sale eforturi, generalul Jung nu a reușit să stabilească de ce și cum prizonierul său din Péranne a fost trimis la Pignerol și Sainte-Marguerite, părând că el nu a fost niciodată deținut în

aceste două fortărețe, ceea ce constituia o condiție pe care trebuia s-o îndeplinească prizonierul cu mască din jurnalul lui de Junca. Lair, eruditul istoric al lui Fouquet, vede în Masca de Fier pe un oarecare Eustache Danger ce a fost deținut la Pignerol în același timp cu Fouquet, căruia i-ar fi servit drept valet și care a fost apoi transferat la Exiles și insulele Sainte-Marguerite. Se cunosc foarte puține lucruri despre personalitatea acestui Eustache Danger și crima ce i se atribuie. Louvois îi scria lui Saint-Mars, referitor la acesta: „Este un fripon neînsemnat care, într-un mod foarte grav, a abuzat de oameni foarte mult. Faceți astfel ca el să aibă suficiente uși și ferestre, închise și unele și altele, pentru ca santinelele noastre să nu audă nimic. Duceți dumneavoastră însivă mâncarea prizonierului. Nu ascultați niciodată, sub orice pretext, cine este el și orice vă va spune!"

Iată, evident, mult prea multe precauții pentru un om puțin însemnat. Totuși, mai târziu, Louvois a autorizat pe Saint-Mars să-l dea pe Eustache Danger lui Fouquet, în calitate de valet, ceea ce pare să dovedească că era de joasă condiție socială și că nu-i era teamă că își va divulga secretul, întrucât Fouquet trebuia să fie eliberat curând. Eustache Danger nu părea să aibă suficientă anvergură pentru a juca nobilul rol al Măștii de Fier! Burgand și Bazeries, doi autori savanți, au reușit să găsească cheia cifrului folosit de Ludovic al XIV-lea în corespondența sa secretă și au putut astfel să descifreze numeroase documente, crezând că, în sfârșit, au descoperit misterul Măștii de Fier.

Era, după ei, generosul de Bulonde, vinovat în ochii lui Ludovic al XIV-lea de a-și fi părăsit comanda la asediul de la Coni, cu o grabă regretabilă, în ciuda ordinelor lui Catinat, care îi spusese să aștepte întăriri. Iată textul scrisorii cifrate pe care acesta își baza ipoteza, adresată de Louvois lui Catinat, la 3 iulie 1691: „Nu este cazul să vă explic cu ce neplăcere Majestatea sa a aflat de dezordinea cu care, contrar ordinelor și fără a fi necesar, domnul de Bulonde a ridicat asediul de la Coni. Majestarea sa dorește să-l arestați pe domnul Bulonde și să-l conduceți la citadela din Pignerol, unde Majestatea sa vrea să fie păzit, închis zi și noapte, având libertatea de a se plimba prin curte cu o mască pe față."

„Cu o mască!" au strigat triumfători autorii acestei descoperiri. „Ați auzit bine!"... Cu o mască. Iată deci, în sfârșit, pentru prima dată, un document oficial, indiscutabil, care prescrie formula de a pune o mască unui prizonier. Care deci, în toate ipotezele emise până acum, a putut beneficia de o probă asemănătoare? Și dacă

notați, de altfel, că este vorba de un prizonier din Pignerol și de un general căruia trebuie să-i acordăm considerație a mărturiei sale, îndoiala nu este permisă: este vorba de Masca de Fier!

Acest sistem, atât de solid în aparență, nu a rezistat totuși la două obiecții. Prima este că, în 1691, data scrisorii lui Ludovic către Saint-Mars, generalul Bulonde nu mai era la Pignerol. Saint-Mars nu a putut avea în paza sa pe general. A doua obiecție este și mai decisivă: „Masca de Fier" a murit la Bastilia în 1703. Or, s-a regăsit o factură semnată de generalul Bulonde, datată 1705, la doi ani după moartea Măștii de Fier, iar Bulonde, din câte se știe, nu a murit decât în 1708. Iată deci încă o ipoteză satisfăcătoare la prima vedere, dar care nu a rezistat la o analiză mai temeinică.

Am ajuns în sfârșit la soluția pe care o considerăm pe moment ca singura exactă. Ea nu este nouă, pentru că a mai fost expusă, pentru prima dată, de un adversar al lui Voltaire. De atunci, numeroși istorici au reluat-o și i-au adus completări. Ultimul care a pledat pentru ea este Funck-Brentano. Lui îi revine onoarea de a fi făcut o demonstrație oarecum matematică a ceea ce s-a numit „Enigma eternă". Prizonierul mascat nu purta o mască de fier cu bărbie articulată cu resorturi de oțel, care este de altfel imposibil de găsit în realitate decât sub pana lui Voltaire, ci o simplă mască moale de catifea neagră ce ascundea partea de sus a feței, după moda venețiană. Acest prizonier, la care jurnalul lui de Junca face de două ori aluzie, a fost îngropat în cimitirul din parohia Saint-Paul, la 19 noiembrie 1703, nu noaptea, cum scria Voltaire, ci la orele 4 după-amiază, sub numele de Machioly. Prizonierul nu era altcineva decât contele Ercole Antonio Matthiali, născut la Bologna la 1 decembrie 1640, și secretar de stat al lui Carol al IV-lea, duce de Mantua. Carol al IV-lea era un mic prinț italian, incapabil, desfrânat, în căutare permanentă de bani și care trăia sub tutela lui Ludovic al XIV-lea. Acesta dorea cu tot sufletul să ia în posesie cetatea Casal, ce aparținea lui Carol al IV-lea, pentru a consolida astfel poziția Franței în Pignerol. El a făcut cunoscut acest lucru ducelui de Mantua prin intermediul ambasadorului francez la Veneția, abatele d'Estrades. Abatele d'Estrades s-a întâlnit cu secretarul de stat, contele Mathioli și i-a făcut avansuri, în privința cumpărării de către rege a terenului Casal. Și cum propunerile lui Ludovic al XIV-lea nu păreau să-i displacă, a decis ca Mathioli să vină la Versailles pentru a semna actul cu Curtea. La 14 octombrie 1678, Mathioli a primit puteri depline din partea regelui Carol al IV-lea pentru a trata vânzarea proprietății Casal. În aceeași

zi, ducele i-a înmânat scrisorile de credit și i-a încredințat misiunea de a merge în secret și cu prudență, la Paris. Mathioli a pornit la drum la începutul lui noiembrie și a trecut prin Elveția, pentru a înlătura orice bănuială. Pe la sfârșitul lunii, a sosit la Paris. La 5 decembrie, la Versailles, Ludovic al XIV-lea îi înmânează lui Pomponne o hârtie contrasemnată de Louvois, pentru a conveni, trata și semna, ca Mathioli. La 8 decembrie, tratatul era semnat de Mathioli și Pamponne. În aceeași zi, Ludovic îi va scrie personal ducelui de Mantua o scrisoare pentru a-i mulțumi. Louvois îi înmânează lui Mathioli instrucțiuni secrete detaliate în vederea ocupării Casalului, de către trupele franceze aflate încartiruite la Pignerol. La 12 decembrie acordul fiind finalizat, Ludovic al XIV-lea îi scrie din nou lui Carol al IV-lea pentru a-și exprima satisfacția asupra celor convenite. Pe timpul nopții, a primit la Versailles, în apartamentele sale particulare, pe contele Mathioli care urma să se reîntoarcă acasă. În cursul acestei audiențe secrete, pe care i-a acordat-o, i-a înmânat ca amintire un foarte frumos diamant și suma de 400 monezi de aur. S-au înțeles, ca după executarea tratatului, să mai primească încă 1400 de monezi, iar fiul său va fi făcut paj la curtea regelui. Dar, la reîntoarcerea în Italia, Mathioli a trădat înțelegerea convenită și, la începutul anului 1679, a divulgat curții din Torino textul tratatului secret încheiat. Mai mult, a făcut dezvăluiri și la Veneția și a informat pe guvernatorul spaniol la Milano, făcând totul pentru ca proiectul să eșueze. Ca preț al trădării sale, a primit 2000 de lire de la regența Turinului. Primul rezultat al actului său nesăbuit a fost că baronul Asfeld, colonelul de dragoni care mersese din Veneția la Pignerol pentru a executa instrucțiunile lui Louvois, a fost arestat și încarcerat la Milano. Întreaga afacere a eșuat și abatele d'Estrades s-a convins repede de trădatea lui Mathioli. Regele Ludovic al XIV-lea, furios și înciudat că a fost păcălit de sforăria acestui mărunt italian, s-a gândit cum să se răzbune mai crunt. Primele efecte s-au abătut asupra lui Pamponne care negociase afacerea și a cărui dizgrație a urmat. Mathioli părea să fie invulnerabil, aflându-se în propria-i țară. Abatele d'Estrades a imaginat un plan diabolic. El s-a declarat apt să-l atragă pe Mathioli într-o ambuscadă în apropierea frontierei, să-l aresteze în secret și să-l închidă la Pignerol, fără ca cineva să bănuiască ceva. Desigur, era vorba de o întreprindere îndrăzneață și, în același timp, constituia o violare flagrantă a dreptului internațional. Încunoștiințat, Ludovic al XIV-lea își dădu consimțământul și-l autorizâ pe abatele d'Estrades să-și pună planul

în aplicare, cu condiția ca nimeni să nu știe ce se va întâmpla cu acest om. Operația în sine a decurs conform planului și a reușit. Mathioli, invitat la vânătoare, s-a pomenit într-o pădure pustie, înconjurat de o duzină de cavaleri înarmați până în dinți. A fost legat, i s-a pus o mască pe ochi și până să se dezmeticească bine, s-a trezit în temniță la Pignerol. Cotinat i-a scris lui Louvois: „Totul s-a petrecut fără nici o violență și nimeni nu a aflat numele acestui escroc; nici chiar ofițerii care m-au ajutat să-l arestez". La Pignerol, a fost mai întâi înscris sub numele d'Estang și puțin câte puțin numele de Mathioli a reapărut în corespondența dintre Louvois și Saint-Mars și a sfârșit prin a fi deformat în Marthioli, căci oamenii timpului nu erau deloc tari la ortografie. Pe baza acestei corespondențe, suntem în măsură să urmărim îndeaproape existența misterioasă a nefericitului Mathioli, sau Marthioli. Când în 1681, Saint-Mars a fost numit guvernator la Exiles, printr-o scrisoare de la Louvois i s-au dat instrucțiuni precise privitor la ce avea să facă cu prizonierii săi: „Îi veți lua cu Dumneavoastră, i-a scris acesta, pe cei doi prizonieri din josul turnului" și adăugă că pentru cei trei prizonieri care vor rămâne, hrana va fi plătită de dl Chanay. Deci, în acel moment existau doi, trei sau cinci prizonieri sub ordinul lui Saint-Mars, la Pignerol. În mod incontestabil, Mathioli era unul dintre cei doi, aflați în turnul de jos pe care l-a luat cu sine Saint-Mars, sau unul dintre cei trei care au rămas? Răspunsul precis la această importantă problemă se găsește într-o scrisoare a lui Saint-Mars, adresată abatelui d'Estrades, la 25 iunie 1681: „Am primit ieri decretul de numire ca guvernator la Exiles. Voi păstra doi captivi pe care îi am aici și care nu au alt nume decât «domnii din turnul de jos»." Mathioli va rămâne aici, împreună cu alți doi prizonieri. „Masca de Fier" trebuie să fie unul dintre cei cinci. Or, se cunoaște din documente totul. Cei doi deținuți sau „domni din turnul de jos" erau cei doi valeți ai lui Fouquet la Pignerol. La moartea lui Fouquet, Saint-Mars a primit ordinul să-i găzduiască în turnul de jos, astfel că Sanzun, care urma să fie eliberat, să nu poată ști ce s-a întâmplat cu aceștia. Ei se numeau Eustache Danger, de care am mai vorbit, și La Rivière care, de altfel, grav bolnav de hidroptizie, a murit în 1686. Nu poate să fie el. Ceilalți doi prizonieri care au rămas la Pignerol, împreună cu Mathioli, sunt: unul, pe nume, Jababin, nebun, care a murit în 1693, și celălalt, un oarecare Dubreuil, ce a murit pe insula Sainte-Marguerite, în 1697. Nu mai rămân deci, pentru a fi „Masca de Fier", în 1698, decât doi prizonieri posibili: Eustache Danger și Mathioli. Am spus ce s-a

întâmplat cu Eustache Danger. A rămas, prin eliminare, Mathioli. Acesta, într-adevăr, l-a urmat câțiva ani mai târziu pe Saint-Mars pe insula Sainte-Marguerite, argument în sprijinul identificării lui cu „Masca de Fier". La insula Sainte-Marguerite a avut loc vizita respectuoasă a lui Louvois și anecdota romantică cu farfuria de argint, așa de frumos povestită de Voltaire. În mod cert, Louvois nu a fost pe insula Sainte-Marguerite, iar cât privește farfuria de argint, realitatea este mai puțin frumoasă decât legenda. Incidentul a fost raportat de Saint-Mars, într-una din scrisorile sale. Nu a fost vorba de o farfurie de argint, ci de una de cositor și nu este vorba de „Masca de Fier" care să-și fi gravat mesajul secret pe ea, ci un ministru protestant care se opunea detenției sale! În fine, dacă guvernatorul servea personal „Masca de Fier", și lua loc arareori în fața acestuia, cum a menționat Voltaire, există o explicație foarte simplă, pe care o găsim într-o scrisoare a lui Saint-Mars. Acesta îi raporta succesorului lui Louvois, care îl întreba cum se poartă deținuții săi, că în general el le aduce masa, începând cu vechiul său prizonier, expresie care probabil că îl desemnează pe Mathioli. Atunci când Saint-Mars nu-și putea îndeplini îndatorirea, era înlocuit de unul dintre locotenenții săi. Tot ce intra în camerele prizonierilor era controlat cu grijă. Aceste precauții nu erau de altfel speciale pentru Matthioli. Transportul lui Eustache Danger, mai ales, s-a efectuat în 12 zile, de la Exiles la Sainte-Marguerite, prizonierul aflându-se într-o căruță acoperită cu o pânză cerată, astfel ca nimeni să nu-l poată vedea și nici să nu-i vorbească în timpul drumului, nici chiar soldații. Nefericitul, era aproape sufocat sub acoperișul de pânză cerată.

Referindu-se la ipotezele identității prizonierului său, despre care era la curent și Saint-Mars, acesta avea să menționeze: „Se spune că prizonierul meu este dl de Beaufort, alții spun că este fiul lui Cromwell. Mă simt obligat să le spun povești pentru a-mi râde de ei." Trebuie să conchidem că imaginația populară s-a înfierbântat când a avut de a face cu un mister. Acest mister, totuși, era aproape o regulă în acele timpuri. Ceea ce caracteriza prizonierul de stat era că se afla încarcerat din ordinul regelui, fără proces. Fie că procesul a fost considerat primejdios prin scandalul pe care l-ar fi putut provoca, fie că nu era vorba de o crimă de drept comun. În aceste condiții, era normal că se urmărea păstrarea secretului în jurul celor arestați. Multora dintre cei închiși, era obiceiul de a li se aplica pe față mască.

La 19 iulie 1698, secretarul de Stat i-a scris lui Saint-Mars:

„Regele a găsit că este bine să plecați de la Sainte-Marguerite la Bastilia să luați cu Dumneavoastră pe vechiul prizonier".

„Vechiul prizonier" - această sintagmă îl desemna pe Mathioli, care era deținut de peste 20 de ani. Nu ne mai putem îndoi de acest lucru, dacă ne raportăm la toate prezumțiile date de actul de deces, în care era scris numele lui Marthioly și apropo-ul lui Ludovic al XIV-lea făcut doamnei de Pompadour: „Era un ministru al unui prinț italian", cuvinte care veneau să întărească răspunsul lui Mammepas, dat lui Ludovic al XIV-lea. „Era un om al ducelui de Mantua, primejdios prin felul lui intrigant." Ludovic al XIV-lea, ordonând arestarea sa, primejdioasă pe un teritoriu străin, a lăsat să cadă această hotărâre implacabilă: „Trebuie ca nimeni să nu știe ce va deveni acest om."

Consemnul a fost respectat. Marele rege știa să se facă ascultat. Câte cercetări nu au fost făcute pentru a ridica puțin vălul misterului!

Toți istoricii care au refuzat să admită teza fratelui geamăn a lui Ludovic și-au bazat refuzul lor pe unul și același argument, regina trebuind, în mod obligatoriu, să nască în prezența principalelor personaje de la Curte, adică a cel puțin douăzeci de persoane. O dublă naștere ar fi fost sesizată imediat.

Putem să răspundem la această remarcă cu argumente simple, dar categorice.

Iată versiunea noastră asupra evenimentului.

Am mai spus că nașterea fratelui geamăn a avut loc în seara de duminică 5 septembrie 1638 și că ea i-a surprins pe toți aceia care erau în cunoștință de cauză.

Pierre Dominique, un scriitor de prim rang la vremea respectivă și în același timp un eminent medic, a refuzat să admită și a afirmat că această sarcină de gemeni nu putea fi ascunsă medicului reginei și nici moașei, nici doamnelor de cameră. Credem că acesta avea dreptate.

Ceea ce confirmă cu claritate opinia sa este afacerea celor doi păstori astrologi veniți nu se știe de unde, la Paris.

Iată povestirea lui Soulavie:

„Deja de multă vreme, regele Ludovic al XIII-lea fusese avertizat de profeți că soția sa îi va face doi fii; de mai multe zile, veniseră la Paris păstori care pretindeau că aveau inspirația divină cum că regina va naște doi gemeni, cum fusese prezis și care fapt va aduce nenoroc țării. Arhiepiscopul de Paris, care i-a adus pe acești ghicitori, i-a închis pe amândoi la Saint-Lazare pentru ca poporul să nu fie încunoștiințat, lucru care l-a pus pe gânduri pe rege, din cauza tulburărilor ce puteau avea loc în țară".

Această prezicere era evident datorată unei scurgeri de informație vehiculată la Curte, de o servitoare sau de un valet. De altfel, aceștia nu ar fi fost aruncați în închisoare, dacă nu s-ar fi știut că evenimentul era probabil.

Ludovic al XIII-lea l-a informat pe Richelieu. Acest mare om politic a afirmat imediat că nu pot exista doi gemeni, căci aceasta ar putea provoca, fără îndoială, într-o zi, sau alta un război civil. În interesul Statului, va trebui ascunsă nașterea celui de-al doilea, căci după cutume, primul avea întâietate, la tron.

Regele și cardinalul au pus la punct un plan.

Nașterea

Regina va aduce pe lume primul născut în fața Curții. Perronette - moașa - a afirmat că a fost cel puțin un interval ce s-a scurs între nașterea primului și al celui de-al doilea prunc. Primul copil va fi repede botezat, după care regele va conduce pe toți cei prezenți la capelă, unde va fi celebrat un Te Deum, în timp ce a avut loc cea de-a doua naștere, pe care doamna Perronette o va ascunde, pentru a duce copilul pe timpul nopții sau a doua zi, undeva la țară.

Iată relatarea nașterii redată de un martor (Dumont, *Supplément au Corps universel diplomatique*, tome IV, p. 176):

„Regina a început să simtă travaliul nașterii sâmbătă 4 septembrie 1638 la orele 11 seara. Duminică 5, pe la orele 2 dimineața, durerile au crescut în intensitate, regele fiind încunoștiințat de domnișoara Filandra. Majestatea Sa a mers la regină și a trimis după fratele său, doamna principesă și doamna contesă, care cu toții au venit la regină la orele 6 dimineața. Nu se mai aflau în cameră decât regele, fratele său, două principese, doamna de Vendôme și doamna de Sansac, destinată a fi guvernanta noului născut, doamnele de Senecy și de la Flotte, doamne de onoare, cameriste și doamna Perronette, moașa cu care va naște regina.

La orele 11, regina va naște un fiu, și în aceeași clipă, regele îl va boteza în aceeași cameră, operațiune efectuată de episcopul de Meaux, primul său duhovnic spiritual, fiind asistat de prinți, prințese, domni și doamne de la Curte și domnul cancelar. După aceea, regele a mers în capela vechiului castel (Saint-Germain-en-Laye) însoțit de întreaga Curte, unde un Te Deum a fost cântat cu mare pompă."

Și doamna Perronette a luat geamănul

De regulă, la nașterea unui rege, Te-Deum-ul este celebrat cu solemnitate într-o catedrală, în fața a mii de persoane din toate straturile societății. Pentru aceasta Te-Deum-ul, pregătit dinainte și celebrat în mare grabă în fața a circa 40 de persoane, a apărut surprinzător și considerăm că graba ceremoniei nu avea alt scop decât de a evacua camera reginei, ce urma să aducă pe lume un al doilea copil.

Doar doamna Perronette a rămas pe lângă regină, ea l-a luat pe geamăn, pe care-l va ascunde în camera sa, îl va duce în aceeași seară, sau a doua zi la țară, unde o casă fusese pregătită pentru el și unde îl va crește, fiind dat drept copilul din flori al unei fete de origine nobilă.

Între timp, ea va merge la Paris pentru a-i aduce noutăți regelui despre celălalt copil, care va fi Ludovic al XIV-lea.

Richelieu moare în 1642 și Ludovic al XIII-lea, în 1643. Mazarin îl va înlocui pe Richelieu când Ludovic al XIV-lea avea 6 ani.

Nu mai era posibil să-l țină în Franța

Este cert că Mazarin era la curent cu existența acestui frate geamăn, pe care doamna Perronette îl creștea la țară; el semăna uimitor cu fratele său și, din această cauză, Mazarin a considerat că nu mai este bine să-l țină în țară.

În 1644, el a trimis-o pe doamna Perronette în Anglia pentru a supraveghea nașterea reginei, Henriette de Franța, sora lui Ludovic al XIII-lea și mama viitorului Carol al II-lea. Ea va fi prezentă la aducerea pe lume a Henriettei de Anglia, ce va fi denumită Doamna.

Suntem convinși că moașa a dus cu sine pe micul copil, căci ea luase 20.000 de pistoli, ce echivalau cu peste 200.000 de lire. Despre acest lucru vorbesc *Memoriile doamnei de Motteville*. Ori, conform tabelelor lui Avenel, cele 200.000 de lire de la acea epocă valorează cel puțin 600 de milioane în anul 1960. Considerăm că această sumă enormă era destinată reginei, care la scurt timp va părăsi Anglia pentru a se retrage la mânăstirea din Chaillot și, pe

de altă parte, va oferi o dotă importantă familiei care va adopta copilul, căci suntem siguri că voiajul moașei avea alt scop decât să ascundă copilul în străinătate. Acesta avea 6 ani.

Regina a adus pe lume pe Henriette a Angliei, după care a sfătuit-o pe Perronette să meargă să vadă din partea sa pe bunii săi prieteni, Cartereții, care-l îngrijiseră pe fiul său în timpul războiului civil și care acceptaseră să crească copilul.

Ea nu le va dezvălui adevărul.

Minciună pioasă sau politică josnică?

Ea va spune că nou-născutul este fiul natural al unei tinere din înalta nobilime franceză, și va oferi o parte din cei 20.000 de pistoli pentru întreținerea și educația sa. În plus, copilul nu va fi dezorientat, căci la Jersey se vorbea limba franceză.

Nu cunoaștem multe despre educația sa. Este totuși probabil ca nobilii Carteret să-l fi crescut bine și acesta să fi primit o educație bună, dar se pare că n-a avut nici o profesie. Știm că în 1657, când Jean de la Cloche, predicator destul de bogat, s-a căsătorit cu Marguerite de Carteret, acest generos pastor i-a dat numele său copilului, ceea ce dovedește că acesta nu avea nici unul.

Ce se știe despre nașterea sa? Cartereții i-au spus adevărul pe care-l știau ei. El a fost adus din Franța de o doamnă franțuzoaică care le-a oferit 1.000 de pistoli pentru a-l crește și a se ocupa de educația sa.

James – prenumele geamănului – avea o vagă amintire despre această doamnă ce îl crescuse în Franța până la vârsta de 5 sau 6 ani.

Totuși, la școală, micii săi camarazi i-au spus ce vorbeau părinții lor: că era probabil copilul lui Marguerite, ce avusese o legătură amoroasă cu regele Carol al II-lea, când acesta venise la Jersey, în prima sa tinerețe.

James a vorbit cu Marguerite care i-a împărtășit adevărul: era real că regele i-a făcut curte asiduă și că ea l-a iubit, dar ea avea, pe atunci, 20 de ani și el nu avea decât 15 și această iubire a fost fără urmări.

Timpul trecea și James creștea. Regina Angliei i-a oferit lui sir Carteret, fidelul regelui, un foarte frumos portret al lui Carol al II-lea, pictat de Lély.

El semăna cu regele Angliei

James a constatat că, pe măsură ce creștea, semăna tot mai mult cu acest portret. Atunci i-a spus Margueritei:

„Vedeți, eu știu acum că nu sunteți mama mea, dar sunt sigur că tatăl meu este regele. El a trăit în Franța în tinerețea sa, acolo unde m-am născut, pentru că o doamnă franțuzoaică m-a adus aici. Este posibil ca regele să ignore existența mea; pentru aceasta vreau să-i fac cunoscut că exist. Știți că el a recunoscut bastardul pe care-l avea cu Lucy Walter și că acum cinci ani l-a făcut duce de Monmouth. I-a conferit Ordinul Jartierei și este tratat la Curte ca un prinț de sânge. De asemenea, l-a mai recunoscut pe fiul lui Nell Gwynnes, pe care l-a făcut duce de Saint-Albans. Nu văd pentru ce ar refuza să-l recunoască pe fiul său cel mare, care are pe fața sa dovada indiscutabilă a originii sale."

Pentru că regele era vărul primar al lui Ludovic al XIV-lea

După părerea noastră, era perfect adevărat că James îi semăna lui Charles „întrucât regele semăna cu Ludovic al XIV-lea, vărul său primar". În portretele celor doi suverani, pe care le-am putut examina, se poate constata același nas proeminent, aceeași bărbie, marcată la mijloc de o gropiță suficient de adâncă, aceeași gură și privire.

Din nefericire, nu dispunem de nici un portret al lui James, dar suntem convinși că din cauza acestei asemănări s-a decis să ceară să fie recunoscut de către rege și credem că era de bună credință în sinea sa.

Începutul unei fatale încurcături

Marguerite era foarte tulburată. Ea i-a scris poate lui Charles, sau a făcut un demers prin tatăl său, sir Carteret. Charles i-a răspuns că nu a avut niciodată un copil în Franța și nici la Jersey și a refuzat categoric să-l recunoască.

James era indignat. Dezarmat de tatăl său, a conceput un plan ingenios.

El aflase de la Carteret, față de care Charles nu avea nici un secret, că regele dorește să se convertească la catolicism și să pună biserica britanică sub autoritatea Papei. El nu o putea face în mod deschis, căci se temea de un război civil.

Soția și mama sa erau catolice și celebrau, cu discreție, ceremoniile bisericii romane în capela Palatului, în timp ce, în cel mai mare secret, regele, condus de preot, își pregătea convertirea.

Părintele iezuit Oliva

James, care era protestant, s-a decis să se convertească și să intre în sânul bisericii. Când va fi uns preot, va obține în mod cert, gândea el, sprijinul tatălui său și va face o frumoasă carieră de prelat.

A plecat la Hamburg, unde s-a convertit la catolicism, apoi la Roma și, la 11 aprilie 1668, s-a prezentat la Casa Novicilor Iezuiți, care era administrată de abatele general, părintele Oliva, și i-a cerut să-l primească la noviciat.

S-a dat drept prințul Stuart, bastard al regelui Carol al II-lea. Ca atare, a remis abatelui general o scrisoare a regelui, care-l recunoștea drept fiul său.

Primul certificat al regelui (1665)

„Charles, prin grația lui Dumnezeu, rege al Angliei, Franței, Scoției și Hyberniei, recunoaștem ca fiu al nostru natural pe Jacques Stuart, care din ordinul nostru a trăit în Franța și alte țări, sub un nume împrumutat până în anul 1665, de care am avut grijă, afându-se la Londra, din voința noastră. Noi i-am dat ordin să trăiască sub un alt nume. De la Cloche du Bourg de Jersey, și pentru rațiuni importante care privesc pacea regatului i-am cerut să nu vorbească decât după moartea noastră. În acest timp, i-a fost permis să prezinte în parlament declarația noastră. La 27 septembrie 1665. Scrisă și semnată de mâna noastră, sigilată cu sigiliul nostru obișnuit".

Charles

Pe de altă parte, James a remis abatelui un certificat al reginei Cristina a Suediei, redactat în latină. Regina afirma că James era bastardul regelui și că Charles al II-lea însuși a informat-o. Pe de altă parte, ea a declarat că a asistat personal la ceremonia, în cursul căreia James a fost primit în sânul bisericii catolice din Hamburg.

În fine, câteva zile mai târziu, novicele a remis părintelui Oliva o lungă scrisoare, scrisă de mâna regelui, prin care îi confirma recunoașterea paternității.

Un fiu de rege primit cu brațele deschise

Se știe că iezuiții s-au interesat întotdeauna de politică, ceea ce a făcut ca, în decursul secolelor, să fie expulzați din aproape toate țările Europei. Grație inteligenței lor, suppleței și a răbdării, au reușit să-și dobândească locul râvnit, peste tot.

Părintele Oliva a fost imediat sedus de acest fiu de rege, care ar putea servi foarte mult Companiei care l-a primit cu brațele deschise.

James și-a început deci studiile religioase. Din timp în timp, primea, pe căi misterioase, scrisori de la Charles al II-lea, adresate părintelui Oliva sau „fiului nostru iubit" prințul Stuart.

Va urca pe tronul Angliei?

Părintele Oliva, căruia James i-a arătat aceste scrisori, a fost definitiv cucerit: ideea că novicele va fi în curând un călugăr iezuit, cu mari șanse de a urca într-o zi pe tronul Angliei, l-a umplut de bucurie și orgoliu. El vedea în această mare națiune reconcilierea cu Compania sau gloria lui Dumnezeu.

Într-o scrisoare, regele proclamă iubirea sa paternă pentru scumpul și prea iubitul său fiu:

„Este pentru noi o mare durere de a vă vedea constrâns să trăiți ca un necunoscut; dar mai aveți puțină răbdare, căci nu după mulți ani vom încerca să rezolvăm problemele și parlamentul, ca și toată lumea, va ști cine sunteți și nu veți mai trăi jenat și constrâns, ci în libertate și vă veți bucura de plăcerile cuvenite unei persoane cu originea voastră..."

Astfel, dacă totul mergea bine, James își putea continua noviciatul și părintele Oliva avea mare grijă de elevul său. Scrisorile regelui soseau cu regularitate. Charles a promis să-i ajute pe iezuiți, asigurându-i că le va da bani cu o larghețe „regală".

Intervenția reginei Christina

În acel moment, regina Christina a Suediei l-a anunțat pe părintele Oliva că va veni la Roma și că dorește să-l vadă.

Charles al II-lea, printr-o cale tot atât de rapidă, pe cât de misterioasă, a fost imediat informat; el a scris părintelui Oliva:

„Orice ar fi, regina Suediei trebuie să fie foarte prudentă și precaută, căci o femeie nu poate păstra un secret, și cum ea crede cu tărie în nașterea fiului nostru, i-am confirmat aceasta, rugându-vă ca, cu prima ocazie, să-i spuneți că nu aveți nici o cunoștință despre nașterea sa, în caz că vă întreabă. La fel, vă rugăm să nu mărturisiți nimănui, oricine ar fi, că am devenit catolic și că fiul nostru este și el. Dacă regina Suediei va întreba unde se află, veți găsi ca pretext că a plecat în misiune la Jersey, sau în oricare altă parte a regatului, sau alt pretext, până ce vă vom face cunoscute intenția și dorința noastră. Vă rugăm deci să ne trimiteți, cât mai curând, pe scumpul și iubitul nostru fiu, îndată ce vremea o va permite. Credem că Sfinția Voastră este dornică de izbăvirea sufletelor și că are respect pentru capetele încoronate, pentru a ne îndeplini cererea noastră. Noi am dorit, în repetate rânduri, să vă scriem Sfinției Voastre și să vă facem cunoscut ce avem pe suflet și vă rugăm să ni-l trimiteți. Credem că este suficient să vă declarăm augustele noastre sentimente și, cu prima ocazie, vom scrie Papei."

Carol al II-lea își cerea deci fiul cu cea mai mare grabă, pentru că, dacă regina Suediei l-ar fi văzut, ea ar fi ghicit marele secret și, fiind vorbăreață, regele ar fi fost în primejdie să urce pe eșafod, așa cum a făcut-o tatăl său. Deci, James trebuia să se întoarcă la Londra cât mai curând.

Recunoașterea datoriei

Spre a le mulțumi iezuiților pentru ce au făcut pentru fiul său și dorind să-și țină promisiunea de a-i ajuta cu o mărinimie regală,

Charles a trimis părintelui Oliva o chitanță, al cărei text este următorul:

„Noi, Charles, prin grația lui Dumnezeu, regele Angliei, 18 noiembrie 1668, Franței, Scoției și Hyberniei, confirmăm că-i datorăm Domnului Reverendisim Părinte General al Părinților Iezuiți suma de 20.000 lire sterline, pe care promitem că o vom plăti la dorința sa, începând cu 6 luni de la prezenta dată, pentru întreținerea și călătoriile scumpului și onoratului nostru fiu, prințului Jacques Stuart, iezuit ce trăiește sub numele de La Coche. Ca mărturie, depunem sigiliul nostru ordinar, azi 18 noiembrie, la Whitehall.

Carol, rege al Angliei, Franței, Scoției și Hyberniei".

Este straniu că părintele Oliva nu a înțeles imediat că era vorba, în mod evident, de o escrocherie.

Să spunem, pentru apărarea sa, că a crezut în mod absolut în paternitatea lui Charles al II-lea și că semnăturile regelui, pe atâtea scrisori care îi fuseseră adresate, constituiau pentru el o indiscutabilă garanție.

Oliva i-a dat 800 de pistoli, pentru că două semnături regale îi garantau o rambursare de 20.000 de lire și James a plecat la Londra burdușit de bani. Dar el nu a plecat singur.

După regula Companiei lui Christos, un iezuit trebuie întotdeauna să aibă însoțitor de călătorie un alt iezuit. Charles i-a cerut, printr-o altă scrisoare, ca să-i facă dispensă de la această obligație și ca fiul său să călătorească singur, căci prezența însoțitorului ar fi dat naștere la bănuieli, mai ales în Anglia. Dar părintele Oliva nu putea acorda o asemenea derogare de la regulă. El a acceptat un aranjament. Însoțitorul îl va conduce pe James până în Franța, unde îl va aștepta să se reîntoarcă de la Londra. Și astfel cei doi iezuiți au părăsit Roma la începutul lunii decembrie 1668. Ei au ajuns în Franța 15 sau 20 de zile mai târziu. În apropiere de frontieră, James și-a abandonat însoțitorul și a plecat la Londra.

Este momentul să spunem ceea ce probabil cititorul a și ghicit: toate scrisorile regelui erau simple falsuri.

Grație părintelui iezuit care a păstrat arhivele Companiei la Roma, am putut obține fotocopiile mai multor scrisori ale lui Carol al II-lea către părintele Oliva.

Pe de altă parte, arhivele Ministerului Afacerilor Externe francez au confirmat existența unui mic registru legat în piele de culoare albastră, care conținea scrisori autografe ale lui Carol al

II-lea, către sora sa. „Am arătat aceste prețioase documente - menționează Marcel Pagnol - unui expert grafolog. El ne-a confirmat că scrisul din epistolele către Oliva era îmbâcsit, în timp ce scrisorile către Henriettę erau de o claritate și de o eleganță perfecte: primele constituie fără îndoială un fals".

Pentru a avea o confirmare a celor de mai sus, am prezentat documentele unui al doilea expert, care a afirmat încă de la prima vedere că era absolut inutil de a mai face un studiu detaliat: falsul era indiscutabil și falsificatorul nici măcar nu și-a dat silința să imite scrisul regelui, pe care poate nu-l văzuse niciodată.

Se putea spune că regele Carol a dictat aceste scrisori unui secretar. Dar acest lucru nu este posibil , deoarece când era vorba de corespondența dintre regi, toate epistolele erau scrise de mână.

Jacques este deci un impostor, dar el a fost de bună credință, întrucât se credea a fi un bastard renegat, care nu făcea altceva decât să-și reclame drepturile. Dar maniera sa era a unui falsificator, a unui iscusit revendicator și a unui escroc. Scuza sa rămâne doar aceea că era convins că este bastardul lui Carol al II-lea.

Metamorfoza geamănului

L-am lăsat pe James în Franța, unde și-a abandonat însoțitorul, și nu va mai fi vorba de el în documentele de care dispunem, întrucât prințul Stuart din Neapole nu era decât un impostor. Dar îl vom regăsi pe James sub masca unui misterios personaj.

Într-o scrisoare falsă a lui Carol, inventată de James, regele îl sfătuiește pe fiul său iubit să meargă la Paris și s-o viziteze pe sora sa Henriette de Anglia.

Iată textul:

„Dacă fiul nostru prea iubit nu poate fi făcut preot la Roma fără a i se face cunoscut public numele său și nașterea, aceasta s-ar putea aranja la Paris și, în acest scop, se va prezenta scumpului nostru văr, regele Franței, sau dacă îi convine mai bine, foarte onoratei noastre surori, ducesa de Orléans, căreia îi va mărturisi din partea noastră dorința de a se afla în siguranță, știind că purtăm în suflet pe scumpul și iubitul nostru fiu, căruia i-am dat la Londra în 1665 permisiunea de a deveni catolic, și aceștia vor dispune de posibilitatea de a-l unge preot, fără să se știe cine este, totul învăluit în cel mai mare secret."

Această scrisoare, care nu a fost niciodată publicată, este de o importanță capitală, căci ea dovedește că, părăsind Roma și pe iezuiți, James a avut intenția de a se opri la Paris și a solicita o audiență, în decembrie 1668, sau ianuarie 1669, Henriettei, sora lui Carol al II-lea.

Or, la 20 ianuarie 1669, Carol al II-lea i-a scris sororii sale o scrisoare, în care spune:

„Vă scriu această scrisoare pentru că am primit-o pe a voastră prin italianul căruia nu-i cunoașteți nici numele și nici calitatea, căci el mi-a dat scrisoarea voastră pe un culoar, unde era întuneric, încât nu mai sunt în stare să-i recunosc fața, dacă l-aș întâlni. Astfel, acest om va reuși întrucât recomandarea și primirea sa vor fi convenabile și unuia și celuilalt".

Ultima frază, voit obscură, are, fără îndoială, următorul înțeles: „Omul va reuși probabil, întrucât recomandarea și primirea sa convin și unuia și celuilalt."

Ce înseamnă recomandarea? Și despre ce primire este vorba? Și cine este acest om?

„În realitate, ne spune Monseniorul Barnes, acesta nu era un italian, ci un bărbat care venea din Italia, și acest bărbat era James de la Cloche."

Simțul politic al Henriettei

Suntem de acord cu această afirmație, întrucât recomandarea era o scrisoare a părintelui Oliva; primirea sa însemna ordinul lui Carol de a-l consacra pe James.

Pentru ce i-a fost adresată prințesei? Pentru că era vorba de ea a trimis scrisoarea fratelui său? Pentru că un iezuit care venea din partea părintelui Oliva, ce era la curent cu teribilul secret, convertirea regelui, și dorea să fie făcut preot la Paris, ca apoi să fie celebrată la Londra această convertire.

Henriette era o femeie de o inteligență remarcabilă. Ca și mama ei, poseda simțul politicii. Ea va merge să negocieze, cu mult succes, tratatul de la Douvres.

Ea l-a primit deci pe James. I-a arătat scrisoarea părintelui Oliva către Carol al II-lea, care menționa foarte simplu că „ordinele regelui au fost executate" și James i-a cerut să organizeze convertirea sa la catolicism.

Or, Henriette, care îl cunoștea foarte bine pe Ludovic al XIV-lea, pe care îl vedea aproape zilnic, ne spune că ea nu i-a refuzat cererile, ceea ce e probabil adevărat, dat fiind temperamentul regelui și moravurile soțului nefericitei prințese. Ea a fost deci foarte surprinsă zărindu-l pe James, această asemănare a tulburat-o și a neliniștit-o, fapt pentru care ea i-a răspuns că consacrarea se va face mai ușor în Anglia și în acest scop i-a dat o scrisoare pentru Carol al II-lea.

Nu știm ce a scris în această scrisoare, căci probabil a fost distrusă. Totuși, răspunsul regelui către sora sa merită să fie examinat și interpretat.

După Carol, Henriette i-a scris în scrisoare că ea a primit vizita unui italian, căruia ea nu-i cunoștea nici numele și nici calitatea și căruia i-a încredințat o scrisoare către fratele său. Este evident un fals. Dacă prințesa l-a primit pe acest om și dacă ea i-a vorbit, ea știa foarte bine cine este. În realitate, această scurtă frază scrisă de Carol al II-lea însemna: „Dacă îi veți vorbi, spuneți că nu-i știți nici numele și nici calitatea sa."

Undeva în lume, un frate geamăn al lui Ludovic al XIV-lea

„Ipoteza noastră - Marcel Pagnol - este că în scrisoarea Henriettei, aceasta îl întreba pe fratele său: «Ce crezi despre fața acestui bărbat?» Și Carol al II-lea a inventat povestea culoarului întunecat în care l-a întâlnit pe italian. De ce a făcut-o? Pentru că l-a recunoscut!"

Cred că, la încoronarea lui Carol al II-lea, bătrâna regină care cunoștea secretul geamănului, l-a încredințat fiului său, căci era un secret de o foarte mare importanță.

Regele nu ignora faptul că undeva, în lume, trăia un frate geamăn al lui Ludovic al XIV-lea. A fost ascuns încă de la nașterea sa, dar putea reapare într-o zi.

Or, Carol îl cunoștea foarte bine pe Ludovic al XIV-lea. În timpul ședelilor sale în Franța, i-a fost însoțitor la jocuri. De când l-a zărit pe James, și-a dat seama că are de-a face cu geamănul dispărut.

Acestea nu erau secrete de dezvăluit într-o scrisoare care se putea pierde, prin trădare, sau accident. De aceea, a fost inventată

povestea „coridorului întunecat", dar în realitate el l-a primit pe James în cel mai mare secret. James, care se credea tot timpul bastardul lui Carol al II-lea, l-a revăzut de mai multe ori sub pretextul de a sta de vorbă.

O revelație misterioasă

În decursul acestor întâlniri, James, căruia îi cunoaștem șiretenia, l-a întrebat: „Pentru ce refuzați să mă recunoașteți ca fiind primul dintre bastarzii Dumneavoastră?"

Și Carol al II-lea sfârși prin a-i mărturisi: „Nu, tu nu ești bastardul meu. Tu ești vărul primar, pentru că ești fratele geamăn al lui Ludovic al XIV-lea. Născut la o oră după el, ești cel mai mic și ar fi trebuit să domnești în locul său."

Pentru Carol, acest megaloman intrigant era o miraculoasă revelație. Regele i-a recomandat instantaneu să păstreze secretul, căci dacă lucrurile ar fi cunoscute, ar fi fost forțat să-l predea lui Ludovic al XIV-lea. După aceea, l-a trimis la Marcilly, care de asemenea trebuia să păstreze secretul până în ultimul moment, din același motiv, și astfel James a intrat în conspirație și a luat numele valetului Martin, ce tocmai îl părăsea pe Roux, de care acesta nu era deloc mulțumit (*Scrisoarea lui Lionne*).

În acest moment, când Roux de Marcilly a organizat conspirația sa, a știut și a văzut pe toți miniștrii și Carol al II-lea i-a acordat - după Marcilly - două audiențe.

Carol nu i-a spus nimic lui Ludovic al XIV-lea. Într-adevăr, ministrul său, Slington, a afirmat foarte clar: „Când oamenii zboară prea sus, trebuie să le tai aripile."

Cine era în realitate Carol al II-lea?

Anglia, ca întotdeauna, se temea de hegemonia franceză în Europa.

Roux îi promisese Guyana, Provence, Dauphine, Lauguedocul, Bretania și Normandia.

Era adevărat că mergea prea departe, dar ambițiile regilor sunt mai întotdeauna nemăsurate; de altfel, un succes, chiar parțial, al

conspirației ar fi ruinat prestigiul Regelui Soare și ar fi valorificat puterea Angliei. Suntem convinși că regele Angliei este cel care a dezvăluit lui James secretul nașterii sale.

Am citit cu atenție pe istoricii lui Carol al II-lea și iată cuvintele care revin cel mai des în lucrările lor:

„Înșelător, mincinos, perfid, egoist, crud, dezonorat, trădător, sperjur, rege rău, șiret, ingrat, fals, duplicitar, ipocrit, înșelător."

Chiar sincerul Barnes, care a fost un episcop, nu a ezitat să scrie că regele era „cel mai mare viclean din întreg regatul" și binevoitoarea Miss Carey îl credea capabil de cele mai rele trădări.

Or, acest rege al minciunii, al șireteniei și relei credințe, a jucat un rol în complotul lui Roux de Marcilly, al cărui sediu era la Londra, dar nu un rol pasiv, ci un rol activ. Cunoscând existența complotului, nu s-a mărginit la a nu-i spune nimic lui Ludovic al XIV-lea (ceea ce este un fapt istoric) ci l-a trimis la Marcilly pe personajul principal care îi lipsea din conjurație.

Întreprinderea lui Roux conținea tot ce putea să-l seducă pe Carol al II-lea. Mai întâi era o trădare, în plus, dacă ea reușea, hegemonia franceză în Europa se prăbușea, în timp ce Anglia urma să anexeze cele mai frumoase provincii franceze: Bretania, Normandia, Poitou, Guyana, Provence. Carol al II-lea ar fi domnit asupra celui mai puternic imperiu din lume și restul Franței ar fi trebuit să fie împărțit în mai multe republici. Aceasta era, cel puțin, intenția lui Roux.

Un șantaj în văzul lumii

Natural, acesta i-a făcut o primire grandioasă noului conjurat, dar, la ordinul lui Carol al II-lea, trebuia să păstreze secretul absolut până în ultimul moment, căci planurile invaziei Franței nu erau încă terminate și Ludovic al XIV-lea ar fi avut timp să-și pregătească apărarea. În același timp, revelația neprevăzută a unui frate mai mic al regelui ar fi izbucnit ca un fulger și întreprinderea lui Roux, care avea deja ca scop predarea nefericiților protestanți, ar fi putut deveni, în același timp, o cruciadă pentru a reda veritabilului rege al Franței tronul care îi fusese furat.

Mai multe provincii erau pregătite pentru revoltă: Bretania, Normandia, Poitou, Guyana, Languedoc, Dauphine, Provence care urau tirania lui Ludovic al XIV-lea. Olandezii trebuiau să debarce în Normandia, în vreme ce elvețienii atacau Lyonul și spaniolii escaladau Pirineii.

În fine, dacă o mică armată, comandată de adevăratul rege, ar fi debarcat în Provence, ea ar fi fost primită triumfal de toată populația și trupele lui Ludovic ar fi mers cu ea la Paris, iar poporul din Paris s-ar fi aliat cu revoltații, pentru a ataca Lyonul.

Complotul a eșuat

Iată-l deci pe James intrat în complotul lui Roux. Unde locuia acesta? Nu știm nimic, dar cum acesta dispunea de mulți bani, fără îndoială, a închiriat un apartament și și-a angajat un valet. Pentru că James nu vorbea decât limba franceză, credem că l-a adus din Jersey, unde acesta se aflase în serviciul său. Acest valet își cunoștea foarte bine stăpânul. El îl auzise adeseori pe James, spirit himeric și mare fabulator, afirmându-și condiția de bastard, proclamându-și titlul de prinț Stuart, moștenitor al coroanei Angliei și dispunând de mai multe milioane. Mai știa, de asemenea, că James făcea parte dintr-un misterios complot și că se întâlnea foarte des cu miniștrii și cu regele însuși...

Într-o seară din luna mai 1669, conjurații au aflat o veste groaznică: Roux a fost arestat în Elveția de Turene și se afla depus la Bastilia. Torturat, a mărturisit totul și la 2 iunie dl de Lionne a cerut să-i fie predat valetul Martin.

Arestarea discretă a geamănului

Se știe că arestarea sa a fost întârziată din cauza primului valet Martin. Pe la începutul lunii iulie, între 7 și 12, James a fost arestat discret. În acest timp, valetul său, care s-a neliniștit de dispariția sa subită, s-a dus la unul din conjurați și i-a spus: „Stăpânul tău a fost arestat de poliție și expediat în Franța. Gândesc că nu va mai reveni niciodată și tu vei face bine să nu mai rămâi la Londra."

Valetul a luat banii, hârtiile și hainele lui James și a plecat la Neapole unde, prin comportarea sa, a lăsat impresia unui proaspăt îmbogățit.

Niciodată adevăratul James, ambițios și revendicativ, nu ar fi luat de soție pe fiica unui mic cârciumar; niciodată adevăratul James nu ar fi revenit în Italia să cheltuiască fără măsură, pe față și sub același nume, averea ce fusese furată iezuiților la Roma.

12 Coincidențe

Iată acum o listă conținând 12 stranii coincidențe care elucidează, pe deplin credem, „personajul" James:

1. Ce vârstă avea el?

El a spus părintelui Oliva, în aprilie 1668, că avea 24 de ani. În mod cert a mințit și s-a făcut mai tânăr cu 6 ani, căci nu putea să-și mărturisească cei 30 de ani, autodeclarându-se fiul natural al lui Carol al II-lea. Într-adevăr, regele era născut în 1630. În 1668, el avea deci 28 de ani, adică 8 mai mult decât James. James era deci forțat să mintă. Suntem convinși că, în 1668, avea aproape 30 ani, ca și Ludovic al XIV-lea.

2. Fața îi era recunoscută în Franța, întrucât semăna, în mod frapant, cu Ludovic al XIV-lea și pentru că Danger a fost mascat, dar nici James și nici oamenii din Jersey nu l-au văzut pe Ludovic al XIV-lea, al cărui chip nu figura pe efigia monedelor; ele purtau, fără îndoială, efigia lui Carol al II-lea. Or, Carol semăna într-un mod surprinzător cu Ludovic al XIV-lea, vărul său primar.

Pe portretele care s-au păstrat, se poate constata că cei doi regi aveau același nas mare, aceeași bărbie marcată, în mijloc, cu o gropiță destul de profundă, aceeași gură, aceeași privire.

Pentru aceasta oamenii din Jersey ca și James însuși, au crezut că era un bastard al lui Carol al II-lea, care avea deja mai mulți fii.

3. James nu vorbea decât limba franceză, fără accent străin, ca toți locuitorii din Jersey.

4. A fost crescut într-o familie care nu purta numele său.

5. James, ca și Danger, nu se bucura de o sănătate prea bună. În scrisorile false ale lui Carol al II-lea, regele a spus de două ori fiului său că conformația sa fizică este slabă și delicată și că nu ar putea suporta regimul iezuiților.

6. Foarte instruit, corespunde lui James, căci el și-a făcut noviciatul la o vreme când mulți oameni de rang înalt abia știau să citească.

7. Foarte pios și probabil cu spirit ecleziastic, James era un iezuit, iar din prima zi a încarcerării sale la Pignerol, Danger a solicitat o carte de rugăciuni.

8. La acea vreme, un bărbat care mersese de la Jersey la Hamburg, apoi la Roma, traversând întreaga Franță, era un mare călător.

9. Ambițios și conspirator. Era evident cazul lui James.

10. La sfârșitul lui ianuarie 1669, James se afla la Londra și l-a văzut cel puțin o dată pe Carol al II-lea (scrisoarea lui Carol al II-lea către sora sa). Considerăm că a rămas acolo până în iulie 1669.

11. Valetul Martin a fost predat la Calois, pe la începutul lui iulie 1669. James și Danger au dispărut la acea dată, pentru totdeauna.

12. La opt zile după încarcerarea lui Dangel la Pignerol, s-a anunțat moartea lui James la Neapole, cu scopul de a justifica dispariția sa.

Ni se pare că aceste 12 coincidențe oferă o dovadă incontestabilă a demonstrației noastre. Danger era James și James era fratele geamăn al regelui.

Unde se găsește mormântul?

Referitor la mormântul captivului, au circulat diverse zvonuri, potrivit cărora s-ar fi pus în sicriu droguri pentru a-l desfigura. Nu dăm crezare acestor ipoteze.

Regele era credincios în felul său: Saint-Simon ne spune că religia are frică de diavol.

Se poate spune că cel care crede în diavol crede și în Dumnezeu. Pe de altă parte, el credea în „sângele albastru", îi respecta pe prinți, chiar pe bastarzi.

Pentru aceasta, suntem tentați să credem în zvonurile făcute cunoscute de Lenôtre, Lalay și alți cronicari.

Ele afirmă că atunci când mormântul „Măștii de Fier" a fost deschis, nu s-a găsit nici un sicriu, iar alții afirmă că în sicriu s-a găsit un bolovan.

Ludovic al XIV-lea a respectat tot timpul viața fratelui său, și fără îndoială și moartea sa. Întrucât nu i-a impus regimul ordinar al închisorilor, nu a vrut ca el să fie înmormântat într-un cimitir de deținuți și oameni obișnuiți.

S-au construit pentru el patru seifuri. A fost normal să fie înmormântat sub un nume fals într-o mânăstire, sau în capela unui castel al regelui.

Procesul țareviciului Alexei

Istoria cunoaște multe comploturi și asasinate săvârșite pentru cucerirea puterii. Gândurile ne duc la istoria Romei și a Atenei. Dar puține sunt cazurile când un moștenitor de tron, pentru care încoronarea și domnia erau numai chestiune de timp, a fost condamnat la moarte în urma unui proces intentat, chiar la cererea și cu participarea tatălui (vezi istoria Spaniei). Acest episod profund dramatic, atât din punct de vedere personal, cât și istoric, a fost, după cum vom vedea, ultima verigă dintr-un lung lanț de evenimente, al cărui început trebuie căutat în copilăria țareviciului Alexei.

Alexei, fiul lui Petru I, s-a născut la 18 februarie 1690. Se poate presupune că mama lui, țarina Evdokia Fiodorovna Lopuhina, care nu împărtășea concepțiile politice ale lui Petru I, vădind animozitate față de reformele sale, a sădit și în fiul ei antipatie pentru activitatea tatălui. Până la vârsta de 9 ani, Alexei a crescut pe lângă mamă. Petru nu-și iubea soția, cu care se căsătorise fără voie, la insistențele mamei, N. K. Narîșkina. Cum Evdokia n-a fost de acord să divorțeze, Petru a ordonat să fie călugărită cu forța și, în septembrie 1698, a surghiunit-o la mânăstirea Suzdal. Împrejurarea a avut apoi repercusiuni asupra relațiilor dintre tată și fiu.

Țareviciul a început să învețe carte la vârsta de șase ani. Cum țarul voia ca fiul său să capete o instrucție temeinică, a hotărât să-l trimită la studii în străinătate, mai ales că n-avea o părere prea bună despre Nikifor Viazemski, perceptorul țareviciului. Dar războiul cu Suedia l-a împiedicat să-și materializeze intenția.

În 1703, Petru a plecat într-o campanie, în care l-a luat și pe Alexei, ca simplu soldat într-o unitate de artilerie. Un an mai târziu, țareviciul, care între timp împlinise 14 ani, a făcut parte din trupele care au luat cu asalt Narva. Acolo a primit pentru prima oară și un sever avertisment din partea tatălui, pe care ar fi trebuit să-l țină minte toată viața: „S-ar putea ca azi-mâine să mor...", i-a spus

ţarul: „...Să ştii, însă, că n-ai să ai parte de mari bucurii în viaţă, dacă nu-mi vei urma exemplul. Trebuie să îndrăgeşti ceea ce se face întru binele şi cinstirea patriei, să-ţi iubeşti sfetnicii şi slugile credincioase, fie ele străine, sau de un neam cu tine şi să munceşti fără să te cruţi pentru propăşirea ţării. Dacă sfaturile mele se vor risipi în bătaia vântului şi tu nu vei voi să faci ceea ce îţi spun, n-am să te recunosc drept fiu." Nu se ştie ce anume l-a îndemnat pe ţar să facă aceste remarci. Poate că observase o atitudine reticentă a fiului faţă de reformele sale.

În 1708, aşteptându-se la un atac din partea Suediei, ţarul i-a încredinţat lui Alexei mobilizarea recruţilor şi constituirea de fortificaţii în jurul Moscovei. Ţareviciul şi-a îndeplinit misiunea, dar fără tragere de inimă, socotind războiul cu Suedia inutil. Această atitudine l-a înfuriat pe ţar, determinându-l să-i trimită o scrisoare aspră fiului: „În loc să te ocupi de treburi, te ţii de fleacuri". Scrisoarea l-a speriat pe Alexei, dar la intervenţia promptă a ţarinei Ekaterina, la care el făcuse imediat apel, conflictul n-a luat proporţii.

La 10 noiembrie 1716, contele de Schoenbrun, vicecancelar al Austriei, lucra în cabinetul său din Viena până noaptea târziu. Ziua de lucru fusese foarte încărcată. După audienţa la împărat, se întreţinuse cu contele Starhenberg, privitor la ultimele veşti primite din Croaţia şi de la Timişoara, unde armata prinţului Eugen de Savoia, învingătorul de la Peternard, îşi stabilise cantonamentul pe timp de iarnă. După aceea îl primise pe ambasadorul Veneţiei, care solicitase ajutoare pentru trupele dalmaţiene ce luptau împotriva paşei din Bosnia.

Cu prilejul dineului ce a avut loc la contele von Zinzendorf, s-a întâlnit cu ambasadorul Angliei, care i-a vorbit de recenta ocupare a ducatului de Mecklenburg de către trupele ruseşti, afacere care îl preocupa foarte mult pe regele George. Manevrele diplomatice şi militare ale ţarului Petru nu lăsau de altfel indiferentă Curtea de la Viena. Polonia vecină era ocupată de forţele moscovite şi prinţul Grigori Dolgoruki juca rolul de arbitru între regele August şi conferedaţi.

Ţarul tocmai părăsea Copenhaga. Relaţiile cu aliatul său danez şi cu regele Angliei erau încordate de aproape o lună, sau două. Proiectul unei expediţii comune împotriva coastelor suedeze eşuase. Suveranul rus se ducea în Olanda unde trebuia să se întâlnească cu regele Prusiei. Intrigi complicate se înnodau la Haga, unde von Goertz, ministrul lui Carol al XII-lea, negocia cu prinţul Kurakin,

abatele du Bois şi Heinsins. Diplomaţia franceză se străduia la Berlin să detaşeze Prusia, de Rusia. Scopul evident era de a pune pe picioare un nou sistem de alianţe, care i-ar permite să restabilească situaţia compromisă de zdrobirea Suediei şi eşecurile militare ale Turciei, angajată în războiul împotriva Imperiului.

Toate acestea îl interesau în cel mai înalt grad pe şeful guvernului imperial, îngrijorat să-şi salveze recentele sale achiziţii europene şi influenţa în ţările germanice.

Contele de Schoenbrun citi cu atenţie rapoartele ambasadorilor de la Londra, Haga şi Sankt-Petersburg, semnă depeşele urgente, le sigilă cu sigiliul său personal şi le înmână secretarului.

Pe la orele 10 seara, îşi luă rămas bun de la colaboratorii săi, se retrase în apartamentul particular şi se pregătea de culcare. Valetul de cameră era pe punctul de a-l ajuta să se dezbrace, când cineva ciocăni la uşă. Ofiţerul însărcinat să ducă documentele semnate la poştă a venit să-l anunţe că a descoperit în josul scării un necunoscut care făcea gălăgie, cerând, într-o limbă germană amestecată cu franceza, să i se permită intrarea la vicecancelar. Cum servitorii obiectaseră că ora era înaintată, el a vrut să forţeze intrarea, declarând că are ordin să-i vorbească contelui în acea seară.

Contele de Schoenbrun a trimis vorbă să i se comunice necunoscutului să revină a doua zi dimineaţă, la orele 7. Necunoscutul a insistat, ameninţând că, în caz de refuz, se va duce la Palatul împăratului, întrucât era însărcinat cu o misiune pe care trebuia în acea seară s-o aducă la cunoştinţă Majestăţii Sale.

Admis în cele din urmă la vicecancelar, care se afla în halat, i-a spus: „Stăpânul meu, ţareviciul, se află aici şi vrea să vă vorbească imediat".

Vicecancelarul dădu să se îmbrace mai înainte de a-l întâmpina pe prinţ, dar mesagerul îi spuse că ţareviciul se afla la intrare şi că nu aştepta decât permisiunea de a se prezenta personal, fără nici o întârziere.

Vicecancelarul trimise pe unul dintre ofiţerii săi aghiotanţi să-l roage pe prinţ să urce, grăbindu-se, în acest timp, să se îmbrace. Nu-şi terminase încă toaleta, că văzu intrând, însoţit de ofiţerul de serviciu şi câţiva valeţi, un tânăr înalt, slab, cu faţa lungă şi palidă, cu ochii rătăciţi.

S-a îndreptat repede către conte, cerându-i să-i vorbească între patru ochi. Îndată ce ofiţerii şi servitorii au fost îndepărtaţi, spuse, pradă unei mari agitaţii: „Am venit aici ca să cer împăratului,

cumnatul meu, să mă protejeze şi să-mi salveze viaţa. Vor să mă omoare, vor să-mi ia tronul mie şi copiilor mei."

Pronunţând aceste cuvinte, scria mai târziu în raportul său contele von Schoenbrun, ţareviciul privea împrejur cu frică şi mergea încoace şi încolo prin cameră, cu paşi mari. Vicecancelarul s-a asigurat prinvindu-l atent că, într-adevăr, avea de a face cu prinţul moştenitor al Rusiei. Gândindu-se în acelaşi timp că nimeni nu ar fi îndrăznit să se dea drept prinţul Rusiei, după toate descrierile, avea, într-adevăr, de-a face cu ţareviciul. S-a forţat din răsputeri să-l liniştească şi să-l consoleze, spunându-i că aici se află la adăpost de orice primejdie, după care l-a întrebat, în definitiv, ce dorea. Ţareviciul i-a răspuns: „Trebuie ca împăratul să-mi salveze viaţa, să-mi asigur drepturile mele şi ale copiilor mei la tron. Tatăl meu doreşte să-mi ia viaţa şi să mă priveze de coroana care îmi va reveni într-o zi. Nu mă simt cu nimic vinovat faţă de el. Recunosc că am un caracter slab, dar acesta e fructul educaţiei pe care mi-a dat-o Mencikov. Mi-a fost distrusă sănătatea în mod intenţionat, fiind împins să beau. Tatăl meu mi-a spus că nu sunt bun nici să lupt, nici să dirijez afacerile; cu toate acestea, am suficiente calităţi pentru a domni. Dumnezeu este acela care creează imperiile şi-i desemnează pe moştenitorii tronului. Vor să mă ridice din aşternut şi să mă închidă într-o biserică, ca să-mi pierd drepturile şi viaţa. Eu nu vreau să intru la mânăstire. Trebuie ca împăratul să mă salveze."

Vorbind astfel, ţareviciul îşi ieşise din fire şi se lăsă să cadă pe un scaun, spunând: „Conduceţi-mă la împărat!". După care, ceru să i se aducă un pahar cu bere, şi cum nu se găsea, i-a fost adus, în schimb, vin.

Cancelarul căută să-l calmeze, adăugând că în acea zi era greu să intre la împărat, dat fiind şi ora avansată.

Când ţareviciul s-a mai calmat, contele Schoenbrun i-a cerut o serie de detalii pentru a cunoaşte problema mai bine. Ţareviciul şi-a povestit viaţa şi-a încheiat, cerând din nou să-l vadă pe împărat:

„El nu îmi va abandona pe sărmanii mei copii şi nu mă va preda tatălui meu, strigă el. Tatăl meu, crud şi sângeros, în cel mai înalt grad, s-a înconjurat de oameni răi. El se crede aidoma lui Dumnezeu că are drept de viaţă şi de moarte asupra oamenilor; mult sânge nevinovat a curs datorită ordinelor sale, sau a ucis cu propria-i mână; este incredibil de mânios şi vindicativ, nu are milă de nimeni şi dacă împăratul mă predă lui, este ca şi cum mi-ar lua

viaţa. Chiar dacă tata mă va ierta, în schimb, bunica şi Mencikov nu vor fi liniştiţi mai înainte de a mă ucide, fie cu băutură, sau otravă."

Vicepreşedintele încercă să insinueze că, luând în considerare situaţia, înaltele demnităţi ale tatălui şi fiului, şi strictul statul de incognito al prinţului, ar fi mai bine să nu vorbească nimănui, decât personal împăratului, că în ceea ce-l priveşte va păstra un secret absolut şi că va solicita Curţii din Viena să-i acorde protecţie şi, poate, în cele din urmă, se va găsi o soluţie de reconciliere cu tatăl său. Ţareviciul refuză cu energie orice posibilitate de reconciliere, cerând, cu lacrimi în ochi, să fie primit imediat de împărat şi să i se acorde protecţia pe care o solicită. În final, acceptă să rămână necunoscut şi să aştepte răspunsul împăratului.

Astfel, Curtea de la Viena a fost prima din Europa, care a luat cunoştinţă de drama familială ce ameninţa să cutremure din interior marea putere, a cărei greutate se făcea deja simţită în politica europeană. Dar, este necesar să aruncăm o privire înapoi...

Conflictul tragic între ţarul Petru şi fiul său concretiza, într-un anume fel, forţele ce se înfruntau în epoca respectivă în istoria rusă: pe de o parte, Moscova somnolentă şi inertă, superstiţioasă, mai curând decât mistică, legată de tradiţiile sale, dar incapabilă să lupte, de cealaltă parte, tânăra Rusie imperială, încovoiată de voinţa despotică a unui autocrat revoluţionar, care-şi civiliza ţara prin intermediul unor mijloace barbare.

Ţareviciul Alexei, slab şi apatic, nu prezenta nici o primejdie pentru Petru. Chiar dacă ar fi vrut, el nu ar fi putut deturna cursul evenimentelor istorice. El greşea, fiind victimă a propriei laşităţi şi a urii pe care tatăl o nutrea faţă de tot ce îi amintea de vechea societate moscovită. O fatalitate apăsa asupra nefericitului prinţ încă de la naşterea sa. Nenorocirea îşi avea originea în faptul că era fiul Evdokiei Lopukhina.

Petru cel Mare nu a iubit-o pe prima sa soţie. El se căsătorise la vârsta de 17 ani (17 ianuarie 1689) cu fiica lui Stolnik Lopukhin, pentru a da ascultare dorinţei mamei sale.

Ţarina Nathalia spera că viaţa de familie îl va întoarce pe năvalnicul său fiu de la jocurile războinice şi primejdioasa sa pasiune pentru navigaţie.

Evdokia Lopukhina fusese crescută, ca toate fetele de boieri, pentru o viaţă semiclaustrată, de harem. Era frumoasă şi durdulie. Dulce, pioasă şi ştearsă, constituia tipul ideal al ţarinelor secolului al XVII-lea, despre care un diplomat rus al vremii scria că nu sunt

prezentate ambasadorilor străini, de teamă ca ele să nu facă de rușine pe țar.

Nu era genul de soție care-i trebuia lui Petru. Primăvara, el pleca la lacul Pereiaslavl pentru a munci, conform obiceiului său, ca simplu dulgher, la construcția navelor, sub conducerea tehnicienilor olandezi.

În anul următor, luă parte la marile manevre. Apoi urmară alte exerciții militare și navale; noi călătorii la Pereiaslavl și Arhangelsk, botezul mării, războiul împotriva turcilor.

În zadar țarina Evdokia îi scria scrisori tandre și mișcătoare lui „Petrușca cel iubit", numindu-l „bucuria mea" și „lumina vieții mele". Petru le acorda puțină atenție. Când se întorcea la Moscova, hoinărea prin cartierul german, unde viața se scurgea liberă și veselă, altfel decât la Kremlin și unde femeile trăiau în societatea bărbaților, și se purtau veșminte de corp și scurte și unde se puteau asculta relatări pasionante privind viața unor țări îndepărtate.

A fost mulțumit de nașterea fiului său Alexei (18 februarie 1690) și a lansat, cu acest prilej, un mare foc de artificii. Optsprezece luni mai târziu, țarina a adus pe lume un al doilea fiu, care a murit la scurt timp.

În acea vreme, în jurul anului 1692, Petru se îndrăgosti de o frumoasă germană, Anna Mons, amanta prietenului său, François Lefort. Acesta nu făcu caz și-i cedă femeia țarului. Legătura dintre cei doi va dura 11 ani.

Țarina, teribil de îngrijorată, a mai trăit până în 1698, în apartamentele sale secrete, înconjurată de servitoare, ocupându-se cu creșterea copilului și broderia, având ca singură distracție povestirile călugărițelor și ale pelerinilor. În această ambianță, își petrecea copilăria țareviciul Alexei. Petru nu avea timp să se ocupe de educația fiului său. Când acesta a împlinit 6 ani, i-a dat ca perceptor pe Nikifor Viasemski, care excela în arta de a descrie lucrurile cât mai pompos. Un an mai târziu, în martie 1697, tânărul țar se decise, spre marele scandal al curtenilor și al clerului, să plece în străinătate, declarând că are nevoie să se instruiască.

De la Amsterdam, îi trimise soției sale ordinul să se interneze într-o mânăstire. Țarina refuză să-i dea ascultare. Pe când se afla la Viena, în luna iulie, află că izbucnise o revoltă a streliților, la Moscova. Petru se întoarse pe neașteptate în Rusia. Ajuns în capitala țării la 25 august 1698, nu s-a dus la Kremlin, unde îl aștepta soția sa, ci s-a dus direct în cartierul german, și și-a petrecut noaptea la Anna Mons. A doua zi de dimineață, i-a primit pe curteni în

audiență solemnă la Preobrajenskoie, unde tânărul țar se înarmă cu o pereche de foarfece și le tăie bărbile, inaugurând astfel europenizarea Rusiei. Șase zile după aceea, merse să-și vadă țarina. Avu cu ea o întrevedere timp de 4 ore, după care aceasta a fost transportată, pe 23 septembrie 1698, la Suzdal, la mânăstirea Pokrovski, unde fu constrânsă să se călugărească, luând numele de sora Elena. Avea 26 de ani. Țareviciul Alexei, în vârstă de 8 ani, a fost încredințat mătușii sale Natalia, sora favorită a lui Petru.

După zilele sângeroase din octombrie, când peste o mie de streliți au fost spânzurați sau decapitați în Piața Roșie din Moscova, țarul a abordat sarcina gigantică pe care și-o propusese: transformarea Rusiei într-o mare putere europeană.

Epoca marilor bulversări începea...

Frecvent absent de la Moscova, Petru își vedea foarte rar fiul. Când prințul moștenitor a împlinit 13 ani, l-a obligat să participe la campania împotriva suedezilor, în calitate de artilerist. În același an, îl însărcină cu instrucția fiului său pe un german erudit, baronul Huyssen. Cu această ocazie, îi expuse tânărului prinț concepția sa în privința datoriilor unui moștenitor al coroanei: „Dacă tu nu vei face ceea ce îți cer, nu te voi recunoaște ca fiul meu."

Țareviciul sărută mâna tatălui său și jură că îi va urma întotdeauna exemplul. În realitate, nu avea nici cea mai mică dorință de a face astfel.

Atmosfera în palatul țarinei Evdokia exercitase asupra tânărului Alexei o influență profundă. El nu-și iubea tatăl. Îl ura și detesta în mod instinctiv, atât pe el, cât și anturajul său, amanta sa nemțoaică, genul de viață pe care îl ducea, toată această frenezie pe care natura impetuoasă a lui Petru o răspândea în jurul său. Pe măsură ce creștea, aceste sentimente confuze luau o formă concretă. Anturajul său, de altfel, întreținea ura țareviciului împotriva tatălui său.

Țarul reformator avea numeroși dușmani în toate clasele societății. De la început, se izbi de inerția și surda ostilitate a curtenilor și a clerului. Pentru a-i combate pe „bărboși", el a recurs la oameni noi, recrutați dintre prietenii săi din copilărie și dintre străinii din cartierul german.

Reformele sale au luat un caracter cu atât mai violent, cu cât el le întreprindea sub presiunea militară. Principala operă a vieții sale a fost războiul împotriva Suediei, început în 1700 și care a durat 21 de ani. Pentru a-l bate pe Carol al XII-lea, a trebuit să-și creeze o armată regulată, o flotă, o industrie de război și să-și

reorganizeze finanțele și administrația, să pună bazele unei instrucții publice, să reînnoiască diplomația și să încheie noi alianțe. Autodidact genial, țarul dulgher a oferit soluții tuturor acestor probleme, grație unui temperament impetuos și unei voințe inflexibile. El a impus poporului sacrificii incredibile și a sfărâmat nemilos orice împotrivire. A înecat în sânge împotriviri și revolte, a dejucat numeroase comploturi, și a trimis cu miile oamenii la tortură, la tras pe roată, sau la ocnă.

Țareviciul Alexei trăia cea mai mare parte a timpului la Moscova, înconjurat de un mic cerc de prieteni, toți atașați tradițiilor vechii Rusii. Baronul Huyssen nu a rămas decât doi ani cu el; în 1705, țarul obține pentru favoritul său Mencikov titlul de prinț al Sfântului imperiu roman. Mencikov a primit sarcina să vegheze asupra educației țareviciului. Dar nu prea venea pe la Moscova. Când nu-l însoțea pe Petru la război, conducea, în calitate de guvernator general al Sankt Petersburgului, lucrările de construire ale noii capitale și administra provinciile cucerite de la suedezi.

Alexei îl detesta pe Mencikov, care îl trăsese de urechi și de păr când era copil. El mai știa că mama sa atribuia dizgrația sa, în cea mai mare parte, influenței exercitate asupra lui Petru, de celebrul parvenit.

Prietenii țareviciului îi întrețineau aceste sentimente ostile față de tatăl său. În toamna anului 1708, prințul moștenitor care împlinise 18 ani, a fost numit guvernator al Moscovei. Din acel moment, Alexei își drămuia timpul între studiile sale și obligațiile administrative. Trebuia să supravegheze lucrările de fortificații ale capitalei, să recruteze noi soldați, să pună impozite, să expedieze merinde pentru armată și să semneze ukaze.

Aceste ocupații îl oboseau și-l plictiseau pe tânărul bărbat. Alexei era de o constituție delicată, oferind un contrast izbitor cu tatăl său, un veritabil colos, care putea îndoi o farfurie de argint și o face sul, ca pe o foaie de hârtie.

În ianurie 1709, pe când își conducea regimentele pe terenul de operațiuni, țareviciul a răcit și a contactat o febră puternică. Maladia l-a slăbit în așa măsură, încât nu a mai putut lua parte la bătălia de la Poltava.

La Moscova, intimii țareviciului erau: Nikifor Viazemski, perceptorul său; protopopul Iakov Ignatiev, confesorul său; Evarlakov, majordomul său; Kolijtcev, fratele de lapte și cei patru frați Naricyhkin, episcopul Ilarion și mulți alți ecleziaști.

Personajul cel mai marcant din acest grup a fost protopopul

Iakov Ignatiev, confesorul lui Alexei. Era un preot energic și sănătos, partizan convins al supremației bisericii asupra statului.

El executa asupra fiului său spiritual o foarte mare influență. Într-o zi, l-a forțat pe țarevici să jure pe *Evanghelii* că el îl va considera întotdeauna ca pe judecătorul tuturor acțiunilor sale și că va asculta de el ca un înger, de Dumnezeu și apostolul, de Christos.

Tatăl lui Iakov era rudă și prieten din copilărie al lui Dosithea, episcop de Rostov, în dioceza în care se afla internată mama lui Alexei. Pentru acești doi prelați, Evdokia continua să fie soția legitimă a țarului, căci anularea căsătoriei nu fusese pronunțată de biserică. Ei serveau de intermediari între mamă și fiu și, în 1708, au intermediat chiar o întrevedere secretă a lor. Dosithea o vedea adeseori pe țarina mamă. El îi întreținea viziunile și îi prezicea moartea apropiată a lui Petru, venirea la tron a lui Alexei și sfârșitul surghiunului său.

Toți membrii cercului erau legați printr-o prietenie strânsă cu țareviciul. În absența țarului, prietenii duceau la Moscova o viață veselă și nepăsătoare. Țareviciului îi plăceau petrecerile intime, banchetele la care bucatele tradiționale rusești erau din abundență udate cu vodcă și vinuri fine de Rin și Tokai. Clerul moscovit știa să mănânce zdravăn și să bea pe rupte. Țareviciul urma cât putea exemplul convivilor săi, însă excesul de mâncare și băutură a avut consecințe dezastruoase pentru sănătatea sa. El a luat obiceiul să bea și se amețea repede.

Totodată, țareviciul nu-și petrecea tot timpul în petreceri. Se interesa de problemele religioase, citea cărți teologice, cărți privind istoria bisericii și viețile sfinților. Prietenii discutau adesea despre politica dusă de țar. Alexei împărtășea indignarea părinților Iakov, față de ereziile lui Petru, agresiunile sale asupra prerogativelor Sfintei Fecioare: secularizarea bunurilor clerului, reorganizarea mânăstirilor. Temându-se de spionii țarului, membrii familiei se foloseau, în scrisorile lor, de un limbaj convenit și chiar de un cifru, a cărei cheie a fost descoperită mai târziu în hârtiile unuia dintre prietenii țareviciului.

În 1709, Petru își trimisese fiul la Dresda, pentru a învăța geometria și construirea fortificațiilor. Această plecare neașteptată i-a consternat pe prietenii lui Alexei. O corespondență secretă s-a înfiripat între prinț și confesorul lui. Țareviciul îl ruga să fie prudent, mai ales în relațiile cu țarina mamă. Cum se temea să-i ceară tatălui său permisiunea de a avea un confesor, el l-a rugat pe părintele Iakov să-i trimită un preot ortodox, deghizat în servitor.

„Când va veni la mine clandestin, scria el, să-şi scoată toate însemnele religioase şi să-şi radă barba, mustăţile şi să-şi taie părul şi să-şi pună o perucă, după obiceiul nemţesc. Va trece drept unul dintre servitorii mei."

Ţareviciul petrecu doi ani la Dresda şi Carlsbad, unde urmă o cură de ape minerale. Nu realiză progrese pe planul studiilor, preferând geometriei fortificaţiilor, plăcerile vieţii libere şi dezordonate. Când mai târziu, tatăl său a vrut să-l întrebe ce a învăţat, şi-a tras un foc de revolver în plamă pentru a nu fi obligat să deseneze planurile fortificaţiilor.

Între timp, baronul Huyssen a negociat căsătoria sa cu prinţesa Charlotte de Wolfenbuttel, a cărei soră se căsătorise cu împăratul Carol al II-lea.

Ţarul ţinea foarte mult la această cununie. După sfârşitul nefericitei campanii din Moldova, unde puţin a lipsit să nu fie făcut prizonier de turci, a venit în Saxonia pentru a asista personal la nuntă. Ceremonia a avut loc la 14 octombrie 1711 la Torgan, într-un castel aparţinând reginei Poloniei.

Trei săptămâni după căsătorie, Petru l-a trimis pe ţarevici la Thorm, pentru a organiza înzestrarea armatei. Îl însărcină după aceea cu alte misiuni în Polonia şi în Pomerania, de care Alexei se achită cu bine.

Absenţa prelungită a prinţului moştenitor şi căsătoria sa cu o străină i-au neliniştit pe prietenii săi de la Moscova.

Prin căsătoria lui Alexei, Petru urmărea mai ales ţeluri politice, şi anum,e apropierea de principele elector de Hanovra (viitorul rege George al Angliei) şi de Curtea austriacă.

În 1713, în timp ce se afla în mijlocul partizanilor lui, ţareviciul făcea planuri de viitor: „Oamenii tatei vor sta în genunchi în faţa mea...". Cum de cuteza însă Alexei să facă declaraţii atât de îndrăzneţe, fără a se teme că ele ar putea ajunge la urechile ţarului? Explicaţia e că ţareviciul era sprijinit de cler şi de boierii bătrâni, nemulţumiţi de reformele lui Petru. El era simpatizat de prinţii Dolgoruki şi Golitîn, de prinţul feld-mareşal B. P. Sermentiev şi de diplomatul B. I. Kirakin. Un alt membru activ al cercului lui Alexei era A. V. Kikin. Cândva aghiotant favorit al ţarului, Kikin făcuse o carieră strălucită. Dar dorinţa de îmbogăţire rapidă şi abuzurile săvârşite în servicii au dus până la urmă la confiscarea bunurilor sale, iar el însuşi a fost degradat şi surghiunit. Cum Kikin era un om capabil, Petru îl iertase curând şi-l adusese din nou în preajmă-i. Dar Kikin nu uitase jignirea şi se alăturase adversarilor ţarului.

După examenul care n-a mai avut loc, aparent lucrurile se potoliră. Tatăl şi fiul n-aveau nici un fel de legătură unul cu altul, dar sprijinitorii cei mai clarvăzători ai ţareviciului îşi dădeau seama că situaţia nu poate rămâne multă vreme aşa.

La începutul lunii martie 1712, ţarul se căsători cu amanta sa Marta Skavonskaia, alias Carina Vasielevskaia, care o înlocuise încă din 1705 pe infidela Anna Mons. Fiica unui ţăran livorian, servantă a unui pastor din Marienburg, ea fusese evacuată cu toată populaţia civilă din acest oraş, de către ruşi, în 1702, şi generalul Şermetev a păstrat-o pentru distracţia ofiţerilor săi. Ea avea 17 ani, o faţă rotundă şi zâmbitoare, un nas cârn şi un ten strălucitor. Avusese şansa să-i placă lui Mencikov, care a ataşat-o pe lângă curtea preotesei Natalia. Cu acest prilej, Petru a remarcat-o pe solida livoriană care i-a devenit imediat însoţitoare devotată. La scurt timp, a trecut la religia ortodoxă, iar ţareviciul Alexei i-a fost naş.

Mariajul ţarului a indignat aristocraţia rusă. Dintre cei mai buni colaboratori ai lui Petru, foarte mulţi purtau nume ilustre. Ei suportau cu greu să fie trataţi pe acelaşi picior cu oameni de joasă condiţie socială, fie ruşi, sau străini, aflaţi în anturajul ţarului. Averea fabuloasă a lui Mencikov, băiat de prăvălie la o patiserie, devenit peste noapte „alteţă serenisimă", insolenţa cu care acesta jefuia statul, îi irita în special pe reprezentanţii marilor familii princiare.

Şi iată că fosta amantă a arogantului favorit a devenit ţarina Rusiei. Ce umilire pentru prinţul Dolgoruki, sau prinţul Golitîn, care se lăuda că ar avea cea mai veche origine, chiar mai veche decât Romanovii, pentru prinţul Kumakin, căsătorit cu sora ţarinei Evdokia; pentru feld-mareşalul Şeremetov, cavaler de Malta, care o cunoscuse pe Caterina pe când spăla rufele grenadierilor săi!

Dar, mai ales, ce primejdie pentru viitor! Atâta vreme cât Petru nu se recăsătorise, se mai putea spera că după moartea sa, Alexei se va debarasa de Mencikov şi acoliţii săi. Acum chiar situaţia prinţului moştenitor era în primejdie. Se cunoştea deja că tatăl său nu era câtuşi de puţin mulţumit de el. Ce s-ar fi întâmplat dacă Caterina aducea pe lume un fiu?

Înaltul cler nu era mai puţin neliniştit. Afară de câteva excepţii, era ostil reformelor lui Petru şi simpatiza cu ţareviciul, căruia îi cunoştea pioşenia şi devotamentul faţă de biserică. Cea de a doua căsătorie a ţarului era, în ochii săi, privită ca un adulter sau o bigamie.

Biserica nu înceta să denunţe deschis scandalul şi chiar cel mai

înalt demnitar al său, mitropolitul Ștefan Iavorski, „gardianul tronului Patriarhului", a exprimat neliniștea clerului ortodox cu prilejul unei rugăciuni, pronunțate la 17 martie 1712, ziua Sfântului Alexei.

„Nu fiți mirați, striga acest prelat, că Rusia noastră tumultuoasă se agită în prezent, pradă unei furtuni sângeroase. Nu vă miraţi că după astfel de tulburări nu am dobândit încă pacea pe care o chemăm din toată inima.

Acela care calcă legea lui Dumnezeu alungă pacea. Acolo unde există justiție, este și pace.

O, mare furioasă, om criminal! Pentru ce fărâmi, pentru ce distrugi malurile? Malul este legea lui Dumnezeu; malul este: tu să nu comiți adulter; malul este: tu să nu-ți părăsești femeia ta; malul este: să păzești posturile și, mai ales, pe cele mari.

Christos proclamă în *Evanghelie*: cel care nu ascultă de biserică va fi considerat păgân.

O, Sfinte Alexei, omul lui Dumnezeu, nu-l uita pe acela care îți poartă numele, apărător fervent al poruncilor lui Dumnezeu și discipolul tău ascultător. Tu i-ai abandonat casa și el rătăcește în case străine; tu te-ai îndepărtat de părinții tăi; el, de asemenea. Tu ai fost privat de sclavele tale, de servitori și prieteni; el, de asemenea.

Noi te rugăm, apără-l, e singura noastră speranță!"

Țarul, direct vizat, a apreciat că nu e practic să-l pedepsească pe mitropolit, care de altfel și-a cerut scuze. Dar a luat notă despre existența, în Rusia, a unui partid care vedea în Alexei „singura sa speranță".

Cât îl privește pe țarevici, acesta a fost îngrozit de șiretenia mitropolitului, dar i-a copiat cu atenție jurământul, în jurnalul pe care îl ținea zilnic.

În 1713, țareviciul și soția sa s-au instalat, în fine, la Sankt-Petersburg, într-o casă modestă, cu un etaj și mezanin, pe care au botezat-o pompos „Palatul conprințului".

Alexei, constrâns să ia de soție o luterană, o preferase pe Charlotte altor prințese și o considera drept o femeie bună. Ea nu era frumoasă, dar în ciuda slăbiciunii sale și a feței ciupite de vărsat, poseda farmece și distincție. La început, tinerii soți păreau că duc un menaj fericit. La Sankt-Petersburg, lucrurile se deteriorau. Prințesa trăia în Rusia cu greu, fiind înconjurată de o mică curte germană și se plângea constant de lipsa de confort și de bani. Părinților săi, le scria că soțul era mai tot timpul beat și o trata în mod grosolan.

Țareviciul și-a reluat obiceiurile de la Moscova. Petru a încercat din nou să-l atragă în afacerile statului, meseriei armelor, construcției de nave. Dar prințul n-a arătat nici cea mai mică înclinare spre vreunul din aceste domenii. Țarul și-a certat adesea fiul, chiar l-a și bătut și, în cele din urmă, văzând că toate eforturile sale nu ajută la nimic, a sfârșit prin a nu mai vorbi cu el, cu lunile.

La Sankt-Petersburg, avea adeseori ocazia să-i vadă pe colaboratorii tatălui său: miniștri, servitori și generali. Aproape toți îl urau pe Mencikov. Unii își manifestau deschis prietenia față de țarevici și chiar îl flatau. Astfel, prințul Dolkonski, care nu avea o părere prea bună despre inteligența lui Alexei, i-a spus acestuia într-o zi:

— Tatăl tău are minte, dar el nu se pricepe la oameni. Tu vei putea să-i cunoști pe oamenii inteligenți!

Prințul Boris Kurakin, unul dintre spiritele cele mai ascuțite ale acelei vremi, ambasador al Rusiei la Londra și Paris, l-a întrebat într-o zi:

— Cumnata ta se poartă frumos cu tine?

— Da, i-a răspuns țareviciul.

— Fii atent, observă celebrul diplomat. Ea e bună, atâta vreme cât nu are un fiu. Se va schimba când va avea unul!

La acea epocă, un nou personaj a apărut în anturajul țareviciului: Alexandru Kikin, fostă ordonanță a țarului. Kikin avea motive personale de a-l urî pe Petru. După ce își pierduse locul la Amiralitate, a servit mai întâi în casa prințesei Maria Alexeievna, sora țarului și prietena fostei țarine Evdokia. El a devenit după aceea trezorierul țareviciului. Era un om activ și intrigant. Și-a legat în mod deliberat cariera sa de destinul prințului moștenitor.

În 1714, starea sănătății lui Alexei s-a agravat – se vorbea de tuberculoză – și medicii l-au sfătuit să meargă la Carlsbad. Kikin îl sfătui cu insistență să-și prelungească, sub diverse pretexte, sejurul în străinătate și să meargă 2-3 ani la Curtea Franței și în Italia. Cine știe ce se putea întâmpla între timp! Îi scria că sănătatea țarului era foarte zdruncinată de oboseală și boli, și că poate nu era departe ziua când țareviciul va fi chemat să urce pe tron și că era preferabil să aștepte acest moment, la adăpostul intrigilor lui Mencikov și ale Caterinei. Dar Petru se ținea bine, iar țareviciul nu îndrăznea să-i solicite țarului permisiunea de a rămâne în străinătate și trebui să se reîntoarcă în țară după șase luni de absență.

Aversiunea și teama pe care i-o inspira tatăl său, nu încetau să-l tortureze pe prinț. Pe de altă parte, Kikin și prietenii săi îl

asigurau că poporul, sătul de războaie și corvezi înrobitoare – acelea pentru construcția noii capitale, în regiunea mlăștinoasă – aștepta cu nerăbdare urcarea sa pe tron. „Tu ești speranța Rusiei!", îi scria confesorul său.

În 1715, țareviciul făcu cunoștință cu un bătrân scrib din departamentul de artilerie, Larion Dakukin, care adeseori venea și stătea de vorbă, relatându-i despre persecuțiile și umilințele aplicate de autorități ereticilor și bunilor creștini, atașați vechilor obiceiuri ale sfintei Rusii. Dakukin, dat afară din cauza unei vagi greșeli administrative, se considera el însuși drept o victimă a nedreptății. În ochii țareviciului, el reprezenta masa anonimă a partizanilor săi.

Dar Alexei și prietenii săi nu mergeau prea departe cu aceste conversații sterile între patru pereți. Teama de țar era la ei mai puternică decât ura. Opoziția lor clandestină nu a luat niciodată forma unui complot. Prințul nu avea mâna sigură a unui șef. În același timp, nu era sărac cu duhul, așa cum a fost considerat de unii autori. Dacă nu-i plăceau matematica, meseria militară și navigația, trei lucruri pe care tatăl său le considera ca indispensabile pentru un suveran, el nu era un ignorant și nici nu era ostil pătrunderii în Rusia a științelor și obiceiurilor occidentale. Vorbea curent germana și franceza. Îi plăcea să citească. Carnetul său de cheltuieli arăta că în timpul călătoriilor sale în străinătate, cumpărase multe cărți și nu numai tratate de teologie, sau operele sfinților părinți ai bisericii, dar și lucrări de istorie și literatură, hărți geografice și gravuri. Nu omitea niciodată să viziteze bibliotecile, muzeele și curiozitățile orașelor pe care le parcurgea.

În timpul ședерii la Carlsbad, a citit *Analele ecleziastice* ale lui Baronius și și-a notat într-un caiet evenimentele și datele care îl impresionaseră pentru un motiv sau altul. Acest caiet, păstrat în arhivele ruse, figura printre piesele de probă în procesul țareviciului. Unele din notele sale arătau că el căuta în istoria Europei argumente ce pledau împotriva politicii duse de tatăl său: „Împăratul Valentinian a fost ucis din cauză că a atacat legile bisericii și ar fi comis adulterul... Maximilian a fost ucis pentru că și-a abandonat soția... În Franța se purtau veșminte lungi și Carol cel Mare a interzis veșmintele scurte... Silperiu, rege al Franței, a fost ucis pentru că confiscase bunurile Clerului..."

Dar majoritatea notelor – erau aproape 250 – arătau simplu că țareviciul se interesa de istorie, de legislație, de religie și de moravurile altor țări. Desigur, observațiile sale dovedeau că nu-i lipseau nici bunul simț, și nici umorul. Dar avea oroare de orice

efort intelectual și fizic și, mai ales, îi lipsea curajul și voința necesare pentru a se instala în fruntea unui partid, sau conspirație. Tot ceea ce putea el era să opună lui Petru o rezistență pasivă și resemnată, sau să fugă.

Mereu în gardă, chiar cu prietenii săi intimi, se trăda lesne, mai ales după ce bea. Bătrânul său valet a relatat mai târziu episodul următor:

„Țareviciul era invitat la niște prieteni. S-a întors acasă beat și seara s-a dus la prințesă, după care a revenit în camera sa și m-a chemat, spunându-mi:

— Golovkin mi-a impus această drăcoaică de femeie. Ea e totdeauna supărată și nu vrea să îmi vorbească. Golovkin mi-o va plăti. Fiul său Alexandru și Trubetskoi vor avea capul tăiat. Ei i-au scris tatălui meu pentru a mă căsători cu ea.

I-am răspuns:

— Domnule, sunteți înfuriat și strigați. Dacă vă aude cineva și le va spune, ei se vor supăra și nu vor mai vrea să vă vadă. Și nici alții.

El mi-a răspuns:

— Scuip pe ei. Continuă ca poporul să fie cu mine. Când tatăl meu nu va mai fi, voi spune un cuvânt la urechea episcopilor, iar episcopii vor vorbi popilor și popii cetățenilor enoriași: atunci, cu voie, sau fără voie, mi se va da coroana."

În iarna lui 1714–1715 și în vara următoare, prințul moștenitor a trăit într-o neliniște perpetuă. „Mă joc cu nefericirea, i-a spus el lui Kikin, mă forțez să mă obișnuiesc cu aceasta." Dar țarul, bucuros de victoria navală de la Hongo-Udd și ocupat cu negocierile diplomatice cu Prusia, Anglia și Danemarca, părea să fi uitat de fiul său. Catastrofa nu a izbucnit decât în toamnă.

La începutul anului 1715, prințesa Charlotte a rămas gravidă pentru a doua oară. Aproximativ în aceeași perioadă, țareviciul și-a luat ca amantă oficială o tânără țărancă, Eufrosina Fedorova, servitoare la perceptorul său Viazenski. Era o fată solidă și roșcovană, cu buze subțiri, deloc inteligentă, abia știind să scrie și să citească. La scurt timp, țareviciul nu s-a mai putut dezlipi de ea.

La 12 octombrie, prințesa a născut un băiat. Zece zile mai târziu, ea a murit datorită febrei puerperale, în ciuda îngrijirii medicilor, pe care țarul însuși îi trimisese.

Țareviciul a părut foarte afectat de această nenorocire. În timpul agoniei soției sale, și-a pierdut de două ori cunoștința. Nașterea

unui fiu, departe de a-l consola, constituia o nouă sursă de teamă: succesiunea la coroană era asigurată și nimic de acuma nu-l mai putea împiedica pe tatăl său de a-l dezmoșteni. Decizia țarului nu întârzie.

La 27 octombrie, în ziua funeraliilor, un curier îi înmânâ prințului moștenitor următoarea scrisoare din partea lui Petru:

„Către fiul meu,

Nu sunt decât un om și în consecință o ființă efemeră, cui vrei să las succesiunea la ceea ce am semănat și în parte deja am recoltat, cu ajutorul celui Foarte Înalt? E la fel cu acela care, asemănător servului leneș din *Evanghelie*, și-a îngropat în pământ talantul care i-a fost dat? Trebuie să-ți mai atrag atenția asupra răutății caracterului tău? De câte ori nu ți-am atras atenția și chiar te-am bătut! De ani de zile nu mai vorbesc cu tine, dar fără nici un rezultat, nimic nu a reușit să te schimbe, totul a fost în van, totul a rămas fără efect, tu nu aspiri să rămâi acasă și să te amuzi, fără să te gândești că din partea ta totul merge rău.

Și mai mult încă, ca un nesimțit ce ești, tu te bucuri ca de o fericire de o nefericire, neștiind care pot fi urmările - nu numai pentru tine, ci și pentru stat. Sfântul Petru are dreptate când spune: «Cum acționează biserica față de cel care nu se îngrijește de propria casă?».

Privind toate acestea cu amărăciune și văzând că, în nici un fel, nu te pot aduce pe calea cea bună, am crezut necesar să-ți scriu și să-ți dau un ultim avertisment și să mai aștept câtva timp în speranța sinceră că te vei corija. Dacă nu, să știi că te voi lipsi complet de dreptul de succesiune, respingându-te ca pe un membru cangrenat. Și iau martor pe Dumnezeu că așa voi proceda și că nu voi face economie pentru binele patriei și poporului meu. Mai bine un străin, decât un fiu nedemn."

Această scrisoare era antedatată, ca și cum ea fusese scrisă la 11 octombrie, cu o zi înaintea nașterii fiului lui Alexei. A doua zi după înmânarea ei țareviciului, un manifest anunța poporul că țarina adusese pe lume un băiat.

Erau motive plauzibile să se creadă că, în realitate, Caterina născuse în ajun, în ziua funeraliilor, dar țarul, voind să se creadă că nu este nici o legătură între avertismetul său, dat țareviciului Alexei, și nașterea celor doi prinți, a dispus să fie întârziată cu o zi divulgarea fericitei vești.

Când a primit mesajul tatălui său, țareviciul, pradă unei furii groaznice, și-a consultat prietenii, Alexandru Kikin și Viazenski,

care l-au sfătuit să renunțe la tron. El a mers după aceea să-l vadă pe prințul Vasili Dolgoruski și l-a rugat să intervină pe lângă țar pentru a-i da voie să se retragă la moșia sa.

Prințul i-a promis că-i va vorbi țarului și a adăugat: „Semnează scrisoarea ce ți se va cere. Vom vedea după aceea. Este ca și cum ai semna un contract nul".

Trei zile mai târziu țareviciul a trimis scrisoarea următoare tatălui său:

„Monsenior și tată!

La 27 octombrie 1715, după înmormântarea soției mele, am citit scrisoarea pe care am primit-o de la tine și nu am putut să-ți răspund altceva decât că, în cazul în care mă vei lipsi de succesiunea la coroana Rusiei, din cauza incapacității mele, eu mă voi supune voinței tale. Și apoi, eu te rog foarte umil: mă simt prea slab pentru această sarcină, fiind investit cu o memorie slabă (fără de care nu ești bun de nimic) și cu o forță fizică și intelectuală minore (datorită diferitelor maladii), în așa fel că nu am nici o aptitudine pentru guvernarea unei națiuni așa de numeroase, care necesită un bărbat mai puțin putrezit de cum sunt eu. Din aceste motive, renunț la succesiunea Rusiei după Dumneavoastră (Dumnezeu să vă dea o viață lungă și o sănătate bună) și nu o voi pretinde pe viitor. Îl iau pe Dumnezeu ca martor și îți scriu cu propria-mi mână pentru ca această scrisoare să-ți servească drept document. Încredințez copiii mei bunăvoinței voastre și vă rog să continuați a avea grijă de întreținerea mea până la sfârșitul vieții mele. Mă supun la bunăvoința dumneavoastră.

Umilul supus și fiu. Alexei."

Petru nu a răspuns imediat. Era foarte înfuriat. Sperase că fiul se va teme și va evita punerea în aplicare a executării amenințării sale. În loc de aceasta, se recunoștea incapabil de a continua opera țarului. Incapabil, sau ostil?

O lună după ce a primit scrisoarea țareviciului, Petru a răcit, pe când participa la salvarea victimelor inundațiilor de la Sankt-Petersburg. Starea sa a fost considerată primejdioasă, încât s-a dat un comunicat, la 2 decembrie, că va rămâne la pat până la Crăciun.

Prietenii țareviciului nu au crezut o clipă în boala lui Petru.

„Tatăl tău nu e decât puțin bolnav, spunea Alexandru Kikin lui Alexei, el spune asta pentru a convinge poporul că e foarte bolnav; totul nu este decât o înșelăciune".

La 19 ianuarie 1716, Petru a trimis fiului o ultimă admonestare:

„Neputând din cauza bolii, să răspund scrisorii tale, o fac acum.

Am citit scrisoarea ta de răspuns la cea trimisă de mine, în care tu îmi vorbești de succesiune și în care tu te supui voinței mele. De ce nu-mi răspunzi la ce te-am întrebat în scrisoare? E vorba de reaua ta voință. Bag de seamă că sunt nemulțumit de tine, de mai mulți ani. Totul a rămas fără răspuns. Eu m-am exprimat cu suficientă energie. Conchid că tu nu-ți dai seama de mânia pe care ai produs-o tatălui tău, fapt care m-a determinat să-ți adresez această ultimă scrisoare: căci dacă tu nu mă crezi, cum să mai dai ascultare voinței mele, atunci când nu voi mai fi? În fine, ce faci tu pentru ca tatăl tău să se bucure pentru că te-a adus pe lume? Mă susții în eforturile mele? Nu. Nimeni nu ignoră că urăști tot ceea ce întreprind în interesul poporului meu, fără să-mi menajez sănătatea, și pentru care tu, în mod cert, vei fi distrugătorul. Iată pentru ce e imposibil ca să rămâi ceea ce ești, nici cal și nici pește. Ori îți schimbi caracterul și meriți realmente să fii moștenitorul meu, sau devii călugăr. E singurul mijloc de a mă liniști, mai ales că sănătatea mea s-a deteriorat. Te rog să-mi răspunzi imediat în scris, sau prin viu grai. Dacă nu o faci, te voi trata ca pe un răufăcător."

Țareviciul i-a cerut din nou părerea lui Kikin, care i-a spus: „Potcapul nu e bătut în cuie, poți să-l lepezi mai târziu". Viazemski l-a sfătuit să intre în ordinul monahal, fără să-l prevină pe confesorul său și pe mitropolitul Ștefan Iavoski.

De acord cu prietenii săi, țareviciul i-a răspuns tatălui său pe scurt:

„Monseniore și tată,

Scrisoarea Dumneavoastră din 19 a acestei luni, mi-a fost remisă în această dimineață, însă starea proastă a sănătății mele nu mi-a permis să vă scriu. Doresc să fac o călătorie și cer aprobarea Dumneavoastră.

Supusul Dumneavoastră și fiul nedemn, Alexei."

Petru se pregătea să plece în voiaj oficial în străinătate, cu scopul de a-și consolida și lărgi aliațele.

Cu două zile mai înainte de plecarea sa, merse să-și vadă fiul, pe care îl găsi zăcând pe pat, bolnav. Țareviciul i-a jurat că dorința sa cea mai arzătoare era să se facă călugăr.

„Nu este un lucru ușor pentru un bărbat tânăr, i-a spus Petru, te rog să reflectezi cu maturitate, fără să te grăbești, după care să-mi scrii ce ai hotărât; mai bine ai urma drumul drept decât să te faci călugăr. Mai aștept șase luni."

La 6 februarie 1716, țarul plecă spre Danzig, unde se întâlni

cu regele Poloniei. Vizită apoi pe regele Prusiei și pe regele Danemarcei. La 17 iulie, ajunse la Copenhaga, în fruntea flotei sale și rămase acolo până la jumătatea lui octombrie.

Șapte luni se scurseseră de la plecarea țarului. La sfârșitul lui septembrie, curierul Safanov îi aduse țareviciului o nouă scrisoare de la tatăl său, datată Copenhaga, 26 august 1716. Petru îi cerea să opteze, fără zăbavă, între reîntoarcerea la drumul drept și mânăstire.

„Este primul lucru bun pe care l-ai face, îi scria țarul, nu întârzia mai mult de o săptămână, vino aici, mai poți veni la timp ca să acționezi. Dacă e altfel, scrie-mi unde te vei retrage și când."

Țareviciul se afla în casa de la țară când a primit această scrisoare. S-a dus neîntârziat să-l găsească pe prințul Mencikov, pe care l-a anunțat că s-a decis să meargă la tatăl său.

— Unde ai s-o lași pe Eufrosina? l-a întrebat Mencikov.

— O voi lua cu mine până la Riga, după care o voi trimite la Sankt-Petersburg.

— Mai bine ia-o cu tine! i-a spus prințul.

După ce a luat 1.000 de ducați de la Mencikov și 2.000 de ruble de la Senat, Alexei a plecat, la 26 septembrie 1716, în străinătate. Eufrosina, fratele său și trei servitori îl însoțeau.

Valetului său de cameră Ivan Afansiev, țareviciul i-a spus, sub jurământ, că nu se va duce la tatăl său și că are intenția să se refugieze în străinătate, la curtea împăratului Germaniei.

Pe drum, s-a întâlnit cu mătușa sa Maria, care se întorcea de la Carlsbad. Țareviciul s-a urcat în trăsura prințesei și a avut cu ea conversația următoare:

— Unde te duci? l-a întrebat prințesa.

— Mă duc la tatăl meu, i-a răspuns Alexei.

— Asta e bine, i-a răspuns ea, trebuie să-i dai ascultare tatălui tău. Ce ai fi avut de câștigat, dacă te făceai călugăr?

— Într-adevăr, nu știu dacă voi reuși să fiu pe placul tatălui meu. Doresc să mă ascund undeva, răspunse țareviciul și începu să plângă.

— Unde vrei să te ascunzi de tatăl tău? l-a întrebat prințesa, te va găsi oriunde vei fi.

După care, i-a vorbit de regina mamă.

— Tu ai uitat complet de ea, i-a spus ea. Tu nu-i mai scrii și nu i-ai mai trimis nimic.

Țareviciul a răspuns că, la plecarea sa, îi trimisese 500 de ruble mamei sale. Cât privește „de scris", „am s-o fac cât de curând".

Prinţesa îl acoperi cu reproşuri şi-i spuse:

— Chiar dacă tu trebuie să suferi, o faci pentru mama ta, nu pentru o străină!

— Ea nu are nici un profit, i-a răspuns Alexei.

Mătuşa i-a spus:

— I s-a spus mamei tale că tatăl tău o va lua lângă el, în momentul când vor avea copii. Aceasta s-a întâmplat după boala tatălui tău.

Prinţesa îi dădu adresa lui Kikin, care o însoţise până la Carlsbad.

Ţareviciul merse să-l caute pe prietenul său. Kikin i-a spus că a profitat de această călătorie pentru a vizita Viena şi a se informa de posibilităţile găsirii unui refugiu acolo.

— Tatăl tău, i-a spus Kikin, nu doreşte ca tu să trăieşti liniştit într-o mânăstire. Te va lua cu el şi te va târî peste tot până ce vei muri de oboseală, sau îţi va tăia capul. Mergi şi cere-i protecţie împăratului. El nu te va da lui.

Ţareviciul şi-a continuat călătoria până la Danzig, de unde a luat-o în direcţia Frankfurt pe Oder, loc de unde începe drumul spre Copenhaga. Din acel moment şi-a continuat călătoria sub un nume de împrumut.

La 10 noiembrie, orele 9 seara, Alexei a sosit la Viena. A tras la hotelul „Vulturul negru", unde a lăsat-o pe Eufrosina şi s-a dus însoţit de fratele amantei sale, la contele Schoenbrun. După întrevederea cu vicecancelarul, pe care am relatat-o la începutul expunerii noastre, s-a întors la hotel. A doua zi de dimineaţă, a cumpărat un costum maro bărbătesc pentru Eufrosina, care s-a travestit în paj. Ei au aşteptat până seara răspunsul împăratului.

Împăratul Carol a fost de acord cu modul de a acţiona al vicecancelarului şi a ordonat reuniunea imediată a unei conferinţe secrete pentru a se examina situaţia nou creată.

În seara aceleiaşi zile, vicecancelarul i-a anunţat ţareviciului rezoluţia imperială luată cu prilejul acestei conferinţe: „Ţinând seama de suferinţele şi primejdiile care-l ameninţau pe prinţ, Majestatea Sa este gata, aşa după cum îi ordona generozitatea sa şi sentimentele unui bun părinte şi milostenia creştinească, să-i acorde toată protecţia sa. Se oferă să medieze, între tată şi fiu, pentru a ajunge la scopul propus, împăratul considerând ca urgent faptul ca ţareviciul să rămână incongnito şi să nu caute să vorbească Majestăţilor Sale imperiale mai înainte de rezolvarea definitivă a afacerii, cu atât mai mult, cu cât mama împărătească nu-i permite s-o vadă".

În seara aceleiaşi zile, fugarii au părăsit hotelul şi au plecat spre Wiesbaden, în apropierea Vienei.

Secretarul Kiel a venit să-l anunţe pe ţarevici că fortăreaţa din Ehrenberg, situată în vârful unui munte din Tirol, nu departe de Innsbruck, i-a fost desemnată ca azil.

Pe 15-16 decembrie, ţareviciul a sosit la Ehrenberg. Generalul Rost, comandantul fortăreţei, a primit ordinul să-i trateze ca pe nişte „prizonieri de stat", cu toată grija, dar, adăuga scrisoarea imperială, „locul detenţiei trebuia să rămână pentru toţi un mister impenetrabil". A fost interzis soldaţilor garnizoanei şi soţiilor acestora să mai iasă din fortăreaţă. Zvonurile s-au răspândit repede, în ciuda măsurilor luate, şi s-a dus vestea că în regiune s-ar afla un conte ungur răsculat, care era deţinut la castel.

Ţareviciul a rămas timp de cinci luni la Erhenberg. Contele Schoenbrun îi ţinea la curent cu noutăţile din Rusia, pe care le primea de la Pleyer, rezidentul imperial pe lângă Curtea din Sankt-Petersburg. În rapoartele sale, Pleyer relata despre zvonul conform căruia regimentele de gardă, cantonate în ducatul de Mecklemburg se hotărâseră să-i ucidă pe ţar şi pe ţarină, s-o elibereze pe ţarina Evdokia şi să-l proclame pe Alexei ca ţar. „Totul este pregătit aici pentru revoltă", adăugă Pleyer. Alexei se delecta la aflarea acestor veşti, deşertând pahare cu vin, împreună cu suita sa.

Petru şi-a aşteptat fiul la Amsterdam, până la începutul lui decembrie. Când fuga lui Alexei nu a mai fost pusă la îndoială, bănuielile ţarului s-au îndreptat imediat împotriva Curţii din Viena: ţareviciul nu putea să se ascundă decât la cumnatul său. Ţarul l-a chemat de la Viena pe rezidentul Veselovski şi i-a dat ordin să-l găsească pe fugar.

La 11 ianuarie 1717, Veselovski a descoperit personal urmele ţareviciului la Frankfurt: la intrarea în oraş, răsfoind cărţile în care funcţionarii treceau numele călătorilor, a aflat că la 20 octombrie, doi ofiţeri polonezi, locotenent-colonel Kohanovski cu soţia şi locotenentul Kremenetski veniseră însoţiţi de servitori şi trăsură la hotelul cu firma „Vulturul negru". Întrebat, hangiul a oferit detalii despre călătorii plecaţi, după părerea lui, în direcţia Breslau.

Continuându-şi cercetările, Veselovski a stabilit că locotenent-colonelul Kohanovski, după ce s-a oprit la Praga, la 10 noiembrie, a ajuns la Viena. Aici urmele i se pierdeau. Rezidentul a vizitat toate hanurile, a parcurs în zadar drumurile ce duc de la Viena în Italia. Ţareviciul era de negăsit.

În fine, la 20 februarie, a reușit să pună mâna pe o dare de seamă de la ședința secretă, din care rezulta că prințul se află incognito pe pământul împăratului, probabil în Tirol, și că era posibil ca, cu ajutorul a patru sau cinci ofițeri ruși, să-l răpească fără prea mult zgomot.

Veselovski a trimis în Tirol pe căpitanul Rumiantev, însoțit de trei ofițeri și a întreprins imediat demersuri diplomatice pe lângă Curtea din Viena. Prințul Eugen de Savoia i-a declarat că împăratul ignoră totul despre această afacere, despre care nu vrea să vorbească și că nici un colonel Kahonovski nu se află sub protecția sa. Între timp, căpitanul Rumiantev a revenit la Tirol unde a aflat că un prizonier misterios era deținut la castelul fortăreață din Ehrenberg.

La 7 aprilie, Veselovski a remis împăratului, cu prilejul unei audiențe particulare, o scrisoare autografă a țarului, prin care acesta își expunea teama că fiul său a căzut în mâinile unor dușmani, și îl ruga să i-l trimită înapoi pentru propria-i fericire și a-i aplica o pedeapsă paternă. Rezidentul a adăugat că cunoaște locul unde se află țareviciul. Împăratul i-a răspuns că el nu are nici o legătură cu sosirea acestuia în țară și că el îi va scrie personal țarului, îndată ce va afla ceva.

Întors de la palat, Veselovski i-a spus căpitanului Rumiantev să plece imediat la Tirol și să se instaleze, sub un nume fals, în împrejurimile fortăreței din Ehrenberg, pentru a supraveghea venirile și plecările.

Nevrând să facă uz de violență în privința prințului, dar temându-se, pe de altă parte, de represalii din partea țarului, împăratul, sfătuit de miniștrii săi, a luat două decizii.

Rezidentul de pe lângă regele Angliei a fost însărcinat să-i ceară lui George I să-l întrebe dacă era dispus să intervină în calitatea sa de elector de Hanovra și de rudă, pentru apărarea țareviciului. Pe de altă parte, secretarul Keil a fost trimis la Ehenberg pentru a-i propune țareviciului să aleagă între o întoarcere în Rusia și o retragere ceva mai îndepărtată, de pildă la Neapole. „Prințul, raporta Keil, a început să meargă prin cameră, mișcându-și brațele, plângând și vorbind singur în rusește, după care a căzut în genunchi, a ridicat mâinile către cer și s-a rugat: «Îl rog pe împărat să nu mă părăsească».“

A doua zi, țareviciul, înarmat cu documente pe numele unui ofițer imperial, a plecat spre Italia, însoțit de secretarul Keil, de Eufrosina, deghizată în paj, și de un singur servitor. Pe drum, moscoviții au abuzat într-o așa măsură de vinul de Chianti, încât

sărmanul diplomat austriac s-a scandalizat. „Mă străduiesc din toate puterile, scria el vicecancelarului, pentru a-i reține de la libații dese și fără măsură, dar totul este în van.“

În ciuda măsurilor severe, luate de comandantul fortăreței împotriva spionilor țarului, căpitanul Rumiantev i-a putut urmări pe fugari până la Neapole unde au sosit pe 7 mai 1717 și au tras la hanul „Trei regi“.

„Pelerinii noștri napolitani au ajuns cu bine în port, scria contele de Schoenbrun prințului Eugen de Savoia. Vă voi trimite, cu prima ocazie, pe secretarul meu, care vă va face o relatare detaliată asupra voiajului pe cât se poate imagina de amuzant.“ Printre altele, micul nostru paj a fost în cele din urmă, recunoscut că e femeie.

Două zile după sosirea lor, țareviciul și Eufrosina au fost instalați în mare secret la Castelul Sant-Elmo, pe muntele ce domină orașul Neapole. Ei au petrecut cinci luni în acel loc încântător și au început să se refacă după emoțiile prin care trecuseră. Țareviciul s-a simțit în afara oricărei primejdii și a conceput o scrisoare către senatori și o alta către episcopii ruși, pentru a le explica motivele fugii sale și a-i anunța că așteaptă «protejarea din partea unui mare suveran» și ziua când se va putea reîntoarce în Rusia. Dar aceste scrisori nu au fost expediate niciodată. Contele Schoenbrun le-a îngropat în arhivele secrete din Viena.

La puțină vreme după plecarea țareviciului către Neapole, împăratul a trimis țarului o scrisoare evazivă în care îl asigura că va face tot posibilul pentru ca prințul să nu cadă în mâinile dușmanilor și că va câștiga, prin comportarea sa, grația tatălui său.

Țarul, care după ce fusese primit, în mai, la Curtea de la Paris, făcea o cură de ape minerale la Spa, s-a decis să trimită la Viena pe cel mai șiret diplomat, consilierul intim Paul Andrievici Tolstoi, care-l însoțea în călătoria pe care o făcea. Fost ambasador pe lângă sublima Poartă, hârșit cu toate intrigile, acest septuagenar literat și critic, care își consacra clipele plăcute traducerii lui Machiavelli și Ovidiu, era cât se poate de indicat pentru această dificilă și delicată misiune.

Căpitanul de gardă Rumiantev i-a fost ajutor. Petru i-a remis la 1 iulie, la Spa, instrucțiunile scrise care explicau în detaliu cum trebuia acționat pentru a-l atrage pe țarevici într-o cursă.

Tolstoi era însărcinat să protesteze contra termenilor foarte obscuri din scrisoarea imperială și, în general, contra atitudinii neamicale a împăratului, având grijă să-l convingă că nici o primejdie

nu-l amenințã pe țarevici la întoarcerea sa în Rusia. În cazul în care împăratul va refuza să-l cedeze pe prinț, Tolstoi avea mandatul să obțină, oricât ar costa, chiar dacă va recurge la amenințări, o întrevedere cu Alexei.

Bătrânul diplomat s-a achitat strălucit de sarcina sa, nu fără a completa planul elaborat la Spa cu câteva mașinațiuni șirete, concepute după placul său.

La 29 iulie, Tolstoi și Rumiantev au fost primiți de împărat care și-a exprimat regretul că scrisoarea sa nu părea prea clară țarului și a promis că-i va scrie o alta, mai explicită. A doua zi, Tolstoi a mers s-o vadă pe ducesa de Wolfenbuttel, cumnata țareviciului și a împăratului. El și-a expus cazul și ducesa, temându-se pentru nepoții săi și consecințele unui blestem al țarului, i-a promis că va face totul pentru a reconcilia un așa de mare monarh cu fiul său.

Carol al II-lea, foarte supărat, i-a convocat din nou, într-o conferință secretă, pe cei trei miniștrii ai săi: contele Zinzendorf, contele Starhemberg și prințul Trautsohn. Aceștia au găsit situația ca fiind gravă și chiar primejdioasă. Trupele rusești puteau să pătrundă foarte ușor din Polonia în Silezia, și de aici să invadeze Boemia, unde populația li se putea alătura.

În aceste condiții, miniștrii au estimat că trebuia mai înainte de toate câștigat timp, să vadă cum va evolua frontul în nord, unde Rusia se afla angajată să pregătească o rezistență la un eventual atac, încheind, în același timp, o alianță cu regele Angliei. Contele Zinzendorf îl anunță pe Tolstoi că împăratul încerca să-l convingă pe prințul Alexei să se întoarcă la tatăl său, dar refuza categoric să folosească forța.

Tolstoi a insistat să i se permită să vorbească personal cu țareviciul. Împăratul nu a crezut că e de cuviință să-l refuze. La 24 septembrie 1717, cei doi emisari ai țarului au sosit la Neapole.

În seara zilei de 26 septembrie, un ofițer a venit să-l roage pe țarevici din partea viceregelui, contele Duan, să vină la palat. Fără să bănuiască ceva, Alexei a răspuns la această invitație, lucru pe care nu-l făcea pentru prima dată. Introdus într-un somptuos salon, a așteptat câteva momente. Ușa s-a deschis și s-a ivit viceregele, însoțit de doi oameni. Deodată, țareviciul se albi, își ridică brațele în aer, se dădu înapoi și scoase un strigăt. Contele Duan se repezi spre el.

— Vă conjur, nu lăsați să mă omoare, murmură prințul.

Îl recunoscuse pe căpitanul Rumiantev, ofițerul de ordonanță

al tatălui său și credea că venise pentru a-l asasina. Contele Duan a încercat să-l liniștească, dar țareviciul, tremurând din tot corpul, nu a consimțit să vorbească cu Tolstoi decât cu condiția ca Rumiantev să stea la distanță. Tolstoi i-a înmânat, în prezența viceregelui, o scrisoare autografă a țarului, în care Petru scria, printre altele:

„Îți jur, în fața lui Dumnezeu, că nu ai de ce să te temi și că, tu dacă accepți propunerea mea și te reîntorci în Rusia, nu te voi pedepsi și îți voi arăta cea mai mare afecțiune... Dacă tu nu o faci, te voi blestema și, în calitatea mea de tată și de suveran, te voi proclama trădător de patrie."

Țareviciul a citit scrisoarea și a ascultat declarațiile lui Tolstoi, dar i-a cerut timp să reflecteze mai înainte de a-i da un răspuns. Două zile după aceea, a avut loc o nouă întrevedere la palat cu viceregele. Țareviciul a declarat trimișilor țarului:

— Eu consider ca primejdioasă o reîntoarcere a mea la tatăl meu.

Tolstoi s-a folosit atunci de toate argumentele și motivele inventate pe care i le permiteu prerogativele țarului. Văzând că promisiunile nu aveau nici un efect asupra lui Alexei, a încercat să-l intimideze. Luându-l deoparte, i-a spus în rusește:

— Am ordinul să nu plec de aici decât ducându-te cu mine. Dacă te vei duce în altă parte, te voi urma. Suveranul meu e decis să te urmărească până ce vei fi în puterea lui, viu, sau mort.

Îngrozit de aceste cuvinte, țareviciul s-a întors către vicerege, i-a luat mâna și l-a tras în salonul vecin, unde l-a întrebat, tremurând de frică:

— Dacă tatăl meu cere extrădarea mea cu arma în mână, aș putea să contez pe protecția împăratului?

Viceregele îi răspunse că împăratul dorește cu plăcere reconcilierea prințului cu tatăl său, dar dacă țareviciul se crede în primejdie, ar putea fi sigur de protecția Majestății Sale.

Reîntors în camera unde aștepta Tolstoi, Alexei a declarat că avea nevoie de câteva zile pentru a se gândi. Nu s-a dus la cea de-a treia întrevedere, pretextând o puternică durere de cap. Unui secretar al viceregelui, care a venit să-l vadă la Castelul Sant-Elmo, i-a comunicat decizia sa de a rămâne în țara împăratului.

Misiunea lui Tolstoi părea că se izbește de un obstacol insurmontabil: atât timp cât „animalul", așa cum îl denumea pe țarevici în rapoartele sale, se simțea în siguranță pe domeniile împăratului, era imposibil să-l faci să iasă din comportarea sa. A mai întreprins o ultimă tentativă pe lângă vicerege.

Aflând că împăratul scrisese contelui Duan pentru a-i cere să-l determine pe țarevici, prin toate mijloacele, să vină la tatăl său, Tolstoi l-a sfătuit să încerce să-l intimideze și anume să-i spună lui Alexei că cumnatul său va fi obligat să-l predea, dacă țarul îi va declara război.

Viceregele refuză, declarând că el nu are dreptul să-i vorbească atât de sever prințului.

Atunci, Tolstoi a recurs la două mijloace infailibile: aurul și femeia. El îi va oferi 160 de ducați lui Weingardt, secretarul viceregelui, un om extrem de inteligent, cum îl caracteriza el în raportul trimis țarului. Weingardt merse la Castelul Sant-Elmo și-l asigură pe țarevici de marea sa simpatie și îi spuse că se simțea obligat să-i dezvăluie un secret de stat: contele Duan nu-i spusese prințului adevărul, împăratul se hotărâse să nu-l protejeze, apelând la calea armelor. Nu putea, fiind angajat deja în două războaie și, mai ales, pentru că țarul îi promisese că-și va ierta fiul, în cazul în care acesta se va supune voinței sale.

Cursa era grosolană. Dar țareviciul nu era capabil să gândească. Lipsit de consilierii săi obișnuiți, înconjurat de străini, el trăia într-o continuă stare de teroare, căutând uitarea în vinul de pe dealurile Vezuviului.

El l-a rugat pe Weingardt să-l aducă imediat pe Tolstoi, fără Rumiantev. Întrevederea secretă a avut loc pe 2 octombrie la Castelul Sant-Elmo. În prezența lui Weingardt, Tolstoi i-a spus țareviciului, în rusește, că trupele țarului se pregătesc să invadeze Silezia și, pe de altă parte, Petru și-a anunțat hotărârea de a veni personal la Neapole.

— Nu-ți imagina, a adăugat Tolstoi, că poate fi împiedicat să te vadă.

Speriat de această ultimă noutate (inventată de la un cap la altul de Tolstoi), prințul moștenitor a început să se bâlbâie:

— Voi merge în Rusia cu condiția ca tatăl meu să mă lase să trăiesc la țară cu Eufrosina.

El a promis că va da a doua zi răspunsul definitiv. Tolstoi s-a dus direct la vicerege și l-a rugat să-l facă pe țarevici să înțeleagă că nu va putea s-o păstreze cu el pe amanta sa. Contele Duan a apreciat că acest mijloc de presiune nu depășea instrucțiunile pe care le primise de la Viena. Împăratul deja îl prevenise, într-adevăr, că nu-l va mai apăra pe prinț, dacă singura piedică în disputa cu tatăl său era legătura cu o oarecare femeie deghizată în bărbat.

Viceregele a fost de acord cu cererea lui Tolstoi, fără să intenționeze să-și pună în practică amenințarea.

Din ce în ce mai tulburat, țareviciul i-a cerut părerea Eufrosinei. Dar unul dintre spionii lui Tolstoi reușise deja s-o influențeze pe tânăra femeie, care i-a spus prințului că cel mai bun lucru de făcut acum era de a se supune voinței tatălui său. Cuvintele Eufrosinei au decis soarta țareviciului.

Tolstoi își calculase bine loviturile.

„Am înțeles, scria el țarului, că țareviciul se teme cel mai mult să nu fie separat de această fată. Am rugat deci pe vicerege să întreprindă demersuri precipitate pentru ca din trei direcții să-i parvină vești contradictorii. Terorizat, pierzându-și capul, țareviciul a căzut drept în cursa întinsă de machiavellicul rus, căruia îi făcea o deosebită plăcere această vânătoare de oameni".

A doua zi, când i s-au comunicat cele trei informații alarmante, țareviciul, trădat de amanta sa, le-a declarat lui Tolstoi și lui Rumiantev că e de acord să plece cu ei, cu două condiții: să i se permită să se retragă la moșia sa și să nu fie despărțit de Eufrosina.

„Cu toate că aceste condiții erau excesiv de pretențioase, scria Tolstoi țarului, am luat asupra mea răspunderea de a le accepta verbal". Și el l-a sfătuit pe țar să-și dea consimțământul la această căsătorie, căci prințul se va arăta astfel sub adevărata sa înfățișare și va dovedi că nu a părăsit Rusia din cauza unei ofense, ci doar pentru această tânără fată. Și împăratul nu va mai mai avea nici o încredere în el.

Țareviciul i-a expediat o scrisoare tatălui său, care se termina astfel:

„Încrezător în promisiunea Dumneavoastră, mă supun voinței voastre și plec zilele acestea de la Neapole la Sankt-Petersburg, în compania acestor domni, trimiși de Dumneavoastră, Sire.

Sclavul tău umil și mizerabil, nedemn să se cheme fiul tău. Alexei".

El l-a rugat pe Tolstoi să obțină de la țar autorizația de a se căsători cu Eufrosina mai înainte de sosirea sa la Sankt-Petersburg. Dorind să aibă o promisiune formală în această privință, întârzia sub diverse motive reîntoarcerea în Rusia. S-a dus mai întâi, însoțit de Tolstoi și Rumiantev, să se închine în fața relicvelor Sf. Nicolae, la Bari, și a vizitat după aceea orașele Roma, Florența și Veneția.

Cu scopul de a împiedica o întrevedere între țarevici și împărat, Tolstoi a aranjat lucrurile, astfel încât să traverseze Viena pe timpul nopții. Carol al VI-lea s-a alarmat și l-a trimis pe contele Coloredo, guvernatorul Moravier, la Brunn, cu ordinul de a-l reține sub orice formă pe prinț, să-l vadă personal și să-l întrebe dacă se duce de

bunăvoie în Rusia. În cazul în care țareviciul își exprima dorința de a rămâne sub protecția împăratului, guvernatorul era însărcinat să-i pregătească o locuință și să vegheze la securitatea sa.

Tolstoi s-a opus la început la întrevederea cu guvernatorul. Aceasta se petrecea la Viena. După câteva zile de tratative, a acceptat ca, la 23 decembrie, să aibe loc întrevederea, în prezența lui Tolstoi și Rumiantev.

Guvernatorul i-a declarat țareviciului că i-ar fi făcut plăcere împăratului să-l vadă și că Majestatea Sa dorește să cunoască motivele pentru care prințul nu s-a oprit la Viena. Alexei s-a scuzat, spunând că nu avea haine de Curte și echipajul corespunzător. A mai adăugat că l-a însărcinat pe rezidentul Veselovski să-i mulțumească, în numele său, împăratului, pentru ospitalitatea arătată. Această atitudine a țareviciului nu a făcut decât să-i mire pe austrieci. Tolstoi îl anunțase în ajun că tatăl său nu se opune la căsătoria cu Eufrosina și că ea putea fi celebrată în Rusia.

Contele Coloredo îi lăsă să plece mai departe. Eufrosina, gravidă în patru luni, îi urma pe alt drum.

La 31 ianuarie 1718, țareviciul Alexei ajunse la Moscova, unde Petru se afla deja.

La 3 februarie, a avut loc o întrevedere între tată și fiu. Toți demnitarii țării, miniștri, senatori, generali, episcopi au fost reuniți în sala de audiențe din Palatul Kremlinului. Mitropolitul Ștefan Iavorski și episcopul Doshite erau prezenți. Țareviciul, căruia nu i se luase spada, a fost introdus de Tolstoi și Rumiantev.

Îndată ce l-a zărit pe tatăl său, s-a aruncat în genunchi în fața lui și i-a cerut, plângând, iertare. Petru i-a cerut să se ridice și l-a mustrat dur, spunându-i în final:

— Îți acord iertarea mea, dar cu condiția ca tu să-mi spui tot adevărul și să-i denunți pe complicii care te-au sfătuit să fugi și să te pui sub protecția împăratului!

Țareviciul a vrut să-i răspundă, dar Petru l-a întrerupt și a ordonat unuia dintre miniștri să citească cu voce tare manifestul său, care după aceea a fost împărțit poporului.

Acest document, după ce a descris toate nelegiuirile săvârșite de țarevici, aversiunea sa față de problemele statului, legătura cu o fată extrem de depravată și fuga sa, oferea o versiune sub toate privințele contrară adevăratelor circumstanțe în care prințul se reîntorsese în Rusia: el refuzase, afirma manifestul, de a veni în țară până în ziua în care viceregele, văzând opoziția sa, l-a somat în numele împăratului, să plece, căci „împăratul nu avea dreptul de

a-l reține și nu putea să se certe cu noi din cauza lui, în momentul în care el se afla în război cu turcii și spaniolii."

„Deși fiul nostru – continua manifestul – își merită moartea pentru aceste acte odioase, cu toate acestea noi îl iertăm, având milă de el. Dar ca tată și suveran autocrat, pentru binele statului, noi îl privăm de dreptul de succesiune la tronul Rusiei, chiar dacă nu ar mai rămâne în viață nici unul dintre membrii familiei. Și noi îl proclamăm ca moștenitor al coroanei pe cel de-al doilea fiu al lui Petru."

După lectura manifestului, țarul s-a îndepărtat cu fiul său într-o cameră vecină, unde Alexei i-a dezvăluit numele unora dintre complicii săi.

Apoi s-au dus, urmați de întreaga asistență, la catedrala Maicii Domnului și acolo țareviciul a jurat pe Sfintele *Evanghelii* că nu va mai pretinde niciodată coroana și că nu o va accepta, sub nici un pretext. El a depus jurământul după aceea, în fața celor prezenți și a prințului moștenitor.

După ceremonie, Petru a oferit în Palatul Preobrajuski un mare dineu, cu multă băutură, prilej cu care Alexei, fericit că s-a strecurat cu bine, s-a bucurat din toată inima.

A doua zi, țarul i-a trimis fiului său un chestionar, cerându-i să arate în scris numele complicilor și să relateze faptele ca și toate cuvintele pronunțate sau auzite. Chestionarul se termina cu acest avertisment:

„Dacă tu ascunzi ceva pe care noi îl vom afla după aceea, să nu mai ai vreo pretenție de la mine, căci așa cum ai declarat ieri în fața întregii lumi, iertarea, într-un asemenea caz, va fi nulă și neavenită."

În acest mod Petru se desolidariza, fără cea mai mică jenă, de promisiunea formală făcută împăratului, iertarea ce-i va fi acordată fără nici o altă condiție, la reîntoarcerea țareviciului în Rusia, fiind transformată într-o iertare condiționată. Ceremonia de la Kremlin, regretul public, prestarea jurământului, manifestul adresat poporului, totul nu mai avea nici o valoare. Viața prințului moștenitor era din nou în primejdie și ea depindea de acum de rezultatele instrucției deschise de „Cancelaria secretă", pe care Petru o crease special în acest scop. Petre Andreevici Tolstoi a fost desemnat în fruntea acestui tribunal, ai cărui membri au fost numiți Ușacov, Buturlin și Skormi- akov-Pissarev. Încă din primele zile, țareviciul a dat dovadă de slăbiciune. Pentru a-și salva viața, și-a denunțat toți prietenii și chiar persoane care fuseseră amestecate, contrar voinței

lor, în evadarea sa. În nebunia sa, el a dezvăluit unele fapte care, fără doar și poate, nu ar fi fost aduse vreodată la cunoștința țarului și a păstrat tăcerea asupra altora, care vor fi descoperite cu prilejul instrucției. Astfel, el l-a acuzat pe secretarul Kiel de a-l fi constrâns să scrie scrisorile episcopilor și senatorilor, scrisori care au rămas îngropate în arhivele de la Viena. A fost pusă în cauză prințesa Maria, prințul Dolgoruki, Kikin și valetul său de cameră.

Kikin a fost interogat de patru ori. În ciuda torturilor cele mai teribile, el și-a clamat nevinovăția. Când a fost torturat pentru a patra oară, a sfârșit prin a recunoaște că el a organizat evadarea țareviciului pentru a obține favorurile sale, în ziua în care se va urca pe tron. Kikin a fost condamnat să fie tras pe roată.

Senatorul prinț Dolgoruki a fost arestat, pus în lanțuri și adus la Moscova. Dar judecătorii și însuși țarul nu s-au pretat la acuzațiile aduse de țarevici. Îl considerau pe prinț ca un pe un om prea fin pentru a fi aliat cu Alexei. Totuși, tot ce i s-a putut reproșa au fost cuvintele sale temerare, pentru care a plătit cu exilul la Solikamsk.

Circa 20 de persoane au fost arestate la Sankt-Petersburg și trimise la Moscova.

Paralel cu această instrucție, țarul a ordonat o alta, pentru a stabili dacă prima sa soție era amestecată în complot. La 4 februarie, a trimis o depeșă la Suzdal, căpitanului de gardă Skormiakov-Pissarev, care a găsit-o pe fosta țarină Evdokia, la mânăstirea Rugăciunea Sfintei Fecioare, îmbrăcată în veșminte călugărești. Căpitanul a pălmuit mai multe maici, după care a adus-o pe sora Elena la Moscova.

Martorii au relevat sub cnut că ex-țarina a declarat că avea un amant, maiorul Stepan Glebov, însărcinat cu recrutarea soldaților la Suzdal. Nefericita femeie, închisă în mânăstire de peste 20 de ani, găsise în această dragoste tardivă o consolare nesperată. Ea îi scria lui Glebov scrisori tandre și exaltate, pe care acesta avusese imprudența să le păstreze. Adusă la Moscova, Evdokia și-a recunoscut, la rândul său, legătura cu țarina-mamă, dar a negat energic orice participare la complot și că ar fi pronunțat vreodată injurii la adresa țarului și a țarinei Caterina. A fost tras în țeapă în Piața Roșie din Moscova. Agonia sa a durat 24 de ore.

Petru a venit să-l viziteze și să se distreze, văzându-l cum suferă. Confesorul ex-țarinei, care i-l prezentase pe Glebov, a fost și el condamnat la moarte. Episcopul Dosite, chestionat, a recunoscut că s-a rugat pentru țarina Evdokia și venirea la tron a

țareviciului Alexei. Dosite a fost tras pe roată. Ex-țarina Evdokia a fost deportată la mânăstirea Ladoga. Prințesa Maria, sora țarului, a fost mai întâi încarcerată la fortăreața din Schlusselburg și după aceea transferată la Sankt-Petersburg, cu arest la domiciliu.

Iată ce scria rezidentul Pleyer privitor la aceste execuții, în raportul său către împăratul Carol:

„Cu două zile înainte de plecarea mea de la Sankt-Petersburg, au avut loc execuții la Moscova. Stepan Glebov a fost supus unei torturi oribile cu cnutul, cu fierul roșu și cărbuni aprinși. El a rămas legat pe eșafod, prins de o scândură, țintuit cu cuie de lemn, timp de trei zile și trei nopți, în ciuda faptului că nu a făcut nici o mărturisire. Pe 26/15 martie, episcopul de Rostov, superiorul mânăstirii din Suzdal unde fusese închisă fosta țarină, a fost tras pe roată; după moartea sa, el a fost decapitat, corpul ars și capul înfipt într-un par. Alexandru Kikin, fostul favorit al țarului a fost, de asemenea, tras pe roată; torturarea sa a fost lentă și repetată la mari intervale, pentru a-i prelungi suferințele. A doua zi, țarul a trecut prin fața lui Kikin, care mai dădea încă semne de viață. El i-a cerut iertare și îngăduința, să se retragă la o mânăstire. La ordinul împăratului, i s-a tăiat capul, care a fost înfipt într-un par. Cel de-al treilea executat a fost ex-confesorul țarinei care i-a făcut cunoștință cu Glebov. El a fost tras pe roată, capul înfipt într-un par și corpul ars. Cel de-al patrulea era un simplu scriitor, care îi blamase public pe țar și Biserică pentru motivul că îl privase pe țarevici de tron. El a fost tras pe roată. În timp ce se afla legat de aceasta, a declarat că are ceva confidențial să-i spună țarului. A fost dezlegat și condus la Preobrajenski, în fața țarului. Dar slăbiciunea l-a împiedicat să scoată un cuvânt și a fost dat pe mâna medicilor să-l îngrijească. Dar cum slăbiciunea se accentua, a fost decapitat și corpul înfipt într-un par. S-a crezut că a dezvăluit țarului persoanele care l-au determinat pe țarevici să acționeze.

În afară de toți aceștia, mulți alții au fost bătuți cu cnutul și trimiși în Siberia, după ce li s-a tăiat nasul. O doamnă aparținând nobilimii, din familia Troekurov, a primit lovituri de cnut; o doamnă Golovin a fost bătută cu ciomagul. După aceste execuții, o prințesă, sora prințului Golițkin, sora fostului trezorier Prozorovski, a fost adusă la palatul Preobrajenski, unde în curtea torturilor, a fost întinsă pe pământ și pe spatele gol, a fost bătută cu ciomagul, după care a fost dată soțului ei care a trimis-o la tatăl său.

În oraș, în marea piață centrală, în fața palatului unde aveau loc execuțiile, a fost dispus un eșafod pătrat din pietre albe, înalt

de șase coți, cu colți de fier la margini. Pe acești colți au fost înfipte capetele executaților. În vârful eșafodului se afla o piatră albă, pătrată, de înălțimea unui cot și se remarca corpul lui Glebov dispus în mijlocul celorlalți executați".

În timpul instrucției acestei afaceri de către „Cancelaria secretă", Petru a avut prilejul să constate că țareviciul dispunea de partizani fanatici din popor.

Duminică 2 martie, țarul se afla la biserică. După slujbă, un necunoscut s-a apropiat de el și i-a întins o foaie de hârtie. Era textul imprimat al jurământului de fidelitate al noului prinț moștenitor care trebuia semnat de toți supușii țarului. Dar în loc de semnătură, Petru a citit cu stupoare: „Întrucât domnul țarevici Alexei Petrovici, protejat de Dumnezeu, a fost privat pe nedrept de tron, fără nici o vină din partea sa, eu refuz, în conștiința mea de creștin, de a depune jurământ în fața lui Dumnezeu, și nu jur pe Sfintele *Evanghelii* și nu sărut crucea lui Christos care dă viață și nu semnez cu mâna mea; alătur un extras din cartea canonică a lui Nasiansin, mărturie pentru cei ce pot să înțeleagă, eu, sclavul lui Christos, Larion Dakukin, sunt gata să mă sacrific. Amin, amin, amin."

Fostul scrib de la Departamentul de artilerie a fost supus de trei ori torturii. El striga din toate puterile că nu putea să-l recunoască pe micul prinț Petru ca moștenitor al tronului, căci mama sa nu era rusoaică și, după moartea țarului, ea se va pune de acord cu străinii pentru a-i pierde pe creștini. Nu a denunțat pe nimeni și a susținut până la capăt că voia să sufere pentru adevăr și cuvântul lui Christos. Dakukin a fost tras pe roată.

O astfel de abținere a contrastat puternic cu vorbăria prințului moștenitor și l-a impresionat puternic pe țar. El a fost chiar tentat să-și țină cuvântul dat fiului său și să-l trateze cu indulgență, rezumându-se la a-i pedepsi pe sfătuitorii acestuia.

– Fără mamă, călugăr și Kikin, îi spunea lui Tolstoi, în timpul supliciului lui Dakukin, Alexei nu ar fi îndrăznit niciodată să săvârșească un asemenea gest. Oh! Bărboșii! Bărboșii! Rădăcina răului este în acești bătrâni și popi.

– Trebuie să i se acorte iertarea, i-a răspuns Tolstoi.

– Cât îi privește pe bătrâni, a venit vremea să li se taie penele. În curând ei nu vor mai putea să zboare, adăugă imediat Petru.

Țarul se grăbea să se reîntoarcă la Sankt-Petersburg, căci conferința de pace ruso-suedeză trebuia să înceapă la 12 mai, în insulele Aaland.

La 18 martie, a plecat cu Caterina și țareviciul la noua capitală. Alexei era calm și încrezător. Aștepta cu nerăbdare întoarcerea Eufrosinei. „Tatăl meu, scria el amantei sale, este bun cu mine. Mulțumesc lui Dumnezeu, sunt acum dezmoștenit. Sper să trăim împreună liniștiți la țară."

Nimic nu lăsa să se prevadă deznodământul tragic. În ziua de Paști (12 aprilie), Alexei căzu în genunchi în fața țarinei Caterina și o rugă să obțină pentru el autorizația de a se căsători cu iubita lui. Țarina îi promisese că va interveni în favoarea sa.

Eufrosina ajunse la Sankt-Petersburg la 20 aprilie. Dar țareviciului nu i se dădu voie s-o vadă. La ordinul țarului, tânăra femeie a fost condusă direct la fortăreața Sf. Petru și Pavel, unde a fost interogată, privitor la sejurul țareviciului în străinătate, scrisorile pe care acesta le scria și cuvintele ce le spusese.

Eufrosina a notat cu o mână tremurătoare:

„Țareviciul a trimis de mai multe ori împăratului plângeri contra tatălui său și când a auzit vorbindu-se de revolta de la Meklenburg s-a bucurat; a dorit întotdeauna să-i urmeze la tron și în acest scop a fugit. Mi-a spus, cu prilejul conversațiilor avute, că toți voiau să-l distrugă, mai puțin Safirov și Tolstoi. Poate bunul Dumnezeu ne va ierta și ne va oferi o reîntoarcere acasă fericită.

Fiind la Neapole, țareviciul a scris de mai multe ori împăratului diverse plângeri; cu puțină vreme înainte de venirea domnului Tolstoi la noi, țareviciul a scris o scrisoare unui episcop rus, nici un străin nu era de față.

Țareviciul mi-a mai spus despre o revoltă a trupelor din Meklenburg. Știa din ziare că ceva asemănător se produsese și la Moscova, și se bucura spunând adeseori: «Iată că Dumnezeu aranjază lucrurile».

Și atunci când a aflat din ziare că țareviciul cel mic al suveranului e bolnav, mi-a spus, de mai multe ori: «Vezi voia lui Dumnezeu: tatăl meu își are proiectele sale, dar Dumnezeu le are pe ale lui.»

Și vorbea mult de succesiune, spunea că a fugit, pentru că țarul căuta prin toate mijloacele să-l piardă. Kikin îi spusese că l-ar fi auzit pe țar vorbind cu prințul Vasile Dolgoruki.

Fuga țareviciului – din spusele sale – fusese cunoscută de patru persoane: Kikin, Afanisev, Dubrovski și țarina Maria Alexievna. El a mai vorbit de episcopi și despre unul dintre ei, în mod elogios, dar nu mai știu care, cât privește scrisorile pe care le scria, mi-a spus că le-a scris și trimis ca să fie răspândite în Sankt-Petersburg, și ca să fie primite și citite de episcopi.

Mi-a mai spus: «Voi vâna pe toți bătrânii și voi alege oamenii după bunul meu plac».

Țareviciul mi-a spus că și-a părăsit tatăl, pentru că acesta nu-l iubea deloc, și căuta prin toate mijloacele să-l suprime și dorea să-l dezmoștenească. După aceea, cu prilejul lansării la apă a fiecărei nave, i se dădea mult să bea ca să-l ucidă. Iată pentru ce a fugit, că dorea să ducă o viață liniștită, că avea să-i urmeze la tron și nicidecum să se facă călugăr.

Țareviciul mai spunea că atunci când va ajunge țar, va rămâne la Moscova și va face din Petersburg un oraș ca oricare altul, mai mult, va abandona flota și nu o va mai mări. Nu va ține trupe decât pentru apărare, nedorind să ducă război cu nimeni, mulțumindu-se cu vechile posesiuni. Că intenționa să-și petreacă iarna la Moscova și vara la Iaroslov."

Eufrosina a mai declarat că după sosirea lui Tolstoi, prințul avea intenția să plece la Roma și să ceară protecția Papei, dar ea l-a împiedicat s-o facă.

Depoziția Eufrosinei a fost supusă, la 12 mai, țareviciului, care a negat totul. Atunci a fost confruntat cu amanta sa care a confirmat verbal, în fața lui, tot ce scrisese. Nefericitul prinț, zdrobit de această trădare, a izbucnit în plâns, dar a continuat să-și susțină nevinovăția. A fost condus într-o anexă a casei sale de la țară, unde Petru l-a pălmuit personal pentru a-i smulge mărturisirea. Trei țărani, care în mod involuntar au fost martori la această operațiune extralegală și secretă, au fost mai târziu condamnați la moarte și executați.

De această dată, Alexei recunoscu că se bucurase când i se spusese despre pretinsa revoltă a armatei ruse de la Meklenburg. Somat să denunțe pe toți complicii, el i-a numit pe mai mulți înalți funcționari de stat și episcopi, printre care și pe mitropolitul de Kiev, Josif, în vârstă de peste 70 de ani, care a fost imediat arestat și a murit pe drum, în timp ce era dus la Sankt-Petersburg.

După aceste mărturisiri, smulse prin tortură, Petru aprecia că e liber de toate promisiunile sale anterioare și-l trimise pe țarevici în fața Curții Supreme, compusă din 127 de persoane.

În același timp, pentru a-și ușura conștiința, a solicitat demnitarilor bisericii să spună ce pedeapsă merita fiul său, după *Sfintele Scripturi*:

„Deși am suficientă putere să-l pedepsesc după voia mea, fără să țin seama de sfatul altuia, totuși temându-mă de Dumnezeu, doresc să evit păcatul, căci e natural ca oamenii să cunoască propriile lor greșeli, mai degrabă decât pe ale altora. Chiar doctorii,

cel mai abil dintre ei preferă să nu se îngrijească singur, ci să apeleze la un altul. La fel, noi vă încredințăm boala noastră și vă rugăm s-o vindecați, căci ne temem de moartea eternă. Și aceasta, cu atât mai mult cu cât am promis în scris și jurat în fața lui Dumnezeu de a-mi ierta fiul și am confirmat verbal promisiunea mea, cu condiția ca el să spună adevărul. Dar el a călcat această înțelegere, ascunzând problemele cele mai importante și mai ales complotul împotriva noastră, tatăl lui și suveran. Cu toate că afacerea ține de tribunal și nu de religie, dorim ca, conform cap. XVII din *Deuteronom*, să obținem decretul vostru, episcopi și întreg clerul, pentru ca să ne explicați și să ne indicați ce pedeapsă merită după perceptele lui Dumnezeu și alte exemple și legi ale *Sfintelor Scripturi*, această intenție odioasă a fiului nostru, exemplul lui Absalon."

Întrebarea astfel formulată de țar a pus pe umilii șefi ai bisericii într-o crudă încurcătură. Toți simpatizau cu țareviciul și nu puteau, în conștiința lor, să aprobe dezinvoltura cu care Petru se debarasase de jurământul său. Dar cine ar fi îndrăznit să-l contrazică pe teribilul monarh?

Astfel, după cinci zile de reflecții, paisprezece prelați, mitropoliți, episcopi și arhiepiscopi și-au prezentat avizul lor plin de înțelepciune.

Ei au citat nouă exemple din *Vechiul Testament*, șapte din *Noul Testament* și i-au propus țarului să aleagă.

„Dumnezeu a lăsat, au scris ei, ca iubirea paternă să se bazeze totdeauna pe sentimentul natural și calitățile fiului, cu condiția ca părinții să asculte vocea naturii, să fie iertători față de copiii lor care au făcut greșeli fără importanță și să-i pedepsească cu severitate pe cei răi, sau pe aceia al căror suflet este atins de un viciu incurabil, de teamă ca iertarea să nu-i facă să comită noi fărădelegi. Admirați inteligența Providenței care ne spune să iubim copiii noștri și pune graniță acestei iubiri."

„Această afacere, au confirmat demnitarii Bisericii, nu este de resortul nostru: cine ar putea să ne facă judecătorii acelora care ne sunt stăpâni? Cum picioarele ar putea sfătui capul? Pe de altă parte, judecând bisericește, trebuie să fii pur din punct de vedere spiritual și să nu atingi nici trupul și nici sângele, căci clerul nu e dotat cu sabie de oțel, ci cu sabie spirituală, și e vocea lui Dumnezeu, a lui Iisus Christos care însuși a spus, când i-a apărat pe părinți ca apostolii să nu facă uz de sabie. «Pune sabia ta în teacă» – a spus El. Și El îi apără pe alții de a chema focul din cer asupra Sama-

ritenilor. Prin aceste exemple, Christos a vrut să demonstreze că clerul nu trebuie să apeleze la forţă, să nu ceară moartea cuiva, nici vărsarea de sânge, ci doar să predice distrugerea păcatului şi viaţa eternă.

Vă supunem toate acestea judecăţii Majestăţii Voastre cu respectul care îi e datorat. Şi că Dumnezeu va face ceea ce e agreabil în ochii săi. Dacă se consideră greşelile în gravitatea crimei, şi se vrea să fie pedepsit cel care a făcut-o, există exemplele *Vechiului Testament*, unde se pune iertarea mai presus de justiţie. Eu doresc iertarea, a spus Christos, şi nu să fac noi victime.

În fine, inima ţarului se află în mâinile Domnului, el va alege alternativa pe care i-o va oferi mâna lui Dumnezeu".

Acest aviz a fost comunicat Curţii Supreme de consilierul intim Tolstoi.

Ţareviciul a fost arestat la 14 iunie şi încarcerat în bastionul Trubestskoi al fortăreţei Sf. Petru şi Pavel. El a fost primul prizonier politic al celebrei Bastilii ruseşti. La 17 iunie, a fost adus în faţa Curţii care îşi avea sediul în Senat. Prinţul Mencikov, Tolstoi şi Safirov conduceau dezbaterile.

Întrebările puse inculpatului tindeau să stabilească dacă, cu adevărat, fusese băgat într-un complot contra tatălui său. Ei nu au putut obţine nimic precis. Ţareviciul continua să-şi acuze prietenii, amestecaţi mai mult, sau mai puţin, în fuga sa. El a dezvăluit astfel că în timpul sejurului în Tirol, unchiul său Abram Lopukhin informa pe rezidentul împăratului asupra situaţiei interne din Rusia şi-l asigura că, în special în împrejurimile Moscovei, poporul se ridica pentru ţarevici. El a mai mărturisit că conta pe popularitatea sa şi că mai multe persoane, printre care şi confesorul său, părintele Iakov, îi spuseseră că poporul îl iubea şi-l numea „speranţa Rusiei".

După aceste revelaţii, tribunalul s-a decis să supună pe prinţ torturii. La 19 iunie, Mencikov, Tolstoi şi mai multi judecători au venit la fortăreaţă unde au amenajat o cameră de tortură. Ţareviciul a fost legat de estrapadă şi călăul l-a lovit cu cnutul. I s-au dat 25 de lovituri. După procesul-verbal păstrat în arhive, ţareviciul ar fi declarat că tot ceea ce a spus despre cei pe care i-a denunţat în scris, în mărturisirile sale precedente şi că tot ce a declarat în faţa Senatului, este adevărat; el nu a acuzat nejust pe nimeni şi nici nu a exagerat.

După aceea, a adăugat că Jakov Ignatiev confesorul său, a venit cu el la Petersburg şi i s-a confesat, spunându-i preotului: „Doresc moartea tatălui meu". La care, celălalt i-a răspuns: „Dumnezeu te va ierta, noi toţi îi dorim moartea."

În ultima vreme, pe când se afla la Moscova, a mărturisit părintelui Varlaam că nu spusese totul tatălui său şi că el îi dorea moartea. Varlaam i-a spus: „Dumnezeu te va ierta, dar tu trebuie să-i spui adevărul tatălui tău."

În aceeaşi zi, preotul Iakov, supus torturii şi confruntat cu ţareviciul, a confirmat spusele acestuia. La 22 iunie, ţarul l-a însărcinat pe Tolstoi să obţină de la ţarevici o depoziţie scrisă cu toate recunoaşterile complete şi o explicaţie privitor la purtarea sa. Alexei a scris tot ce Tolstoi i-a cerut, dând trădării sale o versiune conformă cu teza tatălui său.

„Cauza nesupunerii mele - scria el - a fost că mi s-a dat, din copilărie, o creştere de doica mea în compania fetelor, unde nu am învăţat nimic din obiceiurile băieţilor". El a povestit după aceea istoria educaţiei sale şi i-a acuzat pe maestrul său Viazemski şi pe Narişkin de a-i fi încurajat înclinaţia sa pentru comoditate, de a discuta cu preoţii şi călugării, de a nu face nimic şi de a bea adesea cu ei.

A terminat, acuzându-l pe împărat, cumnatul său, căruia îi atribuia, în opoziţie flagrantă cu faptele, intenţia de a interveni militar în favoarea sa. Acest pasaj al depoziţiei sale i-a fost dictat de Tolstoi: „Pentru că aspira la succesiune pe o altă cale decât de cea prin ascultare, fiecare şi-o poate imagina cu uşurinţă: pentru că l-am părăsit şi nu vroiam să-l urmez pe tatăl meu nu mi-a rămas alt mijloc pentru a parveni la succesiune decât de a mi-o lua cu ajutorul străinilor. Şi dacă lucrurile au ajuns în acest stadiu şi dacă împăratul a început să facă ceea ce mi-a promis, adică de a-mi procura, la nevoie, cu noua armată, coroana Rusiei, atunci nu am făcut economie pentru a-mi atinge scopul. Mai ales dacă împăratul a dorit să aibă trupe ruseşti pentru a combate un inamic al său. Eu aş fi întreţinut, cu propriile mele cheltuieli, trupele pe care mi le-ar fi dat pentru a mă ajuta să obţin coroana Rusiei şi, într-un cuvânt, nu m-aş fi menajat câtuşi de puţin pentru a obţine ceea ce doresc."

De această dată, ţarul avea proba complotului, agravată prin recurgerea la o putere străină.

Două zile după aceea, la 24 iunie, ţareviciul a fost supus din nou la tortură. I s-au dat 15 lovituri de cnut. El a confirmat tot ceea ce declarase înainte şi a adăugat câteva detalii privind propunerile ce îi fuseseră făcute de prietenii săi, Viazemski şi Dubrovski.

În aceeaşi zi, 24 iunie 1718, Curtea Supremă a pronunţat în unanimitate sentinţa la moarte împotriva prinţului:

„Țareviciul Alexei, prin toate greșelile și crimele comise împotriva suveranului său și tată, în calitate de supus și fiu, merită moartea. Căci, cu toate că Majestatea sa țarul, în scrisoarea sa, datată din Spa la 10 iulie 1717, i-a promis grațierea, dacă revenea de bunăvoie după 3 februarie la Moscova, i-ar fi fost retrasă promisiunea, cu condiția să-și mărturisească toate faptele pe care le-a comis sau avea intenția să le comită împotriva Majestății Sale și că, dacă îi va arăta pe toți complicii fără nici o reticență, dacă nu, grațierea promisă va fi nulă și neavenită. În scrisoarea sa de recunoaștere, țareviciul a răspuns, fără nici o sinceritate, și nu a dezvăluit proiectul său de revoltă împotriva tatălui și suveranului său, nici manevrele perfide pentru a pune mâna pe tron. S-a dovedit, prin scrisoarea sa autografă din 22 iunie, că nu voia să succeadă la tron tatălui său decât după moartea acestuia pe cale naturală și dată de Dumnezeu, dar că el avea intenția de a lua tronul cu ajutorul revoltaților, cu sprijinul împăraților și al trupelor străine, cu riscul de a devasta statul tatălui său. El a ascuns toate proiectele sale și pe cele ale complicilor săi până la ultima anchetă și până ce aceasta a fost demonstrată într-un mod evident."

Verdictul a fost semnat de prințul Mencikov, amiralul conte Apraksin, cancelarul contre Golovkin, senatorul prinț Iakov Dolgoruki, contele Mussine-Pușkin, prințul Dimitri și Petre Giltsin, consilier intim Petre Tolstoi, baron Șafirov, Yagouginski, Ciril Narișkin, guvernatorul Moscovei, prințul Gagarin, guvernatorul Siberiei și 115 alte personalități, oameni de stat, generali, colonei, maiori, căpitani și locotenenți.

Țareviciul Alexei nu a fost executat public ca complicii săi. El a murit în celula sa, două zile după pronunțarea verdictului.

A doua zi, țarul a adresat miniștrilor acreditați pe lângă centrele străine o scrisoare în care le oferea următoarea versiune privitor la moartea fiului său:

„Ca tată, noi ezităm, după pronunțarea verdictului, între sentimentul natural de milă, pe de o parte, și grija de integritate și securitate a statului nostru, pe de alta, noi nu am luat încă o hotărâre în această afacere gravă și dificilă. Dar Dumnezeu Atotputernicul dornic, în bunătatea sa, să ne elibereze de aceste îndoieli și rușine, a pus capăt zilelor fiului nostru Alexei, printr-o maladie crudă, care s-a declarat după ce i-a fost anunțată sentința pedepsei cu moartea și care părea a fi apoplexie. Revenindu-i cunoștința, el s-a spovedit și a cerut să ne vadă. În ciuda tuturor relelor pe care le-a făcut, noi ne-am dus la el împreună cu miniștrii și senatorii și și-a

recunoscut toate crimele, plângând și cerându-ne iertare, lucru pe care i l-am acordat, după obligația noastră paternă și creștinească. Și astfel, el și-a încheiat creștinește viața, la 26 iunie ora 6 după-amiază."

Nimeni nu a dat crezare acestei versiuni oficiale. Președintele Bleyer, într-o scrisoare confidențială, scria la Viena, la 18 iulie:

„S-a răspândit un zvon în popor, ca și printre străini, că prințul ar fi pierit de sabie, sau secure."

P. H. Bruce, văr cu marele maestru al artileriei ruse, povestea în *Memoriile* sale (Londra 1772) că țareviciul ar fi fost otrăvit. În orice caz, era sigur că în ziua morții sale a fost supus, pentru ultima oară, torturii, în prezența tatălui său.

În jurnalul ținut de Cancelaria garnizoanei din Sankt-Petersburg, fortăreața Sf. Petru și Pavel, se poate citi în dreptul datei de 26 iunie:

„La 26 iunie, orele 8 dimineața, au venit la garnizoană Majestatea Sa, prințul Serenisim (Mencikov), prințul Iakov Fedorovici Dolgoruki, Gavrilo Ivanovici Golovkin, Fedor Matveevici Apraksine, Ivan Alexeevici-Mussine-Pușkin, Tikhon Ștesnev, Petre Andreevici Tolstoi, Petre Safirov, generalul Buturlin. Tortura a ținut până la orele 11. Apoi a fost oprită. În aceeași zi, la orele 6 după-amiază, țareviciul Alexei Petrovici, deținut în garnizoană, în bastion, Trubetskoi, a murit."

La data de 27 iunie, se poate citi:

„După-masă și *Te Deum* în cinstea aniversării bătăliei de la Poltava, o rachetă a fost lansată și după ce s-a dat semnalul, s-au tras 33 de lovituri de tun. Regimentele Preobrajneski și Semenovski au răspuns cu câte o salvă, după care, din fortăreață, au izbucnit 43 de lovituri de tun, urmate de o salvă de puști, și o a doua salvă de 53 de lovituri, urmate de o a treia salvă. În aceeași zi, corpul țareviciului Alexei a fost transportat de la corpul de gardă al bastionului Trubetskoi la casa guvernatorului în incinta garnizoanei. Patru soldați de gardă au transportat sicriul."

La 30 iunie, corpul țareviciului a fost coborât, în prezența țarului și a țarinei în cavoul din Catedrala Sf. Petru și Pavel, alături de mormântul soției sale. Miniștrii străini nu au fost invitați. Doliul nu a fost proclamat, țareviciul fiind considerat un criminal ce murise.

La câteva luni după moartea țareviciului, au fost executați confesorul său Iakov Ignatiev, unchiul său Abram Lopukhin, valetul de cameră Ivan Afansiev și prietenii săi Dubrovski și Vorovski. Un mare număr de alți complici au fost bătuți cu cnutul și li s-a smuls nasul.

Eufrosina a fost recompensată pentru trădarea sa: ea a primit o parte din bunurile țareviciului și s-a căsătorit cu un ofițer.

Mama lui Alexei a supraviețuit lui Petru și Caterinei. După moartea țarului (1725), ea a fost închisă în fortăreața din Schluselborg. Doi ani mai târziu, împărăteasa Caterina I a murit, la rândul ei, și fiul nefericitului țarevici Alexei s-a urcat pe tron, sub numele de Petru al II-lea. Prințul Mencikov a ordonat să fie confiscate și distruse toate exemplarele manifestelor ce se refereau la procesul țareviciului Alexei și a eliberat-o pe bunica tânărului împărat. Ea și-a sfârșit zilele într-o mânăstire din Moscova.

Petre Andreevici Tolstoi, traducătorul lui Machiavelli și președintele tribunalului secret, a primit, pentru serviciile aduse, titlul de conte. Sub domnia Caterinei, el a complotat împotriva lui Mencikov și a fost exilat la vârsta de 84 de ani în insulele Solovki, în Marea Albă. El a fost fondatorul liniei de conți Tolstoi; una dintre ramuri a dat Rusiei pe marele scriitor.[1]

1. V. Soukhomline, *Les procès célèbres de la Rusie*, Ed. „Payot", Paris, 1937.

Viața sentimentală a Ecaterinei a II-a a Rusiei

O enigmă istorică de un anume gen se referă la destinul amoros al împărătesei Ecaterina a II-a a Rusiei. Astfel, după unii autori, aceasta ar fi fost nimfomană, isterică și chiar practicantă a aberațiilor sexuale. Dar, să vedem faptele pe baza cărora vom putea trage concluziile ce se impun.

Conform unor surse istorice demne de luat în seamă, se relatează că prin 1770, un tânăr prinț rus, din numele căruia s-au impus doar inițialele, R. K., s-a întâlnit într-un parc al reședinței imperiale, aflate la sud de Sankt-Petersburg, cu două tinere femei, dintre care una părea că aparține înaltei societăți, iar cealaltă era guvernanta ei. Întors acasă, la scurt timp, prințul vede intrând la el pe însoțitoarea doamnei din parc, care-i spune: „Din ordinul împărătesei, urmați-mă!". Prințul este condus la medicul curții, care îl pune să se dezbrace. Gol, el este examinat și consultat cu foarte multă minuțiozitate. În sfârșit, își face din nou apariția femeia de serviciu și-i cere s-o urmeze. De data aceasta, cu o caleașcă, este dus în fortăreața Petru și Pavel. În această vestită închisoare din Sankt-Petersburg, prințul va locui într-un apartament elegant mobilat și nu într-o celulă, unde vreme de o săptămână este hrănit din belșug cu cele mai fine bucate și băuturi. Apoi, discret, este condus la palat și introdus printr-o intrare de serviciu discretă. Într-o încăpere, îl aștepta o femeie tolănită pe o canapea aflată în mijlocul unor mobile scumpe și care avea pe ea doar un voal transparent. Ea îi face semn să ia loc. R. K. a înțeles ce se aștepta de la el. Era tânăra femeie pe care o întâlnise în parc însoțită de guvernantă. Trebuia să satisfacă poftele suveranei sale, Ecaterina a II-a, o femeie cu un temperament arzător, căreia i se întâmpla să aleagă câte un bărbat pentru câteva ore, atunci când favoritul „en titre" era absent dintr-un motiv oarecare sau îndeplinea o misiune în deplasare. De aceea, poate, și gurile rele au numit-o „Mesalina Nordului".

Ecaterian a II-a s-a născut prințesă germană, la Stettin (Pomerania), la 2 mai 1729. Era fiica prințului Charles d'Anhalt-Zerbst, care o botează Sofia Augusta Frederika. La vârsta de 14 ani, o însoțește pe mama sa la Sankt-Petersburg, unde aceasta fusese invitată de Elisabeta I-a, împărăteasa Rusiei, o alcoolică de numai 35 de ani, nebună după cele 15000 de toalete și 5000 perechi de pantofi pe care le avea. Nebună, de asemenea, după amanții săi. Tânăra prințesă fusese botezată în credința ortodoxă în 1744 Ecaterina și era nevoită să învețe limba rusă. Ea urma să se căsătorească cu Petru, moștenitorul tronului, aranjament convenit între cele două familii. Din păcate, Petru este foarte urât, are fața plină de urme de variolă, este alcoolic, nu se interesează decât de soldații săi de plumb și nu vorbește decât germana. Ei se căsătoresc la 21 august 1745. Ecaterina are 16 ani, iar Petru, 17. Aici începe drama. Destinul amoros al Ecaterinei se va hotărî în noaptea nunții. Îmbrăcată într-o cămașă de noapte roz, mireasa își așteaptă soțul... timp de mai multe ore. În zori, Petru își face apariția beat mort în patul conjugal și nu-i mai rămâne decât să se culce.

Această situație durează ani la rând, căsătoria nefiind consumată. În realitate, Petru suferea de același aceeași malformație ca și Ludovic al XVI-lea: o fimoză ce-i provoca dureri mari la contact sexual. Castitatea pe care soțul ei i-o impune soției sale explică, în parte, cele ce au urmat, acea bulimie sexuală de care nu va scăpa până la moarte. Anii trec. În vara lui 1752, primul său amant este Serghei Saltîkov, un tânăr nobil de 26 ani, iar Ecaterina începe să aibă prima grijă: ce va face dacă va rămâne însărcinată. Într-o zi, cu ajutorul unor prieteni, îl îmbată pe Petru și acesta este operat de un medic... sub masă, în stare de inconștiență din cauza alcoolului. Timpul trece și, prinzând curaj, el intră în patul soției sale și își îndeplinește obligația conjugală pentru prima dată, dar nu observă că soția sa nu mai era virgină. Din legătura Ecaterinei cu Serghei se naște un băiat - Pavel Petrovici - recunoscut oficial de soțul acesteia. În ce-l privește, Serghei este trimis de amanta sa în străinătate și înlocuit cu un nobil polonez de 23 de ani - Stanislas Poniatowski. Între timp, Petru își găsește o amantă - Elisabeta Voronțova - șchioapă, cu fața ciupită de vărsat, dar cu un temperament de foc, pe care o prezintă Ecaterinei.

După patru ani de bune servicii în patul suveranei, Stanislas este trimis în Polonia. Intră atunci în viața ei un al treilea bărbat, un strălucit ofițer de cavalerie de 25 de ani, bețiv, fustangiu, cu corp atletic, pe nume Orlov. Dar acum Ecaterina este roasă de o

altă ambiție: să devină stăpâna absolută a Rusiei. După cum era și normal, la moartea Elisabetei, Petru urcă pe tron și ia numele de Petru al III-lea, fiind nepotul lui Petru cel Mare. Dar va comite numeroase greșeli. Ecaterina, prin intermediul lui Orlov, intră în contact cu o serie de înalți ofițeri din armata imperială și, împreună cu aceștia, urzește un complot împotriva soțului ei și reușește să ducă la bun sfârșit un puci. Astfel Petru, beat, este închis în iunie 1762 într-o fortăreață din apropiere de Sankt-Petersburg. Acolo, din porunca Ecaterinei, tatăl lui Orlov îl sugrumă și aceasta devine stăpâna absolută a Rusiei, fiind încoronată în septembrie 1762, cu aprobarea armatei și a poporului.

Pentru țarină începe o nouă viață dedicată nu puținelor ei obligații. Ea dovedește calități deosebite în politică și diplomație, justificând numele de Ecaterina cea Mare pe care istoria i-l atribuie. Dar aceste obligații imperiale nu o îndepărtează de la vechile ei patimi amoroase. Niciodată, în cei 34 de ani de domnie, exigențele alcovului n-au făcut-o să-și neglijeze celelalte îndatoriri.

Legătura ei cu Orlov va dura exact 13 ani de pasiune la început, urmați de liniște și rutină. În cele din urmă, și se instalează plictiseala, ca în majoritatea căsătoriilor. Ea îi face cadou la despărțire palatul Gatcina ce avea pereții acoperiți cu fresce erotice, mobile ornate cu membre virile, sexuri feminine și sculpturi reprezentând acuplări frenetice. Înlocuitorul acestuia este Alexei Vasilcikov, un ofițer în vârstă de 28 de ani. La 43 de ani, fără rușine și lipsită de cel mai elementar simț al pudorii, își instalează amantul oficial în palat. Curând însă acesta nu o mai satisface în pretențiile ei tot mai insolite și, drept recompensă, la despărțire, ea îi oferă 100000 ruble, un palat la Moscova și o rentă anuală de 20000 ruble. În acest moment al vieții sale - avea 45 de ani - ea va cunoaște cea mai mare și cea mai scurtă dragoste - iubirea pentru Potemkin, care era cu 10 ani mai tânăr decât ea. Pentru prima dată, ea îl asociază la putere. Foarte inteligent, cultivat, acesta se comportă ca un consilier priceput și activ. În 1776, legăturile intime între cei doi iau sfârșit, dar Potemkin rămâne cel mai bun prieten al ei, cel care va alege toți amanții țarinei. Următorul este un ucrainean de 37 ani - Petru Zavadovski.

Totul se va petrece de acum încolo ca în cazul tânărului nobil cu inițialele R. K. Cu Zavadovski, nu va întreține legături decât o vară, după care îl concediază cu 50000 ruble rentă anuală și-l înlocuiește cu Simon Zorici, 32 ani. Simon este atât de fericit că a fost acceptat de Ecaterina, încât oferă cele 100000 ruble primite

cadou lui Potemkin, care le acceptă, creând astfel un precedent de care ţin seama toţi de acum încolo. Urmează Ivan Rimski-Korsakov, 24 ani, legătură ce durează un an, lăsând locul în 1779, lui Aleksandr Sanskoi. Ecaterina nu-şi ascunde aventurile şi nici gustul pentru bărbaţi din ce în ce mai tineri. Următorul este Aleksandr Iermolov - 31 ani. Acesta primeşte la despărţire 130000 ruble.

În 1789, la vârsta de 60 ani, respectabilă pentru o femeie, ţarina Ecaterina era obeză, părul îl avea alb şi picioarele umflate. Şi totuşi îşi continuă aventurile amoroase. La 67 de ani, când a murit, ea a putut face bilanţul bărbaţilor cu care a trăit: un soţ, 14 amanţi tineri şi o mulţime de cunoştinţe pasagere. Drept cadouri de despărţire, ea a oferit 92820 milioane ruble.

Secretul colierului reginei[1]

La 12 iulie 1785, regina se afla la Versailles, când s-a anunţat bijutierul coroanei, Böhmer, care i-a adus o bretea şi cercei cu diamante pe care regele i le dăruise la botezul ducelui d'Angoulême. Cu acest prilej, i-a înmânat Mariei-Antoanetta un bilet scris de mâna asociatului său, Bassenge:

„Doamnă,

Suntem copleşiţi de onoarea de a îndrăzni să sperăm că ultimele aranjamente care ne-au fost propuse şi cărora ne-am supus cu zel şi respect, constiuie o nouă dovadă de supunerea noastră şi de devotament la ordinele Majestăţii Voastre; încercăm o adevărată satisfacţie la gândul că cea mai frumoasă parură cu diamante care există va aparţine celei mai mari şi mai bune dintre Regine."

Maria-Antoanetta îşi ridică privirea. Ea păru că nu înţelege nimic din aceste rânduri confuze. Despre ce era vorba? Dar Böhmer se făcuse nevăzut. Venirea controlorului general îl determinase pe bijutier s-o ia din loc. Maria-Antoanetta dădu ordin să-l caute pentru ca să-i ofere cheia ministerului. Poate că se mai afla încă undeva în Galerie. Nu, dispăruse ca şi cum l-ar fi înghiţit pământul.

Regina citi biletul doamnei Campan, care, la rândul ei, nu înţelese nici ea nimic. Totuşi, îi spuse râzând reginei, că ea va descifra cu uşurinţă „Enigmele Mercurului!" În mod cert, acest Böhmer era nebun! Deja în 1774 şi după aceea de mai multe ori, o rugase pe Maria Antoanetta să-i cumpere un extraordinar colier - o înlănţuire dizgraţioasă de altfel - ce reunea 540 de diamante magnifice.

Regina refuzase să cumpere acest pieptar în valoare de 600 mii de livre şi Böhmer, care-şi investise întreaga avere în acest colier, i se aruncase în genunchi, dedându-se unei scene puţin ridicole şi în acelaşi timp, ameninţătoare, spunându-i că va merge să se arunce în râu!

Maria-Antoanetta l-a rugat să se ridice şi să nu se mai dedea la asemenea zvârcoliri de disperare.

1. Apud André Castelot, *Histoire*, nr. 322, 1973, p. 32.

Această afacere a colierului probabil a influențat sărmanul creier puțin deranjat al lui Böhmer.

— Acest om există pentru torturarea mea; el are o doză de nebunie! Eu nu doresc să mai apelez la serviciile lui. Dacă aș vrea să schimb forma diamantelor mele, voi apela la valetul de cameră care e în același timp și bijutier, care nu are ambiția să-mi vândă nici măcar un carat.

O candelă se afla aprinsă în apropiere și Maria-Antoanetta a apropiat biletul de ea.

— Nu merită să-l păstrez!

Acest gest, în aparență neînsemnat, era dramatic și va avea urmări dramatice. Căci acest scurt moment - cel mai tensionat, al dramei - este singurul în care regina s-a aflat în directă legătură cu intriga colierului.

La 1 august, doamna Campan a plecat la reședința de la țară unde a primit vizita lui Böhmer, ce părea foarte neliniștit că nu a primit un răspuns la biletul său. Camerista a încercat să-l facă să înțeleagă că el nu mai trebuia să se aștepte ca regina să revină asupra deciziei sale: ea nu mai voia să cumpere diamante.

— Dar, exclamă Böhmer care părea uluit, cui trebuie să mă adresez pentru a obține un răspuns la scrisoarea pe care i-am trimis-o reginei?

— Nimănui! Majestatea Sa a ars biletul dumneavoastră, fără să înțeleagă ce ați vrut să-i scrieți.

— Ah! Doamnă, aceasta nu e posibil, regina știe că-mi datorează bani!

— Ce bani, domnule Böhmer? A trecut mult timp de când am încheiat ultimele socoteli cu ce vă datora regina.

— Doamnă, nu sunteți la curent cu afacerile sale? Nu a plătit un om care a fost ruinat nedându-i bani, de vreme ce i se datora peste un milion și jumătate de franci.

— V-ați pierdut mințile? Din ce motiv regina vă datorează o asemenea sumă?

— Pentru colierul pe care i l-am dat, doamnă, a răspuns cu răceală Böhmer.

— Ce spui? i-a răspuns doamna Campan, iar e vorba de acest colier cu care în mod inutil ați amețit-o pe regină timp de mai mulți ani?

— Dar regina a dorit să-l aibă și l-a cumpărat prin monseniorul cardinal de Rohan!

— Vă înșelați, exclamă camerista, regina n-a adresat cuvântul

nici măcar o singură dată cardinalului, după întoarcerea sa de la Viena. Nu există alt om pe care să nu-l sufere ca pe acesta de la Curte.

— Dvs. vă înșelați, doamnă, îi răspunse Böhmer, ea a vrut ca în prezența Eminenței Sale să-mi fie remiși 30000 de franci, care mi-au fost dați ca acont și ea i-a luat, în prezența sa, din micul secrétaire de porțelan de Sèvres ce se află lângă șemineul din buduarul său.

— Și cardinalul este cel care v-a spus aceasta?

— Da, doamnă, el în persoană.

La sfaturile doamnei Campan, Böhmer a alergat la Trianon, dar Maria-Antoanetta tocmai îi spunea Rosinei:

— E nebun, nu am nimic să-i spun și nu doresc să-l mai văd.

Cu toate acestea, două sau trei zile mai târziu, când a aflat de la doamna Campan ce vroia Böhmer, ea păru stupefiată. „Era un labirint pentru ea, mintea i se rătăcea". De îndată, ea l-a convocat pe bijutier care a venit alergând și și-a început extravaganta și incredibila relatare...

Cu fraze dezordonate, bijutierul a dezvăluit că era vorba de cardinalul Ludovic de Rohan. Maria-Antoanetta o detesta pe această stranie eminență, care cunoștea atât de bine femeile, prea bine chiar. Devenit mare prelat al Franței, el asista la ritualul trezirii regelui, oficia toate marile sărbători de la Curte, îl botezase pe micul duce de Normandia, dar cu toate acestea, Maria-Antoanetta nu-i adresase niciodată cuvântul. Și tocmai acestui om regina să-i fi cerut să servească drept intermediar pentru cumpărarea colierului?

Cât de neverosimil!

Un alt nume revenea adesea în relatarea lui Böhmer, acela al contesei La Motte-Valois, care pretindea că descinde din regele Henric al II-lea.

Maria-Antoanetta se revoltă. Ea nu auzise niciodată vorbindu-se despre această femeie! Doamna de La Motte aflase că bijutierul se îndatorase pentru a aduna pietrele și venise s-o prevină că un foarte înalt senior, acționând în numele reginei, era probabil cumpărătorul colierului.

Bijutierii au copleșit-o cu mulțumiri și au vrut să-i ofere o bijuterie pe care ea a refuzat-o. La 24 ianuarie, orele 7 dimineața, a reapărut pentru a le anunța vizita cardinalului de Rohan, „marele senior", anunțat cu patru zile în urmă.

Câteva ore mai târziu, Eminența sa a venit la Böhmer să vadă colierul, întrebând de preț și nu și-a ascuns intenția de a se tocmi,

nu pentru el, ci pentru o persoană relativ la care cerea permisiunea să nu-i spună numele.

La 29 ianuarie, cardinalul i-a propus lui Böhmer să cumpere colierul la prețul fixat: 1600000 livre, plătibil în patru rate, eșalonate pe parcursul a doi ani. Colierul trebuia să fie livrat la 1 februarie și primul vărsământ efectuat la 1 august. Cardinalul scrisese cu mâna lui aceste condiții care au fost contrasemnate de Charles Böhmer și Paul Bassenge.

La 1 februarie, cei doi bijutieri au primit un bilet parvenind de la marele prelat, prin care acesta îi ruga să aducă colierul. Böhmerii, cu caseta sub braț, s-au dus în grabă la castelul lui Rohan.

— Bijuteria este pentru regină, le-a spus cardinalul.

Le-a arătat foaia de hârtie ce conținea menționate detaliile târgului semnat la 29 ianuarie de către cei doi bijutieri, scris de mâna prelatului. În fața fiecărui articol, era menționat un cuvânt: *aprobat* și, dedesubt, semnătura: *Maria-Antoanetta a Franței.*

La 1 august, Böhmer și asociatul său au primit vizita cardinalului. Eminența sa nu venea să le aducă cei 400000 de livre, sumă ce reprezenta prima rată de plată, ci solicitarea, din partea reginei, de acordare a unei amânări de trei luni.

Doamna de La Motte venise în ajun să aducă cardinalului o scrisoare semnată Maria-Antoanetta, prin care îi făcea cunoscute necazurile trezoreriei. Regina se angaja să plătească 700000 de livre la 1 octombrie și, în așteptarea termenului, vărsa dobânda, adică 45000 de livre. Suma fusese remisă cardinalului de doamna La Motte și Eminența sa avea banii asupra sa.

Bijutierilor le-a căzut greu vestea, ei fiind îndatorați până peste cap cu procurarea pietrelor. Cardinalul le-a promis că va insista pe lângă regină ca la 1 august să se efectueze plata convenită și lucrurile au rămas în această stare.

Or, peste două zile, spre marea stupefacție a bijutierilor, doamna de La Motte l-a convocat pe Bassenge:

— V-ați înșelat, scrisoarea de garanție pe care o are cardinalul are o semnătură falsă; dar prințul este suficient de bogat și va plăti.

Böhmer a vizitat-o pe doamna Campan, care îi deschisese ochii, după care, cu inima palpitând, s-a dus la cardinal și i-a relatat întâlnirea cu camerista Mariei-Antoanetta.

— Regina a spus că ea nu știe ce vrem să spunem și că i se învârtește capul.

Bijutierul, speriat, a vrut să-i sugereze:

— Intermediarul dumneavoastră nu vă înșeală pe amândouă?

La care, cardinalul a părut că ezită, după care i-a răspuns:

— Dacă ezit să vă răspund este pentru că răspunsul meu nu e pregătit. Mă gândesc și aș vrea să vă spun totul. Și, după un moment de tăcere, adăugă:

— Eu trebuie și pot. Dacă v-aș spune că am tratat direct cu regina, ați fi mai liniștiți?

— Ei bine, vă asigur că am tratat direct și vă afirm aceasta.

Și marele prelat pretinse că a văzut-o pe Maria-Antoanetta luând banii dintr-un mic secrétaire de porțelan de Sèvres.

Maria-Antoanetta, la această relatare, a rămas trăznită din cauza unei asemenea monstruozități și a cerut ca această stranie mașinație să fie cât mai repede lămurită. Ea i-a cerut lui Böhmer să întocmească un memoriu.

Bijutierul l-a adus în ziua de 12. Regele a luat cunoștință de el și la 15 august - în ziua Adormirii Maicii Domnului și ziua sărbătoririi reginei - la o conferință ce i-a reunit în cabinetul regelui pe Maria-Antoanetta, Ludovic al XVI-lea, baronul de Breteuil, ministrul casei regale și păstrătorul sigiliului, domnul de Miromesnil, regina a vrut să fie arestat cardinalul.

— El s-a servit de numele meu ca un hoț și un neîndemânatic falsificator de bani.

E o excrocherie! Cea mai bună dovadă nu constă în minciuna flagrantă a cardinalului spusă celor doi Böhmer! Ce jurământ va îndrăzni prințul bisericii să facă...? Cum va îndrăzni să ridice brațul afirmând că a tratat direct cu regina?

Miromesnil a recomandat prudență, dar Breteuil a susținut-o pe Maria-Antoanetta. El îl detesta pe cardinal pe care îl înlocuise la Viena și care, de atunci, nu înceta să-și bată joc de el. După el, Rohan, înglodat în datorii, a pus la cale această mașinație, pentru a intra în posesia colierului.

Ludovic al XVI-lea, ca și Miromesnil, a apreciat că Rohan e de rang și de familie înaltă, trebuind să fie audiat mai înainte de a fi arestat, dar Maria-Antoanetta părea a fi într-o asemenea stare de exasperare, încât a ordonat imediat să fie chemat cardinalul, ce se găsea împreună cu vameșii în capela Consiliului, așteptând plecarea la capelă.

Era ora 11; cardinalul, în sutană de mătase strălucitoare și în haină albă cu mâneci din dantelă, intră în cabinet. Regele îl întrebă:

— Verișorule, ai cumpărat diamante de la Böhmer?

— Da, sire,

— Și ce ai făcut cu ele?

— Am crezut că au fost înmânate reginei.

— Pe cine ați însărcinat cu această misiune?

— O doamnă pe care o cheamă contesa de La Motte-Valois și care mi-a prezentat o scrisoare a reginei și am considerat că-i fac o plăcere reginei că m-a însărcinat cu această misiune.

Regina l-a întrerupt:

— Cum domnule, ați putut crede, dumneavoastră, căruia nu i-am adresat cuvântul de opt ani, că v-am ales pentru a trata această negociere, prin intermediul unei asemenea femei?

— Îmi dau prea bine seama că am fost groaznic de înșelat; voi plăti colierul; am dorința să fiu pe placul Majestății Voastre, care m-a fascinat; nu am văzut nici o escrocherie și mă simt jenat.

Prelatul nu îndrăznea s-o privească în ochi pe regină, a cărei față se înroșise de mânie. El scoase din buzunar un portofel, în care se afla o foaie de hârtie: era contractul semnat *Maria-Antoanetta a Franței*.

— Nu e nici scrisul reginei, nici semnătura sa, exclamă regele. Cum se explică că un prinț al casei de Rohan și un mare prelat al Franței, a putut crede că regina semna *Maria-Antoanetta a Franței*? Nimeni nu ignoră că reginele nu semnează decât cu numele lor de botez.

Explicați-mi deci, continuă regele, această enigmă: nu doresc să vă găsesc vinovat, ci vreau explicația dvs. Explicați-mi ce înseamnă toate aceste demersuri pe lângă Böhmer, aceste asigurări și aceste bilete?

Prelatul era palid ca un mort; credeau că se va prăbuși. Se agață de marginea mesei.

— Sire, sunt foarte tulburat pentru a răspunde Majestății Voastre, într-un fel...

— Reveniți-vă, domnule cardinal, și treceți în cabinetul meu, unde veți găsi hârtie, pene și cerneală; scrieți ce aveți să-mi spuneți.

Raporul pe care l-a remis regelui, un sfert de oră mai târziu, era cât se poate de clar. Un singur lucru rezulta: „O femeie numită *de Valois* îl convinsese că pentru regină trebuia să cumpere colierul și această femeie îl înșelase".

— Cine este această femeie? l-a întrebat regele.

— Sire, nu știu.

— Aveți colierul?

— El se află în mâinile acestei femei.

Baronul de Breteuil citi raportul scris de frații Böhmeri, după care regele întrebă din nou:

— Unde sunt aceste pretinse bilete de autorizare, scrise și semnate de regină, de care e vorba în memoriu?

— Sire, le am; ele sunt false.

— Cred că sunt false!

— Le voi aduce Majestății Voastre.

Regele îl privi cu neîncredere:

— Vă previn că veți fi arestat.

Marele prelat se albi.

— Ah! Sire, voi asculta întotdeauna de ordinele Majestății Voastre, însă Ea dorește să mă scutească de durerea de a fi arestat în hainele mele pontificale, în fața întregii Curți.

— Trebuie să fie așa!

Rohan insistă și îi aminti că verișoara sa, doamna de Marsan, l-a crescut pe rege. Ludovic al XVI-lea, la amintirea acestui lucru, reflectă un moment, dar Maria-Antoanetta era cu ochii plini de lacrimi. În fața durerii sale, regele se decise s-o sfârșească!

— Domnule, mă însărcinez să-i consolez pe părinții dvs. atâta cât voi putea. Doresc să puteți să vă justificați. Voi proceda cum trebuie ca rege și ca soț.

Împingând pe cardinal înaintea sa, Breteuil se îndreptă către ușa ce da spre Salonul Pendulei. Toți marii demnitari se aflau de față, în timp ce Curtea se afla înghesuită în Sala de Consiliu, Camera de Paradă, Ochiul de Bou și Marea Galerie.

O voce - cea a lui Breteuil, s-a adresat căpitanului gărzilor de corp - făcând să tresară pe cei prezenți:

— Arestați-l pe domnul cardinal.

Dacă o bombă ar fi căzut în Galeria Oglinzilor, ea nu ar fi cauzat, în mod cert, o asemenea spaimă și stupoare. Singur prelatul și-a păstrat calmul și, în picioare, la intrarea în Galerie, a scris un bilet prietenului său, cerându-i să ardă toate scrisorile aflate în portofelul roșu.

Erau biletele despre care marele prelat crezuse că fuseseră scrise de regină și care îi fuseseră transmise de doamna de La Motte.

Dar unde se afla principala inculpată, contesa de La Motte-Valois? La Bar-sur-Aube, unde, înainte de a fi prinsă, i s-a lăsat suficient timp ca să ardă, cu ajutorul prietenului său, Buegeot, viitorul ministru al lui Ludovic al XVIII-lea, scrisorile pasionate scrise de prelat reginei Franței...

A doua zi, 18 august, ea a fost arestată și condusă la Bastilia. S-a văzut atunci că prizoniera nu era o aventurieră. Ea era descendentă a dinastiei de Valois și blazonul ei era format dintr-un

câmp argintiu cu o bandă de azur, presărat cu trei flori de crin aurii. Patru generații îl separau pe Henri de Saint-Rémy, fiul recunoscut al regelui Henri al II-lea și Le Nicole de Savigny, doamnă de Saint-Rémy, dar familia, din mezalianță în mezalianță, a căzut în final în mizerie.

Jeanne l-a plăcut pe un ofițer de jandarmi, numit Marc Antoine Nicolas de La Motte. Căsătoria a fost celebrată la Bar-sur-Aube, la 6 iunie 1780, și cei doi soți au devenit contele și contesa de La Motte-Valois, plecând în cucerirea norocului.

Tânăra contesă se gândea la ziua când ea a fost prezentată cardinalului Rohan, care a găsit-o pe gustul său.

Câteva luni mai târziu, „contele" a devenit căpitan în suita de dragoni ai domnului și tânăra familie s-a stabilit la Paris. Primele luni au fost penibile, în ciuda ajutoarelor frecvente ale înaltului prelat.

Urmașa de sânge a dinastiei de Valois s-a decis să folosească șiretenia și să leșine de inaniție în anticamerele de la Versailles. De două ori a leșinat la trecerea reginei, care nici măcar nu a observat-o. Ea nu a avut succes nici în apartamentul contesei d'Artois.

Singură, doamna Elisabeta s-a lăsat impresionată văzând această frumoasă femeie, cu ochii limpezi, prăbușindu-se în salonul de serviciu. Ea îi mări la 1500 de livre pensia regală, dar după un nou leșin, poate mai puțin bine simulat, sora lui Ludovic al XVI-lea a bănuit adevărul.

Doamna de La Motte s-a transformat în făcătoare de afaceri în birourile miniștrilor de la Curte, o profesie aproape necunoscută oficial. Era mult mai rentabilă decât leșinurile; Jeanne, parvenind, făcu să se creadă - chiar de către cardinal - că o vedea frecvent pe regină... și astfel îndestularea și opulența s-au instalat în casa familiei La Motte.

Cei doi principali inculpați se aflau acum închiși... Cum se apăra cardinalul? El a cumpărat un colier în numele reginei și contesa de La Motte a servit drept legătură între Maria-Antoanetta și el.

În seara de 1 februarie, el s-a dus la Versailles, unde doamna de La Motte avea o mică reședință. El aducea cu sine cutia ce conținea colierul. Doamna de La Motte era singură:

— Regina așteaptă; colierul îi va fi remis în această seară!

Câteva minute mai târziu, a fost anunțat cineva din partea reginei. Cardinalul, discret, s-a retras într-un alcov pe jumătate deschis și a zărit un bărbat îmbrăcat în negru dându-i un bilet, după care a ieșit din cameră.

Doamna de La Motte s-a apropiat de alcov și i-a arătat scrisoarea: era un cuvânt din partea reginei, „având ordinul de a remite cutia aducătorului". A fost rechemat personajul, cutia i-a fost înmânată și acesta a dispărut în noapte.

— Cine este acesta? a întrebat cardinalul.

— E atașat Camerei și iubitor al muzicii reginei.

La aceste amănunte, contesa de La Motte a răspuns că povestea cu înmânarea cutiei e o pură imaginație! Prin felul conversației cu cardinalul, ea a făcut fără îndoială aluzie, într-o zi, la colier, dar prelatul i-a răspuns cu indiferență. Simplu, a doua sau a treia zi, Monseniorul de Rohan i-a solicitat adresa fraților Böhmer.

Ea nu știa nimic mai mult. Hârtiile semnate *Maria-Antoanetta a Franței* nu erau întocmite de mâna cardinalului care le scrisese în fața bijutierilor? Nu prelatul era cel care tratase cu cei doi Böhmeri?

După părerea ei, fără știrea reginei, cardinalul era cel care a negociat. După incendiul castelului său din Saverna, a unor cheltuieli enorme, prințul Ludovic se afla într-o acută jenă financiară. Toți știau asta. Apoi, deodată, prizoniera începu să acuze: marele vinovat este Cagliostro!

Ce amestc avea în această afacere strălucitul alchimist?

El nu era implicat în escrocherie, dar doamna de La Motte aprecia că amestecul celebrului șarlatan într-o afacere deja încurcată, departe de a o prejudicia mai mult, va deturna atenția de la ea.

Multe indicii veneau să se acumuleze în capul contesei, pentru ca locotenentul de poliție să poată crede în versiunea ei. Pentru ce, după 1 februarie, soții de La Motte duceau o viață îndestulată? Patruzeci și două de trăsuri au adus la Bar-sur-Aube un somptuos mobilier. Ei au cumpărat șase caleși, doisprezece cai și au angajat un numeros personal: bucătari, lachei, femei la bucătărie, vizitii și chiar un negru, acoperit cu argint din creștet până la călcâie. O duceau numai în serbări și recepții!

Pentru a achita cheltuielile, ei vindeau diamante după diamante! Contele s-a dus la Londra pentru a negocia vânzarea a 240000 de livre de pietre, dintre care unele erau deteriorate, ca și cum ar fi fost smulse dintr-un colier de către o mână grăbită și neîndemânatică, cu ajutorul unui cuțit.

Erau diamantele ce aparțineau colierului!

— Se prea poate, a răspuns doamana de La Motte cu prilejul interogatoriului din ziua de 26 august, dar cardinalul m-a însărcinat să le vând pentru a-și plăti datoriile.

Dar brusc, la lumina primelor interogatorii, o poveste anterioară furtului se ivi şi explică credulitatea, până atunci de neimaginat, a cardinalului.

Era afacerea boschetului, mult mai gravă decât cea a colierului şi deja veche de un an. Maria-Antoanetta a examinat memoriile şi documentele procesului, pentru a reconstitui „această oroare", aşa cum denumise ea misterioasa afacere.

Doamna de La Motte concepuse un plan, cu scopul de a exploata stupiditatea acestui mare prelat. Ea a pretins că vorbise reginei despre cardinal şi despre durerea încercată de acesta. Într-o zi, contesa, plină de veselie, a venit să-i declare prelatului:

— Sunt autorizată de regină să vă solicit în scris justificarea nedreptăţilor ce vi se impută.

Cardinalul, recunoscător până la lacrimi a scris... şi regina i-a răspuns, şi imediat a început o corespondenţă prin intermediul doamnei de La Motte.

Scrisorile reginei erau scrise de un camarad al contelui, un fost jandarm cu numele de Marc-Antoine Retaux de Villette.

Bineînţeles, consolarea cardinalului nu prezenta interes pentru menajul celor trei, decât în cazul în care devenea rentabilă, astfel încât doamna de La Motte începu să-i dicteze amantului său scrisori în care Maria-Antoanetta, sub diferite pretexte, îi solicita Eminenţei sale să-i dea bani.

Înaltul prelat a găsit gestul ca natural. Câte nu se vorbeau pe atunci în privinţa cheltuielilor nebuneşti şi a datoriilor reginei!

Cu toate acestea, cardinalul, în schimbul serviciilor pe care era încântat să le facă, şi care permiteau celor trei să ducă un trai îndestulat - a solicitat o audienţă la Maria-Antoanetta. Lucru care complica treburile.

Jeanne a avut atunci o idee. Nimeni nu ignora că Maria-Antoanetta se plimba serile în parc - şi circulau multe poveşti pe această temă. De ce să nu-i acorde cardinalului o audienţă nocturnă în grădină?

Trebuia doar să fie găsită o femeie care, evoluând în întuneric, să poată juca rolul reginei. Acest proiect îndrăzneţ nu l-a speriat pe contele de La Motte care a pornit la treabă...

Deîndată - miraculoasă întâmplare - el a descoperit, în grădinile palatului regal, o tânără femeie blondă ce semăna enorm cu regina.

Era domnişoara Olivia, ştrengăriţa străzilor.

A intrat în vorbă cu ea, a sedus-o şi o după nouă vizită, a adus-o în faţa contesei... după care s-a făcut nevăzut.

Jeanne a fost directă: ea i-a spus Oliviei „inima mea" şi i-a declarat:

— Mă bucur de încrederea reginei, sunt cu ea ca două degete de la o mână. Ea tocmai mi-a dat o nouă dovadă şi m-a însărcinat să-i găsesc o persoană care să facă ceva. Despre ce anume este vorba voi preciza la momentul potrivit. Dacă vrei să te însărcinezi cu această misiune, eu îţi voi înmâna 15000 de livre.

Domnişoara a rămas perplexă.

— Domnul conte de La Motte va veni să vă caute mâine seară cu o trăsură şi vă va duce la Versailles, încheie Jeanne, lăsând-o pe biata tânără pradă unei nesperate bucurii.

A doua zi, contele a condus-o pe tânăra fată la Versailles. Ajunsă în apropierea grilajului, trăsura a fost oprită de către contesă care i-a ordonat soţului ei:

— Condu-o pe doamna la mine.

La Motte o ascultă şi părăsi pe domnişoară pe strada Dauphiné, după care dispăru. Două ore mai târziu, el reveni cu doamna de La Motte: bucuria li se putea citi pe faţă.

— Am făcut cunoscută sosirea ta reginei, care a consimţit cu plăcere ca mâine să vadă cum se vor petrece lucrurile.

Domnişoara Olivia îşi arătă mirarea:

— Ce e acel lucru pe care doriţi să-l fac?

— Ah! E cel mai neînsemnat lucru din lume. O să vezi...

A doua zi, doamna de La Motte a îmbrăcat-o elegant pe tânăra femeie.

„Am fost îmbrăcată cu o rochie albă de linou buclat, de atât îmi aduc aminte, o rochie de sărbătoare."

Era rochia pe care regina o purta în timp ce i s-a făcut portretul de către pictorul Lebrun, lucrare expusă la salonul din 1784.

Contesa i-a dat domnişoarei o scrisoare fără adresă.

— Te voi conduce în această seară în parc şi vei înmâna această scrisoare unui mare senior, pe care îl vei întâlni.

La 11 august 1784, între orele 11 şi 12, domnul şi doamna de La Motte au venit s-o caute pe tânăra Olivia care, îmbrăcată cu o haină albă pe umeri şi o coroniţă pe cap îi aştepta. În momentul sosirii la grilajul de la Portocali, contesa îi oferi un trandafir fetei.

— Să daţi acest trandafir şi scrisoarea persoanei care se va prezenta în faţa dumneavoastră şi să-i spuneţi: „Ştiţi ce vrea să însemne aceasta". Regina se va afla acolo pentru ca să vadă cum decurge această întrevedere, ea vă va vorbi, va fi în spatele dumneavoastră...

Doamna de La Motte o va posta pe tânăra fată într-o alee mărginită de carpeni.

— Nu te mișca de aici, merg să-l caut pe înaltul senior.

Și ea se îndepărtă, în timp ce inima micuței bătea tot mai repede. Marele senior - era cardinalul - a sosit, s-a înclinat, în timp ce Jeanne rămăsese câțiva pași în urmă. „Eram așa de mișcată, încât nu știu cum am putut face ceea ce mi se ordona".

Într-adevăr, tânăra femeie s-a mulțumit să întindă trandafirul cardinalului, spunându-i fraza convenită și a uitat de scrisoare. Abia a luat trandafirul, că un valet al reginei - era Retaux deghizat - a alergat zicând:

— Iată, doamnă, pe contesa d'Artois!

Doamna de La Motte alergă și o apucă de braț pe tânăra fată și o trase după sine în mare grabă:

— Repede, mai repede!

Ea o conduse în fața domnului de La Motte, după care se întoarse la cardinal care era beat de bucurie. Crezuse că o auzise pe regină spunându-i:

— Puteți să sperați că trecutul va fi uitat!

Eminența sa se afla în culmea fericirii.

Doamna de La Motte putea de acuma să-i adreseze, în numele reginei, toate cererile imaginabile, ele vor fi primite cu un sentiment profund de respect și de recunoștință.

Nu a trecut luna august și Jeanne i-a cerut marelui prelat 60000 de livre pentru nefericiții pe care regina îi ajuta. Până la sfârșitul anului, cererile de bani și biletele galante scrise de fostul jandarm Rétaux de Villette s-au succedat.

Cât privește pe cardinal, acesta răspundea cu scrisori pe care un bărbat care se respectă nu le putea citi, a relatat Bengnat, înaintea arderii pe rug la Bar-sur-Aube.

La scurt timp, exceptând-o pe La Motte care se refugiase în Anglia și ascunsese restul de diamante, toți actorii dramei - până la cei mai umili complici - se aflau închiși la Bastilia.

Adevărul a ieșit la iveală. Toți au mărturisit. Jeanne, sub povara dovezilor, a refuzat să spună adevărul.

— E dl Rohan cel ce a furat colierul; din ordinul lui, eu și soțul meu am vândut diamantele din el.

Cum a fost constrânsă să părăsească ridicolul său sistem de apărare, ea a declarat:

— Există un secret pe care nu-l voi dezvălui decât personal ministrului Casei regale.

Dar atunci când simți că Breteuil era gata să accepte o întâlnire tête-à-tête, ea simulă o criză de nebunie și se pretă la exhibiționism, rămânând goală ore întregi în celula sa.

În cele din urmă, cedă și, la ultimul interogatoriu, izbucni în plâns. Dar ea nu recunoscu decât că ar fi fost instigatoarea scenei cu boschetul. În rest, Jeanne declară că se aruncă în brațele providenței.

Orbită de răzbunare, Maria-Antoanetta îl considera pe cardinal vinovat, dacă nu de furtul colierului, cel puțin de a fi îndrăznit să creadă în dragostea ei, și ea l-a îndemnat pe rege să trimită cazul în fața Parlamentului.

— Doresc ca această oroare și toate detaliile ei să fie bine lămurite în ochii oamenilor.

Acționând astfel, ea voia să se creadă că e nevinovată.

Astfel, regina nu a ezitat să-și încredințeze onoarea acelor indivizi care o detestau și care nu aveau decât un singur scop: să umilească coroana, s-o doboare pe suverană. Nu era un proces al cardinalului ce urma să înceapă, ci al Mariei-Antoanetta. Afacerea colierului va deveni prefața revoluției.

Prințul Rohan, fiind nevinovat de furtul pentru care fusese arestat, va fi judecat doar asupra unui singur punct: marele prelat e scuzabil, sau nu, de a fi crezut că regina putea să-i acorde un rendez-vous galant, să-i scrie scrisori înflăcărate și să-l însărcineze să cumpere un colier de 160000 de lire!

La 22 mai 1786, Parlamentul - mai puțin prinții de sânge și pairii - s-au reunit. Judecătorii - Marea Cameră și Tournella, unite - adică 64 de membri erau la un loc. Au fost necesare șase zile pentru citirea dovezilor, apoi i-a fost dat cuvântul procurorului general, Joly de Fleury care, după ce a relatat afacerea, a conchis:

— Cardinalul apreciază că ceea ce s-a petrecut în grădina Versailles poate fi privit ca o iluzie a sa. Dar își poate permite să creadă că o întâlnire nocturnă falsă și presupusă pe terasa de la Versailles cu regina nu constituie ofensa cea mai de pedepsit?

Ura împotriva Mariei-Antoanetta era așa de vie printre magistrați că această înțeleaptă perorație a declanșat o scenă violentă. Avocatul general Ségnier s-a ridicat roșu de mânie. El a strigat cu putere: „Cardinalul trebuie achitat" și, întorcându-se spre Joly de Fleury, a strigat:

— Gata să coborâți în mormânt, doriți să acoperiți cu cenușa voastră pe magistrați!

La 30 august, au început interogatoriile. Când doamna de La Motte a zărit scaunul infamant, a avut un recul.

— Doamnă, așezați-vă pe el, i-a spus sec aprodul.

Cu nepăsare și cu un aer plictisit, ea a răspuns la întrebări, legându-se mai mult de probabilități decât de dovezi și fapte, de dovezile materiale.

Când i s-a vorbit de pretinsele scrisori de la Maria-Antoanetta, ea a refuzat să răspundă „pentru a nu o ofensa pe regină".

Dar Președintele a forțat-o și ea a îndrăznit să declare că cardinalul i-a arătat două sute de scrisori scrise de regină în care ea îl tutuia.

Jeanne nefiind de față, președintele l-a avertizat pe cardinal că scaunul rușinii, fiind ridicat, se putea prezenta în fața Curții.

Rohan intră, purtând roba violetă - doliul cardinalilor. Părea așa de palid, căci tocmai se intoxicase la Bastilia cu cafea cu lapte pregătită într-o tingire de cupru prost spoită.

Timp de o jumătate de oră, el a vorbit mult, povestindu-și jalnica odisee și reușind perfect să devină și mai stupid decât de obicei. Discursul fiind terminat, el i-a salutat pe magistrați. Toți i-au răspuns la salut, ceea ce a însemnat o distincție aparte.

Olivia i-a mișcat pe judecători atrăgându-le atenția, cu copilul pe care îl făcuse cu viitorul său soț, Beaurice, și pe care îl născuse, închisă fiind la Bastilia.

După întristarea provocată de tânăra mamă, sala a izbucnit în râsete când Cagliostro a vorbit într-un jargon compus din cuvinte latinești, grecești, italienești și arabe. Curtea s-a destins.

Miercuri 31: pronunțarea.

Cu douăzeci și șase de voci contra douăzeci și două, cardinalul a fost dezvinovățit de orice acuzare. Cagliostro fu tratat la fel, în timp ce Olivia a fost declarată în afară de cauză. Rétaux și Jeanne de La Motte, după ce au fost marcați pe fiecare umăr cu litera V, rezervată hoților, au fost închiși pe viață.

În acea seară, în jurul Bastiliei, zece mii de persoane și-au manifestat entuziasmul și, aclamându-l pe cardinal, și-au exprimat bucuria, văzând-o pe austriacă umilită.

Era celebrată înfrângerea reginei.

La Versailles, Maria-Antoanetta plângea cu sughițuri.

— Prezintă-mi complimente de condoleanțe, i-a spus ea doamnei Campan. Intrigantul care a venit să mă piardă sau să-și procure bani, abuzând de numele și semnătura mea, este achitat.

— Regele a continuat să-l considere pe Rohan vinovat. În loc să se încline în fața hotărârii judecătorești, Ludovic al XVI-lea l-a trimis pe cardinal la mânăstirea din Chaise-Dieu.

Execuția sentințelor pronunțate împotriva Jeannei de Valois - miercuri 21 iunie - a fost atroce. Șase călăi au împins-o în genunchi, în timp ce grefierul îi citea sentința. Ea se zbătea, mușca, urla, vocifera. Apoi a refuzat să se dezbrace.

Ea se apăra ca un leu, cu picioarele, cu mâinile, cu dinții și în așa mod că au fost obligați să-i taie veșmintele până la cămașă, fapt care a fost considerat un lucru indecent de către martori.

Ea se tăvălea pe jos și, urmată de călăi, a ajuns la piciorul scării. A fost apucată și i s-au ridicat poalele.

Fierul roșu i-a fost aplicat pe umăr și carnea a sfârâit. Condamnata a făcut un salt și pe sân i s-a aplicat cel de-al doilea V.

Înainte de a leșina, ea a mai apucat să-l muște pe unul dintre călăi, prin vestă. După câțiva ani, a reușit să evadeze și să se refugieze la Londra, unde a murit în 1791.

Misterul morții lui Napoleon

La mai bine de un secol și jumătate de la moartea lui Napoleon se mai încearcă încă elucidarea unei enigme istorice: adevărata cauză a morții sale.

După înfrângerea de la Waterloo, Napoleon abdică, pentru a doua oară și – exact la o sută de zile de la evadarea sa din insula Elba – se îndreaptă, împreună cu o mică suită, spre coasta de apus a Franței. După cum se știe, nutrea intenția de a pleca în America. În 1803, cedase tinerei republici americane colonia franceză Louisiane, care era în pericol să cadă în mâinile armatelor engleze. „Americanii – spunea Napoleon – îmi vor fi recunoscători, îmi vor da un petec de pământ și o căsuță pentru a-mi petrece ultimii ani ai vieții în tihnă"[1]. Dar coastele franceze erau păzite cu strășnicie de flota engleză, iar dinspre răsărit veneau trupele prusace, cu ordinul expres de a-l găsi pe „tiran" și a-l împușca pe loc. În cele din urmă, dintre aceste alternative, deloc surâzătoare, alese captivitatea engleză.

O scrisoare a lui Rochefort porni, prin curier, spre Londra. Prin ea, Napoleon, „fost împărat al Franței", înștiința pe alteța sa regală, prințul regent al Marii Britanii, că se pune la dispoziția dușmanilor săi și cere azil în căminul lor. La 15 iulie, biruitorul de la Jena și Wagram, de la Austerlitz și Friedland... urca pe bordul vasului Bellérophon și preda spada amiralului Hotbam.

Bonaparte spera că va putea rămâne în Anglia așa cum solicitase, dar la 31 iulie, lordul Keith l-a anunțat că va fi exilat pe insula Sfânta Elena.

La Plymouth, prizonierul a fost transferat de pe „Bellérophon" pe fregata „Northumberland" care, în ziua de 15 octombrie 1815, după o călătorie de două luni și jumătate, îl aduse pe împăratul captiv pe insula unde avea să-și sfârșească zilele.

1. Bernard, H. G., *Cahiers de Sainte-Hélène*, Paris, 1821, p. 81; V. Tarle, *Napoleon*, „Editura pentru literatură universală", București, 1964.

Insula Sfânta Elena apare și astăzi ca o stâncă de bazalt verde, acoperită cu un sol fertil, cu o bogată vegetație arboricolă, întreținută de ploile abundente și de o temperatură fără variații mari, cu media generală de 21°C, având suprafața de 122 km^2.

Un comisar al lui Ludovic al XVIII-lea descria în 1816 această insulă ca pe locul cel mai izolat din lume, cel mai inabordabil, cel mai dificil de atacat, cel mai sărac, cel mai nesociabil...

La începutul secolului al XVI-lea, unul dintre primii călători portughezi a descoperit, la cincisprezece grade și jumătate latitudine sudică, o mică insulă pustie. Descoperirea a avut loc în ziua de 21 mai 1501, zi în care biserica catolică sărbătorea Sfânta Elena, de unde și numele dat insulei. În secolul al XVII-lea, aceasta se afla sub dominația olandeză, pentru ca în 1673 să treacă în stăpânirea Marii Britanii. Compania engleză a Indiilor de Est organizase acolo escale pentru corăbiile sale, care porneau din Anglia, îndreptându-se spre India.

Punctul cel mai apropiat al coastei africane se află la circa 2000 de kilometri de insulă, iar drumul până la Anglia era de aproximativ două luni și jumătate – trei luni (socotit pentru corăbiile cu pânze de pe vremea aceea).

După cele „100 de zile", Napoleon părea și mai de temut. O nouă debarcare în Franța ar fi putut duce la o reinstaurare a Imperiului și la un nou război european. Poziția geografică particulară a insulei Sfânta Elena în mijlocul oceanului garanta imposibilitatea unei reîntoarceri și a determinat, în cea mai mare măsură, hotărârea cabinetului englez.

Napoleon a fost însoțit în exilul său de o suită formată din 27 de persoane, dintre care: mareșal al palatului, Bertrand, împreună cu soția sa Fanny, de origine engleză; contele Charles-Tristan de Montholon, mare șambelan, împreună cu soția sa, Albine și copilul lor; marchizul de Las Cases, scriitor și secretar particular; ofițerul de artilerie Gourgaud, care i-a salvat viața lui Napoleon, în timpul campaniei din Rusia; primul valet Louis Marchand, un alt valet, Franceschi Cipriani, care a servit pe vremuri împăratului, în calitate de spion; medicul irlandez Barry O'Meara și alte persoane.

Ajuns pe insulă, captivul a fost preluat de guvernatorul Mark Wilks. În 1816, la puțin timp după ce Napoleon a împlinit 47 de ani, în postul de guvernator al insulei a fost numit generalul locotenent Sir Hudson Lowe, un om stigmatizat chiar de istoricii englezi, deoarece avea „un spirit meschin, strâmt, crud și răutăcios".

Guvernatorul era zdrobit de povara răspunderii sale, suspicios și temător că fostul împărat va evada, așa cum o făcuse din insula Elba. În consecință, a luat o serie de măsuri menite să-i îngrădească considerabil libertatea de mișcare. A început prin a-i refuza ilustrului prizonier titlul de împărat, numindu-l doar generalul Bonaparte; l-a supus, apoi, la nenumărate tracasări și umilințe, arătându-se total indiferent față de starea sănătății lui și neasigurându-i nici cel mai elementar confort. Aceste măsuri au provocat atât în Anglia, cât și în celelalte țări din Europa o opoziție foarte puternică. Au apărut, în Parlamentul și presa engleză, proteste violente, culminând cu manifestări publice. Era deci în interesul lui Robert Banks Jenkinson, conte de Liverpool, prim-ministru al Angliei, să arate că totul mergea bine pe insula Sfânta Elena și să ascundă faptul că, la scurt timp după debarcare, Napoleon s-a îmbolnăvit și, nedispunând de o asistență medicală corespunzătoare, a murit.

În 1818 s-a petrecut un eveniment neobișnuit: Cipriani, fostul agent secret al împăratului, moare subit de o inflamație intestinală, care semăna cu o otrăvire.

Între timp, starea sănătății lui Napoleon se degrada continuu; își pierduse pofta de mâncare, prezenta balonări, vărsături intermitente, edeme ale picioarelor și acuza dureri în zona ficatului. În diferite rânduri, Napoleon își exprimă bănuiala că Hudson Lowe încearcă fie să-l distrugă printr-o alimentație insuficientă și dezechilibrată, fie de-a dreptul să-l otrăvească.

Primul medic pus la dispoziția lui Napoleon a fost Barry O'Meara, chirurg al Marinei Regale Britanice (titlul de doctor în medicină nu exista). Absolvent al Universității din Dublin, a fost foarte atașat de Napoleon, pe care l-a îngrijit încă de la începutul exilului. În iulie 1818, pentru că a scris un raport în care a arătat că Napoleon suferea de o „hepatită tropicală" și că rămânerea lui la Sfânta Elena îi va fi fatală, a fost arestat de Hudson Lowe, adus în fața Consiliului de Război și șters din cadrele marinei.

Înlocuirea sa a coincis cu un nou puseu al bolii împăratului care se găsea, în această perioadă critică, lipsit de un medic de încredere și refuza să fie văzut de cei trimiși de Hudson Lowe. La 18 ianuarie 1818, în cursul unei puternice crize, a acceptat însă să-l primească pe John Stokoe, tot medic al Marinei, care i-a plăcut din primul moment lui Napoleon. Acesta a confirmat diagnosticul de hepatită tropicală, motiv pentru care a suferit aceleași persecuții

ca și predecesorul său, fiind, în cele din urmă, expulzat din insula Sfânta Elena. Nu a funcționat ca medic curant al lui Napoleon decât șase zile.

Dr. Francesco Antonmarchi a fost următorul doctor atașat pe lângă Napoleon[1]. După despărțirea de Stokoe, Napoleon a continuat să refuze medicii militari propuși de către Hudson Lowe, considerându-i spioni și incompetenți. El a cerut familiei sale să-i trimită un medic bun. Antonmarchi a fost ales și guvernul englez a sfârșit prin a-l accepta. Corsican de origine, născut la Marsaglia, a urmat studiile la Universitatea din Pisa, celebră în acele timpuri. Marele anatomo-patolog Pietro Mascagni l-a avut ca asistent și l-a numit prorector la Florența.

Unchiul lui Napoleon, cardinalul Fieschi, l-a ales după ce s-a informat îndelung asupra capacității sale profesionale. Înainte de a ajunge la Londra, Antonmarchi a fost examinat de către profesorii Școlii de Medicină din Roma, cu care a discutat îndelung asupra maladiei de care suferea Napoleon. La Londra, așteptând decizia de numire, s-a întreținut zilnic cu O'Meara în privința acestei boli. Cu alte cuvinte, au fost luate toate măsurile pentru a i se trimite un medic conștiincios și capabil.

Antonmarchi, fără îndoială cel mai bun medic dintre toți cei oferiți împăratului în timpul exilului, a sosit la Sfânta Elena în septembrie 1819 și a confirmat diagnosticul predecesorilor săi. Hudson Lowe nu a mai putut acționa contra lui, așa cum făcuse în cazul lui O'Meara și Stokoe. Istoricii „oficiali" au încercat să-i „strice" reputația, tratându-l ca „mincinos și incompetent", dar notele lui Antonmarchi, cu descrierea simptomelor prezentate de Napoleon, dovedesc că era un bun observator, iar raportul său de autopsie stă ca mărturie a cunoștințelor sale anatomo-patologice, destul de avansate pentru acea epocă.

Hudson Lowe nu crede însă că Napoleon ar fi bolnav, de aceea Antonmarchi s-a văzut obligat să-l avertizeze, în martie 1821, nu numai de gravitatea bolii acestuia, dar și de faptul că însăși viața împăratului era în primejdie. El a cerut să fie văzut și de către un medic delegat de guvern pentru a se constata cele susținute. În acest scop, la data de 1 aprilie a fost trimis pentru a-l examina pe Napoleon doctorul Archibald Arnott, medic militar. La 17 aprilie, Arnott a comunicat lui Sir Thomas Reade, șeful militar de la Sfânta

1. Am găsit numele acestui medic scris în literatură în mod diferit: Antomarchi *(Larousse)*, Antonmarchi și Antomarchi.

Elena, că „Napoleon suferea pur și simplu de ipohondrie și că dacă o fregată și-ar face apariția în port pentru a-l pune în libertate, s-ar face bine imediat". La numai 18 zile de la această declarație, Napoleon și-a dat sfârșitul! Orice comentariu este de prisos.

Istoria simptomelor clinice ale bolii lui Napoleon poate fi reconstituită pe baza memoriilor și a jurnalelor doctorilor O'Meare și Antonmarchi[1], cât și ale anturajului său. Acestea, deși ofereau cheia bolii, au fost neglijate de cei mai mulți istorici, în special de cei britanici, așa-zișii oficiali, care considerau toate aceste scrieri ca fiind mincinoase.

Din punct de vedere medical, perioada de exil poate fi împărțită în patru faze: prima – din octombrie 1815 până în iunie 1817; a doua – până în noiembrie 1819; a treia – până în septembrie 1820 și ultima, care se sfârșește cu moartea împăratului, în mai 1821. Fiecare din ele marchează o etapă a stării sănătății sale.

Iată cum sunt descrise simptomele, an de an.

1815 – Napoleon a sosit la Sfânta Elena la 15 octombrie. Se știa că sănătatea sa era destul de bună și că, deși după un lung voiaj, se simțea satisfăcător. Acomodându-se foarte greu la început, cu condițiile de viață pe care i le putea oferi noua lui reședință, Napoleon nu a prezentat nici o afecțiune demnă de luat în considerare. Dar, la 25 noiembrie 1815, Bertrand și Gourgaud au afirmat că împăratul ar fi bolnav. La 28 decembrie, se semnalează o nouă criză și Las Cases nota că starea sănătății împăratului se înrăutățea. Nu dispunem de alte detalii.

1816 – Napoleon suferă șase crize, în lunile mai, iulie, august, septembrie, octombrie și decembrie, care durează fiecare câte o săptămână. Crizele se caracterizau printr-o stare generală proastă, oboseală, dificultate la mers, dureri de cap, senzație de căldură, fotofobie, pigmentare galbenă a pielii și diaree. O'Meare a notat cele spuse de Napoleon: „Această tortură lentă, acest asasinat treptat este mai puțin uman decât s-ar fi ordonat împușcarea mea".

1817 – Crizele intermitente continuă. La 26 ianuarie, Napoleon a părăsit apartamentul pentru prima dată, după două luni. Principalele crize au avut loc în luna martie (cu diaree, după cum afirmă O'Meare), în mai și în septembrie. Simptomele erau aceleași ca și în anul precedent, cu deosebirea că cele hepatice erau mai

1. Antonmarchi Fr., *Derniers moments de Napoleon*, Londres, 1825. Edition en langue anglaise, *The last days of the Emperor Napoleon*, London, 1828.

accentuate. Prezenta amețeli, constipație și, la 3 octombrie, se observa o mărire de volum a ficatului.

1818 – În acest an, deși avem mai puține detalii asupra bolii, este consemnată o oarecare ameliorare. În iulie, a fost îndepărtat O'Meare. În octombrie și în decembrie, s-au semnalat din nou dureri violente de cap, palpitații, febră, amețeli, dureri abdominale și diaree (după Bertrand).

1819 – În noaptea de 16–17 ianuarie, a suferit un atac sever, caracterizat prin amețeli, febră, dureri în regiunea hepatică și în umărul drept. A fost chemat dr. Stokoe care nota că o apăsare ușoară în regiunea hepatică provoacă durere intensă. În urma raportului său, acesta a fost arestat de Hudson Lowe și Napoleon, în plină criză, a rămas fără îngrijirea vreunui medic. Criza s-a terminat, dar în august a avut loc o recidivă, în urma căreia Napoleon l-a solicitat din nou pe dr. Stokoe, care nu părăsise insula, dar Hudson Lowe i-a refuzat cererea.

În septembrie, a sosit Antonmarchi, care nota în jurnalul său, la 23 ale lunii: „paloarea feței, conjunctivele roșii-brune amestecate cu galben, pulsul 60 bătăi pe minut, ficatul mărit, dar și foarte dureros la palpat, slăbiciunea picioarelor, surditate". La 15 octombrie, durerea din regiunea ficatului a devenit mai intensă.

1820 – Primele luni au fost bune, însă la 19 iulie, Napoleon a avut o criză care a durat zece zile. Aceleași simptome, în plus durerea din regiunea ficatului care se propaga încă în umărul drept. La 18 septembrie, a avut loc o altă criză, cu îngălbenire foarte accentuată și dureri epigastrice. Altele s-au consemnat la 19 octombrie, 25 octombruie și 5 noiembrie: leșinuri, palpitații, puls slab și neregulat, dureri în membrele inferioare și abdomen, în umeri și în spate, tuse uscată, pigmentare galbenă și erupții tegumentare, grețuri, dificultăți de respirație etc. De la jumătatea anului 1820, a început să iasă rar și numai în trăsură. În intervalul dintre crize, starea generală nu era prea bună și din septembrie s-a înrăutățit brusc.

1821 – Din ianuarie și până în martie, situația s-a agravat continuu. Boala luase un caracter permanent și Napoleon nu a mai părăsit camera. Nu mai mânca aproape nimic.

În ianuarie a avut o colică urmată de diaree; în februarie, vomismente, senzație de arsuri în intestin, sete, dureri în partea stângă a abdomenului; la 17 martie, febră, frisoane, dureri hepatice. Cedând stăruințelor lui Antonmarchi, a acceptat să ia câteva

medicamente, din când în când, dar de fiecare dată acestea îi făceau mai mult rău decât bine. Antonmarchi i-a administrat circa o jumătate centigram de antimoniu[1], într-o limonadă; trei sferturi de oră după aceea, Napoleon a prezentat vărsături intense, însoțite de dureri abdominale violente. Se târa, aproape în agonie. Se pare că bănuia de mult că ar fi vorba de un cancer, boală prezentă în familia lui, de care murise și tatăl său, Carlo Bonaparte, la numai 40 de ani.

În 5 aprilie, a vomitat un lichid negru, doctorul Arnott anunțând pe mareșalul Bertrand și pe contele Montholon că starea bolnavului era extrem de serioasă. Când durerile slăbeau întrucâtva, Napoleon încerca să înveselească pe cei din jur, făcând glume pe socoteala bolii sale: „Cancerul este Waterloo care a pătruns înăuntru" [2].

În 13 aprilie, a dictat contelui Montholon un testament, pe care apoi l-a copiat și semnat, în 15 ale aceleiași luni. La 20 aprilie, s-a simțit mai bine, fiind în măsură să ia masa cu cei din anturajul său. În 21 aprilie, la ora 4 dimineața, l-a chemat pe Montholon, începând să-i dicteze un proiect de reorganizare a gărzii naționale în Franța. La 25 aprilie, s-au semnalat din nou vărsături sanghinolente și stare de prostrație intensă. Îi spusese lui Montholon: „Ai milă de mine; sunt pe sfârșite".

La 1 mai, Napoleon i-a dictat lui Montholon ultimele sale dorințe și a primit împărtășania abatelui Vignoli. Puțin mai târziu a început să delireze și să respire greu. În ziua de 2 mai, doctorii Arnott, Short și Michels anunță anturajului apropierea morții

1. Antimoniul, sau stibiul nu se mai utilizează în prezent în medicină decât arareori, exceptând preparatele homeopatice. În trecut, s-a folosit foarte mult sub formă de tratat de potasiu și stibiu – emetic – în doză de 0,05 g diluat într-o mare cantitate de apă, având efect vomitiv și de purgație.
Simptomele prezentate de Napoleon în ziua de 17 martie corespund unei intoxicații acute ușoare cu antimoniu. Compușii de antimoniu au efect iritant asupra mucoaselor, lucru de care trebuia să se țină seama atunci când era prescris. Nu suntem în măsură să comentăm ce l-a determinat pe dr. Antonmarchi să prescrie o asemena medicație, probabil că dominat de vechile percepte ce au stăpânit în trecut medicina.

2. De reținut că în familia lui Napoleon mulți dintre membrii ei au contractat, generație după generație, anumite forme de neoplazii, fapt care, în cele din urmă, l-a obsedat pe fostul împărat, după cum am văzut. Astfel, bunicul său Joseph, tatăl său Charles, unchiul său (după mamă) cardinalul Joseph-Marie Fresch, fratele său Lucien, cele trei surori ale sale Fauline, Caroline și Elise au decedat din cauza unor neoplazii de stomac. (Lehtolard, *Scand. J. Gastroenterol.*, 1978, 13, suppl. 50,1.1-54).

împăratului. La 4 mai, doctorul Arnott a administrat, neținând cont de opoziția lui Antonmarchi, 50 ctg, de calomel[1], după care s-a instalat imediat o stare de prostrație urmată de apariția unor mișcări convulsive și în final de agonie. Durerile ajunseseră atât de violente, încât, în noaptea de 4 spre 5 mai, în semidelir, Napoleon s-a repezit din patul său asupra lui Montholon, l-a strâns în brațe cu o forță extraordinară, căzând cu el pe podea. Fiind așezat din nou pe pat, nu și-a mai recăpătat cunoștința și a rămas nemișcat timp de multe ore, fără să geamă. Chiar în timpul celor mai îngrozitoare accese de durere, aproape că nu a fost auzit gemând; se zvârcolea numai. În camera muribundului erau strânși toți membrii suitei și servitorii. Împăratul mișca doar buzele, dar nu se putea desprinde nimic inteligibil.

În ziua de 5 mai 1821, un uragan dezlănțuise apele oceanului, scoțând arborii din rădăcini, distrugând casele de pe insulă și zguduind puternic conacul de la Longwood. Hudson Lowe și ofițerii garnizoanei engleze, veniți în grabă îndată ce auziseră de agonia lui Napoleon, așteptau în camerele alăturate. În jurul orei 17^{45}, Napoleon și-a dat sfârșitul, ultimele cuvinte ce au putut fi auzite de cei aflați lângă patul său au fost: „Franța... armată... avangardă...", cât și ordinul dat mareșalului Ney: „încă un atac".

Plângând, bătrânul servitor Marchand a adus vechea manta pe care împăratul o purtase în timpul bătăliei de la Marengo, din 14 iunie 1800, cu care i-a acoperit corpul. Au venit apoi guvernatorul cu ofițerii și s-au înclinat respectuos. Bertrand și Montholon au permis și intrarea comisarilor puterilor aliate care până atunci nu fuseseră admiși, nici măcar o singură dată, în locuința împăratului.

Autopsia lui Napoleon a avut loc la 6 mai, în circumstanțe dramatice. Ea a fost efectuată în salonul Longwood, o cameră de cinci metri și jumătate pe patru și jumătate, în care lumina pătrundea prin două ferestre situate în același perete. Căldura era sufocantă, apa insuficientă. Corpul a început să se descompună repede și un miros de putrefacție a invadat camera. În această sală mică, prost aerisită, se aflau atunci paisprezece persoane.

Există trei rapoarte asupra acestei autopsii. Raportul „oficial" a fost semnat de către medicii armatei și marinei, care se aflau sub comanda lui Hudson Lowe.

1. Calomelul era folosit în trecut pentru acțiunea sa colagogă, diuretică și purgativă. Doza administrată de dr. Arnott a fost maximă și, după părerea noastră, câtuși de puțin indicată în cazul unui suferind de mai mult timp și cu un tablou clinic complex.

Un alt raport a fost alcătuit de chirurgul asistent Henry, mult apreciat de unii istorici englezi; să reținem însă că acesta a fost scris la doi ani după moartea lui Napoleon și a fost adresat lui Sir Hudson Lowe cu scopul de a-i permite să se apere de atacurile îndreptate împotriva sa.

Cel de-al treilea raport aparține lui Antonmarchi, care a descris cu obiectivitate tot ceea ce a văzut. El notează existența unei afecțiuni pleurale, mărirea ficatului care era de culoare brună, cu mici pete roșiatice, plăci roșii pe suprafața peritoneală a intestinului și mezenterului. Despre stomac, el menționează că ar fi trebuit păstrat pentru un examen mai aprofundat, însă acest lucru a fost interzis.

La procesiunea funebră, care a avut loc după patru zile, au luat parte, pe lângă suită și servitorii toți, mateloții și ofițerii de marină, toți funcționarii civili, cu guvernatorul în frunte, și aproape toată populația insulei. În clipa coborârii sicriului în mormânt, au răsunat salve de tun: englezii dădeau ultimul onor militar împăratului!

În 1840, cadavrul său va fi deshumat, transportat în Franța și instalat în lăcașul său de veci, de la Domul Invalizilor.

Participanții la operația de deshumare au fost frapați de faptul că, deși nu fusese îmbălsămat, trupul fostului împărat se păstrase intact în solul insulei Sfânta Elena, timp de 19 ani.

Diagnoze controversate

Ce anume a produs înrăutățirea sănătății și apoi moartea împăratului? Timp de un secol și jumătate, diagnoza asupra morții lui Napoleon a rămas controversată. Abia astăzi se poate aborda cu mai multe șanse de succes.

Dificultatea diagnosticului în privința cauzei decesului este cu atât mai mare, cu cât mai multe maladii ar fi fost implicate, fără posibilitatea de a stabili care a cauzat cu adevărat moartea. Mai mult, metodele de investigație de care dispunem, inclusiv verificările necropsice, nu certifică decât ceea ce se cercetează, fiind deci incomplete.

De asemenea, dificultățile cresc și prin faptul că se încearcă stabilirea unui diagnostic, la mai mult de un secol după deces, într-un caz în care pasiunile politice au cântărit mai mult decât rigoarea științifică și într-o epocă în care nu se putea beneficia de ajutorul studiului histologic.

Așa se face că motivul decesului împăratului a provocat pasionate și interminabile discuții. După unii autori, ar fi murit de un cancer al stomacului, ulcer, amibiază hepatică, malarie cronică, friguri de Malta, dizenterie, după alții, otrăvire cu arsenic, emetic, calomel și acid cianhidric! Și lista nu este nici pe departe epuizată.

După datele autopsiei făcute de medicul său personal din ultima perioadă, dr. Antonmarchi, Napoleon ar fi decedat în urma unei afecțiuni organice a abdomenului. Examenul necropsic făcut de acesta menționa un „ganglion canceros" și descria o perforație a peretelui abdominal, cu un diametru de șapte milimetri, blocată de o aderență a lobului stâng al ficatului.

Ulcerația gastrică a fost oficial recunoscută drept canceroasă, de autoritățile britanice ale vremii. O altă teorie pleda pentru un ulcer gastric. Doisprezece ani după moartea lui Napoleon, chirurgul francez Crayeilhier emitea ipoteza unui ulcer perforat, de fapt era vorba de ulcerații mici, situate pe mica curbură aderentă la lobul stâng al ficatului. Ficatul a fost găsit mărit.

La 11 ianuarie 1913, profesorul Arthur Keith, președintele colegiului regal al chirurgilor britanici, a dat publicității rezultatul unui examen histologic practicat asupra unui fragment de intestin descoperit printre alte piese anatomice la muzeul „John Hunter" din Londra. Identificată, după toate aparențele, ca aparținând lui Napoleon, bucata de intestin, examinată după aproape o sută de ani, a permis expertului englez să afirme că Napoleon a murit din cauza frigurilor de Malta, al căror agent purtător se presupune că ar fi fost niște capre aduse acolo din regiunea Mediteranei.

Un alt medic englez, sir Frederic Eve, va susține o altă teză, și anume că leziunile de pe intestinul subțire al lui Napoleon au fost cauzate de o malarie cronică, boala fiind adusă la Sfânta Elena de unii dintre sclavii negri din Congo, parte din cei circa o mie de sclavi care alcătuiau, în exclusivitate, populația insulei, la începutul secolului trecut. Asupra originii malariei vom reveni.

O altă ipoteză emisă la scurt interval a amintit de o dizenterie amoebiană, provocatoare a unei crize hepatice, urmată de o perforare a stomacului și de peritonită. Fragmentul de intestin în cauză a fost văzut de o somitate franceză a timpului, profesorul René Leriche (1879–1955).

Vom reproduce în continuare un rezumat din amintirile lui Leriche, consacrate acestei probleme[1].

1. R. Clarke, *L'humanisme en Chirurgie*, Ed. Seghers, Paris, 1961; *La Presse Medicale*, 31 mars, 1962, vol. 70, nr. 16, p. 796.

În 1927, René Leriche era la Londra, invitat de Colegiul regal al chirurgilor britanici. Sir Berkeley Moynhan, președintele colegiului, i-a rezervat cu această ocazie o surpriză. După ce a luat sfârșit marea recepție dată în onoarea invitatului, cei prezenți au rămas în monumentala bibliotecă, iar sir Berkeley l-a luat pe Leriche de braț și l-a condus către o scară mascată, ce se termina în fața unui seif încidit. A deschis seiful cu o mică cheie pe care o păstra în buzunarul interior al vestei sale și i-a arătat colegului său un borcan ce conținea o placă de sticlă, pe care era fixat un fragment de intestin gros. Leriche a remarcat imediat o perforație disenterică:

— Iată intestinul lui Napoleon!

Privind figura mirată a lui Leriche, Moynhan i-a explicat că Napoleon nu murise de un cancer stomacal. Anglia a lăsat să se răspândească acest zvon, la vremea respectivă, pentru a nu fi făcută responsabilă de moartea prematură a împăratului (avea doar 52 de ani). Fragmentul de intestin a fost încredințat în 1927 președintelui Colegiului Chirurgilor, de către guvernul britanic, cu consemnul ca, timp de o sută de ani, să nu fie arătat nimănui și păstrat în tot acest timp sub cheie, în seif. .

— Cei o sută de ani s-au scurs, a spus sir Moynhan, și dumneavoastră sunteți prima persoană care îl vedeți după expirarea termenului, în afară de președinții care s-au succedat și care au păstrat cheia.

Până la distrugerea Colegiului datorită bombardamentelor aviației naziste, piesa a fost păstrată cu grijă. Se pare însă că ar fi parvenit colegiului pe altă cale decât cea relatată profesorului Leriche. Fragmentul de intestin a fost sustras în cursul necropsiei de doctorul Antonmarchi, care l-a oferit lui O'Meara și acesta din urmă l-a dăruit, la rândul său, lui sir Astley Cooper, președintele Colegiului de chirurgi, pentru colecția anatomică. La moartea acestuia, întreaga sa colecție a trecut în proprietatea Colegiului regal al chirurgilor. Aici, fragmentul a fost etichetat conform catalogului lui Ashley Cooper, scris chiar de mâna acestuia: „Fungus incipiens des glandes d'un intestin: Napoleon". „Barry O'Meare lui sir Ashley Cooper". Într-adevăr, acest fragment prezenta „petele roșiatice", descrise de Antonmarchi în raportul său, întocmit cu prilejul autopsiei. Ashley Cooper considera că leziunile erau de natură canceroasă, însă Shattoch, custode la Muzeul colegiului, a efectuat un examen microscopic în 1909 și a demonstrat că era vorba de foliculi limfoizi, așa cum se întâlnesc în cazul unor maladii

tropicale. Arthur Keith, la rândul său, a procedat la un alt examen microscopic, confirmând concluziile lui Shattock și acest studiu a făcut obiectul conferinței anuale a Colegiului chirurgilor „Hunterian Oration"[1]. Conferința era însoțită de desenele acestor leziuni, care nu lăsau nici o îndoială asupra naturii lor. René Leriche, care a văzut aceste fragmente în 1927, a avut impresia că leziunile erau de natură amibiană.

Pe de altă parte, autenticitatea acestor fragmente a fost discutată de către unii autori, mai ales când s-a demonstrat că leziunea nu era canceroasă; s-a spus că fragmentele de intestin s-ar putea să provină de la un cadavru oarecare care, având leziunile descrise de Antonmarchi, să fi fost prezentate de Ashley Cooper, ca aparținând lui Napoleon. Autorii care neagă această autenticitate consideră că supravegherea, în cursul autopsiei, era atât de severă, încât Antonmarchi nu putea să sustragă acest fragment. Dar, se pune întrebarea, această supraveghere era într-adevăr așa de strictă? Cincisprezece persoane închise într-o mică sală, sufocate de căldură și suferind de pe urma mirosului, mai puteau fi suficient de atente? Fără îndoială că părăseau, din când în când, încăperea pentru a respira puțin aer curat. Antonmarchi, care era de părere că Napoleon suferea de o maladie tropicală și care se îndoia de diagnosticul anatomic de cancer pronunțat de cercurile oficiale, a fost în măsură să sustragă fragmentul, cu atât mai mult cu cât el era acela care practica autopsia.

Arthur Keith, mare biolog și om de știință integru, a respins totuși acest argument și a adăugat că el a cunoscut cazuri în care, în interesul științei, fragmente relativ mari dintr-un cadavru au fost prelevate, în ciuda unor supravegheri considerate foarte severe. Keith a mai adăugat că Ashley Cooper, cel mai faimos chirurg britanic din acea vreme, era un om care nu se putea înșela și care, în mod cert, nu voia să inducă în eroare pe ceilalți. Faptul că el a etichetat fragmentul oferit de O'Meara ca provenind de la Napoleon indică credința sa fermă în autenticitatea lui.

1. Keith A., *History and Nature of Certain Specimens Alleged to Have Been Obtained at the Postmortem Examination of Napoleon the Great, British Medical Journal,* 1913, vol. 1, nr. 53, p. 234.

La o citire mai atentă, după părerea noastră, este posibil să se fi strecurat o eroare. Este greu de crezut că la un asemenea preparat anatomic, „petele roșiatice" s-ar mai fi menținut și deci observat. De cele mai multe ori, pentru conservare se apelează la formol sau alcool. Ori, în acest mediu, piesa capătă o culoare specifică, alb-gelatinoasă. Rareori sunt utilizați alți conservanți, cum ar fi esența de origan, camfor, eugenol etc. care intră în compoziția unor rețete păstrate secrete.

Studiul acestui fragment de intestin confirmă că Napoleon suferea de o maladie tropicală. Acum, când pasiunile politice care făceau ravagii în perioada exilului lui Napoleon, nu mai există, putem interpreta și evalua cu rigurozitate științifică rezultatele. Este sigur că un diagnostic retrospectiv nu poate fi absolut, mai ales ținând seama de cunoștințele medicale și speciale anatomo-patologice de la acea epocă, totuși examinând documentele putem ajunge la un înalt grad de probabilitate.

De exemplu, într-o carte semnată de A. P. Cawadies, lucrare extrem de laborioasă, documentată și plină de pasionate detalii asupra vieții lui Napoleon la Sfânta Elena, a anturajului său și a persoanei lui Hudson Lowe, în special, autorul discută diversele diagnostice evocate, departe de a respinge amibiaza hepatică. Un alt autor, medicul Ralph Korngold[1], oferă numeroase argumente suplimentare care pledează în favoarea acestui diagnostic. Nu se poate contesta, după acest autor, caracterul insalubru al insulei: procentul anual de mortalitate al regimentelor cantonate la acea vreme în Sfânta Elena se ridica la 40%, față de 17% în Anglia. S-a încriminat printre altele poluarea apei potabile cu dejecții animale și lipsa de igienă pe insulă. Sir Hudson a făcut chiar, la 19 iunie 1817, o declarație în acest sens: „În cursul sezonului de toamnă, se remarcă aici o recrudescență neobișnuită a stărilor febrile de tot felul și a dizenteriei"[2]. Ceva mai departe se poate citi că, în optsprezece luni, peste o sută din cei șase sute de oameni ai echipajului, aparținând lui „Conquéron", au decedat datorită tul-burărilor hepatice. Korngold ajunge să se întrebe dacă această ambiază intestinală n-ar trebui considerată ca o stare patologică și nu cauza determinantă a decesului? Pe de altă parte, nu se poate ști dacă hepatita este direct responsabilă de deces, pentru că, în cursul autopsiei, nu a fost efectuată nici o investigație anatomo-patologică a ficatului. Din contră, s-a pus în evidență o ulcerație gastrică care a fost oficial recunoscută drept canceroasă, de autoritățile britanice ale vremii. Korngold, a cărui documentare medicală este foarte pertinentă, se mulțumește să reamintească cât de aventuros este să avansezi un diagnostic de benignitate, sau de malignitate cu privire la un ulcer gastric neexaminat la microscop: ulcerația stomacului, datorată evacuării gastrice a unui abces ambian al ficatului, cancer ulcerat, ulcer perforat...

1. Ralph Korngold, *Les dernières années de Napoleon*, Ed. „Payot", Paris, 1962.
2. xxxx *La Pressa Medicale*, 1962, vol. 72, 31, mars, nr. 16, p. 796.

Versiunea oficială a guvernului, condus de lord Liverpool, după care Napoleon ar fi murit de cancer, nu are nici un fundament. Ea este bazată doar pe un raport semnat de medici militari, ignoranți în anatomie patologică și acționând la ordinele lui Hudson Lowe. Așa după cum am arătat, autopsia fusese efectuată în condiții care nu permiteau un examen serios, iar o cercetare mai detaliată a stomacului i-a fost refuzată lui Antonmarchi, singurul anatomo-patolog al grupului. Eforturile Guvernului britanic de a răspândi această descoperire „providențială" a autopsiei nu pot decât să sporească în continuare scepticismul oamenilor de știință.

În ceea ce privește simptomatologia clinică, aceasta nu pare să indice un cancer, pledând mai degrabă în favoarea unui ulcer. Astfel: prezența poftei de mâncare (la 18 aprilie, Napoleon a mâncat cartofi prăjiți, o supă de orez, lapte de pasăre, souflé de cartofi...), absența metastazelor și, mai ales, lipsa tendinței de slăbire.

Grație unui desen făcut în timpul autopsiei împăratului în mai 1821, la Sfânta Elena și care se află în posesia magistratului André Damien, se pot face noi precizări. Acest desen, chiar dacă poziția picioarelor este puțin obișnuită, confirmă absența topirii țesuturilor și mai ales a cașexiei. Acest fapt, cât și descoperirea făcută de dr. Antonmarchi în timpul autopsiei a unei enorme tumori în dreptul pilorului, ne supun atenției două diagnostice: cancer sau ulcer la acest nivel. În fond, ulcerul netratat, adeseori se cancerizează și nu este nici o contradicție între cele două ipoteze, în lipsa unui examen microscopic[1].

Napoleon pare deci să fi murit înainte sau în momentul cancerizării ulcerului său, datorită unui colaps cauzat de hemoragiile gastrice repetate. Păstrat într-o cutie de aur în mormântul de la Domul Invalizilor, stomacul împăratului nu mai poate dovedi nimic. El este redus în prezent la o grămăjoară de pulbere...

Iată deci niște ipoteze între care nu putem alege, bazându-ne doar pe elementele de care dispunem în prezent. Mai mult, s-a avansat și ideea unei otrăviri care ar putea fi responsabilă de leziunea necrotică a stomacului. În acest sens, diverși autori au emis o serie de ipoteze referitoare la otrăvire fie cu arsenic, antimoniu sau mercur și care ar fi determinat decesul. Unii cercetători opinează că moartea ar fi putut surveni la puțin timp după administrarea calomelului asociat cu o băutură ce conținea acid cianhidric, pentru

1. Chaplin A. Thomas Shortt, Stanley P., *The Illness and Death of Napoleon Bonaparte*, Ed. „Hirschfeld Brothers", London, 1913.

a determina formarea de cianură de mercur. Se uită însă că produsul toxic este acidul cianhidric.

O ipoteză care a produs senzație este aceea, destul de nouă, a stomatologului suedez Sten Forshufvud, care afirmă că Napoleon a fost victima unei otrăviri lente cu... arsenic!

În 1955, pe când avea 50 de ani, acest dentist din Göteborg, pasionat de viața și faptele lui Napoleon, găsește în memoriile abia acum publicate ale lui Louis Marchand, primul valet al fostului împărat, o serie de indicii care par să dovedească o intoxicație progresivă cu arsenic. O asemenea interpretare vine în contradicție cu tezele amintite mai sus, dar o reproducem pentru a oferi o imagine cât mai completă a problemei.

Comparând memoriile lui Marchand cu raportul de autopsie și cu relatarea doctorului Antonmarchi, dentistul suedez constată că, în ultimele sale zile de viață, Napoleon a manifestat douăzeci și două de simptome de otrăvire cu arsenic, din cele treizeci, pe care le recunoaște medicina legală. Pentru a căpăta o probă materială, Forshufvud recurge la analiza firelor de păr din numeroasele șuvițe pe care împăratul le-a oferit prietenilor și admiratorilor săi, pe când se afla în exil. Căutarea firelor de păr necesare unei analize se dovedește a fi o întreprindere extrem de dificilă și plină de neprevăzut. Astfel, prințul Napoleon, descendentul fratelui mai mic al împăratului Jérôme Bonaparte, îi promite că va sta de vorbă cu el, dar nu se ține de cuvânt. Maiorul Lechouque, fostul director al Muzeului armatei franceze, îi cedează un fir de păr dintr-o meșă a lui Napoleon. Supusă unei analize speciale la Universitatea din Glasgow, de către medicul legist Hamilton Smith, mostra arată prezența a 10,38 p. p. m. arsenic la gramul de păr, când în mod normal părul nu conține decât 0,8 p. p. m. S-au examinat probe ce cântăreau 1,75 mg, lungimea firului de păr era de 13 cm și se vedea că el a fost tăiat cu briciul și nu cu foarfeca. Părul a fost iradiat timp de 24 ore cu un flux de 10^{12} neutroni, într-un reactor nuclear din Harwel.

Se presupune că Napoleon a fost expus circa patru luni unei administrări de arsenic, fapt pus în evidență de formarea izotopului de arsenic radioactiv în urma iradierii.

La o întrevedere cu Forshufvud, în august 1960, Smith îl informează pe acesta că a pus la punct o tehnică complexă care permite să analizeze un fir de păr în segmentele sale. Suedezul își dă seama că astfel va putea verifica dacă împăratul a absorbit otrava în cantități importante la intervale mai mult, sau mai puțin regulate.

Pentru a ajunge la acest rezultat, are însă nevoie de alte fire de păr aparținând lui Napoleon. După o reuniune cu mai mulți specialiști la Paris, în mai 1961, maiorul Lochouque refuză să-i mai încredințeze porțiuni din șuvița pe care o deținea.

În 1961, într-un articol publicat în revista britanică *Natura*, Forshufvud, Smith și alți doi specialiști demonstrează că Napoleon a murit intoxicat cu arsenic și că asasinul ar putea fi un membru al anturajului francez[1]. Istoricii, toxicologii și ceilalți francezi reacționează negativ față de această idee și orice colaborare cu ei devine imposibilă.

Suedezul se vede nevoit să cumpere, la data de 6 noiembrie 1961, o șuviță de păr a lui Napoleon, de la un colecționar elvețian, Clifford Fray, contra sumei de o mie de dolari: meșa, mai lungă decât cele cunoscute până atunci, fusese tăiată cu briciul, firele erau fixate pe o foaie de hârtie și totul introdus într-un plic care purta următoarea inscripție: „Păr al nemuritorului Împărat Napoleon". Totul era introdus într-un al doilea plic mare, pe care se putea citi data de 8 septembrie 1839 și două adrese: „Domnul Mons-Riss, Saint Gall, Elveția" și „Abram Noverraz, la Violette, lângă Lausanne". Scrisoarea purta viza zilei următoare la Lausanne, cu o notă scrisă de aceiași mână ca și celelalte două adrese și care arăta: „Am marea plăcere astăzi, domnule Mons, de a vă trimite câteva fire de păr ale împăratului Napoleon, pe care le-am luat din capul său după încetarea din viață a acestuia la 6 mai 1821".

Această meșă, rămasă în plic și deci protejată, a aparținut familiei Mons, până ce văduva fiului cel mic al primului cumpărător a cedat-o tatălui lui Clifford Frey. Se știe că Noverraz, elvețian din cantonul Vaud, a fost valetul de cameră devotat al lui Napoleon din anul 1809. Noverraz, după decesul lui Napoleon, l-a ras în cap, pentru a împărți amintiri din părul acestuia și pentru a ușura, de fapt, luarea măștii mortuare a lui Napoleon. Autenticitatea acestei meșe este deci relativ sigură. Lungimea sa permite să se calculeze ce cantități de arsenic a ingerat Napoleon în fiecare an. Arsenicul a fost localizat între centimetrul 1 și 9 al firului de păr, respectiv, aceste valori fiind: 11,07; 7,70; 4,20; 3,79; 1,06; 4,46; 5,80; 2,79; 3,44; (media corespunde la 4,91); el a fost dozat în două probe de păr, care au avut valorile 3,75 și 3,27 p.p.m. arsenic. Menționăm că în medie creșterea zilnică a părului pe cap este în jurul a 0,35 mm, ceea ce înseamnă că firul de păr era crescut de circa un an de zile. Intoxicația începuse cu aproximativ nouă luni în urmă și a

1. Forshufvud S., Smith K., *Nature*, 1961, vol. 196, nr. 4860, dec., p. 1223.

durat patru luni. Arsenicul nu se datora nici alimentației, nici mediului ambiant, nici vreunei alte cauze naturale, *ci unei otrăviri treptate.*

Forshufvud nu se oprește aici și vrea să elimine orice posibilitate de eroare. El obține două șuvițe de care dispunea o urmașă a fetiței lui William Balcombe, cu care Napoleon se împrietenise pe insula Sfânta Elena. Analiza lor a permis să se constate că Napoleon a ingerat arsenic încă din 1818, ceea ce elimină din rândul suspecților pe doctorul Antonmarchi, ca și pe membrii anturajului care au părăsit insula înainte de moartea împăratului. Alte eșantioane de păr ale lui Napoleon coroborează aceste constatări, afirmă autorii.

Câteva fire căpătate de dentistul suedez de la un descendent al celebrei familii aristocrate Trubețkoi, care trăiește actualmente la New York, arată că împăratului i se administra arsenic încă din 1816.

În 1974, canadianul Ben Weider începe să colaboreze cu Forshufvud. Printr-un proces de eliminare logică, autorul otrăvirii ar fi fost generalul francez, contele Charles de Montholon. Acesta ar fi executat o misiune pe care i-a încredințat-o contele d'Artois, devenit, în 1820, regele Carol al X-lea al Franței, cel pe care îl obseda posibilitatea unei reîntoarceri a lui Napoleon, sau a unei evadări a acestuia în Statele Unite.

La prima vedere, argumentele asupra otrăvirii întărite de datele analizei de laborator par destul de solide. Dar și contraargumentele sunt tot atât de convingătoare. Astfel, Napoleon n-a prezentat niciodată semnele tipice ale unei intoxicații cronice cu arsenic. Dacă prezența arsenicului în părul lui Napoleon e un fapt indubitabil, acest lucru nu corespunde însă și unei încercări criminale de otrăvire. Specialistul francez Louis-Claude Vincent a dat cea mai plauzibilă explicație, analizând apa de pe insula Sfânta Elena. Foarte pură datorită naturii vulcanice a solului, ea primește săruri metalice la contactul cu anumite recipiente[1].

1. Celor interesați, le recomandăm următoarea bibliografie:

Abbatuci, S.: *L'hépatite supurée de Napoleon à Sainte-Hélène. La Presse Medicale,* 1934, 42-1269 și 1935, 43, 1446;

Antonmarchi, Fr.: *Derniers moments de Napoléon*, Londres, 1825; Edition en langue anglaise: *The Last Days of the Emperor Napoleon*, London, 1828;

Bertrand, H. G.: *Cahiers de Sainte-Hélène*, janviers-mars, 1821, Paris, 1949; 1816-1817 Paris, 1951; 1818-1819 Paris, 1959;

Chaplin, A. și Thomas, Shortt, Stanley, Paul et Co., London, 1914: *The Illness and Death of Napoleon Bonaparte*, Hirschfeld Brothers, London, 1913;

Forshufvud, S.: *Who Killed Napoleon?,* Hutchison, London, 1962;

Se știe că, în lipsă de alte distracții, în sihăstria de la Longwood, Napoleon petrecea multe ore în... baie! Cada era de plumb, metal care conținea destule impurități arsenicale, deoarece pe atunci nu era posibilă o rafinare electrolitică a plumbului. În felul acesta, deși în corpul lui Napoleon pătrundeau săruri de arsenic, cantitățile erau prea mici pentru a provoca o intoxicație, ba dimpotrivă, în astfel de doze arsenicul avea - după cum o confirmă și practica terapeutică - efecte favorabile, dovedite de perioada în care împăratul se îngrășase.

Dacă ipoteza otrăvirii lente, din înalt ordin, n-a putut fi deci dovedită, în schimb s-au acumulat argumente care, după cum am văzut, pledează pentru mai verosimila cauză a morții lui Napoleon: ulerul gastric și urmările sale până la peritonita letală combinată cu o hepatită cronică. Desigur că la gravele consecințe ale ulcerului s-au adăugat - după cum vom vedea - terapia cu totul nepotrivită aplicată bolnavului și dieta de necrezut la care acesta a fost supus.

Ulcerul gastric este clasificat astăzi în grupul maladiilor psihosomatice. Iar Napoleon, prin condițiile de tensiune psihofizică în care a trăit la Sfânta Elena, îndeosebi în ultima perioadă, era un candidat sigur la o astfel de afecțiune gastrică pe bază psihosomatică.

Să recapitulăm starea sănătății lui Napoleon care, după părerea noastră, ne va oferi răspunsul la întrebare. În primul rând, Napoleon a fost un om bolnăvicios și se pare că ar fi pierdut unele bătălii

Gourgaud, G.: *Journal de Sainte-Hélène.* 1815-1818, Paris, 1947;

Kalima, F.: *De quelle maladie est mort Napoleon?*, Acta Chir. Scand. 1932, vol. 72, p. 1;

Ștefănescu, P.: *Drama otrăvirilor*, Ed. Medicală, București, 1980, p. 284;

Keith, A.: *History and Nature of Certain Specimens Alleged to Have Been Obtained at the Postmortem Exmination of Napoleon the Great. British Medical Journal*, 1913, vol. 1,53;

Lowe, H. Sir: *The Lowe Papers*, Britisch Museum Additional Manuscripts, nr. 20107-20240, inclusive 1816;

Marchand, I. J.: *Les Mémoires de Marchand*, edited by Bourguignon and Lamont, Lachouwue, Paris, 1952 și 1955;

Montholon, Ch. T.: *Histoire de la captivité de Sainte-Hélène*, Leipzig, 1846;

O'Meara, S. E.: *Napoleon in Exile*, 2 vol. London, 1922;

Rosebery, 5 th Earl: *Napoleon, The Last Phase*, Arthur Humphreys, London 1900;

Ben Weider and David Hapgood: *Who Killed Napoleon?*, New York, 1981;

Tarle V.: *Napoleon*, Editura pentru literatură universală, București, 1964;

*** *Magazin istoric*, nr. 2/1967, 9/1968, 9-11/1969, 4,6/1972, 3, 10/1979, 10/1980, 10/1982.

doar când acestea s-au suprapus cu accentuarea unor maladii cronice de care suferea[1]. Omul cu voința de fier care a schimbat fața lumii a fost învins până la urmă de boală.

Avea o tuberculoză cu o mică excavație în lobul superior stâng, constatată la autopsie de doctorul Antonmarchi. La 37 de ani, în prima campanie italiană, tușea și avea hemoptizii.

La vârsta de 20 de ani, a contractat malaria, pe când se afla ca locotenent în regiunea mlăștinoasă de la Auxonne, splina rămânând mărită tot restul vieții. La autopsie s-a găsit și un ulcer pe mica curbură, aderent la lobul stâng al ficatului. Ficatul era mărit.

Napoleon avea, de la vârsta de 30 de ani, o strictură a uretrei posterioare, după o infecție gonococică. După câțiva ani a făcut o pielonefrită și a avut și calculi vezicali.

Începând de la vârsta de 20 de ani a suferit de hemoroizi, care în ultimii ani deveniseră procidenți. În 1913, nu a putut exploata victoria de la Dresda, deoarece, din cauza hemoroizilor inflamați, s-a găsit în imposibilitatea de a sta în picioare, sau pe cal; avea dureri și febră. Uitând de inamic, Napoleon a fugit acasă; s-a tratat cu apă de plumb rece, iar pentru dureri a luat opiu.

La 16 iulie - două zile înainte de Waterloo - a fost lovit din nou de aceleași simptome; totuși, a stat o noapte în șa, pentru a conduce luptele de la Ligny împotriva prusacilor și a obținut victoria.

Durerile rectale au agravat dificultățile urinare care, la rândul lor, agravau hemoroizii. De aceea, în dimineața zilei de 17 iunie, a fost incapabil să exploateze victoria și să atace din vreme flancul stâng al armatelor lui Wellington, rămas descoperit prin retragerea generalului Blucher.

A doua zi, când s-a dat bătălia de la Waterloo, împăratul era apatic, din cauza opiului. În loc să dea ordinul de atac la ora 8 dimineața, așa cum făcuse la Austerlitz, l-a dat abia la 11^{30}, adică trei ore mai târziu, timp în care prusacii au avut răgazul să-l ajute pe Wellington.

Durerile ulceroase, la care s-a adăugat hepatita, l-au determinat pe dr. Antonmarchi să-i administreze vomitive și tratat de antimoniu. Imediat, Napoleon a avut vărsături violente, rostogolindu-se pe dușumea, și diaree cu sânge. Doctorul a intrat în panică, l-a chemat în consult pe dr. Arnott, chirurg al Marinei engleze,

1. Jurgen Thorwald, *La fin d'un grand chirurgien*, Ed. „Albin Michel", Paris, 1937, p. 182.

care, deși a văzut starea disperată, a raportat guvernatorului că Napoleon suferă de ipohondrie și, poate, de gastrită.

După douăzeci de zile au venit la consult dr. Thomas Short și Charles Mitchel - din Marina engleză - împreună cu dr. Arnott și, deși bolnavul era deshidratat și avea scaune cu sânge, i s-au administrat zece boabe de calomel - de trei ori doza obișnuită. După cinci ore au apărut: diareea, transpirații, puls rapid, dispnee și semne de hemoragie internă, iar după 36 de ore, a survenit decesul.

Moartea lui, la vârsta de 52 de ani, se pare că nu s-ar fi datorat cancerului, așa cum susțineau medicii englezi, pentru a scuza un tratament prost făcut într-o insulă cu o climă nesănătoasă și, în acest caz, în mod intenționat, ulcerul a fost etichetat drept cancer.

Mai amintim că intestinul, văzut de Leriche în 1927, avea perforații datorate mercurului conținut în calomel. Concluzia care se impunea este evidentă: *eroare de tratament!*

Problema descrisă aici nu poate fi epuizată pe parcursul a câtorva pagini; s-au scris și se vor scrie tomuri întregi în jurul cauzei morții. Nu este intenția noastră să dezvoltăm această temă, dar pentru publicul larg trebuie să menționăm că se impune să se facă distincție între bolile acuzatoare de moarte și cauza care determină în final moartea. Oare în cei 52 de ani ai săi, de câte ori a fost bolnav Napoleon? Câte zile nu a mâncat, ori a sărit peste mese sau s-a alimentat frugal? Dar frigul? Ploaia? Dormitul în cort, sau statul prelungit în șa? Să mai adăugăm stresul și abia atunci vom avea un tablou complet al cauzelor determinante ale bolii fatale...

Nu putem avea câtuși de puțin o imagine completă, fără a ține seama de complexul de împrejurări în care evoluează personajul analizat. Să luăm un exemplu: în sălile de așteptare ale cabinetelor de consultații, aceia care își așteaptă rândul se impacientează când un bolnav este reținut mai mult la consult. Există două categorii de medici: unii care nu văd în bolnav decât simptomele și rezultatul buletinelor de analiză; diagnosticul este pus rapid și, odată cu el, este eliberată și o rețetă în care sunt prescrise, în exclusivitate, medicamente tipizate. Cealaltă categorie de medici, de „modă veche", cum sunt îndeobște catalogați, se întreține timp îndelungat cu pacientul, îl examinează în amănunțime și, cu acest prilej, nu pregetă să aplice și un tratament de liniștire psihică. Cât privește rețeta, ea este concepută după dictonul „nu există boală, ci bolnav", adică medicamentele sunt adaptate cazului respectiv. Rezultă că,

oricât ne-am strădui să descriem un caz sub aspect medical, cititorul va trebui să completeze tabloul cu o documentare temeinică sub aspectul istoric și de viață. Interpretarea medicului vine abia după aceea. În ceea ce ne privește, în lucrarea de față, nu am făcut altceva decât să deschidem o problemă.

De curând, publicația vieneză *Osterreich Illustrierte* a pus în circulație o nouă versiune în legătură cu adevăratul sfârșit al lui Napoleon. Revista îl citează pe istoricul francez Paul Gazobon care, pe bază de noi documente, a ajuns la concluzia că Napoleon Bonaparte n-ar fi pus niciodată piciorul pe insula Sfânta Elena. Descoperirea ridică mari întrebări: dacă istoricul francez are dreptate, atunci cine a murit pe insula Sfânta Elena? Și - mai ales - cui aparțin osemintele de la Domul Invalizilor, de pe malul Senei, în mormântul străjuit zi și noapte de ostașii Franței? În sfârșit, o ultimă întrebare: dacă Napoleon n-a murit la conacul din insula pierdută între valurile Atlanticului, atunci unde a murit?

Istoricul francez consideră că poate da un răspuns la toate aceste întrebări. În 1840, menționează acesta, au apărut în Belgia, la Liège, memoriile unui oarecare Ledru, fost agent secret, atașat un timp pe lângă împăratul Franței. Agentul relatează că, la un moment dat, Fouché, mai marele poliției franceze, i-a dat misiunea de a descoperi o „dublură" pentru Napoleon, cu scopul de a-l înlocui pe împărat cu prilejul unor apariții primejdioase în public. Ledru povestește mai departe cum a descoperit, după multe cercetări, un soldat care semăna atât de bine cu împăratul, încât camarazii îl porecliseră „micul caporal". Soldatul se numea François Eugène Robaud și se născuse în 1781, în satul Balcicourt de lângă Verdun.

Trecut prin examenul sever al lui Fouché, soldatul a devenit sosia împăratului. „Până în 1816 - adaugă Ledru - n-am mai auzit nimic de acest Robaud. Dar în acel an, la primăria din Balcicourt s-a anunțat dispariția fostului soldat. Poliția regelui Ludovic al XVIII-lea s-a alarmat teribil. Nici o cercetare n-a putut lămuri misterul." Ledru a continuat pe cont propriu ancheta, pornind de la unele bănuieli care-l duceau cu gândul spre insula Sfânta Elena... O englezoaică, Miss Maud Richie, care-l cunoscuse la Paris pe Napoleon și care se dusese pe insulă să-l revadă în captivitate, a declarat că nu l-a mai recunoscut. Un alt element notat în memoriile lui Ledru este acela că, după moartea prizonierului de pe insulă, la spălarea cadavrului s-au constatat, pe tot corpul, cicatrici vechi ale unor răni foarte grave. Or, Napoleon n-a fost rănit grav decât o dată, și anume la picior. Ancheta l-a condus pe fostul agent și la

Verona, în Italia, unde un bijutier - Petrucci - ar fi găzduit o persoană ce „semăna leit" cu fostul împărat. Petrucci adaugă o poveste plină de mistere. Ciudatul chiriaș l-ar fi părăsit, lăsându-i o scrisoare, pe care se menționa: „Dacă nu revin în trei luni, transmiteți acest plic regelui Franței." Presupusul Napoleon n-a mai venit și Petrucci a expediat scrisoarea. La scurt timp după aceea, el a primit vizita unui domn care i-a declarat că vine de la Paris și i-a înmânat o importantă sumă de bani care să-l convingă a-i urma sfatul: acela de a uita cu desăvârșire întreaga întâmplare.

Paul Gazobon coroborează aceste elemente, desprinse din memoriile lui Ledru, cu niște documente descoperite la Viena, care vorbesc de sfârșitul unui personaj ce încercase să pătrundă în palatul Schönbrunn. Un proces-verbal semnat de procurorul Karl Friedrich Arnstein consemnează: „Ieri, profitând de întunericul nopții, un necunoscut a încercat să pătrundă în parcul imperial. Santinelele l-au surprins și l-au împușcat mortal. Ultimele sale cuvinte au fost: «Ducele de Reichstadt - regele Fiu»..."

Necunoscutul nu avea asupra sa nici un act. Fapt este că ambasada Franței s-a grăbit să ridice cadavrul, iar autoritățile austriece n-au fost mai puțin grăbite să aștearnă cea mai deplină tăcere asupra întregii afaceri.

Să fi fost Napoleon omul care, plecat din Verona, a venit să-și mai vadă odată nefericitul fiu, înainte de moarte? Istoricul francez sugerează această explicație romantică, legând-o de presupunerea prezenței unui simplu soldat pe insula păzită cu strășnicie de o întreagă flotă engleză...

Să revenim la insula Sfânta Elena, care a jucat un rol așa de important în ceea ce privește sfârșitul lui Napoleon. În prezent, ea constituie, ca și odinioară, teritoriu dependent de Marea Britanie. Populația, care numără 5 230 de locuitori, este formată din negri, mulatri și albi (britanici). Principala sursă de venituri provine din practicarea pescuitului.

Alegerea insulei ca loc de exil pentru Napoleon nu a fost singurul caz din istoria acestui capăt de lume (1 800 km distanță de Africa și 3 500 km de Brazilia), insula constituind locul de deportare a multor șefi de trib din Africa, ce se opuneau colonizării, iar în timpul războiului anglo-bur (1899-1902) aici au fost aduși prizonierii buri.

Vizitatorul de astăzi al insulei, când pune pentru prima dată piciorul în micul port Jamestown, centrul administrativ, încearcă o senzație stranie de călătorie în timp, sau mai bine-zis, de

reîntoarcere la data când, în 1815, împăratul a debarcat aici. Totul a rămas într-o încremenire mută, ca sub influența unei baghete magice. Casele, străzile, întreaga ambianță au rămas neschimbate, ca și când totul ar fi pregătit pentru turnarea unui film despre exilul lui Napoleon...

În arhiva din vechiul fort din Jamestown se întâlnește prima mărturie ce se referă la Napoleon, care este, în același timp, și ultima: registrul de înmormântări. Aici pot fi citite următoarele: „Napoleon Bonaparte, fost împărat al Franței, a murit la 5 mai 1821 în vechea casă din Longwood și a fost înmormântat pe proprietatea lui Richard Torbett". Numele lui Napoleon se află trecut între Edmond Hawes, locuitor al insulei, și Maria Mills, soția maiorului de artilerie Mills, din garnizoana de pe insula Sfânta Elena.

Tot aici sunt păstrate o serie de documente care probează că Hudson Lowe a primit din partea lordului Bathurst, de la Departamentul britanic de război, instrucțiuni amănunțite cu privire la tratamentul ce trebuia aplicat fostului împărat francez. În primul rând, Napoleon era denumit „generalul", ca și când nu ar fi fost niciodată împărat al Franței. I-au fost lăsate vesela, mobila, cărțile și vinul. I s-au luat banii, diamantele, biletele de bancă, pentru a se preveni folosirea lor în vederea unei posibile evadări de pe insulă. Conform instrucțiunilor, Napoleon era însoțit întotdeauna, în plimbările sale pe insulă, de un ofițer britanic. Orice scrisoare expediată, sau primită de Napoleon era cenzurată. Pentru a ne face o imagine despre strictețea măsurilor luate, amintim că nu se admitea acostarea în portul insulei decât a navelor de război britanice și a celor aparținând Companiei Indiilor de Est, care făceau aici escală pentru a se aproviziona.

Hudson Lowe, din dorința de a se face apreciat de către superiorii săi, a aplicat cu strictețe instrucțiunile primite din partea acestora, privitoare la Napoleon, dar cu toate acestea a murit sărac și uitat de toți, la Chelsea.

În localitatea Longwood există și astăzi, tot atât de încremenit de vreme, conacul Longwood House, la drept vorbind o casă ce numără 11 camere, modestă, ultimul cămin ce l-a adăpostit pe Bonaparte. Aici s-a amenajat un muzeu, unde se păstrează numeroase fotografii și tipărituri ce redau diverse momente din viața împăratului, sau din bătăliile sale celebre. Alături de acestea, sunt expuse diferite obiecte ce i-au aparținut, începând cu patul de campanie, folosit de el la Austerlitz (unul identic, pliant, poate fi văzut și la Fontainebleau, în biroul său de lucru), ceasul de buzunar,

pe care l-a purtat la Marengo, masca mortuară, precum și portretele sale executate de David Gérard și de la Roche.

Franța are aici, în mod simbolic, un reprezentant în persoana lui Gilbert Martineau, consul onorific și totodată curator al muzeului Longwood House. Impregnat de relicvele care vorbesc de împărat, inclusiv mormântul gol, înconjurat de un grilaj simplu de fier, Martineau, pentru a-și umple singurătatea, s-a apucat de scris. Rezultatul a fost deosebit de fructuos: mai multe cărți despre ilustrul captiv, sau despre anturajul lui de pe insula Sfânta Elena. O mențiune aparte, datorită succesului de care s-a bucurat mai cu seamă în Franța, revine cărții ce tratează viața mamei lui Napoleon, Letiția Bonaparte. În scrierile sale, Martineau prezintă o serie de date inedite despre Napoleon. Astfel, menționează că pulsul i-a fost toată viața sub 50 de bătăi pe minut. Împăratul își lua masa doar în șapte minute, știut fiind faptul că francezii acordă acestui moment din viața cotidiană o grijă deosebită, rafinamentul, delectarea și plăcerea primând înaintea nevoii de hrană. Era un om foarte sobru. Mânca foarte puțin și era cumpătat la băutură, preferând un anume soi de vin. Întotdeauna vomita când îl apucau accesele de furie. În timpul captivității, lui Napoleon îi plăcea să citească cu glas tare membrilor suitei din scrierile lui Racine și în mod deosebit piesa *Andromaca.*

Cât privește cauza morții lui Napoleon, Martineau înclină să creadă că s-ar fi datorat ulcerului, sau cancerului și în nici un caz otrăvirii cu arsenic.

Aceeași opinie, bazată pe o examinare atentă a datelor, inclusiv a simptomelor bolii, o împărtășim și noi.

Lady Hamilton și povestea ei nefericită

Ne aflăm în micul orășel Calais, în ultimele zile ale anului 1814. Într-un mic magazin de carne, aflat pe strada principală, o doamnă, cu numele de Anderson, cumpăra niște carne de calitatea a doua pentru câinele ei[1].

„Ah! doamnă, își permise să i se adreseze un alt client ce se afla și el întâmplător în magazin în acel moment; îmi imaginez cât sunteți de bună și miloasă cu cei neajutorați! Locuiește nu departe de aici o sărmană femeie care ar primi cu nespusă recunoștință cea din urmă bucată de carne pe care dumneavoastră o dați câinelui!"

„Dar cum se numește această persoană?"

Și nu mică-i fu mirarea, când doamna Anderson descoperi că era vorba de faimoasa lady Hamilton, femeia cea mai frumoasă a timpului, pe care Nelson, celebrul amiral al flotei britanice, o iubise atât de mult. Tracasată fără încetare de datornici, urmărită de portărei, ea își ducea existența de pe o zi pe alta, într-o cameră sărăcăcioasă, închiriată de la domnul Damy, pe rue Française, la numărul 11.

Puțina hrană pe care din ce în ce mai greu reușea să și-o procure din mila trecătorilor, o împărțea cu fiica sa și a lui Nelson, micuța Hortensia. Deși era mama naturală a acesteia, pentru a o feri de bârfa oamenilor, spunea celor din jur că nu este decât... îngrijitoarea ei.

Impresionată de cele aflate, doamna Anderson i se adresă măcelarului:

„Vă rog de acum înainte să treceți în contul meu tot ceea ce va cumpăra de la dumneavoastră lady Hamilton".

*

La câteva săptămâni de la acest episod, întâmplarea face ca lady Hamilton să adreseze câteva rânduri unui prieten apropiat: *„Dacă viitorul Hortensiei ar fi fost asigurat, mai ales dacă aș putea*

1. Adaptare după André Castelot: *Historama*, nr. 261/09/1973, p. 86.

aduce o cât de mică îmbunătățire a viitorului său, i-aș desăvârși educația.

O, Doamne! cât i-aș binecuvânta pe aceia care mi-ar putea oferi mijloacele materiale de a putea realiza aceste lucruri!... Dar, cu inima sfâșiată abia mai continui să-mi duc zilele. Atâtea am văzut câtă vreme am trăit în înalta societate, pentru ca acum să regret viața pe care am dus-o odinioară...

Suntem plecate din capitală de mai bine de zece luni, având cincizeci de lire în buzunar, bani care abia mi-au ajuns pentru a plăti traversarea mării. Imaginați-vă în ce situație se află acum copilul lui Nelson... Ce trebuie să simt eu acum, cea care odinioară eram obișnuită să dau altora, numai Dumnezeu singur poate ști! Eu, care la ora actuală mă văd redusă la neputința de a solicita ajutorul altora...!"

Tot mai mult, în zilele și nopțile lungi ale sfârșitului de an 1814, gândurile care o chinuiau pe lady Hamilton rătăceau către trecutul său, mai cu seamă către anul 1765, an în care moartea tatălui său, fierarul Henry Lyon, o determinase să vândă, pe străduțele înguste din Hawarden, săculeți cu cărbune.

Mama sa, din banii pe care îi câștiga ca femeie de serviciu, nu reușea să-și crească copilul. La vârsta de nici paisprezece ani, Emma – căci acesta era prenumele său – fusese nevoită să-și abandoneze casa părintească și să plece la Londra, în căutarea unui trai mai bun. La început, a fost angajată pentru scurt timp ca vânzătoare într-o braserie, după care a trecut în spatele unei tejghele, într-o băcănie. Acolo, încălțată cu niște simpli saboți de lemn, va fi remarcată de prințul de Wales care, intrând în magazin să-și cumpere tutun, va fi izbit de excepționala sa frumusețe, după cum acesta va relata mai târziu, doamnei Viegée-Lebrun.

Emma avea, într-adevăr, un trup demn de o statuie grecească; un profil gingaș, o gură mică, roșie și cărnoasă, un surâs de fetiță ce merge să citească catehismul, ochi de un albastru să te scalzi în ei, o față cu un oval perfect, încadrată de bucle mari cafenii-roșcat, mătăsoase. Emma Lyon era puțin sălbatică, mai ales cu cei care încercau să-i facă curte și dispuneau de o poziție socială mult diferită de a ei.

*

Suntem la Londra, pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, un secol pe care nostalgicii l-au considerat „al iubirii"; chiar în austera Anglie. Și frumoasa Emma nu ducea lipsă de tineri care să-i facă curte. Printre aceștia, se număra și Payne, căpitan de vas și viitor

amiral, cu care Emma va avea o fetiță. Fructul dragostei timpurii a fost imediat luat și crescut de bunici, la Hawarden.

La începutul anului 1781, Emma Lyon și-a făcut pe neașteptate apariția în micul orășel Hawarden. Protectorul și finanțatorul ei din acea vreme, baronetul sir Harry Fetherstonehaugh o abandonase și tânăra s-a pomenit peste noapte într-o situație dificilă. Fără serviciu și lipsită de un mijloc de existență, îi va scrie unui bun prieten care nu era altcineva decât sir Charles Francis Greville, fiul celui de-al optulea baron Brooks, prim conte de Warwick și al lui Lady Jane Hamilton:

Scumpul meu Greville,

Crede-mă, sunt în acest moment sub orice limită. Nu am mai primit vești de la sir H[arry]. Ce să fac, Doamne? I-am scris șapte scrisori și nu am primit nici un răspuns. Nu pot reveni la Londra, căci nu mai dispun de bani. Nu am nici măcar o para și cred că prietenii mei mă tratează cu răceală, cel puțin așa cred.

Pentru Dumnezeu, G[reville], scrie-mi când vei primi aceste rânduri și spune-mi ce îmi rămâne de făcut. Sunt pe jumătate nebună. Oh! dragă Greville, scrie-mi!

Greville i-a răspuns printr-o amplă scrisoare unde, mai întâi, o sfătuia pe Emma, pe care o alinta cu diminutivul Emily, de a renunța să-l mai întâlnească pe sir Harry: *„Sunt de părere*, menționa Greville, *că trebuie să adopți o atitudine demnă... îmi va fi atunci mult mai ușor să șterg lacrimile fermecătoarei Emily și s-o îmbărbătez. Dacă ea nu se îndoiește de stima pe care o am pentru ea, s-ar putea ca Emily să fie fericită... Trebuie să te ferești de servitoarea pe care o ai, să o lași, și să-ți iei un alt nume. Treptat, am să-ți fac un nou cerc de prieteni, păstrând secretul în ceea ce te privește, fără ca cineva să afle; sper că vei fi din nou respectată și admirată".*

Emma a revenit la Londra cât a putut de repede, aruncându-se fără ezitare în brațele celui pe care îl considera drept salvatorul ei, sir Charles Greville. Dând dovadă de calm englezesc, arborând o morgă specifică oamenilor stăpâni pe situație, Greville a întâmpinat-o pe Emma, ascunzându-și adevăratele sentimente. El i-a propus o înțelegere, spunându-i că este gata să se ocupe de tânăra femeie cu următoarele condiții: ea urma să renunțe definitiv a se mai întâlni cu vechii prieteni din Londra în primul rând, și, în al doilea rând, să încerce să-și aranjeze astfel viața, încât să ducă de acum încolo o existență austeră. Părăsindu-și cât mai puțin

locuința, ea urma să se ocupe în mod exclusiv de instruirea sa, pentru a face față cu succes exigențelor înaltei societăți.

„Nu este păcat – îi scria Greville – *să vezi o tânără inteligentă și frumoasă ca tine cum rămâne departe de orice preocupare artistică, sau literară și să neglijeze posibilitățile de a deveni o adevărată muziciană?"*

Sedusă de promisiunile tânărului lord, Emma fu de acord întru totul cu condițiile pe care i le pusese acesta; mai mult, ea se îndrăgostește nebunește de el. Cât îl privește pe sir Greville, acesta nu o iubea câtuși de puțin pe naiva Emma, dar nu era mai puțin mândru să aibă ca amantă pe cea mai frumoasă femeie din Londra. Cântărind bine situația și mai ales avantajele pe care le-ar fi putut trage de pe urma relației cu tânăra femeie, Greville s-a decis s-o instruiască și să-i facă educația corespunzătoare societății în care urma s-o introducă. Deși nu era prea înstărit – la drept vorbind, era înglodat până peste cap în datorii – nu a ezitat să angajeze o serie de profesori care să-i predea și s-o învețe pe Emma muzica, cântul, scrierea corectă, arta conversației și noțiuni elementare de literatură. Pentru a-i conferi tinerei femei o notă de respectabilitate, el a invitat-o la el acasă, acordându-i titlul de menajeră, domnișoara Lyon devenind peste noapte domnișoara Cadogan, nimeni neputând ști care este motivul pentru care cel de-al doilea nume ar putea fi considerat mai demn decât primul.

Sir Greville a însoțit-o pe frumoasa sa amantă la faimosul pictor al timpului, Romney, care s-a declarat încântat și a denumit-o pe loc „Inspiratoarea" și „Femeia divină", făcându-i Emmei nici mai mult, nici mai puțin decât optzeci de portrete, care au necesitat circa trei sute de ore de pozare.

În acest timp, Charles a primit vizita unchiului său, sir William Hamilton, ambasadorul Angliei la Neapole, un personaj în vârstă, aflat pentru câteva zile la Londra.

El a făcut cunoștință cu tânăra sa „nepoată", pe care a găsit-o, după propria sa mărturisire *„frumoasă să-ți taie răsuflarea"*. Pentru a se afla cât mai mult timp în preajma ei, la cei cincizeci și cinci de ani ai săi, sfidând diferența de vârstă, i-a propus tinerei să-i țină un curs de istoria artei.

Uitând că poposise la Londra doar pentru câteva zile, Hamilton și-a prelungit șederea vreme de mai multe luni, timp în care i-a vorbit Emmei despre sculptură, pictură și arhitectură, neîndrăznind nici o clipă să-i mărturisească – dacă suspinele și privirile arzătoare, pe care i le arunca, nu erau suficiente, – cât de mult o plăcea. În clipa în care Emma a fost nevoită să plece la Hawarden, părăsind

Londra pentru câteva zile, Excelența sa a fost pe punctul să izbucnească în plâns de durerea despărțirii.

„În viața mea de colecționar de opere de artă, i-a spus el nepotului său pe un ton sugrumat de emoție, *nu am întâlnit un obiect de artă mai prețios".*

„Sunt întru totul de acord cu Dumneavoastră sir, i-a răspuns Greville, nu există în întreaga artă antică, un obiect atât de perfect".

Văzând starea în care se afla unchiul său, îndrăgostit nebunește de Emma, lui Greville îi veni în minte o idee care, pusă în practică, i-ar fi adus importante și nenumărate beneficii. Trebuie să spunem că Greville era un personaj care nu se iubea decât pe sine și nu avea nici o pasiune în afară de ambiții nemăsurate. În afecțiunea subită și clocotitoare pe care o nutrea vârstnicul său unchi pentru frumoasa Emma, el întrezări o posibilă situație care i-ar fi slujit de minune interesele. Știa foarte bine că averea sa modestă de care dispunea, nu i-ar fi putut permite în nici un chip să ducă mai departe încă mult timp același ritm de viață. Pe de altă parte, o dată cu revenirea foarte probabilă a lui Pitt la putere, viitorul său politic ar fi fost mai mult decât asigurat. El ar fi putut obține ușor de la acest prieten, devenit ministru, un post bine plătit în administrație, lucru care i-ar fi permis să încheie un mariaj de invidiat, situație în care prezența Emmei constituia în mod evident un obstacol. Era logic că trebuia să găsească mijlocul de a se debarasa de ea la momentul potrivit. Dacă lucrurile decurgeau conform planurilor sale, trebuia să se grăbească. Dar, acesta nu era singurul subiect al preocupărilor care-l frământau pe Greville. Sir William, al cărui moștenitor de drept se considera, putea în orice moment să-i strice planurile de viitor, prin contractarea unei noi căsătorii. Două partide pline de promisiuni i se oferiseră deja, demonstrându-i, dacă mai era nevoie, nepotului, iminența unei astfel de primejdii. Greville putea să stea liniștit așteptându-și viitorul pe care și-l plănuise numai dacă ar fi reușit, pe de o parte să o rupă cu Emma, iar, pe de alta, să-l îndepărteze pe Sir William de la orice preocupare matrimonială în ce-l privea, aruncându-i pur și simplu în brațele sale pe Emily! Cum se spune, ar fi împușcat doi iepuri dintr-un singur foc!

Această dublă perspectivă nu era câtuși de puțin nerealizabilă, căci el, Greville, nu simțise pentru Emma niciodată vreo pasiune, considerând-o pe tânăra femeie mai curând un bibelou, care se poate oferi unui amator interesat și bogat, dispus să ofere pentru a-l avea, prețul cerut. Dar cum să-și realizeze planurile, ce nu erau

așa de simple cum păreau la prima vedere? Era cert că Emma îl iubea în mod sincer și ținea mult la el.

Emma reveni la Londra mai îndrăgostită ca nicicând de sir Greville și încrezătoare în acesta, în vreme ce sir Hamilton trebuia să se întoarcă la post, îndrăgostit, ca nimeni altul, de Emma. Pentru a o menține pe Emily „vie" în amintirea unchiului său, Charles i-a expediat, nici mai mult, nici mai puțin, de douăzeci și patru de portrete pictate de mestrul G. Romney, în fața cărora sir William putea să viseze în voie în așteptarea sosirii „originalului".

În linii mari în aceasta consta planul ingenios conceput de Greville. Pe de altă parte, i-a împărtășit unchiului său intenția de a se căsători cu fiica lordului Middleton, rugându-l să-l ajute pentru realizarea acestui proiect, prin a-i avansa suma necesară achitării datornicilor mai importanți. Totodată, Greville îl sfătuia pe sir William s-o invite pe Emma să locuiască câteva luni la Napoli, pentru a ușura despărțirea dintre ei. *„De asemenea*, mai scria el unchiului său, *puteți să încercați combinația următoare, și anume, invitând-o pe Emma, să-i spuneți că eu nu pot părăsi Anglia, pentru că nu-mi pot lăsa pe mâini străine afacerile pe care le am aici. Prezentați-i astfel lucrurile ca un mare serviciu pe care mi l-ar face acceptând să dea curs călătoriei și, în acest fel, indiscutabil, ea se va despărți de mine cu mai puțină dificultate, iar eu îmi pot realiza proiectul de căsătorie în liniște".*

Lordul Hamilton, care o iubea la nebunie pe Emma, nu și-a mai încăput în piele de bucurie la citirea celor scrise de nepotul său și i-a răspuns acestuia imediat, comunicându-i lui Emma că cel mai frumos apartament al ambasadei britanice la Napoli o așteaptă și-i stă la dispoziție din acel moment. La Napoli, ea și-ar putea perfecționa arta de a cânta și, totodată, admira minunatele opere de artă ce se întâlnesc mai la tot pasul. Emma, plină de cochetărie, ca de obicei, s-a lăsat mult rugată de tomnaticul curtezan. Despărțirea de Charles însemna pentru Emma cea mai mare nenorocire pe care și-o putea imagina. După nesfârșite rugăminți adresate iubitului ei, a reușit în cele din urmă să-i smulgă promisiunea, întărită prin zeci de jurăminte, că va veni s-o ia peste șase luni. Emma a cedat, în fine, insistențelor lui Sir Hamilton și i-a scris acestuia pentru a-i spune că, încurajată de bunele sale intenții, acceptă să se despartă momentan de cel pe care-l iubește ca pe lumina ochilor.

Ea se îmbarcă pe o corabie cu destinația porturile din Marea Mediterană, în vreme ce Greville scoase un oftat de ușurare, la gândul că lucrurile se îndreptau spre cursul pe care și-l imaginase.

El îi scrise pe dată unchiului său câteva rânduri pline de ipocrizie, mărturisindu-i printre altele că *„spiritul și inima sa au luptat din greu împotriva înțelepciunii, luând o astfel de decizie. Dar*, adăugă el, *necesitatea mi-a deschis ochii și această necesitate mă face să am o existență mai puțin penibilă, grație bunătății voastre, prieteniei pentru mine și atașamentului pentru ea. În definitiv, eu nu aș fi avut niciodată curajul să-mi imaginez o despărțire definitivă, fără ca mai întâi să mă fi asigurat că un adăpost îi este asigurat iubitei mele Emily"*.

De îndată ce ajunse la Napoli, Emma fu copleșită de nenumărate atenții din partea lui Sir William; acesta o acoperi cu cadouri scumpe și rafinate, îi oferi echipaje luxoase și bijuterii demne de o ambasadoare.

Goethe, la trecerea sa prin Napoli, nu a putut să nu remarce prezența frumoasei Emma. El scria despre Hamilton că *„are în posesia sa o tânără frumoasă fată, o englezoaică, în vârstă de douăzeci de ani, foarte frumoasă și bine făcută. Lordul i-a confecționat un costum grecesc care îi vine de minune și îi pune în relief formele corpului, ce întruchipează perfecțiunea. Ea lasă să-i fluture părul lung și mătăsos, de culoarea mierii, iar două eșarfe îi schimbă atitudinea, gesturile, expresiile, încât ai senzația că visezi. Ceea ce mii de artiști ar fi fericiți s-o facă, întâlnești aici într-o singură mișcare, cu o diversitate surprinzătoare. Așezată în genunchi, sau în picioare, stând culcată, având o mină serioasă, tristă, un aer șiret, copilăros, exaltată, pocăită, seducătoare, amenințătoare, sau neliniștită, sunt tot atâtea feluri în care te tulbură și te captivează. O expresie îi succede celeilalte. Ea știe să adapteze la fiecare expresie cutele eșarfelor, să le modifice cu dibăcie și își confecționează singură, imaginând sute de diverse coafuri care mai de care mai sofisticate, folosindu-se de aceleași mijloace"*.

Toată această punere în scenă care-i smulgea aprecieri elogioase și entuziaste bătrânului său adorator, nu o împiedicau câtuși de puțin pe sărmana Emma să fie nefericită, tristă și să izbucnească deseori în plâns. Îi scria lui Charles aproape zilnic, descriindu-i acestuia zbuciumul care o copleșea tot mai mult: *„Despărțirea noastră* – menționa ea într-una din scrisori – *mă face din ce în ce mai nefericită. A trăi fără tine îmi pare viața imposibilă. Te iubesc într-o așa de mare măsură, încât la ora actuală nici o calamitate posibilă nu poate fi comparabilă cu starea în care mă aflu... Eu sunt a ta, Greville, și doar ție singur doresc să-ți aparțin și nimeni și niciodată nu va lua locul tău în inima mea"*.

Dar, de departe, din cețoasa Londră, Greville se lasă așteptat, nu mai răspunde la scrisori, sau când totuși o face, se lasă greu. Ca să ne facem o idee, precizăm că în schimbul a paisprezece scrisori înflăcărate, ea nu a primit din partea lui Greville decât un mic și scurt bilet. În fața acestei situații, pe care nu știa cum să și-o explice, Emma se destăinuie ambasadorului, care încearcă din răsputeri s-o consoleze, mărturisindu-i dragostea fără margini pe care i-o purta. *„Îl respect pe Sir William*, îi scria ea lui Charles într-o scrisoare, *și nutresc față de el cel mai mare respect și stimă imaginabile, atât ca unchiul tău și în calitate de prieten, dar află Greville, că el mă iubește cu adevărat!"*

La primirea rândurilor de mai sus, Greville nu mai stă pe gânduri și consideră că e momentul potrivit să-i răspundă Emmei printr-o lungă scrisoare, de un îngrozitor cinism, sfătuind-o pe „scumpa lui Emily" să cedeze neîntârziat ambasadorului. Când a primit scrisoarea la Napoli, adusă de camerista sa, tânăra femeie a rămas ca trăsnită. A stat închisă în camera ei vreme de trei zile, fără să vadă pe cineva, refuzând să mai mănânce. În cele din urmă, va lua condeiul și-i va răspunde iubitului ei, prin cuvinte vibrând de indignare:

„Oh! dacă ai putea ști ce durere m-a cuprins citind rândurile tale... Mă sfătuiești să... Nimic nu poate reda exasperarea care m-a cuprins. Sunt total nebună. Tu, Greville, îmi dai un asemenea sfat! Cum, cu ce indiferență rece mă sfătuiești să mă dăruiesc lui... Sir William! Oh! Aceasta este cel mai rău dintre toate. Dar nu, eu nu doresc să mă las dusă. Dacă aș fi lângă tine, în clipa aceasta te-aș omorî, și pe mine după aceea..."

După aceste rânduri deznădăjduite, era adăugat acest post-scriptum:

„Te asigur că nu este în interesul tău să mă obligi, nu cunoști puterea mea de aici. Nu voi deveni niciodată amanta lui Sir William. Dacă mă forțezi până la capăt, îl voi face totuși să mă ia de soție!

Emma."

Tânăra femeie, „Zeița", cum o poreclise bătrânul ei curtezan, știa foarte bine că acesta va face absolut tot ce dorea ea. Greville a gândit foarte bine că Emma era în măsură să-și pună în aplicare proiectul de care vorbea în finalul scrisori. Înnebunit, el îi scrise unchiului său pentru a-l pune în gardă de planurile ei. Mai mult, a apelat la un emisar pe care l-a trimis, pentru a-i descrie amploarea scandalului dacă cumva s-ar fi căsătorit cu fosta prietenă a nepotului său.

Dar lordul Hamilton s-a simțit încurajat, văzându-se înconjurat

de întreg corpul diplomatic aflat la Neapole, care a primit-o pe domnişoara Lyon cu infinită simpatie şi dragoste. Şi Sir William, cu inima fremătândă de emoţie, se întreba dacă fosta servantă de braserie îi va face onoarea şi cinstea să devină... soţia sa! Plină de orgoliu, dornică să se răzbune pe fostul ei iubit, Emma anunţă cu o plăcere răutăcioasă vestea căsătoriei sale, viitorului său „nepot" Greville.

„Întreaga mea ambiţie, îi va scrie ea acestuia, *este să-l fac fericit pe lordul Hamilton"* şi după aceea adăugă, nu lipsită de ironie şi disimulată răutate: *„Vă voi stima întotdeauna pentru afecţiunea pe care o nutriţi pentru Sir William şi pentru rolul de intermediar pe care l-aţi jucat, graţie de fapt căruia în definitiv mi-aţi permis să-l cunosc. Nu pot să iubesc pe nimeni mai mult decât pe el... Această mărturisire ştiu şi îmi imaginez că vă va face fericit."*

Ambasadorul, aflat în culmea fericirii, a dispus să fie mobilat cu un lux exorbitant apartamentul „Zeiţei" care, cu o cochetărie nedisimulată, l-a întrebat într-o bună zi:

„Dragule, mă iubeşti oare tot atât de mult ca şi pe noua noastră locuinţă?"

Emma dorea din tot sufletul ca, revenită în Anglia, în calitate de soţie a ambasadorului, să fie primită cum se cuvine. Cât îl priveşte pe Greville, acesta se bucura într-ascuns, în mod cert gentry-ul britanic conservator îi va întoarce spatele aceleia pe care o considera a fi o simplă aventurieră.

Dar nimic din toate aceste prevestiri sumbre nu s-a întâmplat. Mai mult, Emma s-a lansat în înalta societate a aristocraţiei britanice şi a reuşit să-l cucerească, datorită farmecului ei natural, până şi pe severul Horace Walpole, care în luna august a anului 1791 scria prietenelor sale, domnişoarele Berry: *„Am auzit vorbindu-se doar despre comportarea sa. Oh! dar ea cântă aşa de minunat şi dispune de o voce frumoasă şi puternică, excelând în genul bub şi, mai mult, se dovedeşte a fi o surprinzătoare tragediană. Ea a interpretat* Nina *la perfecţie, parcurgând gama cea mai variată cu fineţe şi expresie"*.

La un interval de numai câteva zile de la scrisoarea lui Sir Horace Walpole, pe data de 6 septembrie 1791, într-o micuţă şi extrem de veche biserică din Marylebone, reverendul Edward Barry celebra cununia dintre Sir William Hamilton şi Emma Lyon.

Aşa cum arată André Castelot în *remember*-ul închinat doamnei Hamilton, regina Maria-Carolina de Napoli, sora Mariei Antoaneta şi soţia regelui Ferdinand, supranumit „regele Nasone",

în vreme ce se afla într-o întrevedere particulară cu ministrul şi favoritul său, John Acton, a fost nevoită s-o primească, contrar dorinţei sale, pe noua soţie a ambasadorului Marii Britanii, lady Hamilton. Din nou, farmecul Emmei îşi va spune cuvântul şi incredibilul se va produce: noua lady Hamilton va deveni, în cel mai scurt timp, cea mai bună prietenă şi confidentă a reginei Maria-Carolina.

Într-o seară, revenind la ambasadă, care se afla în palatul Sessa, lordul Hamilton şi-a anunţat soţia, fără să bănuiască câtuşi de puţin ce va însemna aceasta pentru destinul său:

„Îţi voi prezenta mâine un bărbat mic de statură, care cu greu poate fi considerat a fi agreabil la vedere, dar care, după părerea mea, într-o zi va surprinde întreaga lume".

Bărbatul la care se referea lordul Hamilton nu era altul decât amiralul Horatio Nelson, ce tocmai sosise în fruntea escadrilei sale, aflat în luptă cu francezii. Îndată ce a cunoscut-o pe Emma, Nelson şi-a dat seama că se afla în faţa femeii vieţii sale. Impresionat peste măsură, s-a rezumat pentru început doar s-o admire, vorbind despre politică cu regina, căci Emma îi servea ca interpretă. La rândul ei, şi lady Hamilton a fost impresionată la vederea faimosului amiral, declarând, mai târziu, într-un cerc de prieteni, că amiralul avea enorm de mult farmec.

Toţi trei găsiseră un numitor comun care îi lega prin ura pe care o nutreau împotriva francezilor şi, mai ales, în mod cu totul special, contra lui Bonaparte, datorită căruia Republica Franceză reuşise să dobândească oraşul Toulon de la britanici şi trupele napolitane. Acum, acelaşi Bonaparte se afla pe punctul de a ocupa întreaga parte de nord a Italiei. Bucurându-se de întreaga simpatie a reginei, Emma, în anii ce au urmat, va conduce din umbră politica dusă de Napoli. Ea se va inspira, la rândul ei, din sfaturile date de Nelson, care vor constitui cuvinte de evanghelie pentru soţia ambasadorului.

În mai 1798, dintr-o întâmplare, Bonaparte şi armata sa, care naviga spre Egipt, au scăpat ca prin minune de atacul flotei lui Nelson. Flota franceză însă a fost zdrobită la Abukir. Vestea victoriei amiralului Nelson a fost primită la Napoli cu o bucurie vecină cu delirul. Emma, care la fiecare nouă întâlnire cu Horatio, simţea inima bătându-i tot mai tare, a sărit în sus de fericire. Ea îi va adresa acestuia următoarele rânduri:

„Scumpul meu, dragă Sir, – îi scria ea – *cum aş putea oare începe? Ce să-ţi spun? Mi-e imposibil să descriu, căci din ziua de luni, pur şi simplu, delirez de bucurie... Dumnezeule mare! Ce*

victorie! Niciodată nu a avut loc un eveniment așa de mare, așa de glorios și atât de complet. Am leșinat când am aflat această glorioasă noutate: am căzut și m-am lovit, însă acum mă simt bine. Consider o glorie să mori în asemenea circumstanțe. Dar nu, nu doresc să mor mai înainte de a te vedea și îmbrățișa pe învingătorul de la Nil...“

Amiralul Nelson, care își pierduse brațul drept și un ochi într-una din bătălii, îi răspunde Emmei subliniind mutilările dobândite, tocmai pentru a o preveni pe tânăra femeie la ce urma să se angajeze: *„Doresc acum să-ți pot arăta «resturile» lui Horatio Nelson și sper că mutilările pe care le-a suferit nu-l vor împiedeca să fie bine primit de tine...“*

După cum vor scrie biografii săi contemporani, „resturile“ de care amintea Horatio nu vor stăvili dragostea doamnei ambasador față de Nelson.

Când amiralul și-a făcut apariția la Napoli, entuziasmul a atins punctul culminant; însuși regele a venit în întâmpinarea eroului, într-o barcă pavoazată. El era urmat de soții Hamilton. Lady Hamilton a urcat pe puntea vasului fără a mai putea să-și ascundă emoția ce o cuprinsese și fără a se mai jena de soțul ei. Scena a fost descrisă de însuși Nelson într-o scrisoare adresată soției sale:

„Barca, având la bord pe onorații mei prieteni, a acostat lângă nava amiral. Lady Hamilton a urcat prima, cu repeziciune, scara, strigând: «Ah! Dumnezeule, ei bine, el este?» și a căzut în brațul meu, mai mult moartă decât vie. Lacrimile nu-i mai conteneau exprimând în mod sincer bucuria revederii. Și candidul marinar a considerat că este demn din partea sa să-i precizeze soției sale – căci trebuie să menționăm că exista totuși și o doamnă Nelson – *sper să am plăcerea ca, într-o zi, să ți-o prezint pe lady Hamilton care este într-adevăr una dintre cele mai frumoase femei din lume la ora actuală, ea face onoarea sexului său“.*

De această dată, când amiralul a rămas singur cu lady Hamilton, cei doi nu au mai discutat politică și nici nu aveau răgaz de a-și exprima ura ce o nutreau împotriva lui Bonaparte. Horatio, cu adevărat fermecat de tânăra femeie, iar Emma, mișcată până la lacrimi de pasiune năvalnică și arzătoare, demonstrau o iubire fără margini.

Poate, în calitate de cititori, vă mirați că ați auzit până acum vorbindu-se prea puțin despre lordul Hamilton, exceptând începutul povestirii noastre. De fapt, la vremea respectivă, nici nu se mai prea pomenea despre Sir Hamilton, doar pentru a surâde de complezența bătrânului soț, care-și lăsa soția să-și petreacă timpul la căpătâiul amiralului suferind de pe urma rănilor primite în luptă, căruia îi

dădea să bea lapte de măgăriță și-l legăna, ținându-i capul în poală, în vreme ce-i cânta, acompaniindu-se la harpă.

Vindecat, Horatio i-a adresat următoarele rânduri lui Emma:

„Tu și bunul Sir William m-ați răsfățat și eu nu mă simt bine decât împreună cu voi doi... Vă stimez și pe tine te ador și dacă ai fi singură nu aș mai sta pe gânduri nici o clipă și te-aș lua de soție imediat“.

Trupele franceze, aflate sub comanda lui Championnet, se apropiau vertiginos de Napoli, încât inamicii lor trebuiau să fugă. Nelson i-a adăpostit pe soții Hamilton la bordul corabiei amiral și, la rugămințile Emmei, a fost de acord să-i transporte pe regina Maria-Carolina și pe „regele Nasone“ la Palermo. Ajunși în Sicilia, menajul în trei a continuat netulburat.

Acest trio insolit constituia de acuma un lucru cunoscut de toată lumea, făcând obiect de bârfă în întreaga Europă. *„Nelson*, scria lordul Minto unui prieten apropiat, *nu pare să realizeze discreditarea care îl paște. În ciuda situației neobișnuite în care se află, este totuși dificil să arunci piatra asupra unui erou, căci e normal, după tot ce s-a petrecut, ca acesta să înnebunească și să-și piardă mințile din cauza unei femei capabile să sucească capul unor oameni mai experimentați în problemele galante decât al unui amiral“.*

La data de 1 noiembrie, toți trei au sosit în Anglia, la Londra. Fanny Nelson, soția amiralului, a remarcat imediat relația dintre soțul ei și lady Hamilton. Dacă soțul încornorat nu își dădea seama, în schimb, doamna Nelson a priceput imediat cum stau lucrurile și și-a somat soțul s-o rupă imediat și cât mai neîntârziat cu Emma: *„Sunt hotărâtă*, i-a spus ea, *ca tu să alegi: ori ea, ori eu“.*

„Ai grijă la ceea ce am să-ți spun, Fanny, i-a răspuns calm Nelson; *știi bine că eu te iubesc sincer, dar nu pot în nici un chip să trec peste obligațiile pe care le am față de lady Hamilton și nici să vorbesc despre ea decât cu afecțiune și admirație deosebită“.*

Doamna Hamilton, femeie integră și hotărâtă, nu putea accepta o atare situație și a divorțat neîntârziat. Horatio era de acum liber și-i putea aparține, în sfârșit, în întregime, Emmei. Pentru a-l compensa, lady Hamilton i-a dat amiralului o veste importantă: aștepta un copil, fruct al dragostei lor. Nu trebuie să mai spunem că Nelson plutea de fericire, știind că în curând va fi tată. Din păcate, Nelson se afla departe, înfruntând valurile mării, când scumpa lui Emma a adus pe lume o fetiță, botezată în cinstea tatălui ei, Horația, pentru ca să fie exclus orice echivoc.

Cât îl privește pe Sir William, acesta se purta impecabil, părând

că nu remarcă prezența moașei în casa sa. Orbit de dragostea ce o nutrea față de soția sa, el juca mai departe rolul soțului surd și orb.

În cele din urmă, terminându-și misiunea încredințată, Nelson a ajuns acasă și a putut să-și îmbrățișeze fiica. Fiind nevoit să ia din nou drumul mării, el i-a scris următoarele rânduri aceleia care reprezenta de acum totul în viața sa: *„Să știi, scumpa mea Emma, că nu e nimic pe lume pe care să nu-l fac pentru ca noi să trăim împreună și pentru a avea pe scumpul nostru copil cu noi. Te iubesc cum nu am iubit pe nimeni înainte ca pe tine. Nu am primit niciodată vreun gaj de iubire, așa cum mi-ai dat tu și voi două. Mulțumesc lui Dumnezeu"*.

Nu trebuie să mai spunem că amiralul nu știa nimic despre existența copilului născut de Emma în urmă cu aproape douăzeci de ani. La întoarcere, Emma i-a rezervat surpriza că a cumpărat pentru ei o superbă casă de țară situată la Merton, unde toți cei trei s-au instalat neîntârziat. La început, au dus o viață fericită pe banii lordului, care de la un timp a început să nutrească gânduri negre: *„Nu mă plâng*, i-a spus el unui prieten, *dar simt de la un timp că atenția soției mele se îndreaptă tot mai mult către amiralul Nelson și întreaga ei atenție se concentrează către Merton. Cunosc bine puritatea prieteniei lordului Nelson pentru Emma și pentru mine și știu cât ar fi de penibil pentru amiral, care este cel mai bun prieten al meu, dacă o despărțire ar avea loc; sunt deci hotărât ca să fac tot ce îmi stă în putere pentru a evita pe cât se poate acest gest extrem"*.

Dar destinul, care rezolvă de foarte multe ori situațiile cele mai încurcate, va face ca Sir William să nu mai aibă prilejul să ia această stânjenitoare decizie: el a trecut în lumea umbrelor în brațele lui Nelson și ale lui lady Hamilton, la 6 aprilie 1803, după ce mai întâi l-a binecuvântat pe amiral, pe care l-a considerat până în ultima clipă drept *„cel mai loial prieten care a existat vreodată pe pământ"*.

La rândul său, Nelson a consemnat astfel evenimentul: *„Scumpul meu Sir William*, va scrie Nelson ducelui de Clarence, *în dimineața aceasta a murit lordul Hamilton; cred că lumea nu va mai cunoaște vreodată un gentleman având un caracter așa de desăvârșit"*.

În ciuda celor de mai sus, testamentul lăsat de „gentlemanul" lord Hamilton, despre care s-a spus că avea caracterul cel mai desăvârșit, le va rezerva celor doi amanți o surpriză extrem de neplăcută: Greville, nepotul său, era numit ca unic moștenitor al averii sale. Sir Charles era însărcinat să remită anual opt sute de

lire mătușii sale, Emma. Cât îl privește pe Nelson, pentru a o consola pe tânăra femeie, i-a oferit acesteia casa de la Merton, dar nu i-a dat nici un ban lichid. Divorțul cu Fanny trena, ei fiind doar despărțiți în mod legal.

Evenimentele aveau să se precipite, adunându-se nori negri ce nu prevesteau nimic bun în ceea ce privea destinul Emmei. La sfârșitul anului 1805, amiralul Nelson naviga în fața capului Trafalgar, urmărind flota franco-spaniolă. Cu câteva clipe mai înainte de a da semnalul de începere a bătăliei, amiralul a coborât în cabina sa și, presimțind ceva, și-a scris testamentul: *„Scumpa mea iubită Emma, prietena adorată a inimii mele, dușmanii au dat tocmai semnalul că trebuie să scot din port întreaga flotă. Să dea Dumnezeu ca bătălia să se termine cu victoria mea. Orice s-ar întâmpla aș dori ca numele meu să devină și mai scump, atât ție cât și Horației, ființele pe care le iubesc cel mai mult pe lume și cum aceasta este ultima scrisoare ce vi-o scriu înaintea bătăliei, am speranța că voi supraviețui acesteia. Cerul să vă binecuvânteze. Aceasta a fost rugăciunea lui Nelson"*, încheia acesta, parcă presimțindu-și sfârșitul.

Amiralul a urcat din nou pe puntea vasului și a ordonat despărțirea flotei în două, după care a dat ordinul de atac asupra corăbiilor inamicului. Lupta a fost crâncenă și amiralul a obținut victoria. Dar, în ultima clipă, un glonț tras de o muschetă i-a traversat ambii rinichi, provocându-i o rană mortală. A fost transportat pe o brancardă la serviciul sanitar.

Horatio și-a dat seama că lovitura primită era fără scăpare. Se gândea tot timpul la Emma și la fetiță.

„Vă rog, le-a spus el ofițerilor ce-l înconjurau, *să nu o uitați pe lady Hamilton și nici pe micuța Horația. Le las moștenire țării mele. Da, lady Hamilton... Horația..."*

Simțind cum îl părăsesc puterile, l-a chemat pe secund – Hardy – la căpătâiul lui:

„Sunt pierdut, Hardy, mă duc repede. Apropie-te mai mult, am ceva să-ți spun. Te rog să ai grijă să mi se taie părul pe care să-l dai scumpei mele lady Hamilton împreună cu tot ce-mi aparține".

În momentul când s-a anunțat victoria – victoria celebrei bătălii de la Trafalgar – a mai fost auzit murmurând:

„Mulțumesc Doamne, eu mi-am făcut datoria!"

Zdrobită de durere la aflarea veștii morții lui Nelson, Emma nu a mai avut putere nici să asiste la funeraliile lui Horatio.

Se spune că, într-un carnețel de buzunar aflat în cabina sa, amiralul Nelson scrisese câteva rânduri prin care legatarul său urma

să asigure existența materială a Emmei și a fiicei sale, Horația. Reverendul William Nelson, moștenitorul de drept al amiralului, a refuzat să dea curs ultimei dorințe a eroului.

S-a iscat un interminabil proces, în care ultimele dorințe ale lui Nelson au rămas literă moartă și tăcerea s-a așternut asupra întregii afaceri, cele două sărmane ființe rămânând fără nici un sprijin. *„Se pare că toți care l-au iubit sincer pe amiral trebuiau să fie victime ale urii, geloziei și răutății*, scria Emma unui prieten. *Noi am păstrat și vom avea mereu în inimile noastre tot ceea ce persecutorii săi nu au avut niciodată: iubirea sa fără limite, stima și încrederea, întreaga sa afecțiune; dacă vreodată am avut vreo influență asupra lui, atunci am folosit-o întotdeauna pentru binele patriei mele. Posed toate scrisorile sale pe care le păstrez cu sfințenie, la care se adaugă aproximativ opt sute de scrisori ale reginei provinciei Napol, care toate stau mărturie vie la ce am făcut pentru regele meu și țara mea și iată acum cum sunt în schimb recompensată".*

Emma avea, din nefericire, dreptate. Societatea îi întorsese spatele aceleia căreia acum i se spunea „concubina lui Nelson".

La drept vorbind, Emma dispunea de o rentă anuală de două mii de lire sterline, sumă care i-ar fi permis, dacă ar fi chibzuit bine banii, să ducă un trai simplu și decent. Dar Emma fusese obișnuită cu un mod de viață costisitor, astfel încât datoriile începură să se acumuleze și ea îi va scrie prietenului său, ducele de Queensbury: *„Am fost redusă la starea cea mai penibilă, iar cel mai îngrijorător lucru care se poate concepe este că sunt pasibilă să fiu aruncată în închisoare, dacă datorită recunoașterii memoriei lui Nelson, câțiva prieteni, cărora le datorez protecția și stima mea, nu ar fi intervenit pentru a împiedica ca acest lucru să fie pus în practică".*

Și totuși, „punerea în practică" de care vorbea și se temea lady Hamilton avea să devină fapt în două rânduri; mai întâi, în 1811 și apoi, în 1813, când lady Hamilton a fost azvârlită în închisoare pentru neplata datoriilor. Dar cum o nenorocire nu vine niciodată singură, a survenit o alta, care le-a pus capăt la toate: o percheziție la domiciliul său a scos la iveală corespondența lui Nelson. Și în acest fel, secretul nașterii Horației a fost făcut public.

Atât a trebuit ca opinia publică, aflând taina ce înconjura nașterea și, mai ales, paternitatea fetiței sale, să determine o dezlănțuire sălbatică împotriva nefericitei femei. Scrisorile au fost prelucrate, amplificate anumite pasaje, interpretate, astfel încât Emma a fost discreditată într-o măsură inimaginabilă. Fiind pusă într-o situație

jenantă și incomodă, ea a fost forțată să declare public că fetița nu-i aparține lui Nelson. Acest lucru va duce la interminabile certuri cu Horația, care, între timp crescuse și judeca lucrurile.

În 1814 condițiile prielnice i-au pernis Emmei să se sustragă urmăririi datornicilor și să plece în străinătate. Mai întâi s-a instalat, împreună cu Horația, în cel mai bun hotel din Calais, după un timp, scăzând resursele financiare, a fost nevoită să se rezume la un adăpost în cadrul unei ferme aflate la marginea orașului. A urmat o perioadă de mizerie, în care din cauza lipsei de căldură pe timpul rece Emma a contractat mai întâi o bronșită care, netratată, s-a transformat într-o congestie pulmonară cu sfârșit fatal. La 15 ianuarie 1815, lady Hamilton și-a dat sufletul în hohotele de plâns ale Horației. Deasupra patului muribundei trona portretul, în mare ținută, al amiralului Horatio Nelson.

Un văr necunoscut, cu numele de Henry Cadogan, care și-a făcut apariția pentru prima și ultima oară în zbuciumata viață a lui lady Hamilton, a plătit cheltuielile de înmormântare, așa după cum rezultă în nota de la biserica cimitirului din Calais: *„Cheltuielile pentru îngroparea lui lady Hamilton, plătite de mine, Henry Cadogan, la Calais, în Franța, în 18 ianuarie 1815, privind un sicriu de stejar, cheltuieli pentru biserică, preoți, lumânări, îngropare, veghe și doliu etc. 28 lire sterline și 10 shilingi".*

Astfel a fost înmormântată cea mai frumoasă femeie a timpului său în micul cimitir din Calais, care la scurt timp a fost dezafectat. Crucea simplă de lemn, pe care fuseseră gravate cuvintele: *„Emma Hamilton, prietenă a Angliei"* a fost înlocuită cu o piatră de mormânt, pe care *Ghidul orașului Calais* pe anul 1833 o menționează ca fiind *„pe jumătate căzută și care nu mai prezintă decât o inscripție trunchiată și aproape indescifrabilă".*

După o lună de la moartea lui lady Hamilton, reverendul William Nelson a venit s-o caute pe Horația, pe care a luat-o cu el la Londra, îngrijindu-se de existența ei. Horația a murit în 1881, la venerabila vârstă de optzeci de ani, fără să admită nici un moment că ar fi putut fi fiica amiralului Nelson cu lady Hamilton.

Moarte sau dispariție: sfârșitul țarului Alexandru I

Partea I

Istoria cunoaște multe enigme, adevărate legende care s-au țesut în jurul unui personaj sau eveniment, dar poate că nici una nu este mai fantastică decât cea legată de sfârșitul, plin de mister, al țarului Alexandru I.

Pentru a ne reîmprospăta memoria, amintim că Alexandru I a decedat în ziua de 1 decembrie 1825, la Taganrog. Mai înainte chiar de a fi fost coborât în cripta imperială a Romanovilor, de la fortăreața Sf. Petru și Pavel din Petersburg, s-au răspândit zvonuri care pretindeau că țarul nu a murit și că, în realitate, altcineva fusese înmormântat în locul său. Alexandru I ar fi făcut aceasta pentru a se retrage în străfundurile Siberiei, luând identitatea pustnicului Feodor Kusmici, decedat la 20 ianuarie 1864.

Și, dacă a procedat așa, ce anume l-a determinat să săvârșească un asemenea gest?

Zvonurile, departe de a se stinge, au crescut în amploare, astfel încât, în decursul anilor, au depășit granițele Rusiei și, în ciuda evenimentelor care s-au succedat, au condus la apariția, în diverse țări, a unor articole și chiar cărți în care s-a redat și analizat evenimentul, emițându-se numeroase supoziții.

Apelând la surse dintre cele mai autorizate, vom trece în revistă cele petrecute acum un secol și jumătate. Ne propunem deci să studiem evenimentele așa cum au decurs ele, încercând să descifrăm un răspuns, bazându-ne pe surse de prima mână, sub aspectul veridicității, cât și pe declarațiile unor martori oculari.

Înainte de Alexandru I[1]

Împărătesei Ecaterina a II-a cea Mare îi urma la tron fiul său, Pavel Petrovici, în vârstă de 42 de ani. Acesta se remarcase printr-un caracter dificil și un mod de viață greu de invidiat. Relațiile ostile, reci și dușmănoase, pe care le avusese cu mama sa îi deviaseră caracterul. Inegal în modul de a gândi și acționa, măsurile pe care le lua aveau un caracter de moment. Temperamentul viu și impresionabil al adolescentului cu timpul s-a estompat, ajungând în decursul anilor, că acesta să-și piardă orice stăpânire de sine. Astfel, adeseori putea fi văzut înfuriindu-se cumplit din cele mai neînsemnate motive, dedându-se la acte de cruzime. Echilibrul psihic tulburat încă din primii ani ai vieții nu avea să mai fie restabilit niciodată. Dimpotrivă, la scurt interval după urcarea pe tron, starea sănătății i s-a agravat, fapt datorat și întreținut, într-o mare măsură, de teama pe care i-o inspira mama sa. Atâta vreme cât a trăit în relații bune cu soția sa, Maria Fedorovna, și a avut o legătură platonică - pare-se - cu domnișoara de onoare Nelidova, aceste două femei, legate între ele printr-o strânsă și afectuoasă amiciție, au exercitat asupra lui o influență deosebit de benefică, alungându-i accesele de proastă dispoziție și calmându-i crizele de mânie, sau reținându-l ori de câte ori era pe punctul de a comite o greșeală, sau gafă ireparabile.

În 1798, liniștea căsniciei lui Pavel a fost supusă unei mari încercări. La scurt timp după nașterea fiului său Mihail, Pavel s-a răcit brusc de soția sa, lăsându-se acaparat cu totul de anturajul unui cerc de aventurieri ce aveau în fruntea lor pe... bărbierul său, Kutaisov și un oarecare Lopukhin. Fapt regretabil, dar acești indivizi decăzuți moral au reușit, fără prea mari eforturi, să-l convingă că Maria Fedorovna căuta să-i impună jugul ei, și l-au determinat s-o rupă cu ea. Împărăteasa și doamna Nelidova au cunoscut atunci o perioadă grea, trăind zile și nopți de persecuție și vexație. În familia lui Pavel s-a petrecut o adevărată dramă, căci țarul, îndrăgostit de una din domnișoarele Lopukhin, își etala cu ostentație noua cucerire. Suferind influența lingușitorilor și a intriganților de joasă speță, care formau un cerc de nepătruns în jurul său, Pavel a pretins că soția

1. Platanov S., *Histoire de la Russie*, Ed. „Payot", Paris, 1929; Schnitzler, J.-H.: *Histoire de la Russie sous les empereurs Alexandre et Nicolae*, vol. I, Ed. Garnier Frères, Paris, 1854.

sa îi era dușmană și că îi rezerva pe ascuns aceeași soartă pe care Ecaterina i-o destinase tatălui ei, țarul Petru al III-lea, în iunie 1762. În imaginația sa, vedea chiar în fiul său Alexandru un rival ce aștepta primul prilej ca să-i ia tronul. Atitudinea pe care Pavel o manifesta față de propria sa familie a sfârșit prin a îmbrăca formele cele mai scandaloase, devenindu-i, în cele din urmă, fără nici o exagerare, fatală[1].

Pavel îi arunca în dizgrație, unul câte unul, pe membrii propriei sale familii, iar persecuțiile nu încetau o clipă. Toate acestea au sfârșit prin a constitui o gravă amenințare pentru dinastie, fapt care s-a tradus printr-o mișcare insurecțională. Oamenii care căutau să-l doboare pe Pavel erau animați de motive din cele mai diverse, cum ar fi, de pildă, dorința puternică de răzbunare personală, ranchiuna, dușmănia de clasă, intrigile unor diplomați străini (în special cei britanici). Dar motivația oferită întregii lumi era dorința generală a întregului popor de a debarasa țara de un tiran și de a pune familia imperială la adăpost de cruzimile morbide ale unui soț și părinte iresponsabil.

Conspirația a prins treptat contur. În prima fază, rolul de șef al opozanților și l-a asumat vicecancelarul Nikita Petrovici Panin. Prieten intim cu ambasadorul britanic Withworth și cu Zubov, el a organizat, cu concursul lor, un complot, având ca scop îndepărtarea de la putere a lui Pavel. Pretextându-se că țarul este bolnav de o gravă maladie, urma ca tronul să-i fie încredințat lui Alexandru până la vindecarea completă a tatălui său. Motivația oferită, după cum se vede, părea plauzibilă și acceptabilă. Se pare că Panin a reușit să obțină chiar și adeziunea lui Alexandru la acest proiect, dar, ulterior, acesta nu-l va ierta niciodată pe Panin de Kabală, consi- derând-l ca principal responsabil de moartea tatălui său. Cu puțin timp mai înainte de momentul în care conspiratorii erau hotărâți să acționeze, Pavel, grație iscoadelor sale, a început să-l bănuie pe Panin – era în toamna lui 1800 – și i-a ordonat să părăsească imediat Petersburgul și să se retragă la proprietatea sa din preajma Moscovei. Imediat, conducerea complotului a fost prealuată de contele Pahlen, guvernator militar al Petersburgului, unul dintre favoriții lui Pavel. De această dată însă, complotiștii vizau îndepărtarea definitivă a lui Pavel de la tron, indiferent de consecințele pe care urmau să le suporte executanții.

În primăvara lui 1801, dispozițiile fuseseră date și totul era gata

1. Grand Duc Nicolae Mihailovitch, *Le Tsar Alexandre I-er*, traduit du russe par la Baronne N. Wranghel, Ed. „Payot", Paris, 1931.

pentru executarea planului. Printre conspiratori se aflau aproape toți ofițerii din garnizoana Petersburgului care, la rândul lor, se sprijineau pe soldații credincioși.

La 11 martie 1801, la miezul nopții, conspiratorii înarmați până în dinți și-au făcut, pe neașteptate, apariția în castelul Mihailovski, construit pe locul fostului Palat de vară. Grupul era constituit din circa 40-50 de opozanți, dar numai 8 dintre aceștia au pătruns în apartamentul lui Pavel[1]. Între țar și conspiratori – contele Pahlen nu era de față – s-a iscat o discuție furtunoasă care, în cele din urmă, a degenerat într-o încăierare, suveranul fiind ucis. Este greu de spus până la ce punct acest asasinat a fost premeditat, dar în zilele ce au urmat morții lui Pavel, conspiratorii, departe de a nega, sau a căuta să se disculpe, s-au lăudat cu fapta lor.

În momentul morții tragice a lui Pavel, cei doi fii ai acestuia, Alexandru și Constantin se aflau sub stare de arest în castelul Mihailovski, așteptând să primească, din clipă în clipă, cele mai grave pedepse din partea tatălui lor, fără a ști cu ce îi greșiseră. Nu încape nici cea mai mică îndoială că Alexandru era la curent, în linii mari, cu mișcarea condusă împotriva tatălui său, dar nu admisese nici o clipă posibilitatea unui deznodământ sângeros. Atunci când Pahlen i-a adus la cunoștință cele petrecute, se relatează că Alexandru a leșinat și când și-a revenit, a avut o criză puternică de deznădejde, făcând ceea ce se cheamă în zilele noastre o psihoză depresivă. În ciuda străduințelor lui Pahlen, acesta nu reușea în nici un chip să-l convingă de faptul că era de acum împărat. Contele Pahlen, înfuriat, l-a obligat să se încline în fața realității, forțându-l să accepte toate consecințele ce decurgeau din ea.

În fond, trebuie să recunoaștem că situația lui Alexandru era foarte dificilă. Își dădea perfect de bine seama că, fiind la curent cu cele ce se urzeau împotriva tatălui său și neîmpiedicând uneltirile, era într-o foarte mare măsură vinovat de cele întâmplate, iar oamenii aveau tot dreptul să-l acuze de complicitate la asasinatul lui Pavel. Ceea ce îl copleșea era faptul că propria-i mamă, văduva lui Pavel, îl bănuia de complicitate activă și părea că așteaptă explicațiile și dezvinovățirea sa.

Disperată și furioasă, ea solicita, cu încăpățânare, să se efectueze neîntârziat o anchetă severă, pedepsirea vinovaților, părând că se agață de putere, socotind că fiul ei nu era demn să urmeze la tron. Anturajul, sfetnicii au depus eforturi supraomenești pentru a o calma

1. Schnitzler J. H., *op cit.*

și a-i risipi bănuielile privitoare la amestecul lui Alexandru în complot.

Remușcările arzătoare pe care acesta le resimțea din cauza sfârșitului tatălui său, pe de o parte, pe de altă parte, relațiile încordate existente între mama sa și conspiratorii ce nu puteau fi pedepsiți, în fine, necesitatea de a conlucra cu cei ce erau în măsură să întreprindă o a doua lovitură de stat îi provocau o gravă tensiune sufletească, deprimându-l și făcându-l în permanență trist și inconsolabil. La 12 martie, adică a doua zi după urcarea sa pe tron, Alexandru a emis un document, în care moartea lui Pavel era explicată ca urmare a unui atac de apoplexie, survenit în noaptea de 11 spre 12 martie.

Personalitatea lui Alexandru poate fi înțeleasă dacă se ține seama de circumstanțele în care și-a făcut educația și, mai ales, de ambianța familială. Soarta l-a plasat între o bunică și un tată geloși unul pe altul, fiecare căutând cu orice preț să acapareze copilul și s-a autoînsărcinat cu educarea lui, extaziind-se în fața micilor năzdrăvănii ale acestuia. Crescând, Alexandru nu se putea sustrage influenței părinților săi. El nu a întârziat să observe prăpastia care separa strălucitoarea curte a Ecaterinei de viața modestă pe care tatăl său o ducea la Gatchina. Simțindu-se iubit atât de bunica sa, cât și de tatăl său, Alexandru a luat obiceiul, mai întâi din instinct, apoi deliberat, de a se arăta amabil când cu unul, când cu celălalt. Această duplicitate și simulare a unor sentimente pe care nu le nutrea față de nici unul a fost o consecință a situației sale penibile, de a se afla între „ciocan și nicovală".

Dar obiceiul cameleonic pe care l-a căpătat ar fi putut deveni o calitate utilă în viața curentă, dacă ea s-ar fi format în condiții normale.

Ecaterina a sfârșit prin a se convinge de necesitatea îndepărtării lui Pavel de la succesiunea tronului și a profitat cât mai grabnic de legea din 1722, pentru a remite succesiunea direct lui Alexandru. În 1796, ea a încercat să-l pună la curent cu intențiile sale pe Alexandru căruia, deja în 1793-1794, avusese prilejul să-i facă câteva aluzii la acest proiect. Alexandru a răspuns propunerilor Ecaterinei printr-o recunoștință deferentă, continuând să se adreseze tatălui său în scrisori cu titlul de Majestate. Cu toate acestea, în conversațiile intime cu prietenii săi, el îi asigura că va ști să se sustragă de la succesiunea pe care bunica sa vroia cu orice preț să i-o impună și că, la nevoie, dacă va fi cazul, va fugi în... America. E necesar să analizăm puțin pentru a înțelege starea psihică ce

trebuia s-o fi avut atunci Alexandru, obligat fiind să se dedubleze pentru a-i mulțumi, deopotrivă, pe Ecaterina și pe Pavel; pentru a-l aproba pe unul, fără să-l dezaprobe pe altul, pentru a avea aerul că împărtășește ideile unuia, fără a le respinge pe ale celuilalt. Această duplicitate va rămâne pentru totdeauna una dintre trăsăturile specifice ale caracterului său. Putea, în mod remarcabil, să joace orice rol și nu se putea ști niciodată până unde te puteai încrede în sinceritatea și dreptatea sa. Dacă viața a distrus la Alexandru orice urmă de sinceritate și a făcut din el un ipocrit, la rândul ei, educația și-a adus o contribuție nu mai puțin nocivă, imprimându-i o duplicitate intelectuală. Presiunea simultană a două curente opuse, respectiv, rațional și sentimental, s-a făcut de timpuriu simțită la Alexandru, conferindu-i personalității sale un contur vag, o dedublare interioară, întâlnită la anumiți indivizi cu tare de educație.

Acest caracter vag, incert, această dedublare a personalității spirituale se va regăsi mai târziu în toate fazele vieții sale și explică, cât se poate de elocvent, trecerile bruște de la indiferența religioasă, la ceea ce se cheamă extaz mistic, sau aspirațiile unui liberalism extrem.

Când se va înțelege această trăsătură fundamentală a caracterului lui Alexandru (dedublarea interioară și facultatea de a se preface la perfecție), nu va mai constitui o dificultate să se explice mobilitatea sa psihică și conduita sa ce i-au surprins pe toți ce i-au studiat viața și, mai ales, să se găsească o explicație a celor petrecute la Taganrog.

Rusia a intrat în război cu Franța în 1805, armatele ruse aflându-se sub comanda unui discipol al lui Suvorov, generalul Kutuzov. La Austerlitz, armatele austriece și ruse au fost înfrânte. În anul următor, Alexandru a reînceput războiul contra lui Napoleon, participând la cea de-a patra coaliție împotriva Franței, alături de Prusia și Anglia. În 1807, Napoleon pune capăt războiului, îi înfrânge pe ruși și încheie cu Alexandru un tratat de pace la Tilsit. Cu aceasta ia sfârșit prima fază a domniei lui Alexandru. În timpul acestor șase ani de domnie, țarul și-a demonstrat firea capabilă de schimbări bruște și rapide. Politica sa internă nu satisfăcea pe nimeni, iar labilitatea sa psihică făcea din el un sfinx chiar pentru cei mai apropiați colaboratori ai săi. Revirimentul din 1807, în privința politicii externe și alianța neașteptată cu Napoleon, de neînțeles pentru societatea rusă, l-au făcut să pară și mai enigmatic în ochii marelui public. Anii 1807-1812, care formează cea de-a doua perioadă de domnie a lui Alexandru, sunt caracterizați, pe

plan intern, prin influența lui Speranski și, în exterior, prin alianța cu Napoleon[1].

Speranski a elaborat un proiect de organizare politică, având ca scop reforma regimului social, precum și a celui administrativ. În 1812, Speranski își pierdu încrederea în Alexandru și o nouă perioadă începu în viața țarului. Pe plan extern, pacea de la Tilsit (1807) a făcut din Rusia o prietenă și o aliată a lui Napoleon, antrenând-o în „sistemul continental" și a împărțit Europa în două mari sfere de influență: influența lui Napoleon, în vest, și influența lui Alexandru, în est. A rezultat pentru Rusia un război cu Suedia și un altul cu Turcia, în 1806–1812. Primul a dat Rusiei Finlanda, iar cel de-al doilea Basarabia. De asemenea, în 1809, Alexandru a luat parte la războiul Franței contra Austriei și a primit drept recompensă o parte din Galiția orientală.

Ruptura neașteptată și surprinzătoare cu vechii aliați și prietenia cu Napoleon, povara grea a războaielor purtate, ca și tot mai puternica influență franceză, resimțită în țară și pe planul politicii externe, au bulversat opinia publică rusă și au provocat murmure de protest.

Când relațiile dintre Napoleon și Alexandru au început să se deterioreze, aceasta s-a reflectat imediat, cu putere, în cadrul societății ruse. Începând cu anul 1810, Alexandru s-a arătat tot mai decepționat de prietenia cu Napoleon și a protestat vehement contra unora dintre măsurile luate de acesta. Imediat, conform obiceiului său de a lua hotărâri bruște, Alexandru a început să se pregătească de război. La rândul său, Napoleon, care căuta cu orice preț să dobândească hegemonia asupra Europei, și-a propus să invadeze Rusia, pentru a reduce la tăcere pe cel mai puternic rival al său.

Începând cu 1812, Alexandru a accelerat preparativele de război, reușind să adune o armată cu un efectiv de 200 000 de oameni. Napoleon, în fruntea unei armate ce atingea 600 000 de oameni, fără a declara război Rusiei, a pătruns pe teritoriul acesteia. Bătălia de la Borodino a fost una dintre cele mai sângeroase din câte a cunoscut istoria: circa 100 000 de oameni, aparținând ambelor tabere, au pierit, au fost răniți, sau dați dispăruți și aceasta doar în decursul unei singure zile. Rușii au aruncat în luptă 110 000 de soldați iar francezii 130 000, însuși Bagration a murit în luptă. Napoleon a ocupat Moscova, supunând-o unui jaf și unor distrugeri

1. Dimitri Merefkovski, *La fin d'Alexandre I-er*, Ed. „Calman-Lévy", Paris, 1926.

imense. Fumul incendiilor se profila pe cer, formând un strat negru și dens ce oprea razele soarelui. Imaginea orașului era de apocalips.

Pe la mijlocul lunii octombrie, armata franceză a părăsit Moscova. Rusia a început un război în vederea eliberării Europei și a făcut apel la sprijinul Germaniei, pentru a lupta împotriva lui Napoleon. Prusia a răspuns prima la apel, iar Austria, după ezitări îndelungate, și-a dat acordul. Suedia și Anglia nu au întârziat să adere la noua coaliție. În 1813, după mai multe ciocniri, lupta decisivă a avut loc la Leipzig. A durat patru zile și peste 100 000 de morți, răniți și dispăruți au constituit tributul oferit de cei 500 000 de luptători ce au participat la sângeroasa încleștare.

Napoleon a fost în cele din urmă înfrânt. Alexandru a pătruns cu trupele sale în Franța, însoțit fiind de regele Prusiei, făcându-și intrarea în Paris, la 31 martie 1814. În același an, începe și Congresul de la Viena.

Anii 1812–1815 au marcat o schimbare completă în caracterul lui Alexandru, o criză în viața sa personală. Printre altele, s-a produs o modificare a sentimentelor religioase, acesta devenind, dintr-un credincios practicant, un mistic fervent. Putea fi auzit spunând adeseori că incendiul care mistuise, în bună parte, Moscova îi luminase sufletul și îi încălzise inima de o credință și devoțiune pe care nu le cunoscuse niciodată. Alexandru, care nu se interesase niciodată înainte de perceptele *Bibliei*, acum nu se mai despărțea nici o clipă de ea și nu ascundea acest fapt. Era convins că gloria și domnia suveranilor asupra popoarelor provin de la Dumnezeu și se considera ca fiind singurul instrument de care providența se servise pentru a pedepsi răutatea lui Napoleon.

Consecința acestei crize morale a fost manifestarea fățișă a unei profunde umilințe care, însă, în concordanță cu firea sa contradictorie, s-a manifestat printr-o și mai mare intransigență în faptele și hotărârile sale: convins de înalta sa misiune, își apăra opiniile și dorințele cu o încăpățânare ce nu admitea nici cea mai mică replică. Vorbea ca unul ce era ferm convins de infailibilitatea sa. Nu o dată i s-a întâmplat să aibă accese de mânie, proferând față de cei din jur expresiile cele mai crude. Într-una din zile, aflat în anturajul unui mare număr de persoane, l-a amenințat pe prințul Volkonski, spunându-i că-l va trimite în exil într-un loc „ce nu figurează pe nici o hartă". În fapt, Alexandru și-a păstrat această comportare violentă și crudă până la sfârșitul vieții.

În decursul anilor ce au urmat, monarhul a prezentat semne evidente de slăbiciune și boală, manifestând tendința de a fugi de

mediocrităţile oferite de viaţa cotidiană, voind să se retragă într-o solitudine contemplativă. Adeseori, a fost văzut căzând pradă acceselor de depresiune psihică, fiind cuprins de o tristeţe profundă şi inexplicabilă.

Leon Tolstoi a fost impresionat de existenţa, dar mai ales de sfârşitul enigmatic al lui Alexandru I. Scriitorul şi-a propus şi a încercat să redea în *Jurnalul lui Kuzmici* drama creată de sfârşitul ţarului. Deşi nu a mai apucat să scrie decât începutul, a evocat evenimentul în faţa mai multor auditori.

„Sfârşitul oribil, sugrumarea tatălui său Pavel I, a apăsat tot timpul vieţii asupra conştiinţei lui Alexandru I - spune Tolstoi. Nici splendorile, nici distracţiile de la curte nu reuşeau să-l atragă, fiind tot timpul absorbit, mai bine-zis obsedat de gândurile sale. În fundul sufletului său nutrea dorinţa secretă de a duce o cu totul altă existenţă. Se pare că nu este o simplă speculaţie faptul că se hotărâse să abandoneze tronul, de îndată ce circumstanţe favorabile i-ar fi îngăduit-o, aşa cum a spus-o fratelui său Nicolae şi soţiei acestuia, marea ducesă Alexandra Fedorovna"[1]

O opinie identică a exprimat şi istoricul Alph Rabbe: „Un crud accident din viaţa sa îl obseda, apăsându-l cu remuşcări: moartea violentă a lui Pavel, de care era totuşi nevinovat, îi lăsase o amintire sfâşietoare. Se afla sub obsesia de a face pace cu Dumnezeu, căzând într-o obtuzitate ce-i paralizase voinţa, oprindu-l să mai acţioneze ca un adevărat conducător"[2]

Primele manifestări

Unii autori, ca de exemplu L. D. Liubinov (fost emigrant rus la Paris, reîntors în patrie) susţin că existau, la vremea aceea, motive suficiente ca ţarul să dorească să renunţe la tron. În ultimii ani de domnie, înregistrase câteva insuccese răsunătoare, atât pe plan intern, cât şi extern. Astfel, după 1815, Rusia a fost cuprinsă de un val de mişcări populare, răscoala ţăranilor de pe Don deosebindu-se prin amploare şi durată (1818-1820). Tot atunci, reprezentanţi ai nobilimii liberale (decembriştii) au iniţiat o mişcare de protest împotriva ţarismului şi iobăgiei, care avea să culmineze cu răscoala armată din decembrie 1825.

1. Alph Rabbe, *Histoire d'Alexandre I*, vol. 1, p. 248.
2. Copefique, *Histoire de la Restauration*, vol. 2, p. 300.

În sprijinul existenţei unui complot pledează şi alte surse. Astfel, pe la jumătatea lunii noiembrie, generalul locotenent conte de Witt[1] sosise la Taganrog, venind de la cantonamentele din Mica Rusie, raportând ţarului o serie de ştiri proaste. De Witt era perfect informat de un complot ce se urzea împotriva lui Alexandru şi care viza exterminarea fizică a acestuia. Generalul îşi avea un agent infiltrat în cadrul asociaţiei conspirative.

Existenţa acestui complot şi, mai ales, reacţia ţarului reies şi din discuţia generalului maior de artilerie Arnoldi, avută cu Schnitzler, care a reprodus-o în lucrarea sa:

— Îl cunoşti pe colonelul Pestel? l-a întrebat ţarul pe Schnitzler.

— Fără îndoială, Sire, este doar cumnatul meu şi am servit împreună.

— Este un netrebnic care ascunde criminali; îl urmăresc îndeaproape.

Pe de altă parte, devenea tot mai limpede că, sfâşiată de contradicţii, „Sfânta Alianţă", creată în 1815 de Rusia, Austria şi Prusia era pe cale de a se destrăma. La toate acestea, s-a adăugat desigur şi un motiv de ordin personal, moartea fiicei sale nelegitime, Sofia, la care ţarul ţinea foarte mult, îşi încheie Liubinov ipoteza sa.

Cu prilejul unei călătorii prin Rusia, pe care Alexandru I a întreprins-o în 1817, în ziua plecării sale din Kiev, la 8 septembrie, în timpul dineului, conversaţia a alunecat întâmplător asupra îndatoririlor oamenilor cu anumite funcţii, „inclusiv monarhii". Alexandru I ar fi spus atunci, exprimându-se într-o manieră cu totul neaşteptată: „Când cineva are onoarea să se afle în fruntea unei naţiuni ca a noastră trebuie, în momentele de primejdie, să fie primul care să le înfrunte. Nu trebuie să rămână în scaun decât atâta vreme cât forţele i-o permit. Odată timpul trecut, trebuie să se retragă".

În timp ce pronunţa aceste cuvinte, relatează unul dintre aghiotanţii săi, pe nume Mihailovski, ţarul schiţă un surâs extrem de grăitor. El îşi continuă apoi, după o scurtă pauză, menită să-i sublinieze spusele, depănarea gândurilor: „În ceea ce mă priveşte, acum o duc bine, dar peste zece sau cinsprezece ani, atunci...". „În acel moment, menţionează Mihailovski, mai mulţi dintre cei aflaţi de faţă, l-au întrerupt pe suveran, pretinzând că până la adânci bătrâneţe el va fi în depline forţe şi puteri..."[2].

Aceste intenţii, pe care ţarul le nutrea, în privinţa abdicării, par

1. Schnitzler J. H., *op. cit.*, p. 52.

să nu fie doar niște simple confidențe spuse într-o conjunctură anume, ci din contră, se regăsesc și cu alt prilej, fiind consemnate de istorie.

Aproximativ la o lună după cele de mai sus, țarul asista la Moscova la punerea pietrei de temelie a viitoarei catedrale, Vorobiovi Gori, ridicată în memoria victoriei asupra armatelor lui Napoleon. În ajun, împăratul a avut o discuție cu autorul proiectului edificiului, academicianul Charles Witberg căruia se pare că i-ar fi spus printre altele: „Mai mult ca sigur că nu voi mai fi în viață atunci când va fi terminată".

În ciuda unei atitudini pesimiste, trebuie să remarcăm că Alexandru I avea în acea vreme 40 de ani și poseda o sănătate excelentă, ce nu părea prin nimic să justifice un sfârșit apropiat.

În vara anului 1819, pe când se afla la Krasnoie-Selo, după ce avusese loc trecerea în revistă a celei de a doua brigăzi a primei divizii de infanterie de gardă, aflată atunci sub comanda marelui duce Nicolae Pavlovici, țarul luă cina la acesta. Relativ la acest dineu, găsim menționate următoarele în *Memoriile marii ducese Alexandra* (devenită ulterior împărătească), soția marelui duce Nicolae: „S-a întâmplat la Krasnoie-Selo, în vara lui 1819, într-o zi când împăratul Alexandru I lua masa cu noi și s-a așezat între noi doi, vorbind familiar: deodată, pe neașteptate, și-a schimbat tonul, devenind foarte serios. A început treptat să ne spună că era extrem de satisfăcut de modul în care fratele său se achitase de comanda militară, în dimineața aceea. Se bucurase de fapt de două ori: să-l vadă pe Nicolae îndeplinindu-și cu bine datoriile sale, dat fiind că pe umerii lui va apăsa într-o zi o mare sarcină. Țarul îl considera deja ca pe înlocuitorul său și aceasta cu atât mai mult, cu cât nu poți ști ce ți se poate întâmpla. Am rămas - menționează ducesa Alexandra - stană de piatră, cu ochii holbați și muți de uimire. Țarul își continuă peroația: «Se pare că sunteți surprinși, dar să știți că fratele meu Constantin nu și-a făcut niciodată griji din pricina tronului și, în plus, s-a decis pentru totdeauna să renunțe formal la el, trecând drepturile sale asupra fratelui său, Nicolae și a descendenților acestuia. În ceea ce mă privește, eu unul m-am hotărât să mă retrag din funcțiile mele și din obligațiile ce decurg din acestea. Europa, mai mult ca niciodată, are nevoie de suverani tineri și de toată energia forței lor. Eu nu mai sunt cel care am fost și consider că datoria mea este să mă retrag la timp.»

3. Schilder N. K., *Imperator Alexandru Pervâi. Ego jizn i țarstvovanie*, T. I-IV, St. Petersburg, 1887-1898.

Eram gata să izbucnim în plâns și atunci a încercat să ne consoleze, asigurându-ne că aceasta, în orice caz, nu se va întâmpla prea curând, că vor trece ani mai înainte de a-și pune în practică proiectul".

Relatarea de mai sus am regăsit-o și în lucrarea baronului Korf, *L'avènement au trône de l'Empereur Nicolae I-er*. Autorul reproduce un pasaj din chiar jurnalul împăratului Nicolae I: „Momentul schimbării care v-a speriat atât nu a venit încă, spuse el - Alexandru I; încă cel puțin zece ani se vor mai scurge până atunci, dar v-am spus doar cu scopul să vă ofer posibilitatea să vă obișnuiți din timp cu ideea unui viitor infailibil și inevitabil, care vă așteaptă".

Tot în 1819, toamna, pe timpul ședерii la Varșovia, Alexandru I i-a spus fratelui său, marele duce Constantin, viceregele Poloniei: „Frate, îți spun că am de gând să abdic, sunt foarte obosit și nu mai am forța să duc pe umerii mei povara puterii. Te avertizez cu scopul de a te gândi din timp la ce va trebui să faci, în caz de nevoie". După o pauză, a continuat: „Când va suna clipa să abdic - spuse el, punând capăt discuției - am să ți-o fac cunoscută din timp și tu, la rându-ți, îți vei expune părerea mamei noastre" (împărăteasa Maria Fedorovna, *n.n.*).

În iarna lui 1824, țarul s-a îmbolnăvit de erizipel la gamba piciorului stâng și această boală infecțioasă amenința să ia o extindere neliniștitoare. Descrierea acestui eveniment a fost redată cu amănunte în cartea *Memoriile*, scrisă de doctorul Dimitri Tarasov care, în colaborare cu medicul curții, baronetul J. Wyllie, îl tratau pe bolnav.

Ne-am oprit asupra acestui epidod, pentru că este vorba de o contradicție stranie, puțin obișnuită în cazul unor capete încoronate, când fiecare amănunt este cântărit și examinat cu minuțiozitate, mai înainte de a fi făcut cunoscut marelui public.

Plaga avea ca origine o lovitură de copită, primită la osul tibiei, cu prilejul manevrelor de la Brest-Litovsk. Acest accident, menționat de doctorul Tarasov, este redat de N. K. Schilder[1], în modul următor: „...la 19 noiembrie, în cadrul manevrelor de la Brest-Litovsk, a avut loc un accident nefericit. În momentul în care trecea prin fața frontului cavaleriei poloneze, un colonel trimis de el s-a apropiat pentru a primi ordine. În momentul când s-a întors, calul său s-a ridicat pe picioarele din față și, azvârlind cu copitele, l-a izbit pe țar la *piciorul drept*".

Se pare că Tarasov s-a înșelat atunci când a făcut afirmația că

1. *Idem*, *op. cit.*, vol. IV, p. 283.

inflamația erizipiloasă a apărut la piciorul stâng. Vom mai reveni asupra acestui detaliu pe parcurs, la momentul potrivit.

În ideea celor menționate de noi mai sus, la rândul său, generalul Schilder[1] arăta: „În primăvara anului 1825, a sosit la Petersburg prințul d'Orange, căruia țarul i s-a destăinuit în privința intenției de a abdica și de a trăi mai departe ca un simplu muritor. Prințul a fost înspăimântat și s-a străduit să-l determine pe țar să nu-și traducă în fapt proiectul. Dar Alexandru I s-a ținut tare și strădaniile prințului nu au dus la nici un rezultat; el nu a reușit să-l clintească din intențiile sale".

În același timp, generalul Schilder menționează tăcerea misterioasă pe care țarul a păstrat-o până la sfârșit, cu privire la refuzul țareviciului Constantin de a accepta coroana: „Acest refuz a fost formal exprimat la 14 ianuarie 1822, de marele duce Constantin, într-o scrisoare adresată țarului, în timpul ședерii țareviciului la Petersburg: «Nu resimt în mine nici un talent, nici forțele necesare, nici suflet pentru a fi ridicat la demnitatea la care, prin naștere, pot avea acces. Îndrăznesc să solicit Majestății Voastre favoarea de a transmite aceluia căruia îi aparține, în mod legitim, după mine și prin aceasta însăși dorința de a se consolida pentru totdeauna baza de nezdruncinat a statului nostru»".

După trei săptămâni – la 2 februarie 1822 – i-a parvenit drept răspuns o scurtă scrisoare din partea țarului: „Iubite frate, ți-am citit scrisoarea cu foarte multă atenție. Întotdeauna ți-am apreciat sentimentele mari ale sufletului tău frumos și nu am fost surprins, citind-o. Ea mi-a oferit o nouă mărturie despre dragostea ta sinceră față de patrie și despre solicitudinea ta pentru o pace de nezdruncinat. În conformitate cu dorința ta, am supus-o atenției mamei noastre. Ea a citit-o cu același sentiment de gratitudine pentru sentimentele onorabile care v-au condus. Nu a mai rămas decât ca noi doi să luăm în considerație motivele pe care le-ai expus, acordându-ți deplina libertate de a-ți urma decizia fermă și rugând pe Domnul Atotputernic să binecuvânteze hotărârile pe care le veți lua".

În 1823, țarul Alexandru I, sub imperiul „presentimentului" unui sfârșit apropiat, a luat unele măsuri în privința succesiunii sale. Astfel, a început prin a încredința mitropolitului Filaret redactarea unui manifest, prin care marele duce Nicolae Pavlovici era proclamat moștenitorul tronului și a introdus acest document într-un

1. *Ibidem*, *op. cit.*, vol. IV, p. 350.

plic, pe care a scris cu propria-i mână următoarele rânduri: „De păstrat în catedrala Adormirea Maicii Domnului, împreună cu documentele de stat, până îl voi cere eu, sau, în caz de deces, de a fi deschis de arhiepiscopul diocesian al Moscovei și guvernatorul general al Moscovei, mai înaintea oricărui alt document, în catedrala Adormirea Maicii Domnului".

Autorul cărții *Legenda schimnicului Kuzmici și a lui Alexandru I*, M. Vasilici, a lăsat să se subînțeleagă, într-un mod destul de transparent părerea sa (și nu numai a sa...), în privința stării sănătății țarului, ca fiind foarte gravă. El își fundamentează opinia pe baza informațiilor unor contemporani. Prințul Metternich califică această boală, în *Memorii*, drept „plictiseală de viață".

După părerea noastră, maladia misterioasă, progresivă, cum de altfel o lasă să se subînțeleagă Vasilici, nu este decât în parte reală și întreaga conduită ulterioară a lui Alexandru I, până în momentul evenimentului misterios de la Taganrog, o dovedește cu prisosință. Pretinsa maladie ce îl submina, ca și ședințele și rugăciunile în compania quakerilor și entuziasmul manifestat față de arhimandritul Fotie, un exaltat mistic, nu sunt decât manifestările unui om dominat de credință și nu de rațiune. Exemplul următor este concludent, într-o anume privință. Când în 1812, armatele lui Napoleon se apropie de Moscova, țarul Alexandru I s-a prosternat, cu ochii în lacrimi, în fața moaștelor Sf. Sergiu de Radonaj. Vocea sfântului i s-a făcut auzită: „Mergi în pace, Alexandru, și dă lui Kutuzov libertate absolută să acționeze după cum îi dictează voia sa, Dumnezeu îl va ajuta să gonească pe inamic din imperiul tău".

Promulgarea hotărârii privind investirea marelui duce Nicolae Pavlovici cu dreptul de succesiune la tron a constituit un act decisiv, a cărui importanță nu putea, în mod evident, să nu aibă efect asupra caracterului ezitant și impresionabil al lui Alexandru I.

Am văzut, în cele expuse, că țarul nu-și ascundea câtuși de puțin intenția de a abandona tronul; mai mult, el a confirmat în repetate rânduri în decursul anilor, cu perseverență, ca și cum ar fi vrut în primul rând să se autoîncurajeze, că va întreprinde acest act suprem, deși aceste confidențe le încredința doar membrilor apropiați ai familiei și celor mai intimi colaboratori și prieteni.

Pentru a încheia seria de diferite citate pe care ne sprijinim în cântărirea faptelor, ne întrebăm la rândul nostru: țarul Alexandru I a avut oare, într-adevăr, intenția fermă să-și abandoneze tronul și chiar să se îndepărteze de viața cotidiană?

Răspunsul la această întrebare, pe baza evenimentelor prezente, documentate istoric cu seriozitate și spirit științific, nu poate să fie decât afirmativ și presupunem că avea această intenție.

În privința datei când suveranul a luat această decizie, putem considera că a exprimat-o public, pentru prima oară, în septembrie 1817 și aceasta nu a fost, în nici un caz, o intenție trecătoare. Autocratul și-a repetat neîncetat intenția intimă care începuse să-l obsedeze până la paroxism. În 1819, în vară, s-a destăinuit marelui duce Constantin. Atitudinea sa, în general, în privința succesiunii la tron, n-a fost, în nici un caz, o intenție trecătoare. El și-a repetat neîncetat dorința, care devenise, cum spuneam, obsedantă. În 1819, vara, s-a destăinuit marelui duce Nicolae; în toamna lui 1822, marelui duce Constantin. În general, atitudinea sa în privința succesiunii la tron a fost foarte echivocă și voalată.

În 1824, și-a exprimat deschis, față de Vasilici, bucuria de a se vedea odată debarasat de povara coroanei și în final, în primăvara lui 1825, cu câteva luni doar înainte de evenimentele de la Taganrog, s-a confesat prințului de Orange, ale cărui contra-argumente nu au reușit totuși să-l facă să-și schimbe hotărârea.

Să ne mai amintim și episoadele legate de problema succesiunii la tron și, în final, să coroborăm datele în ordine cronologică, atrăgând atenția asupra unor detalii.

În 1819, prin toamnă, Alexandru I a comunicat marelui duce Constantin intenția sa fermă de a abdica și a adăugat în final: „La momentul potrivit îți voi face cunoscută decizia mea și tu, la rândul tău, îți vei exprima în scris părerea către mama noastră".

Să reținem faptul că marele duce a răspuns la aceste cuvinte printr-un refuz net de a accepta succesiunea la putere. Aceste cuvinte nu sunt, bineînțeles, decât un mijloc ocolit și diplomatic de a-și ascunde frica în fața perspectivei fortuite de a se urca pe tron în circumstanțe atât de anormale, inimaginabile în Rusia, în urma unei abdicări spontane a monarhului autocrat.

S-a mai scurs un an. Nici țarul și nici marele duce Constantin nu au mai adus pe tapet problema abdicării și, respectiv, a refuzului de succesiune.

Între timp, marele duce Constantin s-a căsătorit morganatic cu o tânără poloneză, Jeanne Grudzinska. Acesteia, pentru a putea fi primită la curte și în înalta societate, i s-a acordat de către țar titlul de prințesa Lowitoci. Se pare deci, după cum putem ușor constata, că se ivise un prilej propice pentru marele duce Constantin, de a-i

aminti augustului său frate dorința de a renunța la drepturile sale legitime de succesiune la tron. Or, el nu a profitat câtuși de puțin de prilejul ivit. S-au mai scurs încă doi ani și iată că, pe data de 14 ianuarie 1822, marele duce Constantin a sosit pe neașteptate la Petersburg.

Aflându-se în acest oraș și, în consecință, în contact permanent cu țarul, el nu i-a vorbit, dar, în schimb, l-a anunțat în scris că refuză succesiunea la tron. Suveranul nu i-a răspuns la scrisoare, decât abia după trei săptămâni. Rândurile sale erau laconice și stilul impersonal. Scrisoarea putea fi foarte bine înlocuită, fără ca sensul să fie modificat, cu o notă oficială, astfel redactată: „Am luat notă de decizia voastră. Conform dorinței voastre, voi supune scrisoarea atenției scumpei noastre mame".

În orice caz, este imposibil a nu compara acest răspuns cu cel pe care țarul i-l dăduse după prima confidență față de fratele său la Varșovia și care suna astfel: „Când va veni momentul abdicării, am să ți-l fac cunoscut și tu îți vei expune părerea mamei noastre".

Ce se petrecuse?

Se presupune că Alexandru I i-a comunicat fratelui său decizia irevocabilă de a abdica în foarte scurt timp. Aceasta, de fapt, este unica explicație plauzibilă și pe care, dealtfel, și N. K. Schilder o avansează, dându-i o tentă ușor enigmatică: „tulburat de presentimentele morții sale apropiate". Este de presupus că suveranul, în urma cutării sau cutării cauze, resimțind brusc un surplus de energie și forță morală, care îl ajutau pentru a-și pune în aplicare visul „de a părăsi lumea", s-a destăinuit, în mod cert, fratelui său. Marele duce Constantin, înspăimântat de perspectiva deschisă, pe neașteptate, în fața lui, de a urca la tron când încă fratele său se afla în viață, s-a grăbit să renunțe – la rândul său – la drepturile de succesiune.

Să mai remarcăm, înainte de a încheia această analiză, minuțioasă, dar necesară, că întrevederea de la Krasnoia-Selo, despre care vorbește în memoriile sale împărăteasa Alexandra, a avut loc în iunie 1819, adică doar cu câteva luni mai înainte de convorbirea de la Varșovia. Trebuie să conchidem deci că marele duce Constantin nutrea de mult timp proiectul de renunțare la succesiune, evitând însă cu orice preț să-l facă cunoscut public. De asemenea, e evident că, din această cauză, țarul, comunicându-i decizia sa de a abdica, a adăugat: „Te voi încunoștiința, astfel ca tu să poți reflecta la ceea ce vei întreprinde în acest caz".

În încheierea expunerii discuţiilor purtate între cei doi fraţi în privinţa abdicării, considerăm util să atragem atenţia că de fiecare dată a fost pronunţat numele mamei lor, împărăteasa Maria Fedorovna, care, în mod logic, nu ar fi avut de ce să fie amestecată în această afacere, dacă nu era la curent, chiar din punct de vedere oficial.

Considerăm, şi acesta este motivul acordării unui spaţiu mai mare problemelor expuse, că acum dezlegarea celor petrecute la Taganrog îşi poate găsi corect explicaţia, în ciuda unor detalii incredibile, din punct de vedere istoric.

*

În afară de elementele expuse şi analizate mai sus, trebuie luate în consideraţie şi o serie de alte aspecte care nu sunt câtuşi de puţin de neglijat. Împreună, formează o conjunctură cu o evoluţie determinată.

Împăratul Alexandru I a avut trei copii, toţi din afara căsătoriei[1]. Doi au murit timpuriu. O fată, Sofia N., frumoasă ca şi mama sa, a trăit doar până la vârsta de 17 ani. Era delicată şi fragilă, din care cauză nu putea suporta climatul aspru al Rusiei. Soţia lui Alexandru a determinat ruperea legăturilor dintre tată şi fiică. La început, Sofia a trăit o vreme la Paris şi apoi la Petersburg, bolnavă grav de tuberculoză. Avea 17 ani şi era îndrăgostită de un tânăr nobil. Ţarul şi-a dat, fără prea multă cumpănire, consimţământul la căsătoria ei, dar lucrurile aveau să ia o întorsătură neaşteptată. Evenimentele s-au petrecut astfel: în timp ce ţarul asista la trecerea în revistă a trupelor unui regiment, unul dintre aghiotanţii săi s-a apropiat de el şi i-a vorbit fără martori. Încă de la primele cuvinte, suveranul s-a schimbat brusc la faţă, devenind extrem de palid. În ciuda celor comunicate, nu a întrerupt activitatea militarilor şi nu a lăsat să-i scape decât un strigăt auzit doar de cei aflaţi în imediata sa apropiere: „Primesc pedeapsa tuturor rătăcirilor mele". Nefericita sa copilă tocmai îşi dăduse sfârşitul...

Cuvintele spuse cu acest prilej de Alexandru sunt semnificative şi permit, într-o foarte mare măsură, să i se aprecieze starea psihică în care se afla. Lovitura neaşteptată şi crudă, care îl atinsese, o considera ca pe o pedeapsă divină. Elisabeta, soţia sa fidelă, pe care el însă o înşela cu orice prilej, a manifestat o mare compasiune faţă

1. Schnitzler J. H., *op, cit.*, vol. I, p. 186

de nefericita fată. Pentru a-şi repara greşelile, Alexandru a început, conform caracterului său de a se schimba brusc, să se poarte foarte atent şi prevenitor cu soţia sa, iar în societate încerca din răsputeri să fie cât se poate de amabil şi curtenitor cu toţi.

Un alt factor de care trebuie să ţinem seama îl constituie starea de spirit ce domnea în ţară. Rusia era frământată de mari nemulţumiri, în principal provenind din partea maselor ţărăneşti. Pentru a combate şi preveni o posibilă răscoală, au fost înfiinţate în secret colonii militare. Nemulţumirile sporeau, dovadă că, în anul 1832, ţara a cunoscut începutul marii mişcări ţărăneşti din Ucraina.

De mult timp Alexandru era la curent cu toate acestea şi mai ales, cu conspiraţia care de ani, în ciuda unei poliţii deosebit de active, se ţesea împotriva sa şi a ordinii statului. Zilele monarhului erau numărate, iar pumnalul era ridicat deasupra capului său. Alexandru ştia despre toate acestea şi situaţia îl apăsa, provocându-i şi accentuându-i starea de spirit proastă.

Neavând urmaşi, dreptul de succesiune la tronul Rusiei se făcea pe baza ucazului din 1613. Alexandru lăsa în urma sa trei fraţi: marele duce Constantin (n. 1779), marele duce Nicolae (n. 1796) şi marele duce Mihail (n. 1798). Dintre toţi aceştia, doar Nicolae avea un fiu (n. 1818), ce putea aspira la tron.

În mod normal, succesiunea îi revenea lui Constantin care avea o fire izbitor de asemănătoare cu cea a tatălui său, fostul ţar Pavel. Ceilalţi fii, în schimb, semănau cu mama lor, prinţesă de Wurtemberg, o femeie deosebit de distinsă. Constantin era mai urât decât tatăl său, având o fizionomie tipică de calmuc, cu nasul turtit. Ochii albaştri, în continuă mişcare, erau umbriţi de sprâncene groase, cu fire albe şi lungi de păr, ce contrastau cu o faţă roşie, puternic congestionată. Avea aceleaşi bizarerii şi duritâţi ca şi tatăl său.

Dotat, în schimb, cu o inteligenţă vie, a refuzat cu încăpăţânare să primească orice brumă de instruire şi educaţie, uitând chiar şi de cele mai elementare noţiuni de greacă ce i le dăduse dascălul său. Îi plăceau nespus viaţa militară şi disciplina ei de fier, urmărea cu rigurozitate la soldaţi ţinuta, fiind apreciat drept un bun militar, care îşi dovedise meritele pe câmpul de luptă, la Austerlitz şi în cam- pania din Prusia.

Admiraţia sa faţă de Alexandru se transformase, cu timpul, într-o adevărată adoraţie, fiindu-i un frate devotat şi credincios. La rândul său, Alexandru îl iubea, dar era departe de a-l aproba în toate ocaziile şi comportările.

Călătoria la Taganrog

Ne aflăm la Petersburg, la începutul toamnei anului 1825, o toamnă rece și umedă, cu un cer de plumb.

Țarina Elisabeta Alekseevna avea sănătatea minată de o boală de piept ce luase un curs alarmant. Medicii erau neputincioși și au considerat că nu o puteau lăsa pe timpul iernii expusă rigorilor unui climat aspru, cum era cel al Petersburgului. Pentru ca boala de care suferea să nu se agraveze și fiindcă Elisabeta refuza să meargă în țara sa natală, s-a decis să fie trimisă în partea meridională a Rusiei. Mai întâi, a fost propusă Crimeea, dar în cele din urmă a fost ales Taganrogul.

Este greu să nu fi de acord cu părerea emisă în această privință de prințul P. Valkonski, adjutantul și prietenul lui Alexandru I[1]: „Nu reușesc să înțeleg ce i-a determinat pe medici, care nu au găsit ceva mai bun în Rușia, sub aspectul climatului, ca Tagan- rogul?"

Într-adevăr, pentru ce Taganrogul?

Schilder notează[2]: „Doctorii i-au prescris Italia, sudul Franței sau al Rusiei, dar este îndoielnic că, recomandând sudul Rusiei, ei au avut în vedere litoralul Mării de Azov, cunoscut pentru vântul ce suflă din nord-est, gerurile și bruma din timpul iernii. Este mai verosimil că, optând pentru sudul Rusiei, ei avuseseră în vedere coasta meridională a Crimeii, sau apropierea de un oraș mare, Odesa. Alegerea orașului Taganrog s-a făcut, fără îndoială, de către Alexandru I, care în mai 1818 vizitase pentru prima oară acest oraș".

Era o localitate modestă, situată la 47°12'57'' latitudine și 56°35'57'' longitudine, pe malul Mării de Azov, la vărsarea Donului. Climatul însă, după cum s-a dovedit de altfel, nu se determină numai prin gradele de latitudine: Taganrogul este supus mai tot timpul anului unor vânturi puternice și cele din nord-est vin de deasupra câmpiilor înghețate, unde nimic nu le stă în cale, răcind aerul peste măsură; mai mult, aceste vânturi fac să secе portul pe o mare porțiune, determinând evaporări nesănătoase din solul

1. Menționată într-o scrisoare trimisă lui A. A. Zonevski, la data de 14 august 1825.

2. Schilder, *op. cit.*, vol. IV, p. 349.

mocirlos. Toamna este ploioasă peste normal, iar când nu plouă, o ceață deasă și persistentă învăluie totul cu mantia ei.

Spre surprinderea tuturor, Alexandru I își exprimă dorința de a o însoți, deși era știut că țarina nu s-a bucurat niciodată de prea multă atenție din partea lui. Odată luată decizia, în ciuda amănuntelor prezentate mai sus și câtuși de puțin favorabile, după cum am văzut, din punct de vedere medical, scopului urmărit, împăratul a depus o activitate febrilă, straniu de dezordonată. Astfel, a început mai întâi prin a trece în revistă trupele Armatei a 2-a, dizlocate în apropiere de Belaia-Zerkov și a dat ordin prințului Volkonski, proaspăt întors de la Paris, unde participase în calitate de reprezentant personal al lui Alexandru la încoronarea regelui Carol al X-lea, s-o însoțească pe țarină și, la 1 septembrie, el însuși a părăsit Petersburgul cu două zile înainte de plecarea consoartei, având înaintea sa un itinerariu de aproximativ 1 800 km. Acest drum nu era un lucru tocmai ușor, după cele ce făcuse de la începutul anului și, la drept vorbind, constituia un efort mare pentru țar.

A plecat mai înainte, pentru a pregăti drumul, deschizând calea, pentru a controla și verifica locurile de popas, cât și pentru organizarea unei primiri cât mai bune a țarinei. Era o sarcină dificilă pe care și-a asumat-o singur, deși ar fi putut foarte bine s-o încredințeze oricui din anturajul său.

Pe tot parcursul drumului, nu a poposit în mod special nicăieri, doar dacă era cazul să ia masa, extrem de frugal și sobru, anulând toate trecerile în revistă, parăzile militare, manevrele, serbările și prezentările de oficialități etc. Îl însoțea o suită puțin numeroasă, formată din: șeful Marelui Stat Major, aghiotantul de campanie, generalul baron Dibitci, medicii baronetul Wyllie și Tarasov, maestrul echipajelor, colonelul Solomko, patru ofițeri superiori și valeții de la curte.

Ca foarte mulți contemporani, Alexandru era religios și superstițios, mai tot timpul voiajului fiind obsedat de presentimente. Creștin ortodox, urma practicile religiei și relațiile sale cu doamna Krudener, frecventele lecturi din *Biblie* și meditațiile solitare îi întăreau, până la exacerbare, personalitatea labilă. Avea obiceiul, cunoscut de acum de toți, ca înainte de fiecare călătorie mai lungă să meargă să se roage în catedrala Maica Domnului din Kazan, sfințită în timpul domniei sale. De această dată, plecarea a avut loc la 13 octombrie. La 30 august, biserica ortodoxă rusă celebra sărbătoarea Sfântului Alexandru Nevski, comemorând totodată aducerea

moaștelor acestui mare prinț rus de către Vladimir, pe malul Nevei. În acea zi, întreg clanul s-a dus în procesiune de la Maica Domnului din Kazan la Lavra, construită de Petru cel Mare pe locul unde au fost depuse relicvele sfântului. Conform obiceiului, familia imperială a asistat la liturghia din catedrala mânăstirii. Cu puțin înainte de a ieși din biserică, Alexandru s-a dus și l-a anunțat pe mitropolit că va reveni a doua zi în zori, mai înainte de a pleca pe lungul drum până la Taganrog. Era ceva cu totul neobișnuit, căci se știa de către toți că împăratul, după cum am mai arătat, avea obiceiul ca înainte de a pleca, să se roage la Maica Domnului din Kazan.

Alexandru începuse să fie obsedat de gânduri negre, având ideea fixă a unui sfârșit apropiat. Nu știm cât adevăr este în aceasta și cât a voit, în mod intenționat, să fie crezut de cei din jur. Cert este că Alexandru își alesese ca loc de veci catedrala Alexandru Nevski, care constituia un reper prin mormintele sale – ale unor familii bogate, nobili și chiar rude ale sale, cele două fiice ale lui Alexandru și Elisabeta, o țarină, soția lui Ioan Alexeievici Petru al III-lea, soțul Ecaterinei a II-a etc. Sofia, fiica sa naturală, era îngropată la o mică distanță (în cimitirul Sf. Treime), nu departe de Strelna, localitate situată de-a lungul actualei autostrade ce duce la Riga și golful Finlandei. Se prea poate totuși ca Alexandru, înainte de călătoriile mai importante, să fi vrut să se afle în preajma rămășițelor celor dragi.

Care au fost totuși circumstanțele ce învăluiau plecarea sa de la Petersburg? „Cu totul și cu totul excepționale", va nota cu responsabilitate istoricul Vasilici. Într-adevăr, cu puțin timp înainte de plecare, ca răspuns la remarca prințului Galițin, privind inconvenientul de a păstra secretul unui astfel de act, ca acela al succesiunii la tron și, mai ales, având în vedere un voiaj de lungă durată, Alexandru I i-a replicat: „Să ne încredințăm voința lui Dumnezeu; el este acela care dispune de totul, mai bine decât alții, niște bieți muritori".

Este dificil să definești ce era mai straniu: remarca prințului Galițin, sau răspunsul suveranului. Țarul a încredințat prințului Galițin misiunea de a face neîntârziat ordine în documentele din cabinetul său de lucru și, în mod cu totul special, ca trierea hârtiilor să fie efectuată numai în prezența sa. Care era motivul ce putea să-l determine pe prințul Galițin să pună întrebarea tulburătoare referitoare la succesiunea la tron? După cum se știe, Alexandru I avea mania deplasărilor mai scurte, sau mai lungi (în termeni medicali se cheamă dromomanie). Cum se explică atunci faptul că, în

mod cu totul special, această plecare a provocat o remarcă asemănătoare, de altfel foarte justă, din partea prințului Galițin? Dar toate acestea nu au constituit decât prologul plecării, caracterizată ca dramatică abia mai târziu.

Iată descrierea acestui moment neobișnuit, făcută de un martor ocular, în afara oricărei suspiciuni de exagerare și deformare a faptelor[1].

„La 1 septembrie, țarul a părăsit capitala pentru totdeauna; o tăcere sumbră și întunericul învăluiau orașul când, complet singur, fără escorta obișnuită, a ieșit din palatul de la Kamenni-Ostrov. Era în zori, ceasul arăta orele 4 și un sfert, când caleașca imperială trasă de trei cai s-a oprit în fața porții mânăstirii Sfântul Alexandru Nevski. Acolo se afla mitropolitul Serafim, înconjurat de arhimandriții, înveșmântați în haine sacerdotale, împreună cu toți călugării mânăstirii. Suveranul, cu cascheta pe cap, în mică ținută și cu o manta aruncată pe umeri, a coborât în grabă din caleașcă, s-a înclinat și a sărutat crucifixul prezentat de mitropolit. Stropit cu apă sfințită, a primit binecuvântarea înaltului prelat, după care, pe un ton ce nu admitea replica, a ordonat să se închidă porțile și s-a îndreptat spre mânăstire. Călugării intonau imnul *Salvează Doamne pe supușii tăi*. Intrat în mânăstire, împăratul s-a oprit mai întâi în fața raclei sfântului Alexandru Nevski. Mausoleul, construit din argint masiv, cântărește 1 800 kg. Țarul a îngenunchiat și prelatul a recitat rugăciunea pentru călători. Apoi, ridicându-se, s-a îndreptat spre altar, unde a îngenunchiat din nou. Slujba a început. Cu puțin mai înainte de citirea *Evangheliei*, țarul l-a rugat pe mitropolit, spunându-i: «Așezați *Evanghelia* pe capul meu». Cartea, îmbrăcată în aur și ornată cu pietre prețioase, i-a fost pusă pe creștetul capului. După ceremonie, Alexandru s-a ridicat, a sărutat crucea și Serafim l-a binecuvântat, după care și-a luat rămas bun de la toți cei prezenți în lăcaș. În timp ce s-a îndreptat spre ieșire, călugării au intonat în cor: «Dumnezeu salvează poporul tău».

După ieșirea din lăcașul mânăstirii, mitropolitul Serafim i-a spus țarului: «Majestatea Voastră nu dorește să onoreze chilia mea cu vizita Înălțimii Voastre?». «Cu plăcere, dar nu dispun de prea mult timp, răspunse împăratul, căci deja sunt în întârziere cu aproape o jumătate de oră față de programul fixat».

După care, cu toții s-au îndreptat către locuința mitropolitului și au intrat în anticameră. Împăratul, însoțit de mitropolitul Serafim, au pătruns singuri într-o cameră alăturată...

1. Schilder, *op. cit.*, vol. IV, p. 352–255.

Schilder relatează apoi că mitropolitul i-a prezentat suveranului pe un ascet, părintele Alexis, căruia, de asemenea, i-a vizitat chilia, fiind vizibil impresionat de aspectul lugubru și neobișnuit al acesteia. Pereții erau în întregime acoperiți cu pânză neagră, iar în loc de pat, ascetul dormea câteva ore pe noapte, într-un sicriu din scânduri negeluite, așezat pe o masă, străjuit la căpătâi de două sfeșnice; totul oferea imaginea unei înmormântări...

Urcându-se în caleașcă, suveranul a ridicat privirea spre cer, cu ochii plini de lacrimi și, adresându-se mitropolitului și călugărilor, a spus: «Rugați-vă pentru mine și soția mea».

Până la porțile mânăstirii a rămas tot timpul cu capul descoperit. Se întorcea adesea, se înclina și făcea semnul crucii, privind spre catedrală. Era un sentiment provenit ca urmare a celor văzute, sau hotărârea fermă de a nu se mai reîntoarce niciodată la Petersburg?"[1]

Istoricii străini care, la rândul lor, au relatat această scenă dau de înțeles faptul că împăratul Alexandru I, înainte de plecare, ar fi cerut să se oficieze slujba morților în mânăstirea Alexandru Nevski. O asemenea afirmație nu putea surprinde dacă ne gândim că cei care nu cunosc ritualurile religiei ortodoxe ruse, confundă ușor o liturghie cu un serviciu funebru.

Dar, totuși, nu putem să nu ne întrebăm cum Bogdanovici, în lucrarea sa, *Istoria lui Alexandru I*, a putut face o astfel de afirmație, el care, fiind familiar cu problemele religioase, nu putea greși?

Și totuși, la drept vorbind, lucrurile nu sunt câtuși de puțin lipsite de mister. Cei care au asistat la serviciul divin au fost mitropolitul, arhimandriții și călugării. Nimeni, subliniem, absolut nimeni din lumea laică nu era prezent și nici un străin, mai ales. Cine a putut relata cele petrecute atunci, decât unul dintre cei prezenți și care, prin urmare, nu putea, în mod logic, să facă o confuzie neobișnuită? Alexandru I părăsea adeseori Petersburgul pentru a întreprinde călătorii îndelungate și, fiind foarte credincios, (*nu face obiectul lucrării noastre analiza monarhului sub aspect psihiatric, prezentarea datelor o facem doar pentru a oferi imagini asupra celor petrecute*) își însoțea plecările cu asistarea la slujbe la care

1. Sursele utilizate de acest autor și pe care le menționează în lucrarea sa, sunt următoarele: *Ultimele zile din viața lui Alexandru I*, Ed. „Zaikin", Petersburg, 1827; *Taganrog sau ultimele zile ale lui Alexandru I*, Ed. „Zaikin", Petersburg, 1834; *Taganrog sau descrierea detailată a bolii și morții țarului Alexandru I*, de N. Danilevsky, Moscova, 1828; *Spiritul de cuplu încoronat care se odihnește în Dumnezeu a împăratului Alexandru I și a împărătesei Elisabeta*, de N. Denilevsky, Moscova, 1829; *Contele Bludof și vremea sa, domnia împăratului Alexandru I*, de Eugen Kovalevsky, Petersburg, 1866.

erau prezenți cei apropiați. Faptul că, de această dată, a sosit singur în toiul nopții la mânăstire, că la sosire a ordonat să se închidă porțile, *demonstrează, în mod evident și incontestabil*, că în acea noapte s-a petrecut ceva deosebit în mânăstire.

Trebuie să mai ținem seama că a sosit fără sabie, fapt ce trebuie privit ca un simbol că era lipsit de gânduri urâte. Mai apoi, pe întreg drumul până la Taganrog, a contramandat, în mod special, trecerea în revistă a trupelor.

Toate acestea ni se par, într-adevăr, fapte foarte stranii și astfel ne explicăm, într-o oarecare măsură, și mențiunea făcută de Vasilici și citată de noi: „...plecarea lui Alexandru din Petersburg a fost însoțită de circumstanțe excepționale".

Nu mai puțin insolite, de altfel, sunt și împrejurările sosirii țarului Alexandru I la Taganrog și ședera sa, în sudul Rusiei, până în ziua fatală de 19 noiembrie 1825.

Misterul de la Taganrog

Itinerarul suveranului a fost fixat astfel încât, mai întâi, acesta s-a oprit în drum la castelul de la Țarskoe-Selo, unde și-a luat rămas bun de la familia imperială și, în mod special, de la mama sa.

Călătoria a decurs în bune condiții, în ciuda haltelor numeroase și nu a durat decât douăsprezece zile, parcurgându-se în medie circa 150 km zilnic, fapt care demonstrează antrenamentul pe care îl avea suveranul. Bine clădit și robust, doar erizipelul de care suferea necesita unele precauții. Starea sa psihică, după cum am văzut, nu era dintre cele mai bune, ideea morții obsedându-l neîncetat. Mai mult, părea că și întâmplarea îl defavoriza: ca un făcut, pe cer, în timpul nopților, apăruse o cometă. Peste măsură de impresionat, i-ar fi spus într-o dimineață lui Ilia, birjarul său devotat: „Ai văzut steaua călătoare?" „Da, stăpâne". „Dar știi ce prevede ea", a continuat cu o voce resemnată țarul, „nefericire și tristețe!" După câteva clipe de tăcere, adăugă: „Facă-se voia Domnului!"

Țarul a sosit la Taganrog la 13 septembrie. Imediat, fără nici o clipă de întârziere, a început să se ocupe de amenajarea locuinței, aranjarea mobilelor, tablourilor și grădinii, astfel încât să-i ofere un

confort cât mai mare posibil ţarinei. Aceasta a sosit în ziua de 23 septembrie.

Imediat după sosirea la Taganrog, sănătatea Elisabetei Alexeieva s-a restabilit rapid şi în câteva zile, deşi după un lung şi obositor voiaj, părea în deplinătatea forţelor sale fizice şi morale. Singurătatea de la Taganrog a reînnodat legăturile afective dintre soţi.

Aceasta este relatarea lui Schilder, e veridică, dar câtuşi de puţin satisfăcătoare; ea ar putea fi admisă doar în cazul că ţarina ar fi suferit de astenie şi nu de o gravă maladie fizică şi, chiar în acest caz, câteva zile nu ar fi fost totuşi suficiente pentru a-i reface sănătatea serios zdruncinată. Trebuia acordată atenţie acestui fapt bizar, ca şi cuvintelor lui Schilder[1] că ţarina, care abia se putea mişca la Petersburg după douăzeci de zile de călătorie, se simţea perfect restabilită, odată ajunsă la Taganrog.

Imediat după sosirea ţarinei în modestul palat din Taganrog, a început să se deruleze o viaţă liniştită şi calmă. Ţarul se plimba zilnic prin oraş şi era cordial cu locuitorii ce-i ieşeau în cale. Părea liniştit şi vesel, cu sufletul senin. În ciuda acestor aparenţe, îl rodeau bănuielile[2]. Ce fel de bănuieli? Găsise o pietricică într-un biscuit şi a ordonat să se efectueze o anchetă severă. Ţarul era bănuitor şi suspicios de felul său; această manie evoluase în mod paralel cu surzenia, de care suferea. Idila de la Taganrog nu a durat mult timp. Alexandru a fost cuprins de nou de mania deplasărilor şi, pentru început, a plecat în regiunea Donului, unde a rămas cinci zile (de la 11 la 15 octombrie), apoi în Crimeea, la invitaţia guvernatorului general al Odesei, contele Voronof. În ajunul plecării în Crimeea, a avut loc un episod semnificativ: „Era pe la orele patru după amiază. Nori negri acopereau cerul şi se făcuse întuneric aproape complet. Împăratul a ordonat unui valet de cameră să aducă lumânări. Când cerul s-a luminat, valetul a îndrăznit să se apropie de stăpânul său şi să-i spună: «Majestatea Voastră nu doreşte să iau lumânările?» Ţarul l-a întrebat: «Pentru ce?» «Pentru motivul, Sire, că în Rusia este un semn rău să scrii la lumina lumânărilor în plină zi.» «Ce vrei să spui prin asta? îi replică ţarul, spune-mi adevărul? Tu crezi că din stradă zărindu-se lumânările aprinse, oamenii cred că aici se află un mort?» «Cam aşa, Sire, spun bătrânii noştri.» «Dacă e aşa, ia imediat lumânările!» îi porunci suveranul."

1. Schilder, *op. cit.*, vol. IV, p. 325.
2. Nicolae Mihailovici, *Legenda morţii ţarului Alexandru I*, p. 13.

Această întâmplare este redată de Schilder într-o versiune cu totul diferită: „Ţarul lucra la biroul său când, deodată, un nor a trecut pe deasupra oraşului şi s-a făcut întuneric aşa de mare, că Alexandru a sunat şi a cerut valetului de cameră, Anisimov, să-i aducă lumânări. Imediat după ce cerul s-a luminat şi s-a arătat soarele, Anisimov a intrat din nou în camera de lucru şi a vrut să ia lumânările. La întrebarea ţarului: «Pentru ce?», el a răspuns că în Rusia era un semn rău să stai pe scaun, cu lumânări aprinse, în plină zi. «Se poate crede că se află un mort în casă». Ţarul i-a răspuns: «Tu ai dreptate şi eu cred la fel, du imediat lumânările!»"

Diferenţele dintre cele două versiuni redate mai sus, constau în faptul că, într-una, Alexandru vorbeşte de moarte, iar în cealaltă Anisimov îi atrage atenţia asupra prevestirii.

La 20 octombrie, ţarul a plecat în Crimeea. După revenirea sa la Taganrog, părea a fi cuprins de nou de obsesia de a-şi duce viaţa ca un simplu muritor de rând. „Aş dori să mă stabilesc în Crimeea, spuse Alexandru; aş trăi aici ca un om simplu. Am servit 25 de ani; şi unui soldat i se acordă odihnă după acest timp". Apoi, către prinţul Volkonaki: „La rândul tău şi tu vei demisiona şi atunci vei fi bibliotecarul meu"[1].

Ajunşi în acest punct al reconstituirii evenimentelor, dacă între diversele relatări ale autorilor contemporani există concordanţe, acum încep să apară diferenţe, uneori izbitoare, greu de explicat şi imaginat. Să le urmărim cu atenţie.

27 octombrie – 8 noiembrie Alexandru a început prin a face un drum la Alkupa şi apoi la Balaklavna, unde a luat şi dejunul. După-amiază era cald şi ţarul a plecat călare la mânăstirea Sf. Gheorghe. Pe înserat, vremea s-a stricat brusc şi a început să sufle un vânt puternic. Suveranul întârzia să sosească la Sevastopol.

I. În cele din urmă, într-un târziu, a sosit pe la orele 20^{00} şi a fost primit de amiralul Greigh şi de comandantul oraşului. A intrat în palat şi s-a îndreptat direct spre cabinetul său de lucru, refuzând să mănânce, cerând să i se servească doar un ceai (Dr. K. Tarasov, *Memoriile vieţii mele*).

II. Pe la orele zece seara, a sosit la Sevastopol la lumina torţelor, s-a dus la catedrală şi tot la lumina faclelor a trecut în revistă regimentele de marină. Apoi a cerut să mănânce, dar nu a pus nimic în gură şi a dat ordinele necesare pentru a doua zi (*Ultimele zile ale lui Alexandru I,* Petersburg, 1827).

III. A ajuns la Sevastopol pentru a se culca... (Cf. *Istoria*

1. Schilder, *op. cit.*, vol. IV, p. 376.

maladiei și ultimele clipe ale țarului Alexandru I, bazată pe informațiile cele mai autentice, Arhivele de Stat, secțiunea III, nr. 162).

Cele trei surse citate de noi mai sus se contrazic, deși prima aparține unui martor ocular – doctor Tarasov – a doua e oficioasă și e greu de admis că ar putea apărea un document neoficial care să trateze un asemenea subiect – iar a treia oferă garanția grăitoare prin însuși titlul ei. Dar, în același timp, este foarte enigmatică. De cine a fost scrisă? Când? Vom reveni asupra acestui aspect.

Ziua de *28 octombrie* a fost consacrată trecerii în revistă a fortificațiilor portului, escadrilei, arsenalelor și spitalului. Sănătatea țarului era neschimbată, astfel încât el a oferit oficialităților locale un mare banchet la palat.

În ziua următoare, *29 octombrie*, Alexandru I a inspectat fortificațiile și a vizitat Palatul hanului. Aici, l-a chemat pe Tarasov în cabinetul său și i-a cerut să-i prepare o băutură de orez, la fel ca și în 1824, când avusese febră și puseul de erizipel la picior. Tarasov se execută imediat și consideră de datoria sa să-l pună la curent pe Wyllie, raportându-i că țarul avusese un deranjament stomacal. În rest nimic, nici o manifestare de boală. A mâncat o supă de orez și un cotlet, după masă efectuând o vizită călare la Tsufut-Kale și la mânăstirea Adormirea Maicii Domnului. Era vesel, bine dispus și stătea de vorbă cu toată lumea.

La *1 noiembrie* Alexandru I a plecat la Equatorie, a vizitat biserici, moschei, sinagogi, arsenale.

Ziua de *2 noiembrie* a petrecut-o la Perecop, unde a vizitat spitalul, dormind noaptea în oraș.

La *3 noiembrie,* dis-de-dimineață, și-a continuat drumul, trecând în revistă o brigadă de artilerie, un spital unde a servit o supă de orez, fiind satisfăcut de hrana bolnavilor. „Țarul – scrie Tarasov – la Batisarai, unde a cerut să bea, părea să fie în perfectă stare a sănătății și nu s-a plâns de nimic, nici mie și nici lui Wyllie“[1]. Cât privește pe autorul anonim, al cărui document a fost depus la Arhivele de Stat[2], acesta relatează în modul următor evenimen- tele: „Dimineața de 28 octombrie și-a petrecut-o vizitând orașul, spitalele, cazărmile etc. Într-unele, atmosfera era sufocant de caldă, iar în altele, din contră, domnea un aer rece, pernicios. Direct de la o cazarmă foarte încălzită, a urcat pe un vas

1. Citatele sunt extrase din *Memoriile* doctorului Tarasov: *28 octombrie, 4 noiembrie.*

2. *Istoria maladiei și a ultimelor clipe ale Țarului Alexandru I.*

de război, fără manta. A coborât și a luat masa cu amiralul Greigh, la adăpostul unei prelate. După-amiază a vizitat o parte din oraș și în ziua următoare a trecut în revistă fortul și arsenalele. Cum nu a vrut să ia nimic pentru a-și trata răceala, răul a progresat în zilele urmă- toare, cu atât mai mult, cu cât nu s-a menajat câtuși de puțin, mai ales la Batisarai, unde s-a deplasat călare.

La *1 noiembrie* a fost la Koslov, iar a doua zi, la Perecop; aici a început să se simtă indispus, și în ziua următoare, la Orekhovo, starea sănătății s-a înrăutățit vizibil, vremea stricându-se, fiind urâtă.“

Confruntând cele două relatări, nu poți să nu remarci contradicțiile care apar atât la detalii, cât și în ansamblul lor. Astfel, de pildă, pe 28 octombrie, după o versiune, avusese loc un banchet dat de țar, în timp ce, conform celuilalt text, țarul servise masa sub o prelată cu amiralul Greigh.

Doctorul Tarasov scrie: „Nu s-a plâns nici mie și nici lui Wyllie de nici o neplăcere. Părea să fie perfect sănătos, era chiar vesel...“

În documentul nesemnat, se menționa: „...răul progresase în zilele următoare“.

Tonul general al *Istoriei maladiei...* ne lasă impresia că *autorul avea sarcina* să ne convingă că țarul răcise la Sevastopol și aceasta contrar mărturiei medicilor săi devotați.

Acest document a fost redactat nu se știe când și nici de către cine, dar în mod cert după data de 19 noiembrie. Se poate spune cu certitudine doar că autorul aparținea suitei țarului la Taganrog, dar *nu era din imediata* lui apropiere, căci nicăieri nu menționează că ar fi conversat cu țarul, din contră, pot fi citite fraze de acest gen: „L-am văzut ieșind la orele zece din apartamentele țarinei“, sau „Majestatea Sa mi-a spus că țarul se simte mai bine...“, ceea ce te face să crezi că această persoană aparținea probabil suitei țarinei. Mai mult, în acest document se găsește indicația prețioasă că personajul nu locuia la palat. Caracteristică mai este și o frază de la sfârșitul documentului: „Nu scriu pentru public, ci pentru mine și prietenii mei“. Această mențiune, pe care autorul dorește, în mod vizibil, s-o scoată în evidență, se potrivește stângaci cu faptul că documentul ar fi fost găsit în Arhivele de Stat. Documentul dă mai curând impresia unui act întocmit din ordin și bazat pe informații din cele mai autentice, menționate sub titlul manuscrisului și nu de *Memorii.*

În rezumat, acest document nu prezintă o valoare specială, ieșită

din comun, afară doar poate de tonul general în care e redactat și pe care l-am evidențiat.

Ne-am propus să analizăm documente mai veridice, cum ar fi, de pildă, jurnalul prințului Wolkonski, scrisorile țarinei Elisabeta Alexeievna și altele.

Să revenim la descrierea drumului de întoarcere a lui Alexandru I, din Crimeea, la Taganrog.

După dineul de la *3 noiembrie,* ultima oprire înainte de Orekhovo, suveranul l-a întâlnit în drum pe curierul de cabinet – cu numele Maskov – cel ce aducea documente și scrisori de la Petersburg și Moscova. După ce a luat documentele, i-a cerut curierului să-l însoțească până la Taganrog. Pe drum, poștalionul ce-l purta pe Maskov a pornit în goană și, la o curbă, l-a proiectat pe pasager afară, făcându-l, din cauza izbiturii, să-și piardă cunoștința. Văzând aceasta, suveranul a ordonat imediat doctorului Tarasov să-i acorde rănitului îngrijirile necesare, iar la sosirea sa la Crekhovo să-i raporteze, personal, despre evoluția stării sănătății bolnavului. Generalul adjutant Dibici îl aștepta pe medic și i-a ordonat să meargă imediat la țar, care se impacientase că nu mai avea vești despre curier.

Doctorul K. Tarasov relatează următoarele:

„După ce valetul de cameră m-a anunțat, am intrat în dormitorul țarului. Majestatea Sa era așezată lângă șemineu, cu o manta pe umeri și citea ceva. Am remarcat imediat că împăratul părea îngrijorat și că se străduia să se încălzească la șemineul în care ardea un foc zdravăn. Abia am făcut câțiva pași, că m-a întrebat grăbit:

— În ce stare se află Maskov?

— A primit, în cădere, o lovitură la cap, făcând o puternică comoție cerebrală și o fractură la baza craniului. L-am găsit zăcând pe locul căderii, fără cunoștință, abia respirând și am impresia că tot ajutorul medical nu-i va folosi prea mult.

După ce a ascultat raportul meu, țarul s-a ridicat de pe scaun și a spus cu lacrimi în ochi: «Ce nenorocire! Îmi este foarte milă de acest om!» După care s-a întors către masă și a sunat. Nu am putut să nu remarc expresia extraordinară a trăsăturilor feței sale; o studiasem doar foarte bine de-a lungul a multor ani, cât timp fusesem în preajma sa. Această față reflecta acum nu știu ce neliniște și ceva bolnăvicios, aș spune că era marcată de suferință, în plus țarul era scuturat de frisoare și avea febră."

A doua zi, la *4 noiembrie,* la Orekhova, țarul l-a primit în

audiență pe guvernatorul civil al Ecaterinoslavului și pe arhiepiscopul Teofil, după care a plecat la Marinopol, unde a sosit pe la orele șapte seara. Pe la orele zece, l-a chemat la el pe medicul curții, Wyllie, care a constatat că are o febră puternică. Tarasov scrie referitor la această temă: „Wyllie era foarte neliniștit de starea în care se afla suveranul; părea, lucru rar la el, că își pierduse prezența de spirit care îl caracteriza și s-a decis să-i recomande suveranului un pahar de punch cu rom, să-l culce și să-l învelească bine. Toate acestea n-au avut alt rezultat decât să mărească neliniștea țarului, care nu a adormit decât în zori. Wyllie l-a sfătuit să rămână la Marinopol, dar împăratul nu a voit cu nici un preț. Marinopol se află la o distanță relativ mică de Tagarong, circa 90 km și Majestatea Sa se grăbea s-o revadă pe împărăteasă, a cărei sosire stabilise să aibă loc pe data de 5 noiembrie. Această dată era fixată prin itinerarul oficial. La 5 noiembrie, dimineața, după un puternic acces de febră, suveranul era slăbit și extrem de obosit. Către orele zece dimineața, învelit într-o manta caldă, cu picioarele acoperite cu o blană de urs, a părăsit Marinopolul într-o trăsură închisă."

Sosirea la Taganrog a avut loc pe *5 noiembrie,* la orele 7 seara. Din acest moment, debutează *Memoriile* prințului Volkonski și ale baronetului Wyllie.

Vom începe cu Volkonski.

„*5 noiembrie* – Majestatea Sa împăratul a revenit din Crimeea la orele șase seara. La întrebarea mea privitoare la starea sănătății sale, în momentul când pășea în cabinetul de toaletă, mi-a răspuns în franceză: «Simt că am temperatură, pe care, probabil că am căpătat-o în Crimeea, în ciuda climatului bun pe care atât de mult l-am lăudat și consider că niciodată nu am făcut o alegere mai bună ca Taganrogul ca loc de odihnă pentru soția mea».

Când am întrebat pe Majestatea Sa de cât timp are febră împăratul a răspuns că de la Batisarai, unde a sosit seara și fiindu-i sete, valetul de cameră Fedorov, i-a servit sirop de drăcilă. «Cum pe durata voiajului în Crimeea, timpul fusese cald, am crezut că siropul ar fi putut fi alterat, dar valetul mi-a spus că siropul nu se stricase. Am băut un pahar plin și m-am culcat. În timpul nopții, am avut colici puternici dar, datorită constituției mele și stomacului excelent, nu am avut decât o diaree puternică și totul s-a terminat. La sosirea la Perekop, în timp ce vizitam spitalul, am simțit că am din nou puțină febră».

La acest punct, am îndrăznit să-i atrag atenția Majestății Sale

că a comis o imprudență mergând la spital, febra neputând decât să crească sub impresia unui mare număr de oameni ce se aflau acolo și sufereau de același lucru și că împăratul uită că, apropiindu-se de 50 de ani, nu mai are forțele pe care le avea la 20 de ani. Mi-a răspuns: «Oh! dragă prietene, îi resimt foarte bine și te asigur că mă gândesc deseori la aceasta. Sper ca totul să treacă cu bine».

După care, mi-a cerut noutăți cu privire la starea sănătății țarinei și a plecat la ea petrecând împreună restul serii".

În *Memoriile* țarinei Elisabeta Alexeievna, iată relatarea primei întrevederi după voiajul din Crimeea: „Când a intrat în cameră, prima întrebare pe care i-am pus-o a fost: «Vă simțiți bine?» El mi-a răspuns că de două zile are febră și crede că a dobândit-o în Crimeea (aici *febră* are sensul de malarie). L-am rugat să ia loc, avea într-adevăr temperatură. A comandat ceai cu lămâie și când a fost anunțat Wyllie, l-a invitat să intre pentru a-i spune că se simte suficient de bine, nu mai are frisoane, dar simte că temperatura îi e oarecum ridicată. Fără eforturi, l-am convins în cele din urmă să meargă să se culce, deși a mai rămas totuși o jumătate de oră pentru a-mi povesti cum a decurs călătoria".

În ceea ce privește noaptea de 5 spre 6 noiembrie, Wyllie scrie în *Memoriile* sale: „Noaptea a fost proastă. Refuza cu îndărătnicie să ia medicamentele pe care i le prescrisesem. Mă face să disper. Mă tem că o astfel de încăpățânare va avea într-o zi urmări funeste".

Din contră, spre deosebire de toate acestea, în notele scrise de țarină, se poate citi următoarea frază: „Mi-a trimis vorbă vineri dimineață că a petrecut cu bine dimineața". Aceeași contradicție flagrantă se întâlnește între notele lui Wyllie și Wolkonski.

„6 noiembrie – Am fost chemat la orele 8 dimineața, ca de obicei, la Majestatea Sa în timpul toaletei; l-am întrebat asupra stării sănătății. Majestatea Sa mi-a răspuns că a petrecut cu bine noaptea și nu mai are febră. Privirea mi s-a părut că o are totuși slăbită și ochii îmi păreau tulburi. Mai mult, surditatea sa era mai evidentă, pusă în relief de faptul că m-a rugat să întrerup lectura unor documente pe care le supuneam atenției sale, până ce va termina complet toaleta. Fiind îmbrăcat, Majestatea Sa a mers în cabinet, a luat loc în fața șemineului pentru a se încălzi și m-a invitat să-mi continui raportul. Relatarea odată terminată, m-a concediat pentru a se ocupa de lectura diverselor hârtii și corespondență. Țarul a luat micul dejun cu țarina. Pe la orele 3, în timpul mesei, valetul de cameră al Majestății Sale, Fadorov, i-a

transmis un bilet medicului șef Wyllie, prin care era încunoștințat că țarul transpiră enorm. Wyllie a alergat imediat la Majestatea Sa și l-am urmat și eu. L-am găsit pe țar în cabinetul său, așezat pe canapea, în ținută sumară și învelit cu un pled, cu scopul de a-i menține transpirația. Wyllie i-a căutat pulsul, i-a examinat limba și a constatat că are febră. I-am propus să ia imediat pilulele purgative. Majestatea Sa a luat opt pilule, după care a dorit să continue citirea documentelor primite de la Petersburg, în timpul absenței sale, dar eu și Wyllie l-am rugat să-și schimbe hotărârea, ca febra să nu urce datorită efortului.

În aceeași seară, la orele 7, medicamentul și-a produs efectul scontat și țarul imediat a resimțit o ușurare, a devenit vesel, satisfăcut de remediu și ne-a mulțumit călduros, lui Wyllie și mie pentru îngrijirile ce i le-am acordat. A chemat-o apoi la el pe țarină și au rămas împreună până la orele zece seara".

Descrierea evenimentelor din această zi de către prințul Volkonski în jurnalul său se află în totală contradicție cu *Memoriile* țarinei și chiar cu cele ale lui Wyllie care, la rândul lor, nu se potrivesc deloc. Prințul Volkonski pretinde că a părăsit masa împreună cu Wyllie și a rămas cu el la țar. Țarina scrie că *Wyllie era singur*, apoi ea a venit și l-a convins pe țar să ia pilulele și că Volkonski a venit mult mai târziu. Wyllie nu menționează nici prezența țarinei și nici pe cea a lui Volkonski. Wyllie ar fi putut omite, eventual, prezența lui Volkonski și chiar a țarinei, dar Volkonski, în jurnalul său oficial, unde a notat toate întrevederile lui Alexandru I cu soția sa, nu menționează nimic și aceasta pare straniu. Chiar aserțiunea țarinei că era singură cu Wyllie la țar și că Volkonski nu a venit decât mult mai târziu, pare ciudată. Descrierea prințului Volkonski diferă încă și asupra unui alt punct, de notele țarinei.

Prințul Volkonski scrie – după cum am văzut mai sus – că remediul și-a făcut efectul pe la orele 7 seara, după care țarul s-a simțit mai bine, a fost vesel și a trimis după țarină, care a rămas la el până la orele zece seara. Cu toate acestea, țarina scrie următoarele: „Am rămas singuri de la orele 4 până la 7, când mi-a spus să plec că se apropie efectul medicamentului. I-am spus: Să revin? «Da, în seara asta.» Dar, cum nu a mai trimis după mine, chiar după orele 9 seara, l-am chemat pe Wyllie, care mi-a spus că medicamentul a acționat bine, că după aceea țarul a adormit și încă mai doarme și acum. Wyllie a început să glumească vesel și l-am rugat să trasmită țarului, dacă îl vede la trezirea din somn și

dacă nu cumva va fi prea târziu, că m-am culcat. După aceea l-am concediat pe Wyllie".

„*7 noiembrie* – Țarul a petrecut o noapte calmă, a dormit bine și s-a odihnit. Dimineața, la orele 8, și-a făcut toaleta obișnuită, iar pe la orele 11 dimineața a luat o mixtură laxativă, după care s-a simțit ușurat, dar către seară temperatura s-a ridicat din nou și în ciuda sfaturilor medicilor, a refuzat să mai ia din mixtură". (Volkonski).

Țarina descrie ziua în felul următor: „Sâmbătă *7 noiembrie*, a venit la mine între orele 11 și 12 și mi-a spus că se simte mai bine. Era ca și înainte, galben, dar vesel. Ne-am ocupat de scoicile pe care le culesesem, după care mi-a spus că facem împreună o scurtă plimbare și că va lucra puțin. L-am sfătuit să lucreze mai puțin, să nu uite că ieri, starea i se înrăutățise din cauza efortului. Mi-a răspuns: «Munca este un obicei pentru mine, de care nu mă pot lăsa și dacă nu fac nimic, simt un gol în cap. Dacă mi-aș părăsi ocupațiile, aș devora biblioteci întregi, altfel aș înnebuni».

Când am revenit de la plimbare, mi-a trimis un bilet – ultimul – și mi-a propus să asist la masa sa. Am mers. Mânca o supă cu teiței și un pui de găină, cu sos simplu de tomate, căci mai luase un purgativ. După masa sa simplă a mers prin cameră, s-a oprit la una dintre comode, a pus în ordine pachetele gata de a fi expediate și, după puțin timp, mi-a spus: «Trebuie să mă părăsești imediat, căci medicamentul acționează, stomacul nu mai poate păstra nimic».

M-a trimis să servesc masa singură. Între orele 3 și 4, a venit la mine și m-a găsit pe divanul pe care el mi-l pregătise și din care eu făcusem un pat. I-am spus că era al lui și se putea întinde, propunându-i să-l pregătesc de culcare. După o secundă de ezitare, mi-a spus că va merge să se culce la el. Am vorbit puțin. S-a întins și a spus: «Am vrut să știu pentru ce nu te-ai plimbat după masă». I-am spus că respiram aerul prin fereastră și aveam două plăceri: să ascult zgomotul mării și baritonul clopotului de la biserica greacă Constantin și Elena. I-am descris cu atâta căldură frumusețea sunetelor acestui clopot, că mi-a spus surâzând: «Ai să vezi cât de mult îți va plăcea locul de aici, că îți va fi greu să pleci».

Către orele 7^{00} a trimis să mă caute. L-am găsit dezbrăcat, în halat de casă, întins pe canapea. «Ce ai?» l-am întrebat. Mi-a răspuns că medicamentul își făcuse efectul și că își pusese peste mijloc o centură de flanelă, iar Wyllie i-a prescris un ceai și,

momentan, se simțea mai bine. Era chiar vesel. La orele 9^{00} au intrat Wyllie și prințul Volkonski, apoi generalul Dibici".

Relatarea țarinei demonstrează că Alexandru I se simțea relativ bine, că vorbise îndelung cu ea, că râsese chiar, într-un cuvânt că avea o stare de bună dispoziție. Mențiunea lui Wyllie este însă în dezacord cu cea a țarinei: „Crizele s-au repetat și îndrăznesc să spun că e vorba de o «hemitritacus semitertiana», corelată cu o slăbiciune excesivă și apatie". Cuvintele țarinei că medicamentul a acționat, că țarul a luat un purgativ, nu coincid cu spusele lui Wolkonski, cum că țarul nu a vrut să ia mixtura.

„*8 noiembrie* – Țarul a petrecut o noapte agitată și a avut febră. Pe la orele 8 dimineața, și-a făcut toaleta, după obiceiul său, a primit felicitările mele pentru sărbătoarea zilei și a regretat că nu poate merge să asculte slujba. Mi-a dat permisiunea să merg la slujbă și el s-a așezat pe o canapea, în cabinetul său, și a început să citească *Biblia*.

După serviciul religios la biserică, am mers la suveran pe care l-am găsit așezat pe canapea, cu puțină temperatură. Ca de obicei, țarul m-a întrebat dacă slujba a fost frumoasă, cum a cântat corul și dacă diaconul cel nou, adus de la Novotcerkask, a slujit bine serviciul divin. Dându-i un răspuns afirmativ la toate întrebările, l-am chestionat din nou despre starea sănătății. Majestatea Sa mi-a răspuns să se simte mai bine, apoi s-a plâns că nu știe cum se face că hârtiile oficiale se adună într-un maldăr mare. I-am răspuns că nu e momentul să se gândească la hârtii, fiindcă sănătatea Majestății Sale e mai importantă și că va avea tot timpul să le pună în ordine atunci când, cu voia lui Dumnezeu, se va simți mai bine și că nici atunci nu va trebui să lucreze prea mult, ci puțin câte puțin, astfel încât febra să nu mai crească din nou. Mi-a cerut să rog pe țarină să vină la el și țarina a rămas la Majestatea Sa până la ora mesei.

Țarul nu a servit nimic în afară de puțină apă fiartă cu câteva coji de pâine; temperatura a scăzut ușor. Țarul a dictat o scrisoare țarinei Maria Fedorovna la Petersburg și a ordonat să fie datată 6 noiembrie, abținându-se să facă vreo referire la starea sănătății sale, cu care prilej mi-a spus: «Mi-e frică ca priviri indiscrete să nu atragă griji prin noutatea bolii și să nu alarmeze pe mama mea».

Seara, transpirațiile au reînceput, continuând toată noaptea".

În descrierea prințului Volkonski remarcăm, în primul rând, două aspecte importante: țarul nu mai mergea, ca de obicei, la slujbele religioase, ci se mulțumea să se informeze cum au decurs; al doilea lucru se referă la *datarea scrisorii* și modul de trimitere

(poșta specială). Scriind scrisoarea pe 8 noiembrie, a datat-o totuși în 6. A trimis-o prin poșta specială (extra-poștă, în original), deși se temea de această poștă pentru a nu da naștere la zvonuri neliniștitoare. Dar ce motive avea să se teamă de așa ceva? Atunci, pe bună dreptate, te întrebi despre ce putea fi vorba?

Există contradicții, de pildă, și în privința mesei, între țarină și Volkonski. O altă contradicție este între autorul anonim, care scrie că pe 8 noiembrie țarul se simțea așa de rău că a fost chemat medicul țarinei, Stoffregen. De ce Volkonski și țarina nu au menționat consultul acestui doctor?

9 noiembrie – A fost o noapte liniștită, cu transpirații, dar țarul s-a simțit ceva mai bine. Țarina notează: „Stoffregen mi-a spus că se poate considera că maladia a fost jugulată iar, dacă revine febra, va lua o formă intermitentă și poate scrie la Petersburg că boala aparține trecutului (...)". Temperatura i-a crescut. A mâncat ceva ușor. Volkonski mai notează că țarul a ordonat să fie ținut la curent cu evoluția bolii lui și marele duce (*pe 11 noiembrie și nu pe 9 noiembrie!).*

„*10 noiembrie* – Țarul a petrecut o noaptre relativ calmă, dar spre dimineață răul a revenit. La ora 8^{00} a luat șase pilule laxative și pe la 11^{00} a leșinat. Când și-a revenit, se simțea extrem de slăbit. Tot timpul zilei, temperatura a fost ridicată, iar către seară transpira intens și căzuse într-o stare de prostrație, nu mai vorbea decât dacă cerea ceva..." (Volkonski).

Țarina, spre deosebire de Volkonski, confirmă că Alexandru I s-a simțit rău, dar spre seară și nu deosebit de alte dăți, pentru că au discutat, a citit ziarele etc.

Wyllie scrie: „Începând cu 8 noiembrie, am remarcat că ceva îl preocupă, altceva decât vindecarea sa și îi acaparează gândurile. Se simte mai rău azi".

În *Istoria maladiei...*, referitor la ziua de 10 noiembrie, se regăsesc date contradictorii la Volkonski și țarină, dar autorul anonim confirmă părerea lui Wyllie, că *țarul era preocupat de ceva:* „Noaptea a fost rea, dar a avut o ameliorare către dimineața zilei de 10 noiembrie".

„11 noiembrie – Țarul a petrecut o noapte calmă și dimineața s-a simțit mai bine; a cerut să fie chemată țarina, care a rămas la el până către prânz. Spre seară, temperatura a urcat din nou și când s-a sculat ca să meargă la toaletă a avut o amețeală care a durat mai puțin ca precedenta. Pe la miezul nopții, temperatura a mai

cedat, dar s-a menținut peste normal pe tot timpul nopții, făcând ca somnul să fie tulbure".

Relatarea țarinei: „Către orele 5^{00} am trimis să-l caute pe Wyllie și l-am întrebat cum se simte; Wyllie era vesel și mi-a spus că țarul avusese febră, că pot să-l văd și că nu mai era ca în ajun".

Wyllie: „Boala continuă, intestinele nu sunt suficient de curățate, rictus, inflamație. Când îi vorbesc de sângerare și purgație, se înfurie și nu-mi mai vorbește".

În *Istoria maladiei...* se menționează: Pe data de 11 am aflat că dimineața țarul s-a simțit mai bine, dar pe timpul nopții a avut febră. Majestatea Sa crede că e vorba de febră de Crimeea, *în timp ce e vorba de cu totul altceva".*

Relatările țarinei se opresc pe data de 11 noiembrie.

„*12 noiembrie* – Dimineața, febra a continuat, mi-a cerut să-i prepar o loțiune de portocale, pe care am preparat-o împreună cu Wyllie. Majestatea Sa a fost satisfăcută și mi-a mulțumit. A chemat-o pe țarină, cu care a petrecut restul zilei. Către seară, starea generală i s-a ameliorat".

Wyllie: „*După câte îmi amintesc* (?) am comandat noaptea un medicament pentru mâine, dacă prin înșelăciune vom reuși mâine dimineață să-l facem să-l ia. *Este crud. Nu există nici o forță omenească care ar putea să-l facă pe acest om să raționeze. Sunt nefericit".*

Istoria maladiei...: „Seara, creșterea febrei este prea puternică pentru a nu presimți primejdia ce plutește în aer".

„*13 noiembrie* – Țarul a petrecut o noapte bună și către dimineață a luat un purgativ; febra a scăzut către prânz, apoi a reînceput să urce și a continuat să se mențină toată noaptea. Seara, i s-au făcut două clisme, care l-au ușurat puțin. Toată ziua a vorbit cu zgârcenie, nu a cerut să bea decât de câteva ori. Oranjada nu i-a plăcut și a cerut să i se aducă alta, fiind servit cu suc de cireșe".

Wyllie: „Totul merge tot mai rău, pentru că nu dă voie, nu ascultă să i se facă ce este absolut necesar. Tendința permanentă de somn e de rău augur".

Istoria maladiei... descrie această zi în culori foarte sumbre, ceea ce nu concordă cu Volkonski, ce vorbește de o ameliorare spre seară. „O epuizare letargică cu respirație dificilă și întreruptă, cu contracții violente care dovedesc că s-ar impune aplicarea unor remedii mai eficace. Noaptea a fost îngrozitoare și temerile privitor la această stare sporesc, pe măsură ce fiecare urcare a febrei devine din ce în ce mai gravă".

„*14 noiembrie* – Noaptea, febra a fost mai redusă și Majestatea Sa și-a făcut toaleta și s-a ras, ca de obicei. Către prânz, febra a urcat brusc și gâtul, după urechi și fruntea erau puternic congestionate. Wyllie și Stoffregen au propus țarului să i se pună lipitori după urechi, dar suveranul nici nu a voit să audă de așa ceva. Țarina și cu mine l-am rugat, dar ne-a refuzat categoric și ne-a alungat plin de mânie, ordonându-ne să-l lăsăm în pace, căci nervii și așa îi erau încordați, că ar fi fost mai bine să-l calmăm și nu să-l excităm prin aplicarea unor remedii băbești și fără valoare.

— Prietene, a spus țarul, de nervi trebuie să te ocupi, sunt într-o dezordine îngrozitoare!

— Hela! a răspuns Wyllie, la regi aceasta se întâlnește mai des decât la muritorii de rând!

— Da, într-adevăr, iar eu am motive în plus și acum s-au adunat mai multe ca oricând!

La 8 seara, în prezența țarinei, s-a sculat, fapt care i-a provocat o amețeală puternică. Am propus doctorului, de față cu țarina, că ar exista o cale ca țarul să accepte punerea lipitorilor. Să i se propună țarului să fie împărtășit, spunând confesorului să consimtă la lipitori, căci așa este obiceiul la Taganrog, ca metoda cea mai sigură contra febrei mari. Medicii și-au dat imediat consimțământul privind sugestia făcută de mine și țarina i-a propus lui Alexandru I acest lucru.

— Ce este aceasta? a întrebat țarul.

— E împărtășania! a răspuns țarina.

— Sunt în primejdie?

— Nu, a răspuns țarina, dar toți creștinii o folosesc în cazul bolilor.

Țarul a răspuns că este de acord și a cerut să se trimită după un preot.

Țarul a început să transpire puternic și medicii s-au decis să amâne împărtășania atât timp cât transpirația continua: eu l-am chemat pe preotul Alexis Fedotov. La orele 11 seara, țarul i-a spus țarinei să meargă și să se odihnească. Țarina a cerut să fie anunțată când va veni confesorul".

Wyllie: „Starea sănătății merge tot mai rău, deși încă nu delirează. Am vrut să-i administrez acid muriatic, dar am primit refuzul obișnuit. «Plecați!» Am început să plâng și văzându-mă, mi-a spus: «Vezi, dragă prietene, sper să nu mă mai iubești. *Am motivele mele*»."

La orele 9 seara, țarul a trimis pentru prima dată, să fie adus

doctorul. K. Tarasov, a făcut următoarea mențiune: „De reținut că în timpul maladiei țarului *nu am fost chemat la Palat* și am aflat detaliile privitoare la boală, pe de o parte, de la Wyllie, care părea că *nu dorește să mă lase să intru* în dormitorul țarului, iar pe de altă parte, chiar și de la medicul curții, Stoffregen".

O coincidență foarte curioasă: memoriile lui Tarasov care prezintă interes, *vin în contradicție* cu jurnalul lui Wolkonski. De unde provin neconcordanțele?

15 noiembrie „Febra a persistat până la orele 4 dimineața. La ora 6, Majestatea Sa s-a simțit și mai rău și i-am făcut cunoscut aceasta țarinei, care a mers lângă suveran și i-a vorbit de confesor. Wyllie a declarat că țarul se află în primejdie. Majestatea Sa a trimis după confesor și, după ce a ascultat rugăciunile obișnuite care preced împărtășania, s-a întors către țarină și i-a spus: «Trebuie să mă lăsați singur». A rămas singur cu preotul și s-a spovedit, după care l-a rugat pe preot s-o cheme pe țarină, pe generalul Dibici, pe doctorii Wyllie, Stoffregen, Tarasov și valeții de cameră. Țarul a primit împărtășania, după care confesorul l-a felicitat pe Majestatea Sa și l-a rugat să nu refuze ajutorul medicilor, sfătuindu-l să-i lase să-i aplice lipitori, conform obiceiului locului. Rugându-l pe țar să nu piardă timp, a îngenuchiat cu crucifixul în mână. Țarul a spus: «Ridicați-vă» și, după ce a sărutat crucea și l-a îmbrățișat pe confesor, a spus că niciodată nu a resimțit o bucurie morală așa de mare.

Cum febra nu scădea ci, din contră, devenea mai puternică, medicii i-au propus din nou lipitori. Majestatea Sa, de atunci nu mai refuza nimic, lua absolut toate medicamentele ce i se dădeau. S-a început cu lipitori, care i s-au aplicat îndărătul urechilor, în număr de 35, operație care a durat destul de mult timp și a fost scos suficient sânge; febra a scăzut, dar ameliorarea a fost pasageră. Noaptea a fost și mai rea; i s-a pus muștar la brațe și la coapse". (Volkonski)

Memoriile lui Tarasov contrazic cele relatate în jurnalul lui Volkonski. „Am petrecut toată noaptea la căpătâiul bolnavului și l-am observat de aproape, am remarcat că se trezea din când în când. Ținând ochii închiși, spunea rugăciuni și psalmi. La 15 noiembrie, pe la orele 5 și jumătate dimineața, augustul bolnav a deschis în sfârșit ochii și, zărindu-mă, mi-a spus: «E aici preotul?» Am comunicat aceasta baronului Dibici, prințului Volkonski și baronetului Wyllie, toți aceștia aflându-se toată noaptea în camera de recepție, vecină cu cabinetul.

Prințul Volkonski, la rândul său, s-a grăbit să o informeze pe țarină, care a mers la țar. Toți au intrat în cabinet și s-au grupat în jurul pragului ușii. La puțin timp, a venit arhiepiscopul Fedotov; sprijinindu-se în cotul stâng, țarul l-a complimentat și i-a solicitat binecuvântarea. După ce a primit binecuvântarea, i-a sărutat mâna arhiepiscopului și, pe un ton ferm, i-a spus: «Doresc să mă confesez și să primesc Sfânta Împărtășanie. Vă rog să mă spovediți, nu ca pe un suveran, ci ca pe cel mai umil dintre supușii mei».

A urmat apoi scena împărtășaniei și rugămințile confesorului de a nu refuza medicamentele.

Către seară, starea sănătății țarului s-a ameliorat în mod vizibil."

Wyllie, s-a mărginit să scrie doar câteva rânduri în jurnalul său.

„*16 noiembrie* – A petrecut o noapte proastă, cufundat într-o stare comatoasă. La orele 2 din noapte, a cerut gheață cu lămâie și a băut o linguriță de ceai. Toată ziua i-a fost rău, iar către seară i s-au aplicat sinapisme la coapse, dar temperatura nu a scăzut. Suveranului, în mod vizibil, îi mergea din ce în ce mai rău, nerevenindu-și din starea de epuizare totală și nescoțând nici un cuvânt".

Această expunere a lui Wyllie este în contradicție frapantă cu relatarea lui Schilder (*op. cit.*, p. 383), împrumutată de la doctorul Tarasov: „Țarul a petrecut o noapte mai liniștită. Temperatura i-a scăzut și cantaridele aplicate pe ceafă i-au făcut mult mai bine".

Istoria maladiei menționează: „... creșterea febrei a survenit între orele 3 și 4 dimineața, pe data de 16, fiind însoțită de toate semnele morții.

„*17 noiembrie* – Suveranul a petrecut o noapte rea, pe la 6 și jumătate dimineața i s-au aplicat cantaride pe spate. La orele 10 țarul recunoștea pe cei din preajma sa și a cerut să bea. Spre seară, răul a sporit, cu toate acestea m-a chemat și mi-a spus «Fă-mi...», apoi a tăcut. «Ce doriți Sire să vă fac?» l-am întrebat. M-a fixat un moment și mi-a spus: «Gargarisme». Dar nu mai avea forța nici pentru a-și gargariza gura, nici pentru a se ridica și, după scurt timp, a căzut într-o stare comatoasă".

Tarasov scrie, la rândul său, că boala suveranului atinsese paroxismul.

În aceeași zi, țarina Elisabeta Alexeievna scria țarinei mame: „Nu am fost în stare să vă scriu prin poșta dusă de curierul de ieri. Astăzi... este mult mai bine. Veți primi buletinele. Vă puteți imagina ce am simțit ieri și în noaptea aceasta. Dar acum Wyllie însuși ne-a

anunțat că starea sănătății scumpului nostru bolnav este cu totul satisfăcătoare".

Iată ce scria totuși doctorul Wyllie: „Merge din ce în ce mai rău. Prințul Wolkonski mi-a ocupat patul, pretextând că trebuie să fie mai aproape de țar. Baronul Dibici s-a culcat la parterul palatului".

19 noiembrie – Țarul Alexandru I a decedat la orele 10 și 50 de minute.

Dr. Tarasov: „Dimineața zilei de 19 se anunța sinistră, cerul era plin de nori. Piața din fața palatului era plină de o mulțime ce aștepta în tăcere. Poporul venise la palat pentru a se informa de starea bolnavului, care slăbea văzând cu ochii. Deschidea din când în când ochii și privea la soția sa. Ultima-i privire, calmă și dulce, exprima seninătate și speranță. Eram profund emoționați de această privire, în care nimic terestru nu se reflecta, nici chiar suferințele..."

Istoria maladiei...: „Joi, 19, ziua nefastă pentru totodeauna. Paroxismul s-a terminat printr-o agonie, însoțită de gemete și horcăituri, prevestitoare de moarte. Respirația a devenit din ce în ce mai sacadată; de cinci ori s-a oprit și a reînceput după scurte pauze, cu dificultăți. La orele 10 și trei sferturi, țarul și-a dat ultima suflare în prezența țarinei, care singură își veghea soțul muribund. Ea a mai rămas o jumătate de oră lângă trupul neînsuflețit, i-a închis ochii și gura..."

Wyllie: „Majestatea Sa țarina, care a petrecut multe ore cu mine, singură lângă patul bolnavului, în timpul acestor zile, a rămas până la sfârșit, adică la 10 și cincizeci de minute dimineața. Prințul, baronul, medicii, personalul de serviciu «de vita aeterna gauderi spero...»".

Dr. Dobbert: „A murit pradă celor mai oribile suferințe. Agonia a durat circa 11 ore".

Pedorov, valetul de cameră: „Majestatea Sa țarina a vegheat pe țar treizeci și șase de ore. O oră mai înainte de a-și da sfârșitul, țarul a deschis ochii și a remarcat prezența țarinei, baronului Dibici, prințului Volkonski și a altor persoane. Nu putea vorbi, dar era conștient. A făcut un gest cu mâna să se apropie țarina... După ultima suflare a augustului ei soț, ea i-a închis ochii și i-a legat maxilarul cu o batistă, a izbucnit în lacrimi și a leșinat; a fost transportată în altă încăpere".

De notat că prințul Volkonski a ocupat patul medicului într-un moment în care apropierea medicului și nu a generalului ar fi prezentat o mai mare necesitate pentru bolnav.

„*18 noiembrie* – Dimineața, suveranul își recăpătase puțină forță. Starea aceasta a durat până seara, dar odată cu venirea nopții, temperatura a urcat cu o rapiditate alarmantă; nu mai vorbea, dar nu-și pierduse capacitatea de a recunoaște persoanele din anturajul său și de fiecare dată, la apropierea țarinei, îi lua mâinile, i le săruta și le strângea la inimă. În momentul în care m-am apropiat de el, mi-a adresat un surâs, și când i-am sărutat mâna, în privirea sa a apărut umbra unui reproș, căci îmi amintesc că nu-i plăcuse să i se sărute mâinile. La 11 și patruzeci, primejdia s-a accentuat și de atunci nu a mai ieșit din starea de comă".

Memoriile lui Tarasov sunt în contradicție cu relatarea prințului Volkonski, privitoare la o ameliorare ce ar fi survenit în timpul dimineții și pe parcursul zilei. În rest, în general, coincid.

Istoria maladiei... e în complet dezacord cu datele amintite în ceea ce privește orele. Se menționează prezența unui preot, pe care nici Volkonski, nici Wyllie și nici Tarasov nu-l pomenesc.

Doctorul Wyllie scrie: „...Nu mai e nici o speranță de a-l salva pe suveranul adorat. M-am grăbit să o anunț pe țarină, ca și pe prințul Volkonski și baronul Dibici care se aflau, primul în camera sa și celălalt, la valeții de cameră".

Wyllie nu suflă un cuvânt de Tarasov și nici acesta, la rândul său, nu-l menționează pe primul, din contră, ne asigură că el, Tarasov, este cel care a anunțat-o pe țarină și că el l-a vegheat toată noaptea pe bolnav.

Cât privește pe autorul *Istoriei maladiei...*, acesta afirmă că doctorul Dobbert a fost de serviciu, noaptea, lângă țar.

Analizând evenimentele descrise, rezultă că pe data de *11 noiembrie* s-a petrecut un lucru extrem de enigmatic, pe care nu-l cunoaștem direct, dar îl putem deduce. În consecință, să revedem deci unele momente ce ar putea elucida problema.

Astfel, în ziua menționată, jurnalul țarinei vine în contradicție cu unele detalii relatate de prințul Volkonski: „Către orele 5 l-am chemat pe Wyllie și m-am întreținut cu el îndelung. Era bine dispus, chiar vesel și mi-a spus că țarul, în ciuda febrei, nu era în stare gravă, ca ieri, și mă puteam duce la el".

Or, în acest punct, notele țarinei se întrerup brusc. Fapt surprinzător, în aceeași zi, la 11 noiembrie, când totul părea cât se poate de evident că merge bine, când Wyllie era bine dispus și când seara a avut o întrevedere cu soțul său, țarina i-a scris mamei sale următoarele rânduri: „Unde poți să te refugiezi în viață? Când crezi că totul merge bine și poți să savurezi în tihnă succesul, se

ivește pe neașteptate o încercare ce îți ia orice posibilitate de a te mai bucura de binele de care ești înconjurat".

Ne întrebăm din ce motiv jurnalul țarinei s-a întrerupt pe neașteptate, tocmai la această dată? Și, în ipoteza că ar mai fi continuat să scrie, unde se află însemnările începând din acea zi? Știm că toate materialele, scrise de țarină, au fost păstrate în biblioteca personală a țarului Nicolae I. Marele duce Nicolae Mihailovici menționa, într-o scrisoare adresată prințului Vladimir Bariatinsky, referindu-se la țarul Nicolae I: „...caută să șteargă urmele referitoare la fratele său, printre altele și jurnalul țarinei Elisabeta Alexeievna". Oare a făcut să dispară și jurnalul cumnatei sale ce se continua cu data de 11 noiembrie? Pentru ce țarul Nicolae I distrugea documentele ce se refereau la viața lui Alexandru I? Se știe prea bine că își iubea nespus de mult fratele și că o prietenie sinceră îi unea pe cei doi. În consecință, este greu de admis că a acționat, sub impulsul rațiunii, în a șterge orice amintire despre fratele său, pentru generațiile viitoare. Presupunând acest lucru, ce mobil l-a determinat să procedeze astfel? O divergență de idei politice? Dorința ca această divergență să nu intre în istorie? Totuși, dacă judecăm bine, acest lucru nu poate fi admis, căci documentele ce se refereau la prima jumătate a domniei lui Alexandru I și care conțineau idei politice ce difereau de cele ale lui Nicolae I, nu au fost distruse. Documentele distruse de Nicolae se refereau la ultimii ani de viață și domnie ai lui Alexandru I și nu atât la aspectele cu caracter oficial și politic, ci intim, particular și familial.

Este imposibil de admis că țarina și-a întrerupt jurnalul pe data de 11 noiembrie. *În mod logic, trebuie să existe o continuare care*, mai mult ca sigur, a fost distrusă, căci conținea ceva ce nu trebuia, în nici un caz, să fie cunoscut de posteritate.

Iată și un alt element pe care ne sprijinim atunci când ne oprim asupra misterioasei zile de 11 noiembrie. Am văzut mai sus că prințul Volkonski, în jurnalul său oficial, notează ordinul dat de țar generalului Dibici, de a-l informa despre boala sa pe țareviciul Constantin, la data de 9 noiembrie. După aceea, prințul se răzgândește și menționează într-o notă că „acest ordin a fost dat pe 11 noiembrie și nu pe 9 noiembrie". Cum se pot explica aceste note pe marginea unui raport oficial? La 9 noiembrie, țarul a trimis o scrisoare lungă țarinei mamei, dar nu scrie nimic fratelui său, lăsând această sarcină șefului de Stat Major. Această ciudățenie evocă amintirea cuvintelor spuse de țar marelui duce Constantin, la Varșovia: „Când momentul abdicării va veni, ți-o voi face

cunoscut și tu vei scrie hotărârea ta, mamei". Pentru ce mamei și nu lui? Este evident că din același motiv pentru care țarul și-a anunțat boala fratelui său printr-o a treia persoană, dar numai mamei sale i-a scris, ca de obicei. Se pare că acest mod de comunicare între Alexandru I și Constantin, privind abdicarea, se efectua numai prin intermediul mamei. Așa s-ar mai explica și faptul că Nicolae I a distrus jurnalul împărătesei Maria, mama lui Alexandru I, Constantin și Nicolae I.

Rămâne de elucidat strania rectificare efectuată de prințul Volkonski în raportul oficial, pe care, din ordinul țarului către generalul baron Dibici, îl data, mai întâi, pe 11 noiembrie și apoi, pe 9 noiembrie. Este imposibil de admis că prințul Volkonski a făcut o greșeală. *Probabil, acesta a făcut-o cu premeditare sau sub presiunea unor circumstanțe cu totul și cu totul speciale și necunoscute nouă.*

Am dori să mai facem o mențiune în privința prințului Volkonski: jurnalul acestuia a fost redactat post-factum, *în baza unui ordin special.* Acest jurnal a fost expediat de prinț la Petersburg, secretarului de Stat Willamov, cu data de 7 decembrie, însoțit fiind de următoarea scrisoare: „Primind nota Excelenței Voastre din 27 noiembrie, din Petersburg și supunându-mă voinței Majestății Sale împărătesei Maria Fedorovna, pe care mi-o aduceți la cunoștință, mă grăbesc să vă expediez prezentul jurnal, pe care l-am ținut pentru folosul meu ca amintire a întâmplărilor bolii adoratului meu suveran, țarul Alexandru Pavlovici, augusta persoană de care am avut fericirea a fi atașat timp de 29 de ani.

Bazându-se pe respectivul jurnal, Majestatea Sa împărăteasa va putea foarte bine constata că Majestatea Sa țarul, din ziua de 14 noiembrie, părea că nu mai crede a fi în primejdie, vorbea în general foarte puțin și, începând din acea zi, facultățile sale mintale au slăbit și ordinele pe care le dădea erau formale și într-o manieră neclară..."

Începutul acestei scrisori este foarte semnificativ, referindu-se la ordinul primit de prințul Volkonski de a trimite jurnalul evoluției maladiei, ordin dat de distanta împărăteasa mamă, apoi scrisoarea lui Williamov, care anunța ordinul trimis de la Petersburg, pe data de 27 noiembrie, care nu a sosit la destinație mai înainte de 6 decembrie, adică în ajunul trimiterii de către Volkonski a răspunsului și jurnalului. Trebuie să menționăm că poșta cea mai rapidă nu putea parcurge distanța Petersburg-Taganrog în mai puțin de 9-10 zile. Știrea din 19 noiembrie a parvenit la Petersburg în a noua zi, adică pe 27 noiembrie, dată la care, după câteva ore de la

sosirea veștii de la Taganrog, a fost expediat de Williamov ordinul către prințul Volkonski de a-și trimite jurnalul. Prințul Wolkonski a fost luat prin surprindere de acest ordin și aceasta se remarcă din conținutul scrisorii trimise către Williamov, care e în total dezacord cu propriul său jurnal. El scrie, în scrisoare, că țarul, până pe data de 14 noiembrie „vorbea în general puțin" și că, începând de la această dată, capacitatea mintală îi scăzuse surprinzător. În jurnalul său, dimpotrivă - la fel ca și în alte documente - arată că starea sănătății îi era satisfăcătoare, continuându-se astfel până la 14 noiembrie. În dimineața aceea și-a făcut singur toaleta, s-a ras, ca de obicei, iar către seară a dat pe toți afară din camera sa, motivând că are nervii deranjați și că dorea să fie lăsat în pace; pe data de 15 noiembrie, dis-de-dimineață a fost adus confesorul, cu care țarul s-a întreținut mai mult de o oră...

Știrea decesului țarului a provocat la Petersburg o panică generală. Mai întâi, la Taganrog, trebuiau luate o serie de măsuri imediate și energice. Pierderea era ireparabilă; oricare ar fi fost natura ei, atrăgea consecințe incalculabile pentru țară, într-un moment nu tocmai prielnic curții. Țarul era de acum în afara oricăror jocuri, dar nu constituia singura victimă vizată de conspiratori. Trebuia acționat și nu avea cine să dea ordinele ce se impuneau. Dibici a luat în mână frânele și, asumându-și răspunderea, a ordonat măsurile ce trebuiau să dejoace complotul[1]. Moartea lui Alexandru I putea constitui semnalul declanșării unei groaznice răscoale. Doar împărăteasa mamă, persoană foarte avizată și cu tact, înainte de a se lăsa pradă disperării și plânsetelor, a dat ordin secretarului de stat Williamov să obțină cât mai repede informații oficiale privind detaliile maladiei și a morții fiului ei. De obținut, de la cine? De la generalul baron Dibici? De la medicul șef Wyllie? De la toți care sunt autorizați să ofere informații oficiale? Nu! Câtuși de puțin: a solicitat informații de la un prieten intim!

Prințul Volkonski a primit mesajul lui Williamov și, evident, la început și-a pierdut cumpătul, dar imediat, sesizând sensul disimulat printre rânduri privitor la ordinul împărătesei, a început să aștearnă pe hârtie, în mare grabă, jurnalul, al cărui început a fost datat 5 noiembrie, ziua sosirii la Taganrog. Din criză de timp, el confundă datele și detaliile introduse în jurnal și nici măcar nu se străduiește să-l pună în concordanță cu propria lui scrisoare, alăturată, expediind totul în grabă.

1. Nicolae va recunoaște serviciile aduse de generalul Dibici în momentele critice; vezi *Gazette de Saint Petersburg*, nr. 58, 1826.

Se pune întrebarea: este vorba oare de o grabă febrilă, atât de firească şi omenească, de înţeles, a unei mame iubitoare, izbită de nenorocire şi care acum era dornică să obţină cât mai repede detalii asupra maladiei şi decesului copilului său? Este puţin probabil! După cum se ştie, ea primea cu regularitate buletine medicale detailate. Şi graba prinţului Volkonski, de a executa ordinul şi de a-şi trimite cât mai repede „jurnalul" său, scris după trecerea evenimentelor şi antedatat, evident sub presiunea unor circumstanţe necunoscute, *este frapantă.*

Să ne oprim şi asupra altor documente. Astfel, am văzut că notele zilnice ale ţarinei Elisabeta s-au oprit, pe neaşteptate, şi inexplicabil în ziua de 11 noiembrie. *Memoriile* lui Wyllie conţin fraze întretăiate, adesea chiar enigmatice şi îndoielnice în ceea ce priveşte conţinutul. Memoriile sunt, printre altele, antedatate, în ciuda strădaniei autorului de a le conferi aspectul unor note de zi cu zi. Ca dovadă, menţionăm această sintagmă din 12 noiembrie scăpată din neatenţie: „din câte îmi amintesc...".

Memoriile doctorului Tarasov au fost scrise la mulţi ani după petrecerea evenimentelor pe care acesta le relatează, inspirându-se şi din lucrarea lui Schilder. Toate datele sunt adesea confruntate şi trebuiesc supuse unui examen minuţios, pentru a fi puse în concordanţă cu faptele reale petrecute. Să nu uităm că, după mărturisirea lui Tarasov, acesta a fost chemat la patul bolnavului abia în seara de 14 noiembrie. Majoritatea relatărilor sale sunt în contradicţie cu cele ale altor autori. Dar, ceea ce compromite definitiv mărturia sa este expunerea, în întregime eronată, a faptelor petrecute în dimineaţa zilei de 19 noiembrie, adică a părţii celei mai importante.

Trupul lui Alexandru I a fost păstrat la palat până la 11 decembrie, dată după care a fost transportat la Catedrala Sf. Alexandru din oraş şi aşezat pe un catafalc, sub un baldachin imens, având în vârf coroana imperială. În scrisoarea pe care am menţionat-o, datată 7 decembrie şi trimisă de către prinţul Volkonski lui Williamov, se arată: „...există părerea ca slujba finală de înmormântare să fie oficiată aici şi nu la Petersburg, întrucât, deşi a fost îmbălsămat, faţa suveranului s-a înnegrit datorită umidităţii aerului, iar trăsăturile i-au devenit de nerecunoscut şi, cu timpul, s-ar putea altera şi mai mult. Este recomandabil deci ca la sosirea la Petersburg sicriul să nu fie deschis..."

Contesa Edling - născută Sturdza - domnişoară de onoare a

împărătesei Elisabeta Alexeievna, în memoriile sale, publicate în 1888, la Moscova, spune: „...ajunsă la Taganrog pe ziua de 15 decembrie... mi-a fost imposibil să mi se permită să văd faţa mortului. Ştiam că era desfigurat. Cei care avuseseră această curiozitate, m-au asigurat că nu l-aş fi putut recunoaşte".

Trupul a fost păstrat în catedrala Sf. Alexandru până la 29 decembrie 1825 (Schilder, *op. cit.* IV, p. 433), când a început lungul şi ultimul drum spre Petersburg, ce a durat două luni. Convoiul a ajuns la Ţarskoie-Selo pe data de 28 februarie 1826.

Prinţul Volkonski îşi întrerupe, la rândul său, jurnalul, în chiar momentul morţii, iar în scrisoarea sa, adresată lui Williamov, nu suflă un cuvânt despre ceea ce s-a petrecut după ora 10^{50}, în dimineaţa zilei de 19 noiembrie 1825.

În scrisorile prinţului, acesta nu a mai folosit, când se referea la corpul ţarului, epitetele de reverenţă - Majestatea Sa imperială etc. - ci, simplu, defunctul, rămăşiţa mortuar etc., lucru care nu era câtuşi de puţin în obiceiul său de a se exprima, mai ales într-o scrisoare oficială.

Să trecem la alte documente. Baronetul Wyllie scria la 20 noiembrie: „...abia ce Majestatea Sa a decedat şi chiar înainte, unele persoane au luat cunoştinţă de toate obiectele şi documentele ce au fost puse prompt sub sigiliu; ele au schimbat remarci invidioase şi amare privitoare la cel dispărut."

Cine erau aceste persoane? De ce nu le-a numit Wyllie. Baronul Dibici, în scrisoarea din 19 noiembrie adresată lui Constantin Pavlovici, menţiona: „Noi am închis, împreună cu prinţul Volkonski, hârtiile ce se aflau în cabinetul Majestăţii Sale ţarul".

Ce s-a petrecut între timp cu ţarina? La 20 noiembrie ea a părăsit palatul pentru a locui în casa soţilor Sişmatov, unde a rămas găzduită până la 29 noiembrie, după care a revenit la palat.

Un membru al familiei Sişmatov a scris două scrisori, mamei şi fratelui său care s-au păstrat şi unde sunt menţionate următoarele:

1. La 18 noiembrie, în zorii zilei, prinţul Volkonski s-a adresat ginerelui meu, rugându-l să pregătească casa pentru ţarină în caz de nenorocire. (...). Imediat servanta mea, venită de la palat, ne-a anunţat că, graţie Atotputernicului, ţarul nostru se simţea mai bine şi că, în urma recomandării ginerelui meu, deocamdată a fost chemat medicul maior Alexandrovici. Acest medic ne tratează de mai bine de douăzeci de ani şi s-a specializat în vindecarea miraculoasă a tuturor febrelor...

2. În această clipă a venit să ne spună că, pe la miezul nopţii,

suveranul a avut o criză, că suferă. La 19 noiembrie, la orele 11^{00}, l-am pierdut pe părintele nostru și ne grăbim să vă comunicăm această nefericire ce ne-a lovit pe noi toți!

Țarina, grație milostiveniei domnului, este încă bărbătoasă; am rugat-o să vină să locuiască la noi, dar ea nu a consimțit și a spus prințului Volkonski: «Nu mă îndoiesc că împărtășiți durerea mea, dar credeți că doar coroana mă ține legată de soțul meu? Vă rog ca, atâta timp cât va mai fi posibil, să nu mă despărțiți de el» și cum nimeni nu a mai îndrăznit să insiste, ea și-a petrecut întreaga zi singură în apartament, mergând deseori, fără martori, lângă corpul țarului. A doua zi, prințul a rugat-o să se instaleze totuși la noi, cel puțin pentru câteva zile și iat-o că locuiește la noi de patru zile; merge zilnic la «el», și e de neconsolat".

Ce putem remarca în aceste scrisori, ca un fapt straniu, nu e nici apariția subită a doctorului Alexandrovici, nici chiar fraza ambiguă a lui Volkonski privitoare la țarină, ci, mai ales, următoarele: conform jurnalului lui Volkonski, în dimineața zilei de 18 noiembrie, țarul se simțea mai bine și ameliorarea i s-a accentuat până seara. Or, în acea zi, Volkonski s-a grăbit în mod inexplicabil să-l anunțe pe Sișmatov despre sfârșitul care se apropia și-l ruga s-o primească pe țarină în casa sa! Este cert că în noaptea de 17 spre 18 noiembrie, Volkonski a pus stăpânire pe patul lui Wyllie pentru a fi mai aproape de țar. La ce serveau toate acestea?

Prezentăm în continuare două documente importante: Actul de deces și Procesul-verbal al autopsiei țarului Alexandru I, cu mențiunea că am respectat textul original.

Actul de deces al Împăratului Alexandru I

„Noi, subsemnații, aflându-ne în orașul Taganrog, din guvernământul Ecaterinoslav, pe lângă prea înalta augustă Persoană, mărturisim cu cea mai profundă durere că prea credinciosul suveran, țarul Alexandru Pavlovici, autocrat al întregii Rusii etc., întorcându-se din Crimeea, în ziua de 3 noiembrie, și mai ales, pe 4 noiembrie, a resimțit primele accese de febră, care, imediat după sosire, pe 5 noiembrie, la Taganrog, s-a dovedit a fi o febră bilioasă care, ulterior, s-a transformat într-o febră caldă, cu mutare pe creier.

Acest rău s-a intensificat cu mare rapiditate, continuând cu

tenacitate, în ciuda administrării remediilor medicale ce nu au avut nici un efect. La 15 noiembrie, Majestatea Sa țarul s-a împărtășit; la 17 noiembrie, dimineața, s-a făcut resimțită o oarecare ameliorare care a fost ca o palidă rază de speranță, ca o ușurare a crudelor suferințe ale augustului bolnav, dar în cursul aceleiași zile și în zilele următoare, văzând epuizarea forțelor, febra i-a revenit cu o violență reînnoită și la 19 noiembrie, la 10^{50}, țarul a trecut din această lume în viața eternă.

Această teribilă nefericire - care ne-a cuprins de o disperare indescriptibilă pe noi toți - copiii fideli ai Rusiei - s-a petrecut în prezența Majestății Sale Imperiale țarina Elisabeta Alexeievna, care în timpul bolii augustului său soț a stat lângă el, ca și noi, subsemnații.

Prezentul document este eliberat în dublu și certificat de semnăturile noastre.

Scris și semnat la Taganrog din guvernământul Ecaterinoslav, la 19 noiembrie al anului 1825.

Membru al Consiliului Imperial, general aghiotant al Majestății Sale, general de infanterie, prințul Pierre Volkonski;

Membru al Consiliului Imperial, general aghiotant al Majestății Sale, comandant al Marelui Stat Major, baron Dibici;

Baronet, J. Wyllie, consilier particular și medic al Curții Imperiale;

Conrad Stoffregen, consilier de stat, medic al Curții Imperiale".

În textul traducerii franceze (de care ne-am servit la întocmirea acestei lucrări) figurează și o a cincea semnătură, cea a lui Alexandru Cernisev, general locotenent și general aghiotant al Majestății Sale.

Proces-verbal de autopsie

„20 noiembrie 1825, orele 19^{00}

(...) s-a găsit:

1. *Pe suprafața corpului:* aspectul general al corpului nu denotă pierderea forței și nu prezintă alterări particulare ale stării naturale, nici din aspectul său general, nici pe abdomen și nici pe vreo parte exterioară a corpului nu se observă nici cea mai mică zgârietură. Pe suprafața corpului, mai ales pe șolduri, se află pete de un roșu-închis - datorate sinapsismelor.

Pe ambele picioare, puţin deasupra gleznelor, până la genunchi şi, mai ales, pe gamba dreaptă, există diverse cicatrice, dintre care una de culoare brun-închis, urmare a unor răni vechi şi cicatrizate. Pe suprafaţa dorsală, între omoplaţi, se observă o veche pată lunguiaţă, de un roşu-închis, întinzându-se până la gât, datorită emplasturilor cu cantaridă.

Pe partea posterioară a umerilor, pe tot spatele, îndărăt şi pe părţile grase, unde se află mai mult ţesut gras celular, sunt presărate pete de culoare măsliniu-închis, urmare a hemoragiilor subcutanate de sânge venos. Corpul posedă pe abdomen puţin lichid de culoare roşie ieşit din nări şi gură.

2. *Creierul* Sub pielea craniului, tăiat de la o ureche la alta, se află un strat gros de grăsime. După ce cu multă grijă şi precauţii am decupat partea superioară a creierului cu ajutorul unui ferăstrău, s-au scurs două uncii de sânge venos, din occiput. Craniul era de o dimensiune normală. Ridicând circumvoluţiunea superioară a creierului care, în câteva locuri, în special la osul peretului occipital posterior, era foarte puternic aderent de craniu, pe toată suprafaţa creierului, vasele debordau de un sânge gros şi foarte închis la culoare, ca urmare a unor afluxuri frecvente la creier, suferite de defunct. Din cauza acestora din urmă, pe partea superioară a protuberanţei frontale puteau fi văzute două mici pete de o culoare măsliniu-închis.

În cavităţile creierului, ca şi în regiunea occipitală, se găsesc circa două uncii de o serozitate limpede, fascicolul piramidal al cavităţii stângi a creierului era puternic aderent de peretele osos.

3. *Regiunea pectorală* În momentul în care s-a practicat o tăietură directă de-a lungul mijlocului cavităţii pectorale, până la joncţiunea cu marele muşchi oblic şi marele muşchi dorsal şi de la ombilic până la marginea superioară a osului iliac, s-a găsit membrana celulară plină de grăsime. La joncţiunea coastelor cu osul pectoral, extremităţile cartilaginoase ale oaselor se aflau în stare de osificare.

Ambii plămâni prezentau o tentă închisă şi în nici un loc nu aderau de membrana subcostală. Cavitatea pectorală nu conţinea ser. Inima era de dimensiuni normale, la fel şi principalele vase. În pericardium se afla aproximativ *o uncie de puroi seros.*

4. *Regiunea abdominală* Stomacul, care conţinea o cantitate mică de mucus, era într-o stare perfectă; cât priveşte ficatul, acesta era foarte mărit şi de culoare mai închisă decât cea normală.

Vezica biliară era foarte mare, datorită abundenţei de bilă

descompusă; colonul era alungit şi plin de gaze. Restul viscerelor, splina, rinichii şi vezica nu diferă de aspectul lor natural.

Această analiză anatomică dovedeşte, în mod evident, că augustul nostru suveran a suferit mai întâi de o boală de ficat şi la vezica biliară. Boala, puţin câte puţin, a degenerat într-o febră caldă, cu frecvente afluxuri la creier, secreţii şi acumulare de ser la creier, aceasta constituind în final cauza decesului Majestăţii Sale Imperiale".

Procesul-verbal purta următoarele semnături:

1. Internul Spitalului Dimitrievski, Jacovlev.
2. Maior al Regimentului de Cazaci de gardă, Vasiliev.
3. Medic şef al Carantinei din Taganrog, doctor Lequier.
5. Medic al Curţii Imperiale, asesor de colegiu, Dolbert.
5. Doctor chirurg, Consilier la Curte, Tarasov.
6. Maior, consilier la curte, Alexandrovici.
7. Doctor în medicină şi chirurgie, Consilier de stat, Reinholdt.
8. Consilier de stat, medic al Curţii Imperiale, Stoffregen.
9. Baronet Wyllie, Consilier personal şi medic al Curţii Imperiale.

A mai fost de faţă la autopsia corpului Majestăţii Sale împăratul şi a a constatat simptomele descrise de medici, generalul adjutant Şermişeu.

Procesul-verbal al autopsiei reprezintă documentul care, în mod indiscutabil, are cea mai mare autoritate. Dar, dacă îl vom examina ceva mai îndeaproape, chiar cu rabatul adecvat anilor când a fost redactat, vom fi izbiţi încă de la prima vedere, în afară de o serie de contradicţii, de un lucru extrem de grav: *avem de a face cu un fals evident!*

Am constatat, pe baza celor arătate pe parcursul lucrării, că în memoriile lui Schönig se menţiona faptul că procesul-verbal fusese întocmit de medicul Curţii Imperiale, Wyllie. Totuşi, doctorul Tarasov în *Memoriile* sale, afirmă clar şi categoric că el... este autorul procesului-verbal! Această contradicţie flagrantă, la nevoie, se poate totuşi explica printr-o eroare de redactare a lui Schönig. Dar atunci cum se explică o altă contradicţie, care dovedeşte falsul? Tarasov în *Memorii*, se declară a fi autorul procesului-verbal, dar în acelaşi timp, afirmă că nu l-ar fi semnat? Cu toate acestea, semnătura figurează, după cum am văzut, la sfârşitul documentului! Se prea poate ca Tarasov să fi putut confunda câteva detalii, atunci când şi-a redactat *Memoriile*, dar nu se poate admite că el ar fi putut uita un lucru aşa de important: a contrasemnat, sau nu

procesul-verbal? Or, după cum se știe, el insistă asupra faptului că nu l-a semnat, deși el era autorul. Nu se poate pune la îndoială o astfel de afirmație. Dar, atunci, datorită căror circumstanțe îi apare totuși semnătura într-un act oficial de o asemenea importanță? Fără îndoială, semnătura sa era mai mult decât necesară, fiind mai importantă ca cele ale lui Reinholdt și Stoffregen, superiori în grad, căci Tarasov, în ciuda faptului că nu poseda titlul de „medic al Curții", era medicul cel mai apropiat - după Wyllie - de țarul Alexandru I.

Absența semnăturii sale ar fi apărut mai mult decât stranie în ochii concetățenilor săi.

Și totuși semnătura i-a apărut fără știrea sa. El a ignorat acest lucru. Atunci se naște întrebarea: de ce a refuzat să semneze procesul-verbal, întocmit de el? A refuzat! De ce? Care este cauza?

Alt lucru semnificativ, după părerea noastră: prințul Wolkonski îl însărcinează cu îmbălsămarea cadavrului, dar el refuză s-o facă, pretextând sentimentele pentru persoana țarului. Este o motivație ce nu stă în picioare din partea unui medic cu experiență, ea dând naștere unei alte întrebări: care este atunci cauza?

Vasilici, în *Legenda pustnicului Kuzmici*, scrie: „Am găsit în procesul-verbal o indicație foarte precisă și care nu lasă să subziste nici o îndoială asupra faptului că e vorba de corpul țarului și nu de al altei persoane. Aceasta se demonstrează prin plaga cicatrizată existentă pe piciorul țarului, urmare a unui proces erizipilos flegmos, niciodată vindecat. Astfel, identitatea țarului cu a corpului supus autopsiei se stabilește în mod automat".

Să fie într-adevăr așa? Se știe că inflamația datorată erizipelului s-a declarat în ianuarie 1824 pe piciorul stâng al lui Alexandru I, în timp ce la autopsie se menționează: „diverse cicatrice, *mai ales pe piciorul drept"(!?)*. Deci, pe de o parte, este vorba de localizări diferite, iar pe de altă parte, erizipelul nu era vindecat și în nici un caz nu putea lăsa urma unei cicatrici. Sunt aspecte ce nu pot crea confuzii, mai ales la medic...

Să trecem la alte detalii, nu mai puțin ciudate. Vasilici, în cartea sa (la p. 112), scrie: „Cât privește maladia care l-a dus la mormânt pe Alexandru și care nicăieri nu e desemnată sub numele său adevărat, *era febra tifoidă*".

O analiză a simptomelor bolii, pe baza modului în care e descrisă ea în limbajul timpului, conduce la următoarea supoziție în privința diagnosticului:

a) febră tifoidă;

b) comoție cerebrală datorată unui accident (căderea din trăsură pe pietre);

c) malarie;

d) bătaie.

Să nu uităm zvonurile care au circulat în perioada respectivă și încă multă vreme după aceea, că în locul lui Alexandru I a fost așezat în sicriu corpul curierului Maskov, sau al unui soldat din garnizoana locală, decedat în urma unei bătăi cu vergile.

Se poate admite - ținând seama de procesul-verbal al autopsiei - că defunctul (adică cel care a fost supus autopsiei) a fost bolnav de sifilis - aceasta o demostrează cu prisosință leziunile creierului, plăgile cicatrizate pe tibie și alterările ficatului - ultimele fiind caracteristice, de altfel, și alcoolicilor, lucru care nu era câtuși de puțin adevărat, în cazul lui Alexandru I.

Febra tifoidă trebuie din capul locului să fie exclusă, pentru că ea provoacă modificări caracteristice ale splinei și intestinelor.

Malaria, de asemenea, provoacă inflamarea splinei, lucru care nu e câtuși de puțin menționat în procesul-verbal.

Bătaia este exclusă, în absența unor urme evidente și, mai ales, a simptomelor.

Concluzia logică ce se impune este aceea că procesul-verbal nu oferă nici pe departe o valoare științifică cercetătorului avizat (medic legist).

Procesul-verbal este redactat într-o manieră puțin științifică, fiind imposibil de a servi la stabilirea cu precizie a cauzei morții. Cele patru cauze presupuse sunt totuși și cele mai puțin admisibile, pentru următoarele motive:

1. Simptomele febrei tifoide apar înainte de toate datorită unor alterații intestinale și măririi excesive a splinei;

2. Malaria se recunoaște, printre multe altele, și printr-o mărire a splinei și mai pronunțată decât în maladia precedentă. Ambele maladii provoacă, într-un timp foarte scurt, o pierdere apreciabilă în greutate, în timp ce procesul-verbal menționează, din contră, prezența unui strat notabil de grăsime.

Cauzele b) și d) lasă urme foarte caracteristice, dar care nu sunt menționate în procesul-verbal. Luând în considerație simptomele (relativ îndoielnice, totuși) de sifilis (cicatricele pe picioare, joncțiunea circumvoluțiulor creierului cu bolta craniană, descrierea regiunii pectorale, congestia ficatului etc.), s-ar putea presupune că „respectivul" a murit de sifilis (dr. Manasseine).

Un alt expert, analizând datele prezentate, este de altă părere:

decesul său nu se datorează nici febrei tifoide, și nici malariei. Modificările creierului sunt insuficient descrise pentru a deduce pe baza lor cauza morții (dr. chirurg C. Dombrowsky).

În orice caz, aluziile la sifilis sunt în dezacord cu ce se cunoaște despre viața pe care a dus-o țarul Alexandru I, chiar dacă nu a fost un soț fidel.

În ziua de 29 decembrie, convoiul funebru a pornit din Taganrog spre Petersburg. Țarina Elisabeta n-a însoțit rămășițele pământești ale țarului și a rămas la Taganrog până la 21 aprilie. Fapt inexplicabil și ieșit din comun în astfel de cazuri: de la Petersburg nu s-a deplasat nimeni din familia țarului la Taganrog. Țarina a încredințat corpul defunctului lui Tarasov și nu lui Wyllie, supravegherea misiunii fiind făcută de generalul Orlov Denisov. În ziua de 3 februarie, sicriul cu corpul țarului a ajuns la Moscova.

Există dezacorduri și în privința desfacerii capacului sicriului pe parcursul itinerariului, pentru a se permite examinarea stării în care se afla cadavrul.

De pildă, Tarasov face afirmația potrivit căreia, corpul defunctului a fost examinat de cinci ori, de fiecare dată la miezul nopții(?). Orlov, Denisov și Wyllie susțin să a fost examinat doar de trei ori, la orele 7 seara, iar cea de a treia examinare s-a făcut de Wyllie și nu de Tarasov.

Când s-a efectuat ultima examinare a corpului, țarina Maria Fedorovna a ajuns din urmă cortegiul, la Tasna. Această circumstanță este de neînțeles. Babine (26 februarie, orele 7 seara), unde a fost examinat corpul țarului, se găsește la circa 45 km sud de Tasna. Cum a putut țarina să întâlnească cortegiul în aceeași zi la Tasna? Este de remarcat că țarina a venit în întâmpinarea cortegiului singură, fără a fi însoțită de alți membri ai familiei, la o depărtare de circa 100 km de Petersburg.

La 28 februarie, convoiul, în timp ce se apropia de Țarskoie-Selo, a fost întâmpinat de țarul Nicolae, marele duce Mihail Pavlovici, prințul Wilhelm de Prusia, prințul de Orange, primii demnitari ai Curții, clerul și locuitorii de la Țarskoie-Selo.

Sicriul a fost depus în biserica palatului, pe un catafalc, sub un baldachin.

La 1 martie, prințul A. N. Galițian, ministrul Cultelor și al Instrucțiunii Publice, l-a chemat la el pe Tarasov și l-a întrebat: „Se poate deschide sicriul, astfel încât familia imperială să-i poată prezenta un ultim omagiu țarului defunct?" „Am răspuns afirmativ – scrie Tarasov în memoriile sale – și l-am asigurat că trupul

defunctului se află în perfectă stare, așa că sicriul putea fi deschis chiar pentru toată lumea. Apoi el (Galițian) mi-a spus că țarul îmi ordona ca, în prezența sa și aceea a contelui Orlov Denisov, la miezul nopții, să deschid, cu toate precauțiile necesare, sicriul și să-l pregătesc pentru ca întreaga familie imperială, mai puțin tânăra țarină actuală, care era pe atunci gravidă, să-și poată lua rămas bun de la defunct.

Pe la orele 11^{00} seara, preotul și toți care oficiau serviciul religios au fost îndepărtați din biserică și la ușa de la intrare au fost postate santinele; înăuntru au rămas: prințul Galițian, contele Orlov Denisov, eu și valetul de cameră al țarului, Zavitaev. Sicriul a fost deschis, am ridicat edredonul de ierburi aromatice care acoperea întreg corpul, am curățat uniforma pe care căzuseră câteva frunze, am schimbat mănușile din mâinile țarului (își schimbaseră culoarea), i-am pus pe cap coroana și i-am șters fața; acum corpul se prezenta perfect intact și fără nici o urmă de descompunere. Apoi, prințul Galițian ne-a spus să rămânem în biserică în spatele unui paravan și s-a grăbit să-și facă raportul țarului.

Câteva minute după aceea, întreaga familie imperială cu copiii, mai puțin împărăteasa ce urmase la tron, într-o tăcere adâncă, și-au făcut intrarea în biserică și i-au sărutat fața și mâna defunctului. Această scenă a fost extrem de mișcătoare. La ieșirea familiei imperiale, am acoperit corpul cu edredonul aromatic, am ridicat coroana și am închis sicriul ca și înainte. Acei care erau de serviciu și de gardă au fost așezați din nou în fața sicriului în biserică și s-a început citirea Evangheliei".

Lăsând la o parte faptul în ce măsură Tarasov putea ști ce se petrece în biserică, aflându-se în spatele unui paravan, să reținem mărturia generalului prusac von Herlah, bazată pe cele spuse de prințul Wilhelm, pe lângă care își avea serviciul: „Țarina Maria Fedorovna a sărutat de mai multe ori mâna defunctului repetând întruna: «Da, e scumpul meu fiu Alexandru. Vai, cum a slăbit!». De trei ori s-a întors către sicriu și s-a apropiat de corp".

Pe 5 martie, rămășițele pământești au fost transportate de la Țarskoie-Selo la Cesma unde, sub supravegherea lui Tarasov, au fost depuse într-un alt sicriu și a doua zi transportate în cadrul unei ceremonii speciale la Petersburg și expuse în catedrala din Kazan. Acolo au rămas o săptămână și, în ciuda cererilor venite din anturajul său, de a deschide sicriul pentru locuitorii capitalei, așa cum scrie Tarasov, nu au făcut-o „mi se pare, doar pentru motivul că culoarea feței defunctului țar luase o tentă maro deschis, fapt

care se produsese ca urmare că se acoperise faţa la Taganrog cu acid pirolignos, care nu schimbase deloc trăsăturile feţei".

Există o controversă; iată ce scria Volkonski secretarului de stat Williamov: „În ciuda faptului că trupul a fost îmbălsămat, datorită aerului umed de aici faţa i s-a înnegrit şi chiar trăsăturile defunctului s-au schimbat complet" (*op. cit.*, p. 109).

Constatând lipsa de concordanţă privind întâlnirea de la Tasno, se poate prea bine admite că ţarina a ajuns la Babino şi că în urma sosirii sale a avut loc o nouă examinare a cadavrului, din ordinul ţarului Nicolae. Aceasta explică înlocuirea lui Tarasov de către baronetul Wyllie.

La Ţarskoie-Selo, convoiul a fost întâmpinat de ţarul Nicolae şi de Mihail Pavlovici, de restul familiei, înalţi demnitari, cler şi numeroşi locuitori. Sicriul a fost deschis la 1 martie: ţarina mamă a sărutat de mai multe ori mâna defunctului şi a spus: „Da, e scumpul meu fiu, scumpul meu Alexandru. Ah! Cum a slăbit!". De trei ori a plecat şi s-a reîntors lângă sicriu, apropiindu-se de el.

La 5 martie, corpul a fost dus la Petersburg şi expus în catedrala Kazan, loc în care a rămas timp de şapte zile. La 13 martie 1826, orele 11^{00} dimineaţa, a avut loc înhumarea în fortăreaţa Sf. Petru şi Pavel, ceremonie care a durat până la orele 14^{01}.

Cercetările întreprinse de atunci şi până în prezent de diverşi specialişti au fost îndreptate în două direcţii principale:

1. Ţarul Alexandru I şi-a manifestat în mod concret şi posibil de stabilit fără tăgadă, intenţia de a renunţa la ton.

2. În ipoteza afirmativă, atunci şi-a pus în aplicare intenţia la Taganrog, sau a murit mai înainte de a o face?

Răspunsul la prima întrebare este aproape cu certitudine DA şi rezultă cu pregnanţă din datele prezentate. Am putea, eventual, să adăugăm un diagnostic retrospectiv că ţarul era epuizat nervos prematur.

Ţarul a dispus să fie înmormântat altcineva în locul său. Iată argumentele ce pot sta, eventual, la baza unei astfel de afirmaţii:

a. Contradicţiile constatate şi neelucidate, existente în toate documentele, privind cele petrecute la Taganrog.

b. Semnătura falsă a lui Tarasov, aflată pe procesul-verbal al autopsiei, căci nu puteam admite că a minţit în *Memorii*.

c. Strania şi neliniştitoarea dispoziţie şi nu mai puţin inexplicabilele comportări ale ţarinei Maria Fedorovna (cuvintele: „E

1. Schilder, *op. cit.*, vol. IV, p. 442.

copilul meu, da..."), călătoria, la Babino, a ţarului Nicolae I şi a prinţului Volkonski.

d. Zvonurile persistente ce au circulat în întreaga Rusie despre deces, că a transportat un corp străin, afirmaţii care nu aveau nici un motiv să fie lansate şi colportate.

3. Dispariţia jurnalului ţarinei Elisabeta, după data de 11 noiembrie, distrus din ordinul lui Nicolae I. Jurnalul a fost antedatat: „Mă privea... cu acelaşi aer pe care l-am observat mai târziu cu prilejul *clipelor teribile"(?)*.

f. Procesul-verbal al autopsiei. Datele prezentate atestă că nu corpul lui Alexandru a fost autopsiat; el nu suferise de sifilis, ori cadavrul prezenta aceste urme. Mersul bolii nu explică moartea.

g. Conduita ţarului referitoare la dorinţa de a se retrage de la tron.

Operaţia de substituire a corpului necesită ajutorul a cel puţin trei-patru persoane de mare încredere şi care să acţioneze în cel mai strict secret. Cei aleşi de ţar îşi distribuiseră rolurile, pe care le aveau de îndeplinit şi, în primul rând, trebuia să se găsească un cadavru care să-i semene ţarului şi pe care să-l introducă în sicriu, după care să impună celor din jur, neiniţiaţi, să considere minciuna drept realitate şi să păstreze tăcerea.

La Taganrog, circumstanţele erau deosebit de propice, sub toate aspectele: o casă nu prea mare, servitori reduşi la strictul necesar şi care nu locuiau în palat. Dar, totuşi, cineva a trădat şi zvonurile s-au răspândit cu iuţeala fulgerului în întreaga ţară.

Cu cine şi-ar fi putut duce ţarul la îndeplinire planul? Ţarina Elisabeta, prinţul Volkonski şi unul dintre cei doi medici: Wyllie, sau Tarasov.

Să analizăm cum s-au comportat toţi aceştia şi dacă într-adevăr putem deduce ceva care să conducă la elucidarea misterului.

Ţarina Elisabeta Viaţa conjugală i-a fost nefericită; nimic nu-i lega pe cei doi soţi. Fiecare îşi trăia propria-i existenţă, cu bucuriile şi nefericirile personale. Şi când nimic nu lăsa să se mai spere, sau să se întrevadă, după ani de depărtare mutuală, izbucneşte o idilă între soţi, cu adevărat dramatică, în singurătatea patriarhală a micului şi obscurului orăşel Taganrog.

A urmărit oare Alexandru să lase o amintire frumoasă ţarinei, de care îşi legase viaţa şi faţă de care se simţea vinovat? Sau dorea să aibă o prietenă sigură, care să nu-l trădeze? Este un mister, al cărui răspuns nici un istoric nu-l va putea elucida şi care a fost dus în mormânt de cuplul imperial.

Se prea poate ca, în călătoria la Taganrog, două motive să fi jucat un rol. Ele pot fi deduse din faptele și, mai ales, din gesturile țarului, ca și din scrisorile țarinei. Misterioasa zi de 11 noiembrie ne furnizează câteva indicii în această privință.

Țarina menționa în jurnalul său: „Wyllie era vesel și mi-a spus că țarul avusese febră, că trebuie să-l văd, că nu mai era în aceeași stare ca în ajun...".

Cuplul imperial a purtat o discuție lungă, al cărei subiect nu este cunoscut. Dar, în aceeași zi, așa cum am remarcat, țarina scria mamei sale o scrisoare ciudată: „Unde să te refugiezi în viața aceasta? Când crezi că ai făcut totul bine și că poți să te bucuri, se ivește o încercare neașteptată care îți ia orice posibilitate să te mai bucuri de tot ce te înconjoară".

Ce semnificație ascunsă aveau aceste cuvinte tenebroase, pline de pesimism? Ce încercare neașteptată a survenit, împiedicând-o să se bucure de tot ceea ce o înconjura? În mod cert, nu poate fi vorba de indispoziția ușoară pe care o resimțea în acele zile țarul.

Pare stranie șederea la familia Sișmatov în intervalul 20–29 noiembrie. De ce a locuit la aceștia? Pentru ce Volkonski i-a anunțat pe respectivii să se pregătească s-o primească pe țarină? Țarul nu era încă în primejdie de moarte. Chiar dacă admitem că a fost îndepărtată din palat în timpul autopsiei și îmbălsămării corpului[1], pentru ce a rămas atâta timp să locuiască acolo?

Pentru ce, contrar deciziei sale exprimate în scrisorile trimise mamei și soacrei sale – de a rămâne la Taganrog „atât cât el va rămâne și când el va pleca, voi pleca și eu" – nu a însoțit corpul la Petersburg, ci, din contră, a mai rămas în oraș încă patru luni? Starea sănătății sale era bună și se simțea bine, în ciuda celor întâmplate. Țarina nu avea nici un dubiu că rămășițele pământești nu erau ale soțului ei, dar, dintr-un motiv sau altul, după părerea unor autori, ea trebuia să tacă, să păstreze cu strictețe secretul.

Ea –, în ceea ce ne privește, dată fiind lipsa de probe (poate distruse) – nu a participat la dispariția soțului său, dar nici nu putem crede că nu a fost la curent cu cele petrecute, fiind poate doar încunoștiințată chiar de Alexandru.

Comportarea țarinei, ca văduvă, nu trebuie să ne inducă în eroare, cum că nu ar fi făcut așa pentru un străin, ea trebuia oricum să păstreze tăcerea, fiind vorba de un secret de familie, al dinastiei în care intrase și, în ultimă instanță, de stat. Dacă Alexandru nu mai putea dormi, fiind grav bolnav? Știm că în Rusia existau

1. Operație ce durează câteva ore, în cel mai exagerat caz.

numeroase răzvrătiri și se puneau la cale comploturi, răspândirea știrii că țarul e grav bolnav ar fi provocat tulburări și mai mari. Prințul Volkonski a jucat, fără nici un dubiu, un rol de prim ordin în drama petrecută la Taganrog. Prințul a lăsat în urma sa o arhivă considerabilă, cuprinzând note zilnice, memorii și diverse manuscrise. O parte, lipsite de importanță pentru problema care ne interesează, au fost cedate bibliotecii personale a țarului și s-au păstrat până în zilele noastre, parte la Kremlin și parte în Biblioteca de Stat a Federației Ruse, dar tot ceea ce se referea la episodul sfârșitului lui Alexandru a dispărut fără urme, fiind distrus din ordinul țarului Nicolae I.

Ne vom opri mai întâi asupra scrisorilor trimise de soția lui Volkonski țarinei Fedorovna. Schilder a transcris aceste scrisori fără a adăuga vreun comentariu și fără să se refere la ele în textul cărții publicate în anexă la cel de-al patrulea volum al lucrării sale.

Prințesa Sofia Volkonski a sosit la Taganrog după 19 noiembrie, mai precis pe la jumătatea lunii decembrie. Din scrisoarea sa din 26 decembrie, redactată în limba franceză, aflăm: „...acizii care au fost utilizați pentru conservarea corpului l-au închis complet la culoare. Ochii s-au înfundat considerabil în orbite, forma nasului s-a schimbat cel mai mult, devenind puțin acvilin".

Trebuie reținut că acestea nu corespund câtuși de puțin cu cele redate în memoriile lui Tarasov, dar coincid întocmai cu mărturiile lui Volkonski. În scrisoarea sa din 29 decembrie, prințesa constată: „...Țarina a asistat la ultima slujbă (înainte de transportarea corpului neînsuflețit spre Petersburg) și fără ajutor străin s-a apropiat de sicriu", ceea ce demonstrează că era sănătoasă. Dar, ce este mai interesant și, pe drept cuvânt, și cel mai enigmatic, este scrisoarea următoare, din 31 decembrie: „Îndrăznesc să reiau tocul, Doamnă, pentru a vă transmite detaliile pe care le-am aflat în timpul călătoriei mele. Imediat am regretat din tot sufletul că Majestatea Voastră nu le-a putut afla la timp din chiar toate scrisorile soțului meu care le-au precedat pe ale mele și regretul meu a sporit, mai ales după aflarea celor ce se vorbesc în anturajul țarului, se bănuiește și se ascunde un lucru pe care soțul meu ar fi putut fi cel mai în măsură să-l știe. Cu inima sa devotată și iubindu-l pe țar, după 29 de ani, cu o abnegație completă, el ar putea mai puțin decât oricare altul, gândesc eu, să se înșele în privința celor petrecute în sufletul său (al țarului, *n. a.*). Bunăvoința cu care ați avut amabilitatea să mă ascultați în privința subiectului tratat într-un pasaj din scrisorile soțului meu, care a evitat să vă arate adevărul în față, bunătatea cu

care ați binevoit să-mi răspundeți și care, în ciuda momentului, n-a omis nimic, îmi va rămâne în memorie pentru toată viața.

Pentru aceasta, mi-am spus că nu trebuie să mă tem să fac cunoscut despre scrisorile mele (adică de acele scrisori pe care le-am primit) mamei suveranului nostru, care nu se va mai supăra pe mine pentru că nu m-am decis să-i anunț un lucru penibil, pe care ar putea să-l încredințeze acelui pe care îl va aprecia potrivit interesului său, să-i facă cunoscute impresiile sincere privitoare la starea sănătății (...) iubitului și neuitatului monarh.

Trebuie să mai adaug că soțul meu nu știe și nu va ști niciodată că v-am scris această scrisoare pe care v-o trimit Ea conține o comunicare pe care niciodată nu ar fi avut intenția s-o facă. Dar, gândul că el a văzut-o - și aceasta e ferma mea convingere privitoare la subiect -, mă consolează. Îndrăznesc să vă încredințez secretul și să vă folosiți de el așa cum cerul, înțelepciunea și cunoașterea noului nostru monarh vă va dicta.

Vă rog, Doamnă, de a păstra ultimele scrisori ale soțului meu ce se referă la nenorocirea care ne-a izbit, sau mai bine, dacă Majestatea Voastră o consideră preferabil, să le transmită sigilate mamei mele.

Tot ce se referă la fiul Dumneavoastră mult iubit reprezintă o amintire, pe care o voi păstra până la moarte și apoi se va șterge odată cu mine. Simt în mine această necesitate și știu să mă asigur de ea dinainte. Amintirile sunt indispensabile în *depărtarea* în care sper să mă consacru preocupărilor creșterii copiilor mei... Rog pe Majestatea Voastră să vadă în această scrisoare, pe care o scriu cu cutezanța pe care mi-a dictat-o constanta Dumneavoastră bunătate, admirația față de virtutea Voastră, încrederea mea în forța sufletului Vostru și de asemenea certitudinea că nu veți spune niciodată nimănui conținutul acestei scrisori".

Ce voiau să spună în realitate toate acestea? Despre ce probleme era vorba? Ce a aflat prințesa Volkonski? Ce bănuia și ce ascundea anturajul lui Alexandru? Ce scrisori ale soțului le citise prințesa și le trimitea mamei lui Alexandru? Ce penibilă noutate anunța ea mamei lui Alexandru? Cine putea avea interes să cunoască cele mai intime observații ale lui Volkonski?

Iată un număr de întrebări ce își așteaptă răspunsul... Nu se poate deduce decât un lucru din această scrisoare și anume că e vorba de un mister, de care Volkonski era mai bine informat decât alții, care se aflau în preajma țarului. Totodată, aceste persoane bănuiau altceva și bănuielile lor au constituit o surpriză dezagreabilă. Ceea ce e sigur este că misterul avea un caracter intim și nu politic, neavând nici un raport cu complotul revoluționar, sau militar, căci în acest din urmă caz, principala persoană care ar fi fost informată ar fi trebuit să fie nu Volkonski, ci baronul Dibici. Deci este vorba de o boală și încă de una gravă. Mai mult, acest mister se raporta indubitabil la șederea țarului la Taganrog; se observă aceasta din scrisorile prințesei Volkonski, în care ea vorbește de scrisorile primite de la soțul său din Taganrog, de date culese pe drum referitoare la persoanele apropiate de țar, evident de cele ce se aflau la Taganrog. Dar ce mister putea să dețină Alexandru în timpul ședерii la Taganrog? Cunoaștem cum își petrecea timpul, ceas de ceas. Nu ignorăm decât un lucru: conținutul conversațiilor personale cu țarina, Volkonski, Wyllie și Tarasov; sunt singurele persoane care, de mai multe ori, au rămas între patru ochi cu el. Or, toți aceștia în memoriile lor nu se refereau câtuși de puțin la acest aspect. De ce? Ce au discutat?

Să trecem la *doctorii Wyllie și Tarasov* și rolul pe care, eventual, îl puteau juca aceștia în dispariția suveranului. Inițierea în problema secretă se impunea în privința ambilor.

Britanic, calm și rezervat, Wyllie s-a compromis, atât prin jurnalul său, antedatat, ca și prin consimțământul tacit de a se îndepărta complet, după semnarea procesului-verbal de autopsie a corpului, până la sosirea cortegiului funebru, la Babino. Pe de altă parte, dată fiind situația oficială pe care acesta o ocupa, el trebuia în mod sigur să joace un rol preponderent în evenimentele care au urmat după 20 noiembrie. Cu toate acestea, nu se menționează nicăieri numele său și chiar supravegherea transportului sicriului e încredințată de țarina Elisabeta nu lui Wyllie, ci lui Tarasov. *Acest lucru e frapant*, aparent existând impresia că Wyllie nu se mai afla la Taganrog când convoiul funebru a plecat spre Petersburg. Unde era Wyllie? Cu cine? Dar marele duce Nicolae Mihailovici a menționat lui Bariatinski că Wyllie a rămas, în tot acest interval, la Tagarong și că a însoțit cortegiul pe tot traseul. Dar, atunci care a fost rolul jucat de Tarasov, autorul memoriilor? Documentele ne îndreaptă atenția asupra următoarelor aspecte:

1. Tarasov nu a fost convocat de țar decât pe data de 14 noiembrie.

2. El a refuzat să autopsieze și să îmbălsămeze corpul, dar a scris procesul-verbal al autopsiei. A refuzat să-l semneze, dar i-a apărut semnătura (probabil falsă).

3. Țarina Elisabeta i-a încredințat sarcina să supravegheze rămășițele pământești ale defunctului.

La cele de mai sus, adăugăm că Tarasov este autorul memoriilor, în care e mereu în dezacord cu alte documente oficiale şi care au fost publicate în revista istorică de mare circulaţie *L'ancienne Russie,* în anii 1871–1872, adică exact în aceeaşi perioadă când au început să circule zvonurile privind identificarea pustnicului Fedor Kusmici cu Alexandru I.

După opinia noastră, Tarasov a fost iniţiat în secretul ţarului, dar probabil abia în ultimul moment. Nu avea calmul şi tăria de caracter a colegului său englez şi s-a împotrivit, în limita posibilă, şi chiar a protestat, prin refuzul de a semna procesul-verbal şi a participa la îmbălsămare; după care, a trebuit să devină raţional, cu atât mai mult, cu cât nu se putea opune voinţei ţarului şi a ţarinei, a lui Volkonski şi a lui Wyllie. Ulterior, pentru a-l copleşi complet, i s-a dat un rol important, ce consta în a supraveghea transportul sicriului, deci a-l obliga să păstreze o tăcere irevocabilă. *Toate acestea sunt, bineînţeles, ipoteze.*

Dar cui îi aparţinea corpul ce luase locul lui Alexandru I? Problema prezintă un interes secundar şi istoria medicinei legale ne oferă suficiente cazuri petrecute în toate păturile societăţii, motivele fiind diferite.

După ce monarhul şi-a exprimat, în mod ferm, dorinţa, nu a fost greu să se găsească într-unul din spitalele oraşului un mort care să-i semene lui Alexandru I. Cercetările au fost întreprinse, după toate probabilităţile, după 11 noiembrie. Şi când a fost găsit ceea ce se căuta, s-a trecut la elaborarea decorului ultimului tablou al dramei. Dacă a fost aşa, cercetările au durat şapte zile. Pe 17 noiembrie, Volkonski a dus la bun sfârşit căutările şi, în noaptea de 18 noiembrie, a ocupat patul lui Wyllie pentru a fi mai aproape de ţar, cu alte cuvinte, să se poată ocupa exclusiv de proiect şi să-l ducă la bun sfârşit. După ce a fixat toate detaliile, a trecut cu fermitate la executarea lor; în dimineaţa de 18 noiembrie, a căutat o locuinţă pentru ţarină în casa Sişmetvilor, iar pe 19 noiembrie dimineaţa, ţarul „a murit" în prezenţa ţarinei singură, timp în care Volkonski şi Dibici se ocupau cu sigilatul documentelor în cabinetul suveranului.

Aducerea cadavrului ales şi dispariţia ţarului s-au petrecut în noaptea de 19 spre 20 noiembrie, poate chiar ceva mai devreme. Documentele oficiale păstrează o tăcere totală asupra celor întâmplate la palat în ziua de 19 noiembrie, de la orele 11 dimineaţa, până la 7 seara.

Dar totuşi cui aparţinuse corpul ce servise la substituire? Există

cel puţin trei supoziţii în această privinţă. Prima, cea mai răspândită, dar şi cea mai puţin probabilă: ea se referă la corpul curierului cabinetului, pe nume Maskov, mort, după cum se ştie, la 3 noiembrie, datorită căderii din trăsură pe drum spre Taganrog. În această privinţă Schilder, făcând investigaţii, l-a cunoscut pe Appollon Kurbatov, profesor de chimie la Institutul Tehnologic, nepot de mamă al curierului Maskov. El a relatat că în familia sa se vorbea în strict secret că bunicul Maskov – curierul ţarului – a fost înhumat în catedrala Sf. Petru şi Pavel, în locul ţarului Alexandru I.

Cercetându-se ahivele, Schilder a găsit că acest curier Maskov a fost înhumat pe data de 4 noiembrie, în apropiere de satul unde s-a produs accidentul, în prezenţa unui ajutor de chirurg, Vels, trimis din satul Orechov din ordinul generalului Dibici. Asupra familiei Maskov, ţarul şi cabinetul său nu au încetat să se arate darnici şi plini de solicitudine, acordându-le ajutoare băneşti şi sprijin.

Este suspectă graba cu care s-a făcut înhumarea, în ciuda prescripţiilor religiei, doar în prezenţa unui ajutor de chirurg trimis de generalul Dibici, ca şi expresia stranie a ţarului când a aflat de moartea curierului.

Durata intervalului dintre 4 şi 19 noiembrie prezintă un argument foarte serios care pledează contra versiunii Maskov. Într-adevăr, dacă Maskov a decedat la 3 noiembrie, ce motiv l-a determinat pe ţar să amâne, până la 19 noiembrie, executarea proiectului de a-l înhuma în locul său pe curier? Cum a executat transportul în secret al cadavrului curierului? Şi dacă a făcut-o, cum l-a conservat 15 zile fără îmbălsămare?

I-a trebuit timp să simuleze boala? Să presupunem că Maskov a murit nu la 3 noiembrie, ci mai târziu, că la 4 noiembrie a fost îngropat, în prezenţa unui obscur ajutor de chirurg, un sicriu gol şi că Tarasov, iniţiat de proiectul lui Alexandru, a efectuat scenariul morţii şi înhumării lui Maskov.

Această supoziţie e fragilă, cu atât mai mult cu cât e foarte contestată de procesul-verbal al autopsiei, care nu menţionează nicăieri cea mai mică fractură a oaselor, nici a craniului, nici a vreunui membru.

La fel, legenda funeraliilor imperiale, trucate cu ajutorul unui cadavru aparţinând unui soldat oarecare din garnizoana locală, decedat din cauza bătăilor primite, este dezminţită de procesul-verbal al autopsiei.

A treia supoziţie, după Schilder, este cea mai verosimilă:

înhumarea, în locul țarului, a corpului unui soldat din regimentul din Semenovski, asemănător la chip cu Alexandru, decedat în Taganrog și care, din întâmplare, murise cu puțin înainte de 18 noiembrie. Se poate ca dr. Alexandrovici, nemenționat până atunci în nici un document, dar care semnează în procesul-verbal al autopsiei, să fi avut un rol activ în misterioasa dramă, în calitate de maior șef al localității, însărcinat cu procurarea cadavrului din spitalele orașului.

Dr. Alexandrovici a apărut pentru prima dată la 18 noiembrie, recomandat fiind de familia Șișmetov, ca un om cu practică și putând fi de mare folos... Dar nici Wyllie, Tarasov și Volkonski nu-l menționează în relatările lor.

Voința monarhului a fost executată și păstrată secret, dar a fost un secret relativ.

În continuare, redăm pe scurt legenda care a circulat în legătură cu această din urmă supoziție, menționată și de Tolstoi.

Plimbându-se prin mahalalele orașului, țarului îi plăcea să stea de vorbă cu oamenii din popor și de fiecare dată inima sa se strângea de invidie la spectacolul vieții simple a acestora, având credința nezdruncinată că va duce și el odată o astfel de existență..., dar simțea că va mai trebui să treacă prin încă nenumărate încercări.

Într-o zi, plimbându-se incognito în afara orașului, a zărit o mulțime ce se îndrepta spre un platou ocupat de o trupă de soldați. Militarii, înarmați cu ciomege, erau așezați pe două rânduri, astfel ca între ei să se formeze un culoar. Prin acesta era îmbrâncit un soldat în vârstă, dezbrăcat până la brâu, cu brațele legate de patul unei puști. Bătăi de tobă acopereau strigătele nefericitului, când ciomăgeala a început.

Alexandru a privit fața lividă a soldatului și a fost izbit de extraordinara asemănare pe care o avea acesta cu el: aceleași trăsături ale feței, aceeași culoare a părului, aceeași calviție, favoriții și mustața rasă, aceeași gură, ochii albaștri, aceeași talie ușor cocoșată. Și, privindu-l mai atent, Alexandru a recunoscut pe subofițerul Strumenski, din compania a 3-a a regimentului Semenovski, bine cunoscut de trupele de gardă datorită asemănării sale cu țarul; fusese chiar supranumit Alexandru II.

Întrebând pe cei din jur, Alexandru a aflat că, fiind pe punctul de a-și termina cei 25 de ani de serviciu, nefericitul primise din satul său vestea că tatăl său era pe moarte. A solicitat permisiunea de a merge să-l vadă pentru ultima oară și, nedându-i-se voie, a fugit acasă. A fost însă prins și adus în fața consiliului de război;

a fugit din nou, a fost capturat și pentru această fugă repetată a fost condamnat să i se aplice 3.000 de lovituri de ciomag. Era o moarte sigură, deghizată...!

Alexandru a resimțit oroarea supliciului. De fapt, nefericitul nu dorise nimic altceva decât să-l îmbrățișeze pentru o ultimă dată pe părintele său și să-i vorbească, dar pentru aceasta a fost torturat! „Și eu! Ce act oribil am comis" – și-a spus în sinea sa țarul, impresionat până în străfundul sufletului.

Și drama care s-a petrecut în palatul tatălui său i-a apărut în fața ochilor, în toată limpezimea ei înfiorătoare.

„Tată", a gemut el cu o voce răgușită, copilărească și a izbucnit în plâns. Cum și alții plângeau în jurul său, el nu a atras atenția nimănui asupra sa și nimeni nu s-a sesizat de prezența sa. Ridicându-și privirea și urmărind mersul nefericitului prin ploaia de bastoane, țarul a încercat un sentiment nou: el nu putea să mai recunoască drept meritat supliciul ce i se aplica sosiei sale. Își spuse: „Dacă nu aș mai recunoaște legalitatea, ar trebui să admit că întreaga mea viață și toate faptele mele sunt rele și s-ar impune să fac ceea ce doresc de atâta timp: să renunț la tot și să plec, dispărând pentru totdeauna".

Brusc, bătăile de tobă au încetat și nu s-a mai auzit nici o lovitură de ciomag. Condamnatul zăcea pe pământ leșinat, cu spinarea toată o rană. A fost așezat pe o targă și dus la spital. Țarul l-a urmat la o oarecare distanță. În sala de gardă, a întâlnit un medic dând dispoziții adjunctului său privitor la soldatul rănit în bătaie ce tocmai fusese adus.

— Va mai trăi, doctore? l-a întrebat Alexandru în clipa când a rămas singur în cameră cu medicul, declarându-și în același timp identitatea.

— Sire, se bâlbâi surprins doctorul.

Țarul îi spuse să fie liniștit, apoi îl rugă să-i spună adevărul.

— Nu va ajunge sfârșitul zilei în viață, răspunse medicul. A primit 2.000 de lovituri și coloana sa vertebrală este ruptă. Nimic nu-l mai poate salva.

— În acest caz, spuse Alexandru mișcat, vă solicit un serviciu important. Jurați-mi să păstrați până în mormânt secretul.

— Vă jur pe profundul meu devotament pentru Dumneavoastră, mare suveran!

Alexandru scoase din buzunar o cheie:

„Iată cheia de la intrarea locuinței mele personale. Încă în această noapte veți transporta corpul lui Strumenski, acoperit cu un

cearceaf, şi-l veţi aşeza în patul meu; eu voi pleca şi mâine dimineaţă veţi anunţa moartea mea neaşteptată. La întoarcere, voi spune că sunt bolnav şi nu voi lăsa pe nimeni în camera mea şi vă voi chema la consultaţie doar pe dumneavoastră; un singur prieten vă va însoţi şi el este suficient de puternic pentru a vă proteja şi a vă garanta libertatea şi liniştea după aceea".

Şi lucrurile au decurs după aceea întocmai, iar corpul lui Strumenski, închis într-un sicriu dublu, a fost transportat cu mare pompă la Petersburg.

Legenda se bazează, ce e drept, pe o serie de fapte reale. Un soldat ce semăna în mod uimitor cu ţarul Alexandru I îşi efectua serviciul în regimentul de gardă din cazarma de la Taganrog. Tolstoi, căruia îi aparţine relatarea de mai sus, şi-a imaginat-o pornind de la unele elemente presupuse reale.

Oricare dintre ipotezele prezentate mai sus ar fi cea adevărată, rezultă în mod indiscutabil că la Taganrog, în locul lui Alexandru, a fost introdus în sicriul ce ar fi trebuit să conţină corpul acestuia un cadavru aparţinând „cuiva", care îi semăna oarecum, dar care, din cauza unei îmbălsămări defectuoase – sau poate voit efectuate aşa – se schimbase mult, căpătând mai ales o culoare cafenie. Acest corp a fost înmormântat în cavoul familiei Romanovilor din Petersburg.

Citadela Sf. Petru şi Pavel este situată pe malul drept al Nevei, în Petersburg, o veche fortăreaţă construită de Petru cel Mare, şi cuprinde o catedrală ce constituia cavoul de familie al dinastiei Romanovilor. Toţi ţarii, ţarinele, marii duci şi marile ducese ale acestei dinastii se odihnesc aici, cu excepţia ţarului Petru al II-lea, mort la vârsta de 15 ani la Moscova şi al cărui corp a fost înhumat în acest oraş, lângă acelea ale ţarilor Rusiei, din dinastia Rurik.

Generalul Ignaţiu Ivanovici Balinski a relatat că, cu puţin înainte de moarte, un portar bătrân i-a făcut o confesiune neobişnuită: „În anul 1866 – îi spusese acesta – îmi făceam serviciul militar la fortăreaţa Sf. Petru şi Pavel, repartizat fiind la garda ce păzea catedrala. Într-o zi – era primăvară, îmi amintesc parcă ar fi fost ieri – a fost adunat întreg personalul ce constituia garda cate- dralei, fiind prezentă şi o echipă de muncitori-marmorari şi bron- zari. Imediat, şi-a făcut apariţia ministrul Curţii imperiale, contele Adlerberg, care le-a spus că va trebui imediat să depună jurământ că vor păstra secret tot ce vor vedea şi vor primi ordin să execute în interiorul catedralei. Un preot i-a pus pe toţi să jure pe cruce şi

evanghelie, după care contele Adlerberg le-a comunicat că fiecare va primi drept recompensă 10.000 ruble.

Marmorarii au demontat mormântul ţarului Alexandru I. Când mormântul a fost deschis, s-a scos sicriul, care era gol. După aceea, garda catedralei a primit ordinul să iasă în curte – unde se afla un camion închis (un fel de furgon militar), ce avea înăuntru o ladă lunguiaţă de lemn. Această ladă, transportată în catedrală, a fost deschisă: conţinea un sicriu ce a fost scos şi depus în mormântul ţarului Alexandru I, după care mormântul a fost refăcut la loc, întocmai aşa cum era înainte."

Când s-a putut efectua operaţiunea de înlocuire? Se ştie că la capela din Cesma, corpul ţarului Alexandru I a primit rămas bun din partea împărătesei-mame şi a ţarului Nicolae I şi că în această capelă corpul ţarului a fost transportat de Tarasov într-un alt sicriu. Dacă mormântul conţinea un sicriu gol, substituirea nu a putut fi efectuată decât la Cesma (în apropiere de Petersburg).

Moartea ţarinei

Decesul ţarinei Elisabeta Alexeievna a avut loc în condiţii tot atât de misterioase ca şi în cazul lui Alexandru I.

La 21 aprilie 1826, ţarina Elisabeta Alexeievna a întreprins, în sfârşit, voiajul de reîntoarcere la Petersburg. Ţarina mamă, Maria Fedorovna, a plecat în întâmpinarea ei, pentru a o întâlni la jumătatea drumului, la Kalaga.

Ajunsă la Belev, în apropiere de acest oraş, ţarina Elisabeta a tras la o prietenă pe care o anunţase, în prealabil, de venirea ei şi că ar dori să facă un popas la ea. Era ora 22^{00}, când a sosit ţarina şi camera ce îi fusese rezervată pentru noapte era puternic luminată. Călătoarea şi-a acoperit ochii şi a cerut să se stingă din lumini, nelăsând aprinse decât două lumânări. Stăpâna casei s-a retras în camera sa şi s-a culcat îmbrăcată pe un divan. Exact la miezul nopţii, ea a fost trezită de un funcţionar al Curţii care a anunţat-o: „Suverana a decedat!"

Gazda, buimacă, a alergat imediat în camera suveranei şi a găsit-o deja întinsă pe masă, cu veşmintele schimbate. Stăpâna casei s-a apropiat de defunctă pentru a-i săruta mâna şi, cu acest prilej, a remarcat că faţa moartei nu era cea a ţarinei pe care o găzduise!

Că aceste detalii sunt, sau nu, strict conforme cu realitatea e

mai puțin important. Fapt istoric este că țarina Elisabeta a murit subit și fără martori, la Belev, în noaptea de 4 mai 1826, iar țarina-mamă, sosită a doua zi, la orele 10 dimineața, nu a mai găsit decât cadavrul norei sale...

Pe de altă parte, nu e mai puțin adevărat că o călugăriță, supranumită Vera cea tăcută, datorită riguroasei reguli autoimpuse a tăcerii pe care o respecta cu mare strictețe, s-a retras în 1840 într-o mânăstire din guvernământul Novgorod și a murit acolo în 1861, fără a-și dezvălui originea și identitatea.

Distincția trăsăturilor sale, prestanța, obiceiurile, toate relevau o doamnă din înalta societate. Pe scurt, s-a răspândit vestea recunoașterii în aceasta a țarinei Elisabeta. A apărut o nouă legendă, identică cu cea a lui Feodor Kuzmici. Dacă legendele sunt reale, atunci același motiv de ordin moral le-a determinat și pe una și pe cealaltă: penitența pentru păcatul comun, căci țarina și-a dat consimțământul față de soțul său la detronarea tatălui lui. De altfel, ea se acuză singură, după cum se știe, de acest lucru, în propriile sale scrisori.

Partea a II-a

În toamna anului 1836, în împrejurimile Krasnofimskului, guvernământul Perm, și-a făcut apariția un bărbat de circa 60 de ani, afirmând că era un sărman hoinar, că nu-și amintește nimic despre originea sa, știind doar că s-ar numi Feodor Kuzmici[1]. Aerul său de om instruit i-a determinat pe polițiști să-l trateze cu o oarecare îngăduință în timpul anchetei, dar care totuși s-a soldat cu... 20 de lovituri de bici și deportarea într-o colonie din guvernământul Tomsk.

La 26 martie, convoiul de deportați în care se afla și pustnicul Feodor Kuzmici a ajuns la destinație, acesta din urmă fiind repartizat la o distilerie. Aici a lucrat timp de cinci ani, remarcându-se printr-o comportare cuviincioasă, fapt care i-a atras deopotrivă respectul și prietenia conducătorului distileriei. În 1842, este transportat într-un sat de cazaci, Beloiarskaia Stanița și găzduit într-o

1. Liubimov L. D., *Taina imperatora Alexandru I*, Paris, 1938; Liubimov I. D., *Taina starța Feodora Kuzmicea*, în *Voprosîi istorii* nr. 1/1966; Bareatinski V. V., *Tarstvennîi mistik*, S. Pb. Prometei, f. a.; Bareatinski V. I., *Le Mystère d'Alexandre I-er*, Paris, 1929; Okon S. B. și Beleancikov N. N. Suscestvuet, *Țarina Feodora Kuzmicea?*, în *Voprosîi istorii*, nr. 1/1967.

cabană, construită pentru el, de către frații Sidorov, care îl apreciau foarte mult. Locuitorii îi solicitau adeseori sfatul în diverse probleme, tracasându-l cu cererile lor, în ciuda faptului că bătrânul își dorea liniștea, singurătatea și o viață petrecută în meditație și rugăciuni. Posedând o statură impozantă, cu umeri largi, piept bronzat, ochi albaștri clari, chel, cu părul rămas pe lateral, fin, ondulat, purta o barbă lungă complet albă, iar trăsăturile feței îi erau încă regulate și frumoase. Vorbea cu o voce calmă și blândă. Își schimba zilnic ciorapii și se folosea de batiste fine de mătase; era extrem de curat și ordonat.

După câteva luni, nemaiputând suporta tracasările locuitorilor, care veneau și din împrejurimi, s-a mutat într-o izbă ceva mai departe de sat, la un fost ocnaș, cu numele de Ivan Ivanovici. Dar nici aici nu și-a aflat liniștea și a plecat în taiga, construindu-și un mic bordei; era în anul 1843. Locul ales se afla pe malul fluviului Ienisei, în apropiere de o mină auriferă ce aparținea unui oarecare Popov. Feodor a lucrat la mină timp de câteva luni, reușind să-și câștige, în scurt timp, stima și prietenia girantului minei. Șase ani mai târziu, pustnicul și-a schimbat din nou domiciliul, mutând-se pe malul râului Krasnoiarsk. Aici, Latișev, un țăran bogat, i-a amenajat o cabană, aflată în vecinătatea grajdurilor sale. A trăit timp de opt ani, schimbând-și în permanență locul. În 1851, l-a implorat pe Latișev să-l găzduiască în alt loc în taiga. În 1854 Latișev i-a înjghebat un refugiu în marginea unei râpe, aflată la o mică distanță de Krasnoiarsk.

În toți acești ani, deși fugea de lume, popularitatea lui Feodor a sporit neîncetat, în ciuda faptului că dorea să trăiască tot mai izolat. După cum se spune, adesea petrecea timp de mai multe zile închis în casă, fără să vadă, sau să vorbească cu cineva. Mai mult, rupsese toate legăturile cu sătenii din satele învecinate, fapt care îi întrista pe localnicii dornici să-i ceară o povață.

Toți îl respectau pentru știința sa, iar el îi învăța alfabetul și istorie, geografie, dând diverse sfaturi cultivatorilor pentru lucratul câmpului. Dispunea de o mare forță fizică și nu se dădea îndărăt să-i ajute pe săteni la muncă. Localnicii bănuiau că e de origine nobilă și că își impusese voluntar ascetismul și toate privațiunile pe care le îndura în schimnicia sa. Episcopul Atanasie din Irkuțk îl trata cu mult respect și vorbea cu el într-o limbă necunoscută, ca și cum ar fi fost un mare demnitar al Bisericii.

Oamenilor, pustnicul le spunea că este un cutreieră-lume oarecare și că tablourile pe care le poseda, printre care și o icoană

ornată cu inițialele A. I., le cumpărase de la un oarecare prinț Volkonski... Într-o zi, mergând pe ulița satului Krasnoiarsk, a fost zărit de un bătrân soldat, care a luat poziția de drepți și l-a salutat pe pustnic, zicând: „E țarul nostru, Alexandru Pavlovici?" Pustnicul s-a oprit și i-a spus blând: „Pentru ce mă salutați, eu nu sunt decât un vagabond. Dacă te-ar vedea cineva, te-ar arunca în închisoare, iar eu voi fi alungat cine știe unde. Nu mai spune la nimeni că aș fi țarul!"

În altă zi, niște muncitori de la ferma lui Latișev cântau un cântec în care era vorba de țarul Rusiei. Auzindu-l, Feodor a început să tremure, lacrimile îi curgeau șiroaie pe obraji și a fugit tulburat în casă. Mai apoi, când i-a întâlnit, i-a rugat să nu mai cânte cântece compuse pentru țarul Alexandru I.

Un preot, Gheorghe Bielusov, l-a auzit pe un soldat că a recunoscut în pustnic pe țarul Alexandru și a căzut în genunchi în fața lui. Și de această dată, Feodor l-a rugat să nu mai spună nimănui, dar soldatul nu și-a putut ține gura și a povestit tuturor descoperirea sa.

Cu alt prilej, niște muncitori făceau o gălăgie teribilă în apropierea culcușului pustnicului, deranjându-i sihăstria. Acesta și-a făcut imediat apariția și, enervat peste măsură, le-a spus: „Dacă v-aș face cunoscut cine sunt, nu ați mai îndrăzni să mă torturați astfel; îmi este suficient să trimit un cuvânt la Petersburg și ați fi terminați".

În 1875, pustnicul a cunoscut un comerciant foarte bogat, Simeon Cromov care, cucerit de personalitatea sa, l-a invitat să locuiască într-o casă aflată în vecinătatea Tomskului. După 20 de ani de peregrinări, Feodor a răspuns invitației lui Cromov. În ziua plecării, a cerut să se celebreze o slujbă la care participau toți locuitorii din satele învecinate. După slujbă, a agățat de peretele capelei o literă colorată (litera „A"), ornată de aripile desfăcute ale unor porumbei, având deasupra o coroană. Le-a spus oamenilor: „Păstrați această emblemă în amintirea mea".

Pe seama bătrânului pustnic au circulat nenumărate întâmplări. Astfel, soția unui funcționar ce călătorise cu ani în urmă la Petersburg, venind la familia Cromov pentru a închiria o locuință și dând cu ochii de Feodor, a scos un țipăt și a leșinat. Pustnicul, surprins și supărat, a dat ordin servitorilor să n-o mai lase să intre în camera sa. Femeia, care se numea Berdiaev, a povestit după aceea că de fapt recunoscuse în pustnic pe țarul Alexandru I!

Un locuitor din Tomsk, Ion Zaikov, a relatat următoarele:

„Între anii 1850 și 1860 trăia, la Tomsk, Leon Sevastin, consilier la tribunal. Printre altele, remarcase că pustnicul nu auzea decât puțin cu o ureche și își înclina capul când asculta ce-i spune interlocutorul; mai avea obiceiul să meargă prin cameră, ținându-și degetele mâinii drepte sub centură, ca militarii, sau drept, cu spatele la fereastră.

Sevastin păstra față de pustnic o atitudine respectuoasă, iar acesta își debita, pe un ton ce nu admitea replică, gândurile, adesea în limbi străine. Vorbea mult de războiul din 1812, era erudit și, mai ales, cunoștea foarte bine problemele de stat, cu care părea familiarizat.

Cigtiakov, un alt prieten apropiat al pustnicului, confirmă întrutorul relatările lui Zaikov: în mod incontestabil, pustnicul vorbea curent mai multe limbi, cunoștea bine evenimentele politice și mai ales pe cei ce conduceau țara în vremea aceea.

Când povestea evenimentele militare petrecute în războiul din 1812, privirea îi devenea imediat vie; relata cu precizie fapte, intrarea triumfală a lui Alexandru I în Paris, entuziasmul populației, arătând cu precizie locul ocupat în jurul țarului de diverse personalități, ca și cum ar fi fost de față acolo, printre ei".

Un oarecare Svorțov, care trăia în vecinătatea pustnicului, relata: „Pustnicul a fost vizitat de doi foști îngrijitori de sobe de la palatul din Petersburg, care i-au solicitat să facă rugăciuni pentru unul dintre ei, ce era bolnav grav. Cel ce era sănătos a îngenunchiat în fața pustnicului, acesta, în picioare, aflat cu spatele spre fereastră, i-a spus cu o voce caldă: «Scoală-te și fii liniștit». Omul a spus mai târziu celor pe care îi întâlnea că pustnicul nu era altul decât țarul Alexandru I, numai că acum avea o barbă lungă și albă."

Pustnicul întreținea o corespondență bogată, în mare parte cifrată (cifrul a rămas nedezlegat), cu persoane necunoscute, din care nu a mai rămas nici o urmă. A fost vizitat de mari demnitari și prelați, arborând o înfățișare identică cu a țarului (surditate, pielea întărită pe genunchi, obiceiul de a ține mâinile în șolduri, de a sta în picioare când vorbea cu persoane străine și cu spatele spre lumină). Cunoștea bine istoria și mai ales evenimente și întâmplări petrecute la Curte".

În fine, redăm în continuare două relatări care sunt cu totul deosebite.

Olga Vasilievna Balakina a afirmat: „Într-o zi, intrând în

camera pustnicului Feodor Kuzmici, l-am surprins pe Cromov în timp ce răscolea printre hârtiile pustnicului, aflate într-o ladă. Zărindu-mă, a luat un document și mi l-a arătat, zicând: «Se spune că pustnicul este un vagabond, dar iată actul de căsătorie a țarului Alexandru cu țarina Elisabeta Alexeievna». Era o hârtie groasă, colorată ușor în albastru, format mare, cu un sigiliu negru, având imaginea unei biserici. Jur pe *Evanghelie* că ce am spus e adevărat".

Mitropolov, funcționar la Sf. Sinod, a povestit directorului Bibliotecii publice din Petersburg, Bițkov, că pustnicul Feodor, venind la spovedanie, ar fi mărturisit preotului că a comis un păcat capital și că a luat parte la moartea „tatălui său", țarul Pavel I, și că, pentru a ispăși în fața lui Dumnezeu această crimă, s-a decis să se exileze în Siberia[1].

Pustnicul Feodor Kuzmici a murit în chilia sa de schivnic, aflată în apropiere de casa lui Cromov, la 20 ianuarie 1864, la orele 8^{45}.

A murit, sau nu țarul Alexandru I la 1 decembrie 1825, la Taganrog? Dacă nu, atunci a reapărut în Siberia în persoana lui Feodor Kuzmici?

Legendă sau adevăr istoric, cert este că cele întâmplate, sau *presupus întâmplate*, au determinat apariția unei bogate literaturi în Rusia și chiar în alte țări, ecourile răsfrângându-se în lucrările istoricilor, printre care și Alvina Lazea[2], în țara noastră. Există și cazuri în care specialiștii în istoria Rusiei din secolul al XIX-lea, printre care am menționa pe însuși istoricul oficial al domniei lui Alexandru I, N. K. Schilder, deși au consemnat-o în lucrările lor, *nu i-au acordat un credit prea mare*, dimpotrivă.

Există autori și am aminti pe cneazul V. V. Bariatinski, K. N. Mihailov și L. D. Liubimov, care au privit zvonurile răspândite ca fiind posibil reale. De remarcat că un scriitor sobru și reținut, cum a fost Lev Tolstoi, s-a interesat de această legendă, și în anul 1905 a început să scrie o nuvelă, sub forma unei spovedanii a fostului țar, devenit pustnic.

Un membru marcant al familiei imperiale, marele duce Nicolae Mihailovici, având acces, prin natura și rangul său, la arhivele secrete ale Romanovilor, a primit sarcina să studieze, în mod special, acest aspect. Rezultatul cercetărilor sale a făcut obiectul

1. Această afirmație, după părerea noastră, trebuie privită cu rezervă, întrucât, din câte se știe, în religia creștină, cele mărturisite cu prilejul spovedaniei nu sunt divulgate de preoți.

2. Alvina Lazea, *Sfârșitul țarului Alexandru I*, *Magazin istoric*, nr. 6, iunie 1973, p. 56.

unei lucrări publicate, în 1907[1], în care demonstrează imposibilitatea substituirii monarhului la Taganrog și reapariția acestuia în Siberia, sub chipul pustnicului Feodor Kuzmici.

După Revoluția din Octombrie, în Occident, legenda a cunoscut o largă răspândire, în primul rând, datorită emigranților ruși, cât și unor foști diplomați acreditați în trecut în Rusia[2]. Pe aceste căi, ea a pătruns în literatura istorică occidentală, găsindu-și loc chiar în paginile celor mai serioase enciclopedii (*Larousse, Broockhaus* etc.).

Și după Revoluția din Octombrie, în literatura istorică sovietică, după cum atrage atenția cercetătoarea Alvina Lazea, au existat preocupări în acest domeniu atât de controversat. Printre autorii care s-au remarcat, poate fi consemnat L. D. Lubimov, care a dezbătut problema în paginile revistei *Voprosîi istorii*[3]. Rezumând cele arătate de acest autor, sunt invocate unele conversații particulare avute cu diferiți reprezentanți ai fostei familii imperiale sau ai cercurilor înalte, aflați în emigrație, care au avut, sub o formă, sau alta, o legătură cu cele întâmplate la Taganrog. Printre alții, o rudă apropiată a marelui duce Nicolai Mihailovici pretinde că i-ar fi spus că acesta din urmă a ajuns în anii primului război mondial, pe baza unor date de necontestat, la certitudinea că pustnicul Feodor Kuzmici a fost una și aceeași persoană cu țarul Alexandru I, dar că i s-a interzis categoric să facă public adevărul.

A. I. Suvalova, fiica ministrului Curții, contele I. I. Voronțov-Daskov, i-a comunicat lui Liubimov o taină păstrată în familie, privind participarea tatălui ei, la sfârșitul secolului al XIX-lea, la deschiderea mormântului lui Alexandru I, prilej cu care s-a constatat că sicriul era... gol. Un zvon asemănător l-am menționat și noi pe parcursul lucrării noastre, având o cu totul altă sursă.

Din notele unor participanți la cele petrecute la Taganrog, cum ar fi N. Wranghel și I. Balinski, păstrate în arhivele sovietice, deși mulți dintre susținătorii legendei făceau referiri la ele fără să le fi cercetat direct și să le cunoască conținutul, rezultă că, în 1864, în mormântul lui Alexandru I – care până atunci era gol – au fost așezate rămășițele pământești ale pustnicului siberian. Aceste note

1. Nicolae Mihailovici, *Legenda privind decesul împăratului Alexandru I în Siberia sub chipul anahoretului Feodor Kuzmici*, Petersburg, 1907.

2. Maurice Paléologue, *Alexandru I-er, un tsar énigmatique*, Paris, Ed. Plon, 1937.

3. I. D. Lubimov, *Voprosîi istorii*, nr. 1/1966 și nr. 1/1967.

relatează şi o altă versiune a legendei. Astfel, după I. Balinski, tatăl ţarului Nicolae I n-ar fi fost Pavel I, ci medicul ţarinei Maria Fedorovna, englezul Wilson. La curtea acesteia, a fost urzit un complot pentru urcarea pe tron al lui Nicolae.

După cum ştim, în unele lucrări istorice este prezentată ideea că renunţarea la tron a lui Constantin şi numirea lui Nicolae ca ţar ar fi fost opera Mariei Fedorovna.

Cu concursul lui Wilson şi al unei corăbii britanice, Alexandru ar fi plecat în India, unde i se trimiteau anual sume de bani ce treceau, pentru a li se pierde urma, mai întâi prin Anglia. În sicriu a fost introdus corpul curierului Maskov, decedat în mod accidental, după cum am arătat. După afirmaţiile lui I. Balinski, „anul când a încetat trimiterea banilor corespunde cu anul apariţiei lui Feodor Kuzmici în Siberia".

Dacă între jurnalele şi notele celor din preajma ţarului, aflaţi la Taganrog, am văzut că există numeroase contradicţii şi chiar inexactităţi, nu mai puţin adevărat e faptul că la o citire atentă a diferitelor versiuni ale legendei se pot constata de asemenea nepotriviri. Ne rezumăm să menţionăm numai pe cele referitoare la deschiderea cavoului: când se afirmă că în 1864 acolo au fost depuse osemintele pustnicului, sau că în 1866 şi la sfârşitul deceniului 1880–1890, când a fost deschis din porunca lui Alexandru II şi, respectiv a lui Alexandru III, mormântul a fost găsit gol. Mai mult, diferă chiar şi numele persoanelor despre care se pretinde că ar fi participat la aceste evenimente, sau ar fi fost implicate direct în această înscenare. Diferă şi locul unde ar fi plecat, chipurile, Alexandru I: India, Muntele Athos, Palestina, Siberia etc.

Cele relatate de L. D. Lubimov au stârnit, după cum era şi de aşteptat, o vie polemică între oamenii de ştiinţă sovietici. Astfel, S. B. Okun şi N. N. Beleancikov, răspunzându-i lui Lubimov, neagă orice urmă de veridicitate a substituţiei ţarului la Taganrog. N. N. Beleancikov o numeşte chiar „una din cele mai uimitoare mistificări" din istoria Rusiei. Autorii Okum şi Beleancikov, punându-şi la rândul lor întrebarea de ce Alexandru I n-a abdicat de la tron – dacă a dorit cu adevărat acest lucru – şi de ce n-a plecat într-o mânăstire sau într-un schit în mod oficial şi deschis, cum a făcut Carol Quintul în 1556, *neagă cu desăvârşire* că ţarul ar fi avut motive de ordin psihologic, sau chiar de altă natură, care să justifice o hotărâre atât de importantă.

Presupunând că lăsăm la o parte cele petrecute la Taganrog –

moarte sau substituire – rămâne enigma pustnicului ivit în Siberia, Feodor Kuzmici. Cine a fost el în realitate? Ţarul Alexandru I? Un aristocrat necunoscut, evadat din ocnă? Ginerele decembristului N. S. Linin, F. A. Uvarov, dispărut în mod misterios în anul 1827? Sau, poate, un fiu nelegitim al lui Pavel I, care semăna uimitor cu Alexandru I la înfăţişare, înălţime şi alură – ipoteză susţinută de marele duce Nicolae Mihailovici?

Analiza faptelor expuse, pe de o parte, iar pe de alta, a rezultatelor autopsiei şi maladia de care a suferit Alexandru I, ne determină să înclinăm în privinţa ipotezei că ţarul a renunţat la domnie. Enormitatea gestului său, privit din prisma manierei insolite de a proceda, a făcut să fie tratată de către unii istorici ruşi ca fiind vorba de o simplă legendă. Cine poate pretinde că deţine adevărul absolut, mai ales în materie de istorie a unor evenimente petrecute cu mai bine de o sută cincizeci de ani în urmă şi care se rezumau la un cerc extrem de strâmt de iniţiaţi?!

Impostor sau erou: Gaspard Hauser[1]

Există enigme ale istoriei care până în ziua de azi n-au putut fi lămurite. Un astfel de caz ciudat, asupra căruia a planat o imensă tristețe, și care mai pasionează și azi pe istoricii ce nu i-au putut dezlega misterul, este cel al lui Gaspard Hauser.

Istoria acestui tânăr începe exact ca un roman foileton. În acea zi de 26 mai 1828 – era ziua de luni a Săptămânii Mari – vremea era splendidă, cu un cer albastru și senin, pe care alergau câțiva nori albi și pufoși. Doi meșteșugari modești din Nürnberg se aflau în piața Suif, situată în cartierul de vest al orașului, în apropierea locului în care râul iese din oraș. Unul se numea Weickmann și celălalt Beck.

În timp ce stăteau de vorbă, au zărit coborând din susul străzii Groapa cu Urși, un tânăr, al cărui mers era oarecum nesigur. În momentul când a ajuns la o mică distanță de cei doi, el a strigat la ei: „Hei! băieți, cei de colo!". Trebuie să recunoaștem că nu era tocmai normal să abordezi în acest fel doi cetățeni onorabili ai orașului.

Tânărul purta o vestă din stofă de culoare gri, un pantalon lung, cizme trei sferturi și ținea în mâna dreaptă o scrisoare ce era adresată unui căpitan de cavalerie, comandant al celui de-al 4-lea escadron al regimentului de cavalerie ușoară.

De unde venea acest straniu tânăr?

Scrisoarea conținea un prim bilet, ale cărui rânduri erau scrise într-o germană extrem de incorectă. Iată traducerea lor:

„Foarte onorate Domnule căpitan,

1. Jean Mistler, *Historia*, mars 1976, nr. 352, p. 37.

Vă trimit un tânăr ce dorește să servească cu fidelitate pe rege și care și-a exprimat această intenție. Tânărul mi-a fost încredințat în 1812, la 7 octombrie, mie, care sunt un sărman muncitor cu ziua, care am de crescut zece copii și care abia îmi duc zilele. Mama sa mi l-a încredințat pentru a mă ocupa de educația lui, dar eu n-am întrebat-o cine este și n-am putut oferi lămuriri la tribunal în această privință. [Vă rugăm să rețineți acest detaliu care constituie cheia întregii afaceri, *n. n.*].

M-am gândit că trebuie să mă port cu el ca și cu propriul meu copil și l-am crescut în credința lui Dumnezeu. Nimeni nu știe cine este și unde a fost crescut și nici el nu cunoaște cum se numește casa mea, puteți să-l întrebați și veți vedea că nu vă poate răspunde. L-am învățat cât știu și eu și când l-am întrebat ce vrea să se facă mi-a spus că vrea să fie un oștean în armata cavaleriei, așa cum a fost și tatăl său. Dacă ar fi avut părinți, ar fi putut să se bucure de o instrucție superioară. Dacă îi arăți ceva, deprinde imediat cu foarte mare ușurință. Nu l-am putut conduce decât până la Neumarkt, de unde a venit singur la dumneavoastră. I-am mai spus că dacă va deveni într-o zi soldat, am să-l caut și am să-l aduc acasă, dacă nu, nu mă mai interesează soarta sa.

Foarte onorate domnule căpitan, nu vreau să-l forțați să vă arate drumul la mine, căci nu o va putea face, deoarece l-am condus pe timpul nopții și nu cunoaște drumul spre casa mea.

Mă recomand cu ascultare și vă cer iertare că nu vă pot face cunoscut numele meu, căci aș putea fi pedepsit.

Tânărul nu are nici o centimă asupra sa și cum nici eu nu am nimic, dacă nu-l rețineți, îl puteți pune la afumat în sobă..."

Această scrisoare se presupune că a fost scrisă de un bărbat care l-a crescut pe Gaspard Hauser. În fiecare frază sau aproape, se găsesc precauțiuni, pentru a nu se pune întrebări copilului care ar risca să pună autoritățile pe urmele familiei care l-a crescut.

La această scrisoare, era anexat un al doilea bilet, mult mai scurt, care s-a presupus că a fost dat în 1812, de către mama tânărului. Iată conținutul acestuia:

„Copilul a fost botezat
El se numește Kaspar
Un nume de familie
Pe care îl veți da
Dacă îl veți crește. Tatăl lui a fost
Un cavaler pe când avea 17 ani,
Trimiteți-l la Nürnberg la

Regimentul 6 din Schwolische
Unde tatăl său l-a crescut până la 17 ani
El s-a născut la 30 aprilie
a anului 1812, iar eu sunt o
Sărmană femeie care nu pot să
Hrănesc copilul
Tatăl său este mort."

Weickmann, căruia tânărul i-a cerut să-i arate în ce direcţie vine Porte Neuve şi adresa căpitanului comandant al celui de-al 4-lea escadron, l-a condus la Porte Neuve, la postul de poliţie. De acolo, a fost însoţit la căpitanul în chestiune care se numea von Wessenig. El nu se afla în acea zi acolo, fiind plecat la o sărbătorire. La reîntoarcere, a citit scrisoarea şi s-a supărat. Pentru ce i s-au scris acestea?

În acea vreme, se punea problema, în mod serios, dacă nu cumva căpitanul von Wessenig, care putuse fi amantul mai multor prinţese, nu ar fi iubit, din întâmplare, şi vreo tânără păstoriţă, sau servitoare de la fermă. Era imposibil de tras o concluzie, în ciuda cercetărilor efectuate şi a eforturilor care au fost zadarnice.

La sfârşitul zilei, după ce l-au condus de la poliţie la primărie şi înapoi la poliţie, tânărul a fost trimis să-şi petreacă noaptea nu în închisoare, ci la carceră, loc ce ţinea de organul municipal, aflat într-un turn, care mai există şi în zilele noastre şi care constituie vestigiul arheologic principal al oraşului Nürnberg.

Hauser a rămas închis acolo timp de câteva zile. Temnicerul, un om cumsecade, l-a adăpostit într-o celulă, cu un ucenic măcelar arestat pentru că tulburase ordinea publică în timpul nopţii. S-a sperat că va putea fi făcut să vorbească, dar Gaspard n-a suflat un cuvânt. Curiozitatea publică s-a deşteptat şi, în scurtă vreme, a început să primească numeroase vizite, iar primarul oraşului Nürnberg a avut ideea să-l supună personal unui interogatoriu.

Domnul Binder, după ce l-a chestionat vreme de mai multe zile pe Gaspard la primărie, a publicat pe data de 7 iulie un aviz destinat publicului, în care oferea descrierea personajului, a îmbrăcămintii acestuia şi a modestului său bagaj.

Niciodată nu văzuse soarele...

Interogat de primar, tânărul şi-a povestit copilăria. Natural, noi nu vom cunoaşte niciodată cu exactitate ceea ce Gaspard i-a relatat

domnului Binder. El vorbea puţin limba germană. S-a pretins că nu cunoştea mai mult de 50 de cuvinte. Fapt neadevărat, întrucât cele 15 sau 20 de fraze spuse de el, conţineau aprozimativ 100 sau 150 de cuvinte.

În orice caz, el avea un vocabular extrem de redus şi este foarte probabil că discuţia dintre Binder şi tânăr a constat mai mult dintr-un monolog al primarului, decât dintr-o convorbire cu tânărul. Iată rezumatul textului publicat de domnul Binder:

„Gaspard Hauser a trăit închis într-o mică încăpere, strâmtă şi joasă, fără podea, cu un sol de pământ bătut, al cărei tavan era construit din table puse una peste alta. Două mici ferestre, de formă alungită, erau acoperite de jaluzele din lemn, care nu lăsau să treacă decât o lumină slabă, crepusculară. Niciodată nu a zărit soarele. Îmbrăcat cu o cămaşă şi pantaloni scurţi, susţinuţi de o pereche de bretele, el a rămas tot timpul şezând pe pământ şi jucându-se cu doi căluţi de lemn albi, şi un câine, tot din lemn. Vorbea cu aceştia în măsura în care îi permitea vocabularul său redus.

Într-un colţ al încăperii, se afla un hârdău din pământ ars cu capac, în care îşi făcea nevoile şi nu departe de acesta zăcea un sac de paie ce purta numele de pat.

Nu era capabil, din cauza lipsei de exerciţiu, să se ţină pe picioare şi să meargă, căci atunci când se scula, se târa pe sol până la caii săi, la vasul de noapte, sau la sacul cu paie pe care dormea. Aceasta se petrecea pe timpul zilei. Când se trezea dimineaţa, descoperea lângă pat pâine neagră şi apă, iar vasul pentru necesităţi era golit. A tras concluzia că pe când dormea, i se aducea hrana şi i se curăţa vasul. Cămaşa îi era schimbată de foarte rare ori şi cum nu ştia cum se făcea aceasta, a conchis că se producea în timpul somnului..."

Această povestire semăna oarecum cu poveştile cu zâne în care oamenii sunt serviţi de mâini nevăzute.

Dar publicul a luat-o ca atare. Urmarea a fost aproape cam în aceeaşi manieră: într-o zi, un bărbat, care era temnicerul său, a intrat în celula lui Gaspard şi, în decurs de numai trei zile, l-a învăţat să scrie şi să citească. După care i-ar fi spus: „Am să te conduc în centrul oraşului, adică la Nürnberg".

Seara, l-a luat pe după umeri şi au plecat împreună în plină noapte. A doua zi dimineaţa, s-au oprit într-o pădure, în noaptea următoare au plecat la drum din nou şi au mers cale de trei zile până au ajuns la Nürnberg.

Povestirea era greu de crezut. Era dificil să-ţi imaginezi cum

un bărbat voinic ar fi putut lua pe după umeri un copilandru ce nu avea mai mult de 1,52 sau 1,53 m înălțime și care nu cântărea decât 45 kg sau maximum 50 kg și să meargă împreună timp de trei nopți.

Un educator misterios

S-a vorbit foarte mult, în aceste relatări, despre Nürnberg. Ce era exact acest oraș la începutul secolului al XIX-lea? Era un oraș cu 30.000 de locuitori, deci destul de important pentru vremea respectivă, dar mult diferit de metropola industrială din zilele noastre care are o populație de peste 500.000 locuitori. Era un oraș care mai arată și azi ca un burg medieval și în care din cele 4.000 de case, aproximativ 3.000 datează cel puțin din secolul al XVII-lea.

Orașul era plin de legende medievale, unele foarte vii chiar la începutul secolului al XIX-lea. Existau tot felul de credințe stranii. Magnetismul, homeopatia, somnambulismul, vizionarii se aflau în plină vogă către 1839. Cel puțin magnetismul animal, adus la modă de Mesmer la sfârșitul secolului precedent, se afla la apogeu.

În această atmosferă, și-a făcut apariția Gaspard Hauser.

După ce l-a ținut o vreme în turn, primarul s-a decis să-l încredințeze, pentru a i se da o educație de către un profesor din oraș, numit Georges Daumer. Acesta credea în magnetism, somnambulism și vizionari. El publicase o carte intitulată *Imperiul Necunoscutului*, ce se putea crede că a fost scrisă de un ocultist din secolul al XV-lea. El s-a ocupat de educația lui Gaspard după principii neașteptate și a considerat că a descoperit la băiat o sensibilitate extraordinară. Pretindea, de pildă, că Gaspard era capabil să recunoască de la o distanță de o sută de metri frunzele unui păr de cele ale unui prun, dând asigurări că aceasta o face nu cu văzul, ci cu ajutorul mirosului.

Daumer mai pretindea că a remarcat la Gaspard un fel de sensibilitate radiestezică și că acesta, fără să vadă, recunoștea metalele. Dacă, de exemplu, erau așezate metalele diferite sub un cearceaf, le recunoștea prin diferența influx magnetic ce trecea de la aceste metale în corpul său. Era profund afectat de furtuni, iar prezența unui păianjen îi provoca suferințe groaznice.

S-a trecut, după aceea, la o serie de experiențe destinate totodată vindecării maladiilor și pentru a se constata care era acțiunea remediilor homeopatice asupra sa. Daumer reținea cu mare grijă tot ceea ce visa tânărul, acordându-i o mare importanță. Într-una din zile, în timp ce vizitau împreună castelul din Nürnberg, Gaspard i-a spus că își amintește că a trăit într-o casă ce semăna foarte mult cu acest castel și, pe măsură ce străbăteau încăperile acestuia, pretindea că le recunoaște. Fenomen de paramnezie îi spunem astăzi, dar pentru Daumer, aceasta însemna nici mai mult, nici mai puțin decât că Hauser se născuse într-o familie nobilă și își petrecuse cu adevărat copilăria într-un castel.

Această educație bizară ne apare însă firească dacă ne raportăm la epoca când a fost făcută. Într-adevăr, în acea vreme se credea mult în existența copiilor sălbatici. Se vorbea de „Sălbaticul din Aveyron", căruia mult mai târziu i-a fost consacrat un film. Acest Victor fusese găsit în pădurea din Lacaune și nu în Aveyron, ci în Tarn, în 1797. A evadat și după ce a fost prins, a fost dus la Paris. Acest copil nu vorbea, trăia gol în pădure și, în ciuda tuturor eforturilor depuse, abia a putut învăța câteva cuvinte și bineînțeles nu a fost posibil să i se dea o educație.

S-a încercat să se facă o comparație între acest Victor, copilul sălbatic din Aveyron și Gaspard Hauser. Dar această apropiere s-a dovedit absurdă. Gaspard, când a ajuns la Nürnberg, vorbea, e drept puțin, dar vorbea, în orice caz, și știa să scrie și să citească. Deci primise o oarecare instrucție elementară, în ascunzătoarea sa.

Coincidențe stranii

Iată deci personajul pe care Nürnbergul începuse să-l cunoască și de care se preocupa atât. La 17 octombrie 1829, la puțin peste un an după sosirea sa (17 octombrie era într-o sâmbătă), Gaspard plecase la piață de dimineață, împreună cu fiica domnului Daumer. S-a reîntors pe la 11, iar la ora prânzului a fost căutat pentru a se așeza la masă cu toată familia gazdei sale.

Dar nu a mai fost găsit și s-au observat urme de sânge pe scara casei. Doamna Daumer și fiica sa Catherina și-au imaginat că, probabil, îi cursese cuiva sânge din nas. Doamna Daumer, mama profesorului, a coborât și l-a găsit pe Gaspard leșinat în pivniță. Avea la frunte o rană ce sângerase mult.

A relatat că, în vreme ce coborâse la toaletă și se pregătea să

iasă, un personaj îmbrăcat în negru, având faţa acoperită cu o mască de stofă, l-a izbit cu putere la frunte cu un topor, zicându-i:

— Nu ai să mai ieşi viu de aici!

Imediat, poliţia a întreprins o anchetă. Dar aceasta nu a condus la nici un rezultat. Profesorul Daumer, stăpânit de emoţie, a zăcut câteva zile la pat şi autorităţile au decis ca Gaspard să fie luat şi încredinţat unei familii foarte onorabile din oraş, familia consilierului municipal Biberbach. Aici îşi va petrece timpul câteva luni.

A început să se vorbească mult despre naşterea sa, iar o scrisoare anonimă, adresată primarului, pretindea că Gaspard nu e altul decât descendentul marii familii ducale din Baden, de la care a fost răpit din leagăn şi înlocuit cu un copil muribund, ce ar fi fost îngropat sub numele său.

Locotenentul Hickel, comandantul jandarmeriei din Nürnberg, a relatat în amintirile sale privitor la această afacere că în saloanele din oraş se căuta, cu înfrigurare, pentru Hauser, un loc în genealogiile princiare.

În acelaşi timp, i se căutau origini mai puţin glorioase, dar foarte înalte, în Ungaria, căci se pretindea că înţelege cuvinte ungureşti, cuvinte foarte uşoare.

Într-o sâmbătă, era 3 aprilie, a avut loc un incident foarte straniu. S-a auzit un foc de revolver în camera în care Hauser locuia şi acesta a fost văzut cu faţa şiroind de sânge, cu o rană în apropierea tâmplei. I se dăduse un pistol pentru a se apăra, în cazul că ar fi fost atacat.

A povestit că, pe când se urcase pe un scaun, şi-a pierdut echilibrul şi s-a agăţat de un pistol ce se afla atârnat de un zid. Arma s-a descărcat. Era imposibil să admiţi că era vorba de o rană de pistol, căci nu se observa nici o urmă de arsură. Chiar dacă s-ar fi aplicat un pistol tangenţial la tâmplă, focul ar fi produs nu numai o rană adâncă, ci, în mod cert, arsuri pe o mare suprafaţă.

Pe scurt, Gaspard a fost ridicat din această casă şi încredinţat baronului von Tucher. El va trăi acolo vreme de aproape un an, până în ziua în care un foarte curios personaj se va interesa de el. Acesta era lordul Philip Stanhope, un englez excentric şi foarte bogat, care voiaja de plăcere. Îşi abandonase soţia în Anglia, pentru că lordul avea gusturi puţin mai speciale.

Când lordul Stanhope l-a zărit pe Gaspard, s-a îndrăgostit de acesta pe loc. Imediat, i-a făcut un cadou de 500 de florini şi un ceas de aur, spunând că îi va da 500 de florini aceluia ce ar putea oferi cea mai mică indicaţie asupra originii tânărului. El a mai

subvenţionat o călătorie în Ungaria, lui Hickel, ofiţerul de jandarmi, lui von Tucher şi Gaspard, dar care nu a dus la nici un rezultat.

Atunci când cei trei tovarăşi de drum au ajuns la Presburg, la frontiera dintre Austria şi Ungaria, a izbucnit o epidemie de holeră şi au fost nevoiţi să se întoarcă rapid. Dar demersurile lordului Stanhope nu s-au rezumat la aceasta; el s-a decis să-l ia pe Hauser în grija sa şi să-i subvenţioneze toate cheltuielile. În consecinţă, l-a luat de la Tucher şi în luna decembrie 1831 l-a instalat la Ausbach.

Un copil de prinţ?

Ausbach era vechea capitală a statului liliputan al margravilor, cu o rezidenţă barocă care ar fi fost suficientă pentru a-l adăposti pe Ludovic al XIV-lea, dar prea vastă pentru un mic stat. Câtva timp, Hauser a locuit la un mare jurist al vremii, Anselm von Feuerbach, care prezida Curtea de Apel şi care, în cele din urmă, l-a instalat la un profesor pe nume Georges Meyer.

Acolo se afla în pensiune ca şi la Daumer, asigurându-i-se casă, masă şi educaţie. La 4 ianuarie 1832, Feuerbach nota în agenda sa rândurile următoare: „Am descoperit originea probabilă a lui Gaspard Hauser, ca fiind prinţul casei de Baden" şi a întocmit un memoriu reginei mame din Bavaria, care ea însăşi provenea din această familie.

Această curioasă relatare este lungă şi complicată pentru a fi redată în detaliu. Rezumăm esenţialul. Familia din Baden se structura, la începutul secolului, pe două linii: prima care era linia normală a prinţilor, provenită dintr-un prinţ şi o prinţesă şi o alta, ce nu era legitimă, cum se spune uneori, ci provenea dintr-o căsătorie morganatică a unui mare duce cu o domnişoară de onoare, contesa de Hochberg, mariaj în consecinţă perfect corect în ochii legii, ca şi ai religiei, dar nu în dreptul succesoral al suveranilor, fondat pe Ebenbürtigkeit, adică pe egalitatea de naştere.

Linia legitimă prin dreptul de naştere se stingea între 1800 şi 1830 şi copiii domnişoarei de onoare au primit dreptul, printr-un act de familie, să acceadă la tron, după moartea marelui duce Ludovic. S-a vorbit că, contesa de Hochberg a aşteptat cu răbdare singerea liniei legitime. A fost acuzată de a fi răpit un copil de prinţ, în persoana lui Gaspard, şi la câţiva ani l-ar fi otrăvit pe fratele mai mare al acestuia.

Acest roman foileton nu prezintă nici o tangență cu realitatea, dar mulți naivi au crezut în el, după cum foarte mulți mai cred că Ioana d'Arc nu a fost arsă pe rug, mareșalul Ney nu a fost împușcat, sau că Masca de Fier ar fi fost fratele geamăn al lui Ludovic al XIV-lea. Asemenea legende au existat întotdeauna.

Între timp, oamenii au început să critice asemenea povestioare și un consilier de poliție din Berlin, Merker, a publicat o serie de articole în care ironiza naivitatea Nürnbergezilor și experiențele lui Daumer.

Gaspard credea în această origine princiară? Forțat să vorbească, a putut furniza date că are unele îndoieli. S-au făcut și alte anchete, mai ales în Ungaria, care n-au condus la nici un rezultat (s-a procedat la fel și în Bavaria). S-a relatat că Gaspard era fiul unui călugăr din Bamberg, sau al unui colonel de jandarmi.

După aceste călătorii, care nu au condus la nici un rezultat, atmosfera din Ausbach a început să se liniștească și contele Stanhope să se dezintereseze de Gaspard. I-a mai trimis încă un timp subsidiile, dar cu întârziere și în cele din urmă au încetat cu totul și oamenii din Ausbach au încetat să se preocupe de a-i asigura o situație lui Hauser.

Feuerbach a decis să-l bage copist la Curtea de Apel. Dar pentru a exercita această funcție, trebuia să depună un jurământ și pentru a jura trebuia să primească confirmarea, atât de la protestanți, cât și de la catolici, ceea ce presupunea o educație religioasă. Ca atare, i s-au dat lui Gaspard lecții la pastorul Fuhrmann, de la biserica Sain-Gumbert, ce domina orașul Ausbach.

Rendez-vous cu un necunoscut

Între timp, președintele Feuerbach murise și astfel principalul protector al lui Gaspard dispărea și Hauser nu se mai simțea la largul său în oraș. Vedea că lumea începea să se ferească de el și la 14 decembrie 1833, a avut loc o dramă.

Era într-o sâmbătă, zi în care mereu se produseseră accidente în viața lui Gaspard. Dimineața, mersese să ia lecții de educație religioasă la pastorul Fuhrmann și acesta ne-a lăsat o relatare extrem de curioasă prin toate detaliile, oferite asupra acestei lecții.

Casa era cu susul în jos, pentru că se apropia Crăciunul și pastorul cumpărase poze pe care voia să le facă cadou celor opt

copii ai săi. Aceste poze trebuiau să fie decupate și lipite după aceea pe cartoane. Domnul Fuhrmann era foarte neîndemânatic. Spre deosebire de acesta, Gaspard era îndemânatic, pentru că timp de mai multe luni urmase cursuri de ucenici la Nürnberg la un legător de cărți și i-a dat ajutor pastorului să lipească pozele.

Când s-a făcut ora 9, și trebuia să meargă la tribunal, unde își avea serviciul, pastorul i-a spus: „Fiți așa de drăguț și reveniți după-amiază". „Cu plăcere", i-a răspuns Gaspard. Și a revenit pe la 1 și jumătate, pentru a-și continua munca de lipit poze.

Pe la ora 3 și un sfert, el a spus că trebuia să meargă la fiica președintelui guvernului din Franconia, unde urma să facă o muncă asemănătoare, pentru a lipi ceva pe un abajur. Și a plecat.

Era îmbrăcat cu o redingotă veche și nu-și luase mantaua. L-a părăsit pe domnul Fuhrmann în colțul unei străzi și pastorul a luat-o la stânga către biserica sa, iar el s-a îndreptat spre dreapta, către Pro- menadă și grădina Rezidenței, Hofgarten, unde doi sau trei martori l-au văzut intrând.

O jumătate de oră mai târziu, Gaspard și-a făcut apariția din nou la Meyer, cu fața complet răvășită, el l-a luat pe Meyer de braț și l-a tras după el, pronunțând câteva cuvinte fără șir: „... grădina... un bărbat... cuțit... dat punga... rănit... eu... alergat... punga rămasă acolo...", după care i-a făcut semn să vină cu el.

Meyer l-a urmat și au mers pe același drum pe unde trecuseră Gaspard cu pastorul, dar luând-o pe drumul drept, adică traversând câmpul către curtea castelului. Ei au mers către Hofgarten, distanță de circa 800 de metri, dar la 200 de metri de casă, Meyer a constatat că Gaspard nu mai are putere să meargă. L-a condus acasă, l-a dezbrăcat și l-a culcat, prilej cu care a constatat că are o rană în partea stângă a pieptului, la aproximativ 6 cm în stânga sternului și 8 cm sub mamelon.

A fost adus un medic, după aceea, judecătorul de instrucție. Ei l-au interogat și Gaspard a repetat într-o manieră mai puțin incoerentă relatarea sa; un necunoscut a venit de dimineață la tribunal și i-a dat o întâlnire în grădină, pentru a-i arăta niște argile extrase dintr-un puț artezian care era în curs de forare. Necunoscutul i-a dat o pungă, și în același timp, i-a aplicat o puternică lovitură în piept. Gaspard a spus:

— Punga a rămas acolo!

A fost trimis un polițist s-o caute. Acesta a găsit-o și a adus-o. Înăuntru se afla o foaie de hârtie îndoită în formă de triunghi. Pe

fața exterioară, era scris cuvântul „nebeguzba", adică citit deandoaselea „abzugeben" (de transmis). Biletul pe care era scris acest cuvânt avea un text de 11 rânduri, scrise de asemenea invers.

Gaspard a fost supus unui interogatoriu ce a durat trei sau patru ședințe, în măsura în care oboseala nu îl copleșea. Și a repetat de fiecare dată aceeași relatare, dând asigurări că nu-l văzuse în viața lui pe acel individ care l-a lovit.

Ora adevărului

A doua zi, 15, a fost calmă, noaptea de 15 spre 16 mai, agitată, și s-a instalat febra. Dimineața, s-a putut vedea că bolnavul se îngălbenise și când locotenentul Hickel – devenit căpitan între timp și transferat de la Nürnberg la Ausbach și care se ocupase de Gaspard a venit să-l vadă, a spus: „Am crezut că văd în pat o statuie de bronz". Pastorul Fuhrmann, care l-a vizitat la rânsul său, i-a spus:

— Când vă veți face bine, ne vom relua lipitul pozelor.

Marți 17 mai, Gaspard mergea din ce în ce mai rău. Sora care îl îngrijea a notat câteva din frazele pe care le-a rostit. Astfel, către orele 3 ar fi spus:

— Ceea ce este scris cu mina de plumb nu se poate citi.

Pe la orele 5 și jumătate, doctorul l-a găsit într-o stare foarte proastă. Avea extremitățile reci și o sudoare abundentă îi acoperea corpul și avea vărsături. Pe la orele 7, a cerut să fie așezat pe scaun. Abia a luat loc, când s-a produs o sincopă, din care a fost reanimat cu alcalii.

La orele 7 și jumătate, a început să delireze. O chema pe mama sa, dar nu pe cea adevărată ci pe femeiea pe care o numea doamna Kitzinger, soacra profesorului Meyer, căreia îi zicea „maman". Atunci medicii s-au pronunțat:

— Este momentul să fie chemat pastorul; i-a venit ceasul.

Pastorul a sosit și a întrebat: „Cum te simți, scumpul meu Hauser?" Gaspard a deschis ochii și, recunoscându-l pe pastor, i-a spus:

— Bine, nu mă mai doare nimic, dar mâinile și picioarele îmi sunt grele. Mă simt foarte obosit.

S-au rugat împreună, după care pastorul l-a întrebat din nou:

— Vă simțiți calm în interiorul dumneavoastră? Nu simțiți nici o neliniște pentru că nu putem să vă venim în ajutor?

— Sunt liniștit. Cer iertare tuturor oamenilor pe care îi cunosc. Pentru ce nu aș fi liniștit?

Această ultimă frază a provocat, după cum era și natural, nenumărate comentarii. Ce însemnau aceste cuvinte: „V-am cerut iertare"? Pastorul nu înțelegea; el a crezut că Gaspard a fost rănit de un necunoscut în grădină și vroia să-l ierte și nu să ceară iertare. Hauser a răspuns:

— Pentru ce aș fi supărat pe oameni, nimeni nu mi-a făcut nimic.

O astfel de frază, pronunțată de un muribund, nu poate fi interpretată în sensul în care au făcut-o mii de istorici. Ea nu lasă nici o îndoială, după cum se va vedea, asupra fondului afacerii și în privința autorului loviturii de cuțit.

Pastorul Fuhrmann s-a simțit incomodat de căldura din încăpere și a ieșit pentru câteva momente din cameră. Acolo se afla o sobă mare de faianță ce da multă căldură, mai erau de față opt sau zece persoane, tavanul era jos și aerul înăbușitor. Doamna Kitzinger a venit din nou și Hauser i-a spus:

— Mă simt foarte obosit, am scris mult astăzi.

După aceea a venit locotenetul Hickel pe care Gaspard l-a recunoscut. Ofițerul i-a vorbit de Stanhope:

— Gaspard, l-a întrebat el, nu ai nimic de transmis domnului conte?

— Domnului conte? Da. Îi mulțumesc și lui. El trebuie să continue pe drumul drept, pentru a nu fi antrenat de vicii de care el nu e lipsit. Gaspard a făcut atunci un semn cu arătătorul mâinii drepte și a continuat: „El face mult bine. Și mie mi-a făcut. Într-o altă lume, se va ține cont de aceasta, dacă nu, va fi rău de el. Multe mulțumiri contelui și spuneți că voi fi îngerul său păzitor pentru totdeauna".

A început după aceea să delireze și din nou pastorul i-a spus:

— Adu-ți aminte de cuvintele lui Christos: „Ca voința ta să se îndeplinească și nu a mea".

Gaspard se cufunda încet în negura morții și probabil și în pacea eternă. Pastorul l-a mai întrebat o dată:

— Cine a spus aceste cuvinte?

— Isus Christos, Domnul nostru, înainte de a muri.

Se făcuse aproape ora 10. Hauser era din ce în ce mai slăbit.

Trebuia să i se șteargă mereu fruntea de sudoare. Pastorul i-a arătat judecătorului că Gaspard făcea cu mâna dreaptă gestul de a scrie pe cearceaf.

Dar acest gest toți muribunzii îl fac. Bucată cu bucată, viața părăsea corpul nefericitului și în clipa când orologiul bisericii Saint-Gumbert de vizavi suna orele 10, Gaspard și-a dat sfârșitul.

Ultima anchetă

Bineînțeles că a fost întreprinsă o anchetă. S-au cules nenumărate mărturii, absolut contradictorii, și din care nu s-a putut trage nici o concluzie. În fond, exista o singură dovadă palpabilă: punga de mătase și biletul pe care îl conținea. Era un bilet scris cu creionul, cu o grafie greu de descifrat:

„Hauser ar putea
Să i-o spuneți foarte exact
Cum sunt și de unde sunt
Pentru a-i economisi pedeapsa lui Hauser
Vreau să vă spun eu însumi de
unde vin, de la...
frontiera cu Bavaria...
Pe fluviul...
Doresc să vă mai spun
numele meu M. L. E."

Autorul presupusului bilet nu dădea nici un nume de persoană sau de loc.

Ceea ce e extraordinar e că judecătorul care a pus tot felul de întrebări lui Gaspard Hauser, nu l-a întrebat nimic în privința acestui bilet. El ar fi putut, dacă i-ar fi cunoscut dosarul, să-și amintească cuvintele „frontiera cu Bavaria", care figurau deja în scrisoarea pe care am citat-o, această scrisoare fiind scrisă de tatăl adoptiv al lui Gaspard și pe care acesta din urmă o adusese cu sine la Nürnberg.

Cum de a fost posibil să se neglijeze acest aspect? Trebuie să alăturăm cuvântul „frontieră" la un alt răspuns, pe care el l-a dat oamenilor care l-au întrebat, în 1829, și când el spunea: „Voi merge la școală de cealaltă parte a frontierei."

Dar să reținem un alt lucru extrem de frapant. Formula: „Doresc să spun eu însumi de unde vin..." se întâlnește de două ori, în mici

scrieri biografice întocmite de Gaspard. Una se intitulează: *Istoria lui Gaspard Hauser, doresc s-o povestesc eu însumi*, iar cealaltă: *Doresc să scriu însumi istoria mea*. Cum se explică că nu a fost izbit de această similitudine de expresie și cum nu a văzut semnătura involuntară de pe bilet?

Atunci când Gaspard a relatat că a fost atacat de un necunoscut în toaleta casei din Nürnberg, nu a fost crezut, pentru că agresorul s-a volatilizat, nelăsând nici o urmă.

Trebuia, deci, de această dată – întrucât probabil că agresorul era imaginar – să lase o urmă materială a trecerii sale. Aceasta era biletul scris pe hârtie, care era identică cu cea din caietele lui Gaspard Hauser, aceeași hârtie care se găsește sub formă de cocoloașe aruncate în coșul de gunoi din camera sa. A fost scris în zilele ce au precedat antentatul. Când Gaspard se închidea în odaie și trăgea transparentele în plină zi, este evident că ascundea ceva. Acest bilet trebuia să confere materialitatea unui personaj imaginar și se consideră a fi singura explicație rațională a întregii afaceri.

Ancheta întreprinsă nu a condus la nici un rezultat. O primă de 10.000 de florini, promisă de rege, nu a fost însușită de nimeni și ancheta a trebuit să fie închisă la 7 noiembrie 1835 după ce a adunat la dosar 3.308 pagini.

Omorât de legenda sa

Ce se poate conchide? Cine a fost Hauser? Probabil fructul unei tragedii precum aceea a Margueritei lui Goethe, a unei fete ce a avut un copil natural și nu a îndrăznit să-l declare la primărie, sau tribunal.

Prima greșeală: ascunderea copilului. Și în aceasta se află probabil rațiunea pentru care oamenii l-au crescut pe Gaspard și l-au tratat bine, căci nu era un necunoscut. Ei l-au trimis la Nürnberg, când avea 16 ani, cu acea scrisoare destinată să-i deschidă porțile regimentului.

În loc de regiment, a fost mai întâi închisoarea, după închisoare a primit o educație mai presus de rangul său. După aceea s-a format un fel de legendă, puțin câte puțin, și probabil Hauser a fost ucis de propria sa legendă. Dacă ar fi rămas la țară, ar fi păzit vacile, sau ar fi fost tăietor de lemne în pădurea din Bavaria. Dar nu ar fi fost chemat la un destin mai presus de al său.

După unii, el pare a fi fiul marii ducese de Baden, făcut să dispară datorită unei tenebroase intrigi de curte, iar după alţii ar fi chiar un fiu nelegitim al lui Napoleon, pe care un groaznic complot l-ar fi ţinut departe de lumina soarelui. După alţii, el nu era decât un impostor oarecare, învăluit într-un mister ţesut cu abilitate. Nu s-a putut afla până la urmă cine l-a adus la Nürnberg, al cui fiu era şi ce conţinut avea epistola găsită asupra lui. Din partea acestor „binefăcători" voluntari, el nu se alege decât cu un fel de neliniște crescândă care îl face să se închidă şi mai mult în el însuşi, îngrozit de sălbăticia lor, de aviditatea şi egoismul lor, pe care el nu le poate înţelege. Până la urmă, în aceleaşi misterioare condiţii, el va fi asasinat, probabil de una din aceleaşi persoane care a făcut parte din odiosul său complot, care l-a ţinut pe acest nefericit în afara vieţii normale. În Germania, acest caz n-a încetat să obsedeze conştiinţa colectivă şi a rămas o veşnică remuşcare în viziunea multor poeţi. Chiar şi Kafka face aluzie la el în *Jurnalul* său.

Şi acum? Acum nu a mai rămas nimic: nici marele ducat de Bavaria, nici regatul Bavariei şi, ca atare, interesul politic pe care unii îl puteau exploata în legenda lui Gaspard Hauser a dispărut. Şi la Ausbach se află mormântul său, pe care se poate citi următoarea inscripţie:

„Aici se odihneşte Gaspard Hauser, enigmă a timpului său, naştere necunoscută, moarte secretă, 1833."

Se mai află, de asemenea, la Hofgarten, un mic monument în stil gotic cu o inscripţie ce a fost imaginată de preşedintele guvernului, domnul von Stichaner: *Hic occultus occulto occisus est* (Aici un necunoscut a fost ucis de un alt necunoscut) *14 decembrie 1833*.

În fiecare an, sau aproape, revenind de la Beyrouth am vizitat acest mormânt şi micul muzeu unde se conservă redingota pe care o purta Gaspard în ziua în care a fost ucis, cu gaura provocată de lovitura de pumnal.

Cine a fost Gaspard Hauser? Nu a fost câtuşi de puţin un idiot, aşa cum s-a pretins. Dar nici un geniu, cum a spus Daumer. Era ceea ce italienii numesc „un om oarecare" şi pe care publicitatea l-a transformat într-o vedetă. Niciodată nu a pozat în pretendent şi niciodată nimeni nu l-a auzit spunând că era de origine princiară. Într-un anume fel, s-a lăsat în voia soartei, dus de credulitatea publică.

Apoi, la un moment dat, a simţit că vremea sa trece. A vrut să dea o lovitură şi această lovitură nu putea fi decât împotriva sa. Şi

atunci, acest tânăr, care sub anumite aparenţe era mediocru, a avut o moarte eroică. Timp de trei zile, forţat de întrebările judecătorului, a tăcut. Forţat, de asemenea, de oamenii care l-au îngrijit şi care s-au ataşat de el, nu-şi va divulga secretul. Va muri în tăcerea şi în legenda sa. La Ausbach, Gaspard Hauser este prezent în fiecare colţ de stradă în acest peisaj urban, care nu s-a schimbat de mai bine de un secol. Sunt aceleaşi flori la ferestre şi aceleaşi pisici în gangurile caselor. Am auzit din camera de hotel unde am fost găzduit, bătând clopotul de la Saint-Gumbert, ca şi cum ar fi bătut în momentul morţii lui Gaspard Hauser.

Duelul Pușkin–D'Anthès

Care este adevărata cauză a duelului dintre Alexandr Sergheevici Pușkin, marele poet rus, și ofițerul francez Georges d'Anthès?

Biografie

Consacrat ca poet național, Alexandr Pușkin concentrează, în opera sa, spiritualitatea poporului rus, dar și orizontul cultural al Europei într–o formă cu limpezimi clasice și viziuni romantice. El aduce și astăzi, cum scrie Bulgakov, în sufletul cititorilor săi, „patria cu adâncurile ei infinite și misterul ei insondabil și nu doar poezia lui Pușkin, ci poetul însuși rămâne o manifestare minunată a Rusiei, într–un fel, apoteoza ei."

Viața lui Pușkin (1799–1837) consfințește și ea arhetipul eroului romantic: o origine exotică, abisiniană, pe marginea căreia glosează îndelung, împletită cu una nobilă, străveche, implicarea în destinul decembriștilor, spânzurați în 1825 pentru complotul antidinastic împotriva lui Nicolae I. Dar autorul unor manifeste poetice dezavuând tirania, exilatul în Caucaz, Odesa și satul Mihailovskoie rămâne și mondenul satanic, byronian, îmbinând jocul de cărți, desfrâul și duelul. Supus ostracizării, cu scrisorile și scrierile cenzurate de poliție și țarul însuși, poetul se căsătorește, în 1831, cu frumoasa și mondena Natalia Goncearova, pentru prezența căreia, la balurile curții din Petersburg, i se iartă soțului extravaganțele. El devine așadar curtean constrâns de eticheta Curții lui Nicolae, alături de alți tineri aristocrați, fericiți de rangul cu pricina. I se permite, după ce scrisese *Ruslan și Ludmila, Prizonierul din Caucaz, Boris Godunov, Evghenii Oneghin*, nuvela *Dama de pică*, să consulte arhivele regale pentru a elabora o istorie a lui Petru cel Mare. Țarul însuși este cenzorul poetului, discutând cu el pe

manuscrise. Constrâns însă la fatuitatea vieții mondene, Pușkin va cere retragerea la Mihailovskoie, satul melancoliei sale creatoare, împiedicată de capriciile țarului și vanitatea frumoasei dansatoare Natalia Pușkina, regina balurilor de la palatul Anicikov.

Această epocă este oglindită în *Jurnal* (1833–1835), singurul ajuns la noi, mărturie a unei rupturi adânci, mascată de consemnări ironice. Subtextul rămâne însă tragic. Alternativa care–l va împinge pe poet să provoace duelul cu d'Anthès, curtezan asiduu al Nataliei, este opțiunea fie pentru dizgrație și exil în satul râvnit (ca eventual supraviețuitor), fie pentru moarte ca eliberare. Apoteoza romantică a vieții lui Pușkin, glontele primit în pântece, agonia pe care o suportă cu seninătate, sfârșitul și doliul național ce urmează încununează o existență de numai 38 de ani.

Autobiografia

Familia poetului se trage dintr–un prusac, Radșchi, sau Ratchi („bărbat cinstit") spune *Letopisețul*, adică de neam bun, nobil sosit în Rusia în timpul domniei cneazului Alexandr Nevski. Numele străbunilor săi se întâlnesc foarte des în istoria Rusiei. Între familiile nobile supraviețuitoare ale prigoanelor sângeroase dezlănțuite de Ivan cel Groaznic, istoriograful îl enumeră pe Pușkin. Un Pușkin e pomenit ca personalitate importantă în epoca impostorilor pretendenți la tron; altul, căpitan de oști, după cum scrie Karamzin, „și–a făcut treaba cinstit". Patru Pușkin au semnat pentru înscăunarea dinastiei Romanov. Sub Petru I, fiul unuia dintre aceștia a fost descoperit ca fiind un adversar al țarului și decapitat.

„Străbunicul meu, Alexandr Petrovici, a ținut ca soție pe fata cea mai mică a contelui Golovin. El a murit foarte tânăr, într–o criză de nebunie, înjunghiindu–și nevasta care tocmai năștea. Unicul său fiu, Lev Aleksandrovici, fusese în rândurile artileriei, iar în 1762, în timpul răscoalei, a rămas credincios lui Petru III. El a fost întemnițat într–o cetate și eliberat abia peste doi ani.

Bunicul meu era un om focos și crud. Prima sa soție, născută Vocikova, a murit pe o grămadă de paie, închisă de el într–o temniță din casă, pentru o legătură reală sau imaginară cu un francez, fost preceptor al fiilor săi și pe care soțul l–a spânzurat, într–un mod extrem de feudal, în curtea slugilor. A doua soție, născută Cicerina, i–a răbdat și ea destule. Odată, el i–a poruncit să se gătească pentru

o vizită oarecare. Femeia, însărcinată în ultima lună, nu se simțea tocmai bine, dar n-a îndrăznit să i se împotrivească. Pe drum, în trăsură, au început durerile. Bunicul a poruncit vizitiului să stea și ea a născut în trăsură, pe tatăl meu. Lăuza a fost dusă acasă pe jumătate moartă și culcată pe pat în ținuta fastuoasă și plină de briliante. Tatăl meu nu prea vorbea despre ciudățeniile bunicului, iar slugile bătrâne au murit de mult pe rând.

Arborele genealogic al mamei mele este și mai curios. Bunicul ei a fost negru, fiu al unui prinț abisinian destul de avut. Trimisul rus din Constantinopole l-a cumpărat dintr-un serai unde zăcea ca ostatic și l-a trimis lui Petru I, odată cu alți doi pui de harapi. Țarul l-a botezat pe micul Ibrahim la Vilna, în 1707, cu regina poloneză, doamna lui August, și i-a dat numele de familie Hanibal, iar ca prenume, Petru, fapt din cauza căruia arapul a plâns apoi, voind să se numească Ibrahim. Fratele lui mai vârstnic a venit odată la Petersburg, oferind răscumpărare, dar Petru l-a păstrat lângă sine pe finul său. Până în 1716, Hanibal l-a însoțit zi cu zi, apoi a stat multă vreme la Paris. [...] Rechemat în Rusia, el a fost întâmpinat de țarul însuși, care l-a binecuvântat cu efigia lui Petru și Pavel. În viața lui de familie, străbunicul meu, Hanibal, a fost la fel de nefericit ca și bunicul meu din neamul Pușkinilor. Prima sa nevastă, grecoaică, o minune de frumusețe, i-a născut o fiică albă. El a divorțat, silind-o să se călugărească la mănăstirea din Tihvin. Pe fiica ei, Polixenia, a educat-o cu grijă, i-a dat o zestre bună, fără s-o vadă vreodată la față. A doua soție, Khristina Regina von Scheberch i-a născut o mulțime de copii tuciurii de ambe sexe.

Bunicul meu, Osip Abramovici (cu numele adevărat Ianuarii), nume respins de bunică, din cauza dificultăților pentru accentul ei nemțesc: «Trac neagră, spunea ea, făcut la mine copii negri și pune la ei nume trăcesc».

Bunicul servise în flotă și se căsătorise cu Maria Alekseevna Pușkina, fiica guvernatorului din Tambov, frate bun cu bunicul meu după tată. Și această uniune a fost nefericită. Gelozia soției și inconstanța soțului au fost cauză de nemulțumiri și dispute interminabile, încheiate prin divorț. Firea africană a bunicului, patimile aprinse, unite cu o ușurătate greu de închipuit, i-au provocat încurcături nemaipomenite. Astfel, el își luă o nouă soție prezentând o adeverință falsă despre moartea celei dintâi. Bunica a fost nevoită să facă o jalbă țarinei care luă parte la ancheta afacerii. Noua căsătorie a fost găsită ilegală și bunicul a fost îndepărtat din flota

de la Marea Neagră. Treizeci de ani au stat despărțiți. Bunicul a murit în 1807, în satul său din regiunea Pakov, drept urmare a vieții lui neînfrânate. La 11 ani după el, bunica și-a dat sufletul în același sat. Moartea i-a unit. Ei dorm alături la mânăstirea Sviatogorsk."

Exilul

A. S. Pușkin a trăit într-o epocă de necontenite frământări, într-un moment istoric bogat în seisme politico-sociale, urmat de prefaceri adânci în viața societății. Este epoca mișcărilor burghezo-democratice, în general, burghezo-naționale, în particular, epoca începutului sfărâmării instituțiilor feudalo-absolutiste perimate.

Stabilindu-se la Petersburg, după terminarea liceului (1817), Pușkin devine membru activ al societății „Lampa verde", unde se adună viitorii decembriști. La „Lampa verde" „ideile clocoteau și gândurile erau libere", cum se exprimă însuși poetul. Între anii 1817 și 1820, scrie poezii cu caracter politic, prin care demască întocmirea rușinoasă a legilor și înfierează pe demnitarii țarului Alexandr I și pe țarul însuși. O asemenea activitate literară, nu-i poate atrage decât desconsiderarea și prigoana autorităților. Poetul este acuzat că „a împânzit Rusia cu versuri «revoltătoare», pe care tot tineretul le recită".

În 1820, din ordinul țarului, Pușkin este exilat în sud. Societatea petersburgheză este astfel purificată de influența sa nefastă. La 14 decembrie 1925, în ziua încoronării lui Nicolae I, în Piața Senatului din Petersburg, se desfășoară răscoala armată a ofițerilor nobili împotriva noului suveran. Autoritățile înăbușă crunt revolta. Cinci revoluționari sunt spânzurați, alți o sută douăzeci și cinci - deportați în Siberia. Cu prilejul interogatoriilor luate decembriștilor - cum sunt cunoscuți participanții la această mișcare - și al cercetării documentelor găsite asupra lor, se poate vedea puternica înrâurire pe care poeziile lui Pușkin *Satul, Oda libertății, Pumnalul* și altele le-au avut asupra pregătirii revoluționare a intelectualității progresiste ruse. De altfel, Pușkin spunea, despre sine, că este prieten, frate, tovarăș al decembriștilor.

Exilul avea să ia sfârșt abia în toamna lui 1826, când este chemat de țarul Nicolae I la Moscova. Întâlnirea dintre Pușkin și suveran înseamnă un nou prilej pentru marele poet de a-și manifesta atașamentul față de revoluționarii răsculați la 14 decembrie 1825.

Nicolae îl primește cu intenția să-l facă poetul Curții sale, stau îndelung de vorbă și deodată îl întreabă:

— Pușkin, ai fi luat parte la răscoala de la 14 decembrie, dacă erai la Petersburg?

Poetul răspunde cu multă îndrăzneală:

— Negreșit. Toți prietenii mei făceau parte din conspirație, nu se putea să nu particip și eu.

Cumnații învrăjbiți[1]

Dar Petersburgul nu este cel pe care îl vede poetul în visurile sale. Orașul îl înăbușă, fiecare pas îi este urmărit; viața lui depinde de aprobarea țarului și a generalului Benkendorf, șeful Departamentului III (Poliția secretă). La sfârșitul anului 1829 poetul, fără învoirea monarhului, încearcă să fugă; pleacă în Caucaz. În urma unui ordin al țarului, e nevoit să se reîntoarcă în Capitală. Cu această ultimă „perioadă petersburgheză" culminează prigoana țaristă împotriva marelui poet. Anul 1831 înseamnă începutul tragediei sale personale. În primăvara acestui an se căsătorește cu Natalia Nikolaevna Goncearova, o femeie deosebit de frumoasă și mondenă. Viața de societate, pe care este obligat să o ducă alături de soție, îl sufocă. Dar Natalia nu poate renunța la balurile de la Curte și, mai ales, la atențiile admiratorilor – inclusiv ale suveranului – care roiesc în jurul ei. Țarul și Benkendorf sunt în continuare cenzorii operelor poetului. Presa reacționară îl persecută. Se apropie astfel deznodământul dramei sufletești a lui Pușkin.

În anul 1834, la Petersburg vine un tânăr care, datorită relațiilor sale, este primit imediat ofițer în cel mai distins dintre regimentele cavaleriei de gardă. Vioiciunea franțuzească, veselia și finețea spiritului îl fac să fie peste tot un oaspete dorit. În ianuarie 1837, d'Anthès se căsătorește cu sora Nataliei Pușkin, Ekaterina. Pușkin și d'Anthès devin astfel cumnați. Dar noua rudă face curte, în văzul tuturor, soției poetului. Încă din dimineața zilei de 9 noiembrie 1836, Pușkin a primit prin poștă un pamflet anonim cu scrisul prefăcut, prin care i se decerne... „Ilustrul ordin al încornoraților". Astfel de scrisori erau trimise și multora dintre cunoscuții poetului.

1. Jacques de Launay, *Duelul Pușkin – d'Anthès* în *Magazin istoric*, nr. 1, ian. 1976, p. 50.

Duelul

Secolul al XIX-lea proliferează în opere închinate duelului, în special în literatura rusă. În *Evgheni Oneghin*, Pușkin îl lasă pe eroul său, Lenski, ucis în duel, fără să bănuiască că propria sa moarte va avea aceeași cauză. După tribulații de tinerețe, la Chișinău, unde, brusc, se bătea în duel, Pușkin rămâne cu meteahna provocării la duel, ori de câte ori se enerva peste măsură. Gelos pe d'Anthès, Pușkin îl provoacă la duel. Locul ales de martori era o poiană troienită, situată pe una din insulele Petersburgului. 27 ianuarie 1837. Pușkin își face apariția încotoșmănat într-o șubă de urs. Adversarilor li s-au înmânat pistoalele, iar ei s-au postat la zece pași de barieră. Unul din martori a dat semnalul, fluturând pălăria. Dar în timp ce poetul începu să țintească, adversarul său a și tras. Bun ochitor, și-a nimerit în abdomen potrivnicul. Pușkin a căzut, dar și-a revenit, a ridicat capul și i-a avertizat pe martorii care se repezeau spre el:

— Așteptați. Simt în mine destulă putere ca să trag.

D'Anthès stătea într-o parte, acoperindu-și pieptul cu mâna dreaptă. Pușkin, ridicat în genunchi și sprijinit cu mâna stângă de o cracă răsturnată, începu să țintească. Apoi se auzi o detunătură. D'Anthès căzu. Pușkin aruncă pistolul în sus și strigă:

— Bravo!

Pasiunea pentru dueluri i-a smuls acest strigăt. Dar glonțul său izbise într-unul din nasturii mantalei, ceea ce-l salvă pe d'Anthès. Cel care va plăti cu viața neînfricata pasiune va fi însă Pușkin. Peste numai două zile, la 29 ianuarie, ora 14^{45} el se stinge din viață, în chinuri groaznice, datorită unei peritonite. Din ordinul autorităților țariste, corpul neînsuflețit este transportat, în taină, la Petersburg. Guvernului îi e teamă de manifestații populare ostile. Pușkin este înmormântat cu discreție la mânăstirea Sveatogorsk, din apropierea satului Mihailovskoie, unde și-a scris drama istorică *Boris Godunov*.

Ce se ascunde în spatele acestui tragic episod?

Pușkin nu a fost altceva decât victima unor persecuții organizate de clica dirijată de sferele oculte ale Curții țarului. Totul fusese regizat ca, în aparență, să fie vorba numai de o dramă a onoarei jignite. Știindu-se înclinația spre duel a lui Pușkin, faptul că era un

slab ochitor, spre deosebire de d'Anthès, un profesionist al armelor, datorită profesiei sale de ofițer.

Cercetările întreprinse în ultimii ani în privința sfârșitului lui Pușkin, au adus aspecte inedite despre duelul Pușkin – d'Anthès. Ocupându-se de articolul postum, *Ultimul descendent al familiei Ioanei d'Arc*, sub semnătura lui Pușkin, academicianul rus Blagoi descoperă că acest articol ascunde o enigmă. Poetul relata în el povestea unui oarecare Jean François d'Arc, ultimul descendent al fratelui Ioanei d'Arc, și corespondența sa cu Voltaire, în 1767, după apariția *Fecioarei din Orléans*, pretinzând că ele ar fi o traducere din ziarul londonez *Morning Chronicle*. Blagoi stabilește acum că *Morning Chronicle* n-a publicat, de fapt, niciodată corespondența domnului d'Arc, care, de altfel, este un personaj imaginat de poet. Prin intermediul eroilor săi, Frederic al II-lea, Voltaire și Ioana d'Arc, Pușkin zugrăvea portretele reale ale lui Nicolae I, ambasadorul Olandei, Heckeren, tatăl adoptiv al lui d'Anthès – care încuraja avansurile fiului său față de doamna Pușkin și a soției sale, Natalia Pușkin. La curtea Rusiei nu se putea vorbi însă deschis. Prea mulți agenți ai lui Benkendorf stăteau la pândă. De altfel, încă din 1937, cu prilejul centenarului morții sale, cercetătorii făceau descoperiri interesante. În *Gazeta Moscovei* din 20 și 27 octombrie 1937, V. Veresaev arată că, începând din 1825, după eșecul mișcărilor decembriștilor, marele poet fusese aspru prigonit de poliție. În anul 1825, scrisese poezia *André Chenier* în care, prin relatarea execuției poetului Chenier, în timpul revoluției franceze, aducea un omagiu prietenilor săi revoluționari. După publicarea acestei scrieri, Pușkin a fost interogat în repetate rânduri. Vestitul Departament III, în frunte cu generalul Benkendorf, omul cel mai apropiat al țarului, se afla deja pe urmele poetului.

Cine au fost autorii pamfletului anonim?

Date de ultimă oră[1], furnizate de descendenții celor doi parteneri de duel, vin să confirme ipoteza că Pușkin a murit ca victimă a intrigilor țesute în cercul lui Nicolae I. Alexandre Pouchkine, stră-strănepotul poetului, născut în 1942, locuiește la Bruxelles și este

1. Bibliografie utilizată: Victor Bănciulescu, *Povestea duelului*, în *Flacăra Almanah*, 1974, p. 139.
Elena Tacciu, *Alexandr Pușkin*, în *Almanahul literar*, 1986, p. 162.

căsătorit cu o urmașă a lui Gogol și a Mariei Pușkin, nepoata poetului.

După consumarea dramei, d'Anthès a părăsit Rusia împreună cu soția sa Ekaterina, revenind în Franța, unde s-a stabilit în orașul natal, Soultz, din Alsacia. La scurt timp, în 1844, Ekaterina a murit în timpul nașterii, iar d'Anthès nu s-a mai recăsătorit. Îl aștepta o strălucită carieră politică. Primar la Soultz, apoi consilier general al Districtului Haut-Rhin, a fost ales, ulterior, deputat în perioada 1848–1852 și, senator, între anii 1852–1870. Avea să-și sfârșească zilele în 1895. Tatăl său, baronul Heeckeren, ambasadorul Olandei la Petersburg, a cerut să fie rechemat din această misiune, după plecarea fiului său, stabilindu-se la Viena, unde a rămas până în anul morții sale (1870).

În deceniile din urmă, G. M. și C. de Heeckeren d'Anthès, descendenții lui Georges d'Anthès, întreținând relații cu urmașii lui Pușkin, au ajuns la o serie de noi concluzii care vin să întărească opiniile istoriografilor ruși. Dragostea lui d'Anthès pentru doamna Pușkin a fost pur platonică; poetul nu s-a îndoit o clipă de fidelitatea soției sale. Numai înjositoarele scrisori anonime l-au de- terminat să-și provoace cumnatul la duel. S-a stabilit, de asemenea, că nici Georges d'Anthès nici baronul Heeckeren n-au fost autorii pamfletului anonim prin care Pușkin era... decorat cu „Ordinul încornoraților". Duelul a constituit, desigur, finalul unui complot, ai cărui instigatori rămân în continuare necunoscuți. „Este vorba – scria Alexandre Pouchkine lui Georges d'Anthés, al treilea din familie cu acest nume, – de o tragică și nedeslușită poveste, care, vreme de un secol, a dezbinat familiile noastre și căreia, după cum am constatat din convingerile noastre comune, i-au căzut victime stră-străbunicii noștri".[1]

1. Bibliografie utilizată: Françoise Girond, *Historia*, ian. 1982, p. 59.

Sissi: tragicul și enigmaticul sfârșit al unei împărătese

Tronul Austriei a fost ocupat de dinastia Habsburgilor între anii 1274 și 1918. Numele dinastiei se trăgea de la castelul fortificat situat în Elveția, în cantonul Aargau. Cu Albert cel Bogat (1281), ea a dobândit teritorii considerabile în Elveția și în Alsacia și a obținut tronul în Germania cu Rudolf de Habsburg (1274), care, în 1278, a cucerit Austria, Styria și Carniola. Descendenții acestuia au dispus, printre altele, de Boemia, Ungaria, Spania, Olanda, o parte din Italia și Lumea Nouă. Maria Terezia, fiica împăratului Carol al VI-lea, și-a extins domeniile cu teritoriul Casei de Lorena, prin căsătoria sa cu ducele Francisc al III-lea, care a devenit împăratul Francisc I-ul (1745-1765), fondatorul casei de Habsburg-Lorena. Această dinastie, una dintre cele mai vechi și numeroase din Europa, s-a înrudit, în decursul timpului, cu familia princiară a Wittelsbach-ilor din Bavaria, ce a ocupat tronul Bavariei între anii 1180-1918.

În istorie, descendenții caselor regale și ducale de Bavaria au rămas mai cunoscuți decât cei aparținând casei de Habsburg[1]. Ambele case au avut membri care au prezentat probleme de ordin psihic. Excentricitatea Wittelsbach-ilor, ca să folosim o figură de stil pentru a denumi unele stări patologice, a degenerat adeseori în nebunie, dintre care cazul cel mai cunoscut este al lui Ludovic al II-lea, 1845-1886[2]. Fapt este că Wittelsbach-ii, au părut întotdeauna oameni melancolici și rafinați, mai curând dotați cu înclinații pentru arte și opere spirituale decât pentru ambiții mari oferite de politică.

Casa de Wittelsbach se bucura a fi una dintre cele mai vechi din Europa, mai veche chiar decât a Capețienilor și mult mai puternică decât a Hohenzollern-ilor.

1. Paul Ștefănescu, *Enigme ale istoriei*, vol. I, Ed. All, 1994, p. 91.
2. *Ibidem*, vol. II, 1995, p. 129.

Ludovic I, bunicul lui Ludovic al II-lea, a fost unul dintre cei mai excentrici regi ai secolului al XIX-lea și s-a aflat la un moment dat, pe punctul de a compromite coroana dobândită de la tatăl său. Lui Ludovic I îi datorează Münchenul modern înfă- țișarea sa de astăzi.

Cât privește pe Ludovic al II-lea, acesta venea pe lume la o dată când prinții Germaniei începeau să nu se mai jeneze de originea lor. Prințul, căruia îi va fi rezervat un atât de straniu destin, provenea dintr-o familie din care nu te mirai să vezi apărând artiști, oameni originali, maniaci sau chiar nebuni. Ar fi de altfel absurd să te grăbești conchizând spre un diagnostic de degenerescență regală.

În ceea ce privește cealaltă ramură, a Habsburgilor, aceasta a manifestat o nebunie ce s-a concretizat prin îmbolnăviri, abandonuri și mezalianțe, spre deosebire de Wittelsbachi care au conferit unora dintre descendenții lor, o doză mare de romantism și scandaluri ieșite din comun. În ramura regală, toți au manifestat un grăunte de nebunie, iar pe linie bavareză fiecare și-a probat propria excentricitate, dar nimeni nu a comis monstruozități, ca în cazul Habsburgilor.

Multe dintre maladiile cunoscute care s-au manifestat la membrii acestei dinastii, ar putea fi puse, eventual, pe seama consanguinității, știut fiind faptul că fostele case domnitoare din Europa se înrudeau strâns între ele.

În zilele noastre, Habsburgii continuă să dăinuiască, și în urmă cu doar câțiva ani, cu prilejul unei reuniuni a membrilor ei, o fotografie de familie care a imortalizat momentul înfățișa un grup de aproximativ 40 de personane de toate vârstele. Actualul șef al casei de Habsburg este Otto de Habsburg, fiul împăratului Carol, ultimul suveran al Austro-Ungariei.

Mireasă la numai 15 ani

Vom face un salt prin tunelul timpului, coborând cu circa 150 de ani în urmă. Pe tronul Austro-Ungariei se afla împăratul Franz-Iosif (1848-1916) care, de la prima vedere, impresiona prin rigiditatea sa, fiind un personaj impregnat până la ultima fibră a ființei sale de spirit cazon. Avea obiceiul să se scoale dis-de-dimineață și după micul dejun extrem de frugal, se deplasa cu caleașca la biroul său, situat în castelul imperial din Hofburg, unde

rămânea până seara târziu, uneori către miezul nopții, ca apoi să revină însoțit de o mică escortă, la castelul din Laxenburg, situat tocmai în sudul Vienei.

Documentele consemnează faptul că Franz Iosif a rămas toată viața un autocrat de modă veche, rezumându-se doar la preocupări de natură militară, la munca administrativă cotidiană, dominată de rutină. Nu înțelegea nimic din problemele economice și politice, tocmai într-un moment crucial când, atât în Europa, cât și în alte puncte de pe glob, se pregătea o transformare radicală. Curtea imperială se rezuma la un cerc închis, ce permitea doar accesul unui număr restrâns de familii vechi cu blazon, ce-și puteau demonstra ascendența nobiliară până la a treisprezecea generație.

Elisabeta sau Sissi, cum îi spuneau intimii, a avut o existență chinuită în copilărie și adolescență, dovedind un caracter puțin obișnuit, cu totul diferit de cel prezentat în unele povestiri romantice, apărute în zilele noastre. Atât portretele care ne-au rămas, cât și descrierile contemporanilor săi, ne-o prezintă ca pe o femeie extrem de frumoasă, cu un temperament năvalnic, originală și plină de mândrie, supraveghindu-și cu narcisism cele 46 de kilograme și cei 45 cm ai taliei.

Familia în care a venit pe lume, a Wittelsbach-ilor, și în care a crescut Sissi, cum o alintau cei apropiați, în ciuda faptului că avea o origine princiară, se dovedea a fi cu totul străină de protocolul desfășurat la Curtea de la Viena. Cercurile din preajma împăratului îi judecau pe acești descendenți ai Wittelsbach-ilor compătimitor și îi priveau de sus pe părinții, pe frații și pe surorile lui Sissi – șase în total – etichetându-i că duc o viață de calici. Curtenii și cei din anturajul împăratului îi tratau pe Wittelsbachi ca pe niște simpli „țărani", evitând la maxim orice contact cu ei. Modul lor de viață modest și rustic, nonconformist, a făcut ca Max, duce de Bavaria de rangul al doilea și capul familiei de Wittelsbach, să fie foarte puțin apreciat de cercurile aristocrației austro-ungare. Istoricii care s-au aplecat asupra acestui capitol al istoriei Austro-Ungariei, spun despre ducele de Bavaria că acesta iubea spectacolele de circ și clovni și acrobațiile pe care le executau aceștia, ca și călăria. O mare parte din timpul liber și-l petrecea compunând versuri, comportându-se față de servitorii de pe domeniile sale cu multă bunăvoință. Intimii spun despre căsnicia sa că nu prea mergea, înșelându-și soția, pe Ludovica, cu o femeie ce aparținea micii burghezii. Dar comportarea sa nu a rămas fără răsplată și mama lui Sissi nu s-a lăsat mai prejos; ea cocheta cu prințul Michael de

Braganza, viitorul rege al Portugaliei. În cele din urmă, Max a abandonat-o pe soția sa, care s-a resemnat și și-a dedicat viața în întregime creșterii și educației celor șapte copii, dar a făcut aceasta într-un mod cu totul original, fără a ține câtuși de puțin seama de regulile ce le impunea eticheta de la curtea imperială. Întreaga familie, condusă de acum de Ludovica, ducea o viață simplă, mai mult decât modestă, în mijlocul naturii sălbatice, respirând aerul curat al munților și iubind animalele ce nu se sfiau să se apropie de gospodăria lor.

La cincisprezece ani, Sissi era o copilă puțin emancipată și se spune că nu obișnuia să se spele pe dinți – care erau galbeni ca fildeșul – fapt care mai târziu îi va atrage reproșurile soacrei sale, Sophie. Cu învățatul nu se prea împăca, dar în schimb îi plăcea să deseneze. Atât portretele care ne-au parvenit, cât și descrierile contemporanilor săi, ne-o prezintă pe Sissi într-o lumină extrem de favorabilă.

Elisabeta vine la Viena, pentru prima oară, în august 1853. Ea va fi remarcată de îndată de împăratul Franz Iosif care, după cum va mărturisi mai târziu, s-a îndrăgostit nebunește de ea *„ca un locotenent și fericit ca un zeu."* Pe atunci, Franz Iosif avea 23 de ani, iar Elisabeta abia împlinise 15. Se relatează că tânărul împărat s-a îndrăgostit fulgerător de tânăra copilă ce aparținea ramurii Wittelsbach-ilor. Ea purta povara unei consanguități recente, întrucât mama sa, Ludovica, se căsătorise în 1828 cu vărul ei, Maximilian. Se știe să Ludovic al II-lea al Bavariei, „Regele nebun", era vărul ei și cu acesta Sissi a păstrat o strânsă prietenie, ce a adurat până la sfârșitul tragic al acestuia[1].

Literatura, dar mai ales cinematograful, prin rolul magistral interpretat de fermecătoarea Romy Schneider, ne-a lăsat o imagine deformată a iubirii dintre Sissi și tânărul moștenitor al coroanei imperiale, Franz Iosif. În film, Elisabeta apare ca o fire pătimașă și poznașă, tandră și romantică, îndrăgostită de baluri și cavalcade nocturne, petrecute pe câmpia înverzită vieneză. Dar, așa după cum ne-am străduit în ciclul nostru de lucrări destinate demistificării istoriei, de cele mai multe ori, legendele înlocuiesc sau falsifică realitatea.

Părinții lui Sissi o destinaseră pe sora ei mai mare, Elena, o tânără mult mai rafinată, să-l ia de soț pe prințul Franz. Dar cum destinul își are drumul său propriu și necunoscut, Franz o remarcă imediat pe Sissi, se îndrăgostește fulgerător de ea și nu o va mai

1. *Ibidem*, *op. cit.*, vol. II, p. 129.

părăsi nici o clipă pe această copilă brunetă, fascinantă și totodată fragilă, în venele căreia curgea în bună parte sânge maghiar[1].

Opunându-se din răsputeri voinței mamei sale, Sophie, Franz se dovedi până la urmă neînduplecat în alegerea sa și în cele din urmă avu câștig de cauză. Cât o privește pe Sissi, aceasta nu era câtuși de puțin pregătită pentru a încheia o căsătorie, mai ales cu viitorul împărat. Aducându-și aminte mai târziu de acest eveniment, îi va mărturisi fiicei sale, Maria-Valeria: *„Căsătoria este o instituție absurdă. Nu ești decât un copil și te vezi lăsat pe mâini străine; legat printr-un jurământ pe care nu-l înțelegi, dar pe care îl vei regreta întreaga viață, fără să-l poți rupe"*.

Imediat după logodnă, Sissi a fost luată de familia imperială și ruptă complet de ai săi. Mama lui Franz, arhiducesa Sophie, și-a luat sarcina să se ocupe de educația nurorii sale, astfel ca aceasta să corespundă rangului ei. I se va insufla deprinderea bunelor maniere, fără a se omite spălatul dinților, lucru cu care tânăra fată nu prea se împăca. Sissi este învățată să danseze, să se poarte în societate, iar educația i se completează cu învățatul limbilor italiană și maghiară, manifestând cu acest prilej o înclinație deosebită și pentru limba greacă.

În aprilie 1854, va părăsi locurile natale cu destinația Viena, capitala Imperiului, unde o aștepta augustul său logodnic. Se îmbarcă pe un vapor ce urma să întreprindă o croazieră pe Dunăre. Călătoria o va obosi enorm pe tânăra femeie și i se pare că nu se mai sfârșește. Pe parcurs, în tot acest timp, va face cunoștință cu înalți demnitari, iar o dată ajunsă la Viena, se vede obligată să participe la viața înaltei societăți, formată în special din dineuri și recepții oficiale, o paradă neîntreruptă de toalete și bijuterii sclipitoare în lumina unor candelabre magnifice. Arhiducesa Sophie, fire bănuitoare, pentru a preveni orice eveniment nedorit, pentru a fi la curent cu comportarea lui Sissi, îi desemnează o doamnă de companie în persoana contesei Esterhazy care, conformându-se sarcinii încredințate, nu întârzie să-i raporteze orice mișcare a tinerei logodnice.

La 24 aprilie 1854, se efectuează cu un fast indescriptibil căsătoria lui Sissi și Franz, eveniment nemaivăzut în capitala Imperiului și care a depășit prin fastul lui orice imaginație. În caleașca de cristal, cu blazoanele imperiale, înconjurată de cavalerii gărzii imperiale, Sissi se îndreaptă însoțită de soacra ei, spre biserica

1. Sanda Anghelescu, *Sissi,* în *Formula As*, nr. 300, 23 febr. – 2 martie 1998, p. 16.

monumentală a Augustinilor. La un moment dat, copleșită de emoție, izbucnește în plâns. Este nespus de tristă și obosită, fiind obligată să suporte dojana aspră a arhiducesei Sophia, care îi spune pe un ton aspru: *„O viitoare împărătească trebuie să-și depășească slăbiciunile și emoțiile"*. Publicului adunat pe tot parcursul pe unde trecea alaiul regal, Sissi îi oferă o cu totul altă imagine: la brațul strălucitorului ei soț, sosește la palat.

Viața tânărului cuplu debutează într-un mod aparte. Relațiile intime dintre cei doi soți nu vor avea loc decât în cursul celei de a treia nopți. În castelul din Laxenburg, luna de miere va lua forma unei veritabil coșmar pentru tinerii căsătoriți: Sissi se încuie cum vine seara în camera sa și nu-i deschide ușa soțului decât odată cu ivirea zorilor.

La puțină vreme după ce s-a celebrat căsătoria, Elisabeta își va manifesta pe față firea autoritară și independentă, caracteristică creșterii în mijlocul naturii, refuzând fățiș să se integreze în eticheta rigidă de la Curte, sustrăgându-se sistematic obligațiilor ce-i reveneau ca împărătească. În schimb, își petrecea cea mai mare parte a timpului între mâinile maseuzelor, profesorilor de gimnastică și coafezelor care, timp de două ore zilnic, îi aranjau bogatul păr de culoare acaju.

În contradicție cu realitatea, poporul care era departe de a cunoaște adevărul, o adora, mai ales maghiarii, care i-au acordat titlul de „trandafir de Bavaria". În scurt timp, spre surprinderea tuturor, „trandafirul" prinde a se ofili. Tânăra prezenta simptomele neliniștitoare ale unei maladii necruțătoare: tușește, are amețeli, îi lipsește pofta de mâncare și slăbește pe zi ce trece. Unii medici atribuiau toate acestea unui apropiat eveniment fericit, unei eventuale sarcini. Dimpotrivă, Curtea și chiar soacra ei și doamnele de companie consideră, în mod nedrept, aceste manifestări atribute ale unei țărănci, ce nu reușește cu nici un chip să depășească rangul de mic burgheză.

Pentru a scăpa de tot ce o înăbușea, ea se înconjoară de o lume proprie, întocmai ca regina Christina a Suediei (1632-1654), lume nu mai puțin sufocantă, dar de o cu totul altă factură, formată din medici olandezi, vagabonzi, aventurieri, excentrici, maseuri suedezi, coafeze etc. la care se mai adăugaseră tot felul de animale: vaci, câini danezi, cai de circ, papagali și maimuțe. Tot acest manej însolit o urma cu mare alai în călătoriile sale din țară și, mai ales, din Europa, lucru care costa enorm visteria casei imperiale, spre disperarea primului ministru Eduard, conte de Taaffe.

Franz Iosif, meticulos și practic, punctual întotdeauna, afișând gesturi automate, imprimate de un spirit cazon, dar îndrăgostit orbește de soția sa, evident mult mai inteligentă și elevată decât el, în schimb impulsivă și nevrozată (suferea de dromomanie), excentrică și neconformistă, nu va găsi niciodată modalitatea de a o înțelege. Împăratul și-a petrecut tot restul vieții singur și abandonat. Un fapt semnificativ și cât se poate de elocvent pentru caracterul Elisabetei, este acela că ea a fost cea care, pentru a evita îndatoririle conjugale care o agasau, i-a prezentat soțului său o „prietenă", mai bine-zis o amantă, pe Frau Schratt, cu care împăratul a întreținut relații extraconjugale, ce nu mai constituiau un secret pentru nimeni.

Viața suveranilor[1], atunci când erau împreună – și acest lucru nu se întâmpla prea des – se desfășura între castelele Laxenburg și Schönbrunn. Imensele încăperi de locuit erau lipsite de cel mai elementar confort, fiind de neînțeles pentru cineva din zilele noastre cum de au putut fi astfel concepute. Mobilierul era sărac, nu existau camere de toaletă, iar apele reziduale se scurgeau în șanțuri săpate de-a lungul coridoarelor, infestând aerul cu mirosuri grele, la care se adăugau și cele provenite de la bucătărie. Doar peluzele și boschetele grădinilor și parcurilor ce înconjurau aceste clădiri austere și reci, propice jocurilor și plimbărilor, constituiau principalul mijloc de agrement. Hofburgul, clădit în centrul Vienei, era străjuit de nenumărate nișe în care vegheau, ca niște statui vii, santinelele. Soldații austrieci, în uniforme roșii, paznici unguri cu blana lor de leopard aruncată pe umeri, făceau de gardă zi și noapte la intrări și ieșiri. În plus, forfotea într-o tăcere apăsătoare o mulțime pestriță de servitori și vizitii în livrea galbenă cu tricorn negru.

Apartamentele erau dispuse toate pe același culoar, de aceeași parte și cuprindeau invariabil o lustră enormă de cristal, o sobă rotundă de faianță albă, cum se mai poate întâlni și astăzi în unele vechi case bucureștene, iar pe pereți atârnau nenumărate portrete ale strămbunilor. Este lesne de imaginat că viața de familie, dusă în aceste condiții, era obositor de monotonă, searbădă și cenușie, cu excepția poate a serilor când se mergea la vreun bal, la operă, sau la concerte[2].

În mediul pe care ne-am străduit să-l descriem cât mai obiectiv pe baza documentelor ce ne-au stat la îndemână, Sissi și-a pierdut în scurt timp voioșia ce-i caracterizase anii petrecuți în mijlocul

1. Paul Ștefănescu, *op. cit.*, vol. I, pag. 94.

2. Egon Cesar, conte de Corti: *Elisabetha, imperatrice d'Autriche*, Ed. Payot, Paris, 1950.

familiei sale în Bavaria. Sophie o supune în public la mustrări umilitoare care o copleșesc pe tânăra femeie, situație la care se adaugă și faptul că era mai tot timpul spionată de contesa Esterhazy, doamna ei de companie, care îi raporta totul până în cele mai mici amănunte împărătesei.

Primul născut va fi o fetiță, Sophie, după numele împărătesei, mama lui Franz, dar spre disperarea mamei, fetița îi va fi luată de la sân și nu i se va permite s-o alăpteze, fiind încredințată spre creștere doicii imperiale. La scurt timp, Sissi a adus pe lume o a doua fetiță, Gisele. La 21 august 1850, o sută una lovituri de tun anunțau vienezilor și, prin ei, întregii împărății că familia regală avea un moștenitor: arhiducele Rudolf.[1] Nașterea sa – fără a crede în superstiții – a fost precedată de o întâmplare oarecum ieșită din comun. Cu câteva zile înainte, marele candelabru din sala de ceremonii a palatului Schönbrunn s-a desprins brusc din tavan și s-a prăbușit pe parchet, cu un zgomot asurzitor, făcându-se țăndări.

După ce adusese pe lume două fete, Sophie și Gisele, împărăteasa Elisabeta a avut un băiat destinat a fi moștenitorul tronului. Nașterea acestuia a fost chinuitoare, durând mai mult de două ore. Elisabeta avea doar 21 de ani, iar împăratul Franz Iosif 30 de ani.

Nașterea trebuia să se desfășoare în conformitate cu eticheta curții imperiale, care cerea să fie publică. Astfel, lângă patul împărătesei se aflau două infirmiere, un bărbat tânăr în bluză albă și un bătrân. De cealaltă parte a paravanului ce separa camera în două părți, se găseau frații împăratului, arhiducele Rénier, un consilier apropiat familiei imperiale și trei ofițeri de gardă.

Ca și în celelalte cazuri, imediat după naștere, pruncul a fost luat și dus de lângă mama sa, fiind încredințat unei doici maghiare, iar drept guvernantă care să se ocupe de creșterea sa în primii ani de viață, i-a fost dată baroana von Welden.

Prima fetiță, Sophie, născută în 1850, a murit peste doi ani, în 1857. În 1868 a venit pe lume ultima fiică a Elisabetei, Valeria. Toți copiii au fost crescuți izolat unul de celălalt, chiar de părinți, care îi vedeau doar cu prilejul sărbătorilor. O excepție a făcut-o Rudolf, care după vârsta de 16 ani s-a aflat în compania tatălui său, ce încerca să-i insufle disciplina militară, pregătindu-l pentru cariera de ofițer.

În ciuda nașterii celor trei fetițe și a unui băiat, fapt care ar fi trebuit, în mod normal, să-i apropie pe cei doi soți, Sissi era profund

1. Despre destinul nefericit al arhiducelui Rudolf am scris în lucrarea noastră *Enigme ale istoriei*, vol. I., *Drama de la Mayerling*, 1994.

nefericită. În caietul de însemnări zilnice, jurnalul său, ea va porecli Palatul Habsburgilor „Kerkesburg", cuvânt care, în limba maghiară, însemna palatul temniță. Plictisită și agasată de viața austeră pe care i-o impunea eticheta Curții imperiale, fuge în Ungaria, țară de care se simțea atrasă prin ascendență. Ungaria era tărâmul pe care-l va aprecia numaidecât prin muzica specifică și dansurile tumultuoase, cât și prin aspirațiile de libertate și independență, ca și ura manifestată pe față, fără nici o reținere, împotriva austriecilor.

Sissi avea o plăcere deosebită să galopeze până la epuizare în pusta nesfârșită, sub soarele arzător. La rândul lor, maghiarii se simt atrași de tânăra și puțin protocolara împărăteasă, sfârșind prin a o adopta și adora. Sissi continua să se împotrivească soacrei sale, la fel ca și maghiarii, care vedeau în ea simbolul asupririi austriece.

În scurt timp își fac apariția nori negri în viața cuplului Elisabeta-Franz. Înfrângerea răsunătoare a trupelor austriece de către coaliția franco-piemontează la Solferino, îl copleșește din punct de vedere psihic pe Franz Iosif. Obligațiile curente, datorate funcției de comandant suprem al armatei, îl despart pe Franz pentru o bună bucată de timp de Elisabeta și-i creează condițiile favorabile unei întregi serii de aventuri cu femei care se perindă prin viața sa. La toate acestea, se mai adaugă și faptul că între Sophie și Sissi au loc conflicte continue, care sfârșesc prin a-l agasa cumplit pe împărat. Pentru a se sustrage tracasărilor, acesta își caută o compensare în călărie și vânătoare. Această ultimă pasiune va fi de altfel moștenită și de fiul său Rudolf, care o va exacerba până la domeniul patologicului, făcând adevărate carnagii.

Sissi, de o constituție fragilă, cade pradă bolii și, după puțin timp, medicii diagnostichează o tuberculoză incipientă, provocată probabil de firea ei debilă, obișnuită cu viața în natură și obligată, după căsătorie, să-și ducă existența în încăperile igrasioase și întunecate ale palatelor Habsburgilor. Relațiile dintre cei doi se răcesc și se destramă, văzând cu ochii. În această conjunctură se adaugă și intervenția medicului Palatului imperial, doctorul Skoda, care îi recomandă Elisabetei să plece în vacanță într-o țară cu climă caldă, din sudul Europei. Ea optează pentru insula Madera, unde pornește la bordul iahtului particular al reginei Victoria a Angliei. Atmosfera însorită și clima blândă nu vor întârzia să-și facă efectul, atenuând curând până la dispariție crizele de tuse și expectorația cu sânge. Cu credința într-o vindecare miraculoasă, Sissi, departe de tiranica hărțuială a soacrei sale, își petrece timpul jucând cărți, cântând la mandolină, sau filtrând cu tinerii ofițeri ruși aflați pe o

navă de război ce tocmai făcea o escală pe insulă pentru aprovizionare. Și astfel, se scurg șase luni de libertate, după care este nevoită să se reîntoarcă la Viena, lucru pe care îl va face în mai 1861. Acasă, își regăsește manejul cu caii favoriți, copiii și soțul neschimbat. Dar între cei doi se face simțită, ca un zid ce-i desparte, o răceală ce nu prevestea nimic bun. Sissi, care era o femeie tânără și frumoasă, veselă și plină de voioșie ce râdea mai tot timpul, lipsită de griji, era de acuma o persoană total schimbată, hotărâtă să-și apere libertatea și independența. Într-un mod cât se poate de hotărât își afirmă răspicat pretențiile: cerea să i se restituie copiii deținuți de soacra ei și pledează cu înfocare pentru încetarea oprimării popoarelor italian și, mai cu seamă, maghiar, amestecându-se astfel pe față în politica dusă de Casa de Habsburg. Motivând că sănătatea îi este grav zdruncinată, urmare a condițiilor de trai la palat cât și a nașterilor succesive, îi va interzice categoric accesul soțului în camera ei. Tuberculoza, boală perfidă și insidioasă, continua în ascuns să o macine, progresând și, treptat, subminându-i sănătatea. Ca urmare, acuză amețeli tot mai dese, stări de lipotimie, la care se adaugă influența anturajului, datorită căruia, obsedată de a-și menține silueta, se supune unor regimuri alimentare fanteziste, cu precădere vegetariene, total contraindicate bolii de care suferea. În scurt timp, întreaga înfățișare ca și buna dispoziție i se modifică, fața îi este brăzdată de riduri adânci, pe care în zadar se străduie să le ascundă. Starea sănătății i se agravează, iar psihicul este la pământ, împrejurări care o determină să ia hotărârea de a pleca neîntârziat pe insula Corfu (Grecia) unde va locui în catelul „Marimar". Franz Iosif nu suportă viața fără Sissi și o urmează la scurt timp. Au loc lungi negocieri între cei doi și cuplul, dezbinat, ajunge în cele din urmă la o înțelegere, care se încheie în favoarea lui Sissi. Contesa Esterhazy, persoana de încredere a Sophiei, va fi îndepărtată din preajma sa, iar băiatul, Rudolf, și cea de a doua fiică, Gisela, îi vor fi redați mamei, care singură va răspunde după cum va crede de cuviință de educația lor.

În 1865, Elisabeta, printr-o lungă scrisoare îi dă de fapt un ultimatum soțului ei, scrisoare care se încheie cu fraza: *„Doresc ca tot ce privește afacerile mele personale să țină de propria mea hotărâre și numai de aceasta"*. Franz Iosif și mama sa se văd puși în fața unui fapt împlinit și, neputincioși, sunt nevoiți să accepte condițiile impuse de Sissi.

La 8 iunie 1867, Franz Iosif primește coroana Ungariei, eveniment care conduce la înfăptuirea Imperiului Austro-Ungar. Ca

urmare, Sissi devine regină, prilej care îi va oferi posibilitatea unor dese călătorii în Ungaria, fapt ce îi atrage simpatia și prețuirea supușilor săi, în dauna augustului ei soț.

Ideile republicane o impresionează – ca și pe fiul ei Rudolf, de altfel – în așa măsură, încât în cele din urmă se lasă înduplecată și convinsă să frecventeze mediile revoluționare care aveau ca obiectiv separarea Ungariei de Austria. După cum am menționat, aceleași idei și simțăminte le va împărtăși mai târziu și Rudolf, arhiducele moștenitor, care a mers până acolo în colaborarea cu revoluționarii, încât a fost bănuit că, în 1886, fusese inițiat într-o societate secretă, probabil o ramură a Francmasoneriei (R. I. U. O.), unde a depus jurământul de a-l răsturna pe împărat – tatăl său – și de a se autoproclama și încorona rege al Ungariei; în vreme ce coroana Austriei ar fi revenit vărului său, cu care era bun prieten și tovarăș de petreceri, Jean Salvador de Toscana.

Sissi era însoțită peste tot de Ida Serenczi, noua ei doamnă de companie, ce o înlocuise pe contesa Esterhazy, spioana aflată în slujba soacrei sale. Ida era mai tânără cu patru ani decât Sissi și îi va rămâne confidentă și prietenă credincioasă până la moarte.

Sissi i-a fost de un real folos lui Franz, căci sentimentele maghiarilor față de ea l-au ajutat pe împărat în exercitarea atribuțiilor sale de suveran, în felul acesta reușind să obțină sprijinul mult dorit din partea unei națiuni mândre și rebele căreia, dat fiind concursul de împrejurări, îi va acorda de acum înainte un statut liberal. De remarcat că Franz, dând dovadă de intuiție, va ține seama de sfaturile soției sale, fapt de pe urma căruia va avea numai de câștigat. Amestecul lui Sissi în treburile politice nu a întârziat să iște invidia și să sporească ura soacrei sale, Sophie, și chiar, incredibil, a Ludovicăi, mama împărătesei. Aceste adversități sunt greu de explicat și ele pot fi puse exclusiv pe seama unor cauze psihopatologice. Între timp, Sissi demonstrează prin acțiunile sale de natură diplomatică bine chibzuite, rolul indispensabil pe care îl are, pentru armonia Imperiului Austro-Ungar.

Crezul său politic și-l manifestă încă o dată în 1880, când Elisabeta cedează scrierile sale poetice statului elvețian, punând drept clauză ca după moartea sa *„câștigurile obținute din vânzare să fie destinate exclusiv pentru ajutorarea copiilor condamnaților politici din Imperiul Austro-Ungar."* De reținut faptul că, în versurile sale, Sissi lua în derâdere și trata cu sarcasm chiar pe nenumărații săi adoratori, inclusiv pe augustul său soț, pe care nu-l iartă. Ea îi consideră pe toți bărbații drept niște *„neghiobi tandri,*

ori încăpățânați". În această ordine de idei va scrie, încredințându-și gândurile sale cititorilor: *„De un amar de ani trăiesc solitară, în Hades, însă nici un bărbat nu contează în ochii mei"*. Din poemele sale răzbate tristețea singurătății, tragică și dureroasă.

La o privire mai atentă, rezultă că, în mod incontestabil, căsnicia Elisabetei cu rigidul împărat Franz Iosif nu a fost una dintre cele mai fericite, în ciuda faptului că acesta, pe când avea douăzeci și trei de ani, se căsătorise cu ea din cea mai mare dragoste, când Sissi nu împlinise șaisprezece ani. Nu este cazul să mai amintim că în timpul logodnei, Sissi avea o fire veselă, era o fată plină de zburdălnicie și lipsită de griji, crescută fiind în mijlocul naturii, iubind florile și animalele deopotrivă. Imediat după această căsătorie, viața ei plină de bucurie nevinovată a fost încorsetată de eticheta și regulile vetustului ceremonial de la Curte. Încă de la început, convietuirea cu Franz Iosif fusese marcată de atitudinea neînțelegătoare a Sophiei, mama împăratului, care era știut de toată lumea că avea ultimul cuvânt la Curtea Habsburgilor. Ea îi dirija și pe copiii Elisabetei, hotărând asupra educației lor, împiedicând-o pe mama lor să-i vadă. Această comportare va conduce la conflicte inevitabile, care au degenerat în cele din urmă în certuri aprinse între noră și soacră. Pentru a-și menaja nervii și sănătatea, împărăteasa Elisabeta se decise să urmeze calea celor înțelepți și, după cum am văzut, se hotărî în cele din urmă să părăsească Viena și se instală în insula Corfu, revenind în capitală numai când era absolut necesar, sau o impuneau obligațiile coroanei.

Documentele vremii ne relatează că din prințesa veselă și pornită pe șotii și glume nevinovate care fusese, Sissi se transformase într-o tristă împărăteasă ca urmare a faptului că viața dusă la Curte nu-i cruțase nervii. La toate acestea se adăugase în primul rând, moartea fiicei ei Sophie, de numai doi ani, înstrăinarea lui Franz Iosif, căruia împărăteasa însăși, ca să se sustragă obligațiilor conjugale îi oferise drept metresă pe artista vieneză Caterina Schratt, apoi pierderea lui Rudolf, singurul băiat și moștenitorul tronului. Pe Rudolf îl găsiseră mort în castelul de vânătoare de la Mayerling, fiind castrat, alături de cadavrul tinerei baronese Maria Vecsera, care mai degrabă părea a fi fost împușcată de el decât să-și fi pus singură capăt zilelor[1]. La puțin timp după aceea, Elisabeta făcu o vizită atribuindu-și un nume imaginar, unui medic din Geneva, cu care ocazie află că soțul ei contractase un sifilis și că deci era și

1. Paul Ștefănescu, *op. cit.*, vol. I, Ed. All, 1994, p. 91.

ea bolnavă. Acesta o înșelase nu numai cu artista Schratt, ci probabil frecventase prostituate din bordelurile de la periferia Vienei.

Iată pe scurt care au fost motivele ce au determinat-o pe Elisabeta să părăsească Viena și să-și ducă restul existenței cât mai departe de tumultuoasa capitală, ce-i adusese atâta nefericire. Călătorea de acuma în toată lumea și, în final, ajunsese în insula Corfu, unde începu să-și construiască o costisitoare reședință de vară, mutându-se mai tot timpul din castel în castel atunci când se plictisea. Luându-și o identitate de împrumut, anume de Mrs. Nicholson, plecă pe mare cu un iaht de împrumut. Se spune că îi plăcea în mod deosebit să escaladeze munții elvețieni, însoțită de tineri, cărora în timpul popasurilor le citea din clasicii greci. Mai târziu, cu prilejul unui control medical, i se aduse la cunoștință că suferea de anemie pernicioasă și se hotărî să plece în Elveția, unde se aflau medici renumiți, pentru a se trata. Mai mult ca sigur că se făcea simțită și boala contractată de la soțul ei. Destinul făcuse ca și fiul lor, Rudolf, să se îmbolnăvească tot de sifilis de la o prostituată vieneză.

În Elveția, Sissi a locuit inițial ca invitată de baroana Rotschild, fiind găzduită vreme de câteva zile la „Grand Hotel" din Caux, după care, aflându-se într-o dispoziție extraordinară, a plecat la Geneva, unde trase la luxosul hotel „Beau Rivage" situat pe malul lacului Léman. Aici, nu se știe din ce motive, preferase să nu-și dezvăluie adevăratea identitate și să se înscrie în registrul hotelului cu numele de împrumut de *contesa von Hohenembs*.

Sfârșitul

Hotelul „Beau Rivage" este și astăzi unul dintre cele mai selecte și mai scumpe localuri din Geneva, fiind locul preferat al capetelor încoronate europene, al artiștilor de cinema, al VIP-urilor. Dispus pe Quai de Mont Blanc, de la ferestrele și balcoanele sale adăpostite de parasolare multicolore, se deschide în fața locatarilor marii protipendade o priveliște splendidă asupra lacului Geneva și asupra celui mai înalt munte din Europa. Hotelul se află în prezent în proprietatea lui Fred Mayer, fiind transmis din generație în generație. Evenimentele care au avut loc în urmă cu peste o sută de ani, mai bine-zis în ziua de 9 septembrie 1898, i-au fost relatate actualului proprietar de bunica sa, doamna Mayer, pe atunci directoare a hotelului și martoră involuntară la cele întâmplate.

Cum spuneam, era în ziua de 9 septembrie a anului 1898, când ceasul arăta ora douăsprezece și treisprezece minute[1], când în holul hotelului și-a făcut apariția, coborând din apartamentele care le erau rezervate, două doamne distinse. Fără grabă, ele au străbătut imensul hol, îndreptându-se spre ieșire. Una din ele era îmbrăcată complet în negru, era înaltă și subțire și își ascundea chipul după un evantai mare. Portarul, monsieur Adolphe, își scoase ceremonios chipiul cusut cu fir de aur și se înclină adânc la trecerea celor două femei.

Acestea porniră pe trotuar, cu pas grăbit, în direcția portului unde, în fața debarcaderului aștepta, gata de plecare în cursă, un vaporaș. Portarul, mai mult din obișnuință, privi gânditor o clipă în urma lor, fără să remarce un bărbat încă tânăr, îmbrăcat în haine ponosite și cu mustrață groasă neagră, care se apropiase pe furiș de cele două doamne, ajungându-le din urmă. Se strecură brusc între ele, apoi se năpusti asupra femeii în negru și, pentru o clipă mâna lui dreaptă se ridică, apoi, într-o strălfulgerare, lama unui cuțit se abătu asupra femeii ce păru paralizată, nemaiputând să scoată decât un strigăt scurt și sfâșietor. Agresorul o luă apoi la fugă și își pierdu urma după colț.

Femeia în negru mai avu puterea să facă câțiva pași, după care se prăbuși pe aleea ce cobora spre debarcader. Un vizitiu, care văzuse scena, se opri și îi sări în ajutor unui trecător care o sprijini de cealaltă parte pe femeia agresată. Părul bogat, împletit în cosițe, puțin în dezordine, a amortizat într-o mare măsură șocul. Monsieur Adolphe remarcă și el cele întâmplate și alergă la rândul său să ofere o mână de ajutor. Obrajii femeii în negru erau palizi; se ridică cu greutate în picioare, se clătină și, deși vădit speriată, izbutește în cele din urmă să zâmbească. Reușește să-i șoptească însoțitoarei ei: *„Nu s-a întâmplat nimic, totul e în ordine"*. Spuse aceste cuvinte pentru ca neplăcutul incident să treacă cât mai neobservat.

„Nu știu ce voia de la mine", mai adăugă ea cu glas și mai scăzut, scuturându-și haina de ploaie. Monsieur Adolphe, plin de solicitudine, o ajută să-și curețe de praf veșmintele negre. Le propuse apoi celor două doamne să revină la hotel unde camerista le-ar fi putut curăța mai bine hainele, în vreme ce distinsa doamnă s-ar fi putut odihni câteva clipe în camera sa. Agresorul o trântise pe pavaj și mai mult ca sigur că doamna se lovise. În ciuda emoției care o stăpânea și a insistențelor însoțitoarei sale, femeia în negru nu dorea cu nici un chip să renunțe la plimbarea proiectată pe lac.

1. După unii autori ar fi fost ora 13^{35} (Sanda Anghelescu, *op. cit.*, p. 16).

Ea o îndemnă pe cealaltă să se grăbească, căci vaporul putea să pornească dintr-o clipă în alta.

Cele două femei se urcară pe puntea vasului, când ceasul arăta treisprezece și douăzeci și trei de minute. Trei minute mai târziu sirena vasului scoase trei semnale scurte de plecare, în vreme ce câțiva marinari desfăcură odgoanele prinse de stâlpii de pe mal, iar cârmaciul îndreptă vasul spre larg. Cele două femei se așezară pe o bancă pe puntea vasului. Doamna în negru era palidă, cu fața ca o coală de hârtie. S-au scurs în tăcere câteva momente lungi, timp în care simți brusc că nu mai poate să respire și că totul începe să se învârte în jurul său, după care picioarele i se înmuiară și fu nevoită să se sprijine de brațul prietenei sale.

Însoțitoarea, mult mai tânără, se sperie. O susținu pe doamna în negru, șoptindu-i discret la ureche:

„Mă duc să-l caut pe căpitan și să-i spun cine sunteți".

„Să nu cumva să faci una ca asta. Nu doresc decât să mă odihnesc puțin!"

Femeia în negru se destăinui însoțitoarei sale că nu mai poate respira. Încet, își duse mâna dreaptă la piept și abia șopti, pradă unei vizibile suferințe:

„Mă doare groaznic, aici, în locul acesta!"

Nu termină cuvintele și capul îi căzu pe piept.

Însoțitoarea, cuprinsă de panică, începu să strige: *„Ajutor!"*

Imediat își făcu apariția căpitanul vasului, domnul Roux, care îngenuche și o examină cu atenție pe doamna în negru, ce zăcea palidă, întinsă pe banca de lemn, cu ochii închiși, părând lipsită de viață.

„Consider că ar fi cel mai nimerit să întorc vasul și să o ducem pe doamnă la țărm pentru a i se acorda îngrijiri medicale", spuse după câteva clipe căpitanul vizibil îngrijorat de starea pasagerei.

„Nu se găsește din întâmplare nici un doctor pe vas?", întrebă însoțitoarea doamnei în negru.

Din rândul pasagerilor adunați pe puntea vasului se ivi o femeie între două vârste, care spuse că se numește Dardall și că fusesse infirmieră. Ea oferi primul ajutor. Începu prin a-i desface corsetul. Fosta infirmieră, ajutată de însoțitoarea femeii în negru începură să dea drumul la șnurul corsetului, puseră câteva picături de eter din trusa de prim ajutor a vasului pe două bucăți de zahăr cubic și le dădură femeii, care își reveni în fire, deschizând ochii. Aceasta mai întâi privi mirată în jur, încercând să-și dea seama unde se află, se ridică în capul oaselor, dar, lipsită de puteri, reveni la loc imediat,

ajutată de cele două femei. Se simți mai bine, respiră de câteva ori adânc, după care își pierdu din nou cunoștința, capul căzându-i în poala însoțitoarei. Între timp, fosta infirmieră terminase de desfăcut corsetul. Nu-și ascunse surpriza când dădu cu ochii de o pată mare de culoare roșie. Femeia mai tânără, contesa Sztaray, văzu și ea pata și nu se mai putu abține și strigă plină de disperare:

„Pentru Dumnezeu, acesta este sânge! Doamne, a ucis-o. A ucis-o pe împărăteasa Austriei!" Și tânără femeie leșină la rândul său.

Nu trecu mult timp și își reveni, dezvăluindu-și identitatea: era contesa Sztaray, doamnă de la Curtea imperială vieneză, iar cea pe care o însoțea, doamna în negru, ce zăcea fără cunoștință, nu era altcineva decât împărăteasa Elisabeta a Austriei. Călătorii de pe puntea vasului se adunară în jurul celor două femei, iar căpitanul vasului, Roux, fără să mai piardă vremea, sesizând dramaticele momente, ordonă întoarcerea și, la scurt timp, acesta ancoră la Quai du Mont Blanc, de unde plecase cu puțin timp în urmă.

Între timp, se dăduse alarma și poliția fusese încunoștiințată. La Hotelul „Beau Rivage" sosise șeful poliției din Geneva, ofițerul Virieux, care constată cu surpriză că împărăteasa Austriei călătorea sub un nume de împrumut. Se asigură să fie transportată cu cea mai mare grijă. Ofițerul de gardă, care răspundea de securitatea împărătesei se uită cu groază cum o așezau pe o targă improvizată din două șezlonguri luate de pe puntea vasului. Contesa Sztaray urmă pe cei care o duceau, strigând mereu după ajutor, fără a-și putea opri plânsul.

Printre aceia care dăduseră ajutor la așezarea doamnei în negru pe targă, se numără și Jacques Teisset, membru al Camerei comerciale din Geneva. Ajuns pe vapor înaintea celor două pasagere sosite în ultimul moment și privind cheiul, a observat întreaga scenă a derulării tragediei precum și atacul atentatorului. Împărăteasa Elisabeta respiră pentru ultima oară în brațele lui. Când a avut loc procesul, în fața tribunalului, el a declarat că a trecut mult timp până a fost adus un medic care să-i acorde ajutor rănitei. O intervenție promptă poate ar fi schimbat soarta împărătesei. După mai bine de zece minute, își făcu apariția în camera de hotel, medicul Golay, cunoscut de domnul Teisset. Doctorul solicită imediat să i se spună cum s-au întâmplat lucrurile și numai după aceea se apucă să-i trateze rana, fără să reușească, din cauza veșmintelor. Când fusese agresată, împărăteasa avea corsetul strâns în jurul bustului. Când i se desfăcură șireturile, marginile plăgii se deplasară lăsând

plaga dezgolită. Sonda doctorului nu-și mai avu rostul. Contesa Sztaray pătrunse în cameră și, plângând, întrebă printre suspine pe medic.

„Mai este vreo speranță, doctore?"

„Îmi pare rău, doamnă, răspunse acesta, *dar starea Majestății Sale este deosebit de critică"*.

Doctorul continuă să-i acorde îngrijiri bolnavei. Era ajutat în strădaniile sale de doamna Mayer, proprietara hotelului „Beau Rivage" și o doamnă dintr-o cameră învecinată cu a împărătesei. Depuseră toate eforturile s-o salveze pe muribundă. De teamă că, în momentul întoarcerii, ar putea izbucni o hemoragie internă, iar lenjeria de corp îi era prinsă cu nasturi la spate după moda timpului, femeile, la indicația medicului, îi tăiară îmbrăcămintea cu foarfecele. Abia atunci doctorul Golay fu în măsură să o examineze mai amănunțit. Dar, din nefericire, nu mai avea ce să mai constate. Împărăteasa Elisabeta a Austriei și regină a Ungariei murise exact la orele paisprezece și treizeci de minute. Era 10 septembrie 1898[1].

În acest timp la Viena, împăratul Franz Iosif lucra în cabinetul său, ca de obicei, la rezolvarea unor probleme stringente de stat. Exact la orele șaisprezece și treizeci, i se solicită o audiență urgentă ce nu suferea amânare, de către contele Paar. Acestuia îi fusese adusă doar cu câteva momente în urmă o telegramă de la Geneva, prin care era încunoștiințat că împărăteasa Elisabeta fusese victima unui atentat, pus la cale de un individ necunoscut.

Franz Iosif ceru să i se facă imediat legătura telegrafică cu hotelul din Geneva unde se afla Elisabeta, dar evenimentele se precipitară și în vreme ce Paar se pregătea să iasă din cabinet, sosi un curier cu o a doua telegramă de la Geneva, care anunța trista veste că împărăteasa Elisabeta încetase din viață[2].

Conform uzanțelor internaționale, autoritățile elvețiene solicitară împăratului Franz Iosif aprobarea de a se efectua autopsia legală la fața locului, de către medicii specialiști elvețieni. Împăratul își dădu imediat consimțământul și numai la patru ore de la decesul împărătesei Elisabeta, la hotelul „Beau Rivage" sosiră medicii legiști: doctorii Reverdin, Gosse și Megenaud. O infirmieră de la spitalul local se afla lângă corpul neînsuflețit al împărătesei. Ea trase cearceaful ce acoperea cadavrul, iar medicii procedară la o

1. Sanda Anghelescu, *loc. cit.*, menționează ora 14. 40; articolul este o traducere fidelă după revista *Point de vue*, nr. 2 580, 30 dec. – 6 ian. 1998, p. 4.

2. V. P. Borovička, *Atentate care urmau să schimbe lumea*, Ed. Politică, 1978, p. 110.

primă examinare sumară. Două zile mai târziu, fu efectuată autopsia propriu-zisă. Cu acest prilej, a fost găsită la paisprezece centimetri sub clavicula stângă și la patru centimetri deasupra mamelei, o rană ascunsă în corset, ce scăpase examinării medicului ce-i acordase primele îngrijiri. Conform uzanțelor, i-a fost deschis toracele și studiată inima. Arma ucigașă, probabil un stilet, pătrunsese până la o adâncime de optzeci și cinci de milimetri, pătrunzând în ventricolul stâng, după ce mai întâi fracturase o coastă. Din cauza îngustimii rănii, sângele se scursese lent; în ciuda faptului că rana fusese mortală, sfârșitul nu a fost instantaneu, împărăteasa mai dispunând de putere să urce pe puntea vasului, sprijinită de însoțitoarea sa.

Atentatorul, rămas deocamdată necunoscut, după ce săvârșise abominabila-i faptă, părăsise în fugă locul crimei, alergând de-a lungul cheiului, după care se îndreptă pe Rue des Alpes, intenționând probabil să ajungă în Place des Alpes, de unde mai mult ca sigur voia să se piardă în mulțimea ce frecventa piața la acea oră.

Pe chei staționau întâmplător în așteptarea clienților, două trăsuri, iar birjarii, Victor Vuillemin și, respectiv, Louis Chaumartin asistaseră încremeniți la eveniment. Văzându-l fugind pe asasin, se dezmeticiră și porniră cu trăsurile în urmărirea acestuia. În sprijinul lor, săriră și câțiva trecători ocazionali, ca macaragiul Antoine Rouge și marinarul Albert Fiany, care reușiră să-l imobilizeze pe atentator tocmai în mijlocul pieței unde acesta ajunsese între timp. De fapt, asasinul nu întâmpină nici o rezistență și, înconjurat de cetățeni, aștepta calm venirea poliției. Își făcu apariția, nu după mult timp, comisarul Kaiser, care îi spuse:

„În numele legii, ești arestat! Urmează-mă până la postul de poliție!"

Spre stupefacția celor de față, atentatorul răspunse pe loc:

„Nu vă fie frică, merg de bunăvoie. Regret că nu am reușit s-o omor!"

La comisariat se afla de serviciu comisarul de poliție Albert. El consemnează raportul lui Kaiser asupra celor întâmplate, conform declarațiilor martorilor ce asistaseră la atentat, după care îl interogă pe arestat, înregistrându-i doar datele personale, considerând cazul de mică importanță. Când sună telefonul, află cu stupoare că italianul Luigi Luccheni ce se afla calm în fața sa pe un scaun, tocmai o ucisese pe împărăteasa Elisabeta a Austriei!

Criminalul era în vârstă de treizeci și doi de ani, se născuse la Paris și provenea dintr-o familie destrămată. Crescuse mai întâi

într-un orfelinat din Parma, dar din cauza comportării necorespunzătoare, dovedindu-se a fi o fire rebelă și neadaptabilă, a fost dat afară. A trăit de-acum singur, izolat la marginea societății, întreținându-se de pe o zi pe alta, din cerșit și mici furtișaguri, când nu găsea de făcut câte ceva pentru cineva. Luat în armată, o termină la douzeci de ani și, în anul 1896, ia parte la războiul din Ethiopia. După terminarea conflictului, rămas pe drumuri fără nici un mijloc de existență, neavând unde să-și pună capul, se angajă servitor la fostul său comandant, un conte din Aragon, care-l primește de milă.

Trebuie să spunem că asasinul afișa un aer iresponsabil, mândrindu-se cu fapta sa, afirmând cu dezinvoltură că o ucisese pe împărăteasă pentru a se răzbuna împotriva celor bogați.

Luigi Luccheni declară că trăise de mic în sărăcie, că dusese o viață de mizerie și, în tot acest timp, se acumulase în sufletul său o ură imensă împotriva celor avuți, care duceau o viață plină de huzur. La prima vedere, se părea că mobilul asasinatului era o pură răzbunare a unui om aflat la marginea societății. Luigi se lăuda că imaginase asasinatul singur și-l realizase fără sprijinul cuiva, declarându-se anarhist, deși nu făcea parte din nici o organizație politică.

Erau afirmații greu de controlat, mai ales dacă se are în vedere victima pe care și-o alesese. Este imposibil de imaginat cum reușise s-o descopere pe împărăteasa Elisabeta care călătorea incognito. Își confecționase artizanal un pumnal dintr-o pilă cumpărată de ocazie, pe care a ascuțit-o cu migală, transformând-o într-o armă periculoasă. Plănuia, din câte a declarat, să ucidă cu această armă o serie de personalități marcante ce trăiau în Elveția. La percheziție, a fost găsită asupra lui o listă a principalilor oaspeți ce frecventau în acea perioadă băile de la Evian. Își pusese în gând să înceapă șirul asasinatelor cu ducele de Orléans, pe care l-a urmărit în acest scop mai întâi la Evian, după care a venit la Geneva. Dar ducele își pierdea mereu urma și, în cele din urmă, a trebuit să-și abandoneze proiectul. Anchetatorii n-au reușit să stabilească motivele pentru care atentatorul se fixase asupra împărătesei Elisabeta, pe care de altfel nu o cunoștea, deși ceva mai târziu va susține că o văzuse cu mulți ani în urmă la Budapesta. Acest punct va rămâne învăluit în mister, lăsând loc la cele mai diverse interpretări. Este și va rămâne una dintre cele mai tulburătoare enigme ale istoriei. Se știe că Elisabeta călătorea folosindu-se de un nume de împrumut, cel de contesa Hohenembs, nume sub care de fapt se înscrisese la hotelul „Beau Rivage" din Geneva. Nimeni nu era la curent cu

intenția sa, exceptând însoțitoarea ei, contesa Sztaray, de a face tocmai în acea zi o plimbare de agrement, cu vaporul, pe lac. Din lipsă de probe, anchetatorii au fost siliți să admită ipoteza că totul s-a datorat unei pure întâmplări. Pentru cei superstițioși, era vorba de un blestem ce apăsa Casa Habsburgilor.

La trei zile după comiterea oribilei crime, un locuitor de pe strada Rue des Alpes, găsi din întâmplare și aduse la secția de poliție, arma crimei. Criminalul își recunoscu fapta săvârșită și arma de care se folosise a fost anexată la dosar.

Procurorul general, însărcinat cu instruirea cazului, trecu neîntârziat la pregătirea procesului. A urmat primul interogatoriu al lui Luccheni.

„De ce ați ucis-o pe femeia aceasta, care nu v-a făcut în fond nici un rău?"

„Orice măsură este bună în lupta împotriva celor puternici și bogați", îi răspunse automat asasinul, *„iar Luccheni, adică eu, am ucis o împărăteasă!"*

Împărăteasa ducea o viață în afara frământărilor politice și, la drept vorbind, nu se putea spune că era vorba de o crimă cu caracter politic, mai ales dacă nu s-ar fi ținut seama de contextul istoric. Identificarea împărătesei ce-și atribuise o falsă identitate, faptul că poposise doar de o zi în Geneva, că nu era cunoscută de Luccheni sporea enigma ce învăluia asasinatul.

Luigi Luccheni putea fi considerat drept un asasin solitar, fără nici o legătură cu anarhiștii ce luaseră avânt, afișând o ideologie în plină expansiune mondială, dar mai cu seamă europeană. Mediul în care trăise îi alimentase simțămintele. Cei asupriți de regimurile politice totalitare considerau atentatele împotriva personalităților politice ca fiind singura soluție de a atrage atenția opiniei publice. Împăratul Franz Iosif și familia sa se aflau în centrul atenției anarhiștilor.

Dacă ne gândim bine, este exclus ca un atentator solitar, lipsit de mijloace materiale, să fi fost la curent cu itinerarul parcurs de Elisabeta sub o falsă identitate. La o sută de ani de la săvârșirea oribilei crime, apare evidentă concluzia că atentatorul nu a acționat de unul singur, cum a pretins, ci avea în spate o organizație bine pusă la punct și care urmărea familia imperială, dorind să provoace teroarea. Faptele vor demonstra ipoteza noastră.

După reprimarea sălbatică a Revoluției din 1848 din Ungaria, Habsburgii trecuseră la adoptarea ideii de represiune drastică pe care o ridicaseră la rangul de teroare, îndreptată împotriva

eventualilor revoluționari. Dar și aceștia nu au întârziat să treacă la contra-măsuri. Se știe că în anul 1853, calfa de croitor Libeny János a încercat la Viena să-l asasineze pe împăratul Franz Iosif. Urcat pe un zid, s-a aruncat asupra împăratului ce tocmai trecea pe trotuar, însoțit de aghiotantul său, contele O'Donnel.

Aghiotantul își făcu datoria de gardă de corp și-l imobiliză pe atentator, care însă reușise să-l rănească grav pe împărat. Transportat la spital, Franz Iosif se vindecă repede, iar comoția cerebrală cedă, reușind să-și recapete vederea.

Poliția luă măsuri drastice: granițele fură închise, armata declară alarmă de gradul întâi, iar închisorile au fost umplute cu suspecți. Cu toate strădaniile depuse, nu s-a descoperit nici un grup căruia să-i fi aparținut atentatorul, așa că acesta, în cele din urmă, fu judecat, condamnat la moarte și executat fără întârziere.

Întreaga Austrie era plină de grupuri conspirative înarmate care puneau la cale asasinarea lui Franz Iosif. Reușite sau nu, sau doar în fază de proiect, au urmat numeroase atentate la viața autocratului austriac. Aceasta era atmosfera în care a avut loc atentatul săvârșit de Luigi Luccheni împotriva împărătesei Elisabeta.

Medicii și specialiștii tribunalului din Geneva au eliberat un certificat, în baza căruia Luigi Luccheni era declarat, din punct de vedere mintal, răspunzător pentru faptele sale. Comportamentul său era în contradicție cu cele scrise în document, căci el nu avea conduita unui om normal: avea crize de grandomanie, nu-și regreta fapta (lucru caracteristic bolnavilor mintali) și era bucuros că se afla în centrul atenției opiniei publice. Mai mult, regreta abolirea pedepsei cu moartea în Elveția, declarând sus și tare că cea mai mare bucurie a vieții sale ar fi fost să poată muri prin spânzurare.

Luccheni se bucura că reușise s-o ucidă pe împărăteasă, sperând că, în felul acesta, va deveni nemuritor și despre el vor învăța copiii la orele de istorie. El trimise președintelui Elveției o scrisoare pe care o semnă *„Luigi Luccheni, unul dintre cei mai periculoși anarhiști"*. În scrisoare, îi solicita șefului statului să fie judecat conform legilor cantonului Lucerna, întrucât în cantonul Geneva pedeapsa cu moartea fusese suspendată. Procurorul general Nanazza avea să declare: *„Din cuvintele acuzatului Luigi Luccheni răzbate setea de glorie a asasinului. Niciodată, în lunga mea carieră, nu am întâlnit un individ asemănător. Personajul acesta inuman este mândru de fapta lui și nu încetează să se roage să fie executat pentru crima comisă"*.

Aflat în închisoare până la judecarea procesului, asasinul

trimitea scrisori ce se doreau a fi o confesiune politică. Ele constau dintr-un amalgam de fraze confuze, preluate de la alții, la care nu făcea altceva decât să adauge marea lui satisfacție pentru reușita atentatului. Nu-și mai încăpea în piele că el, un tânăr de numai douăzeci și cinci de ani, reușise să ocupe un loc în istorie.

Opinia publică mondială era împărțită. Astfel, pe adresa închisorii în care se afla deținutul, soseau o mulțime de scrisori prin care acesta era felicitat pentru fapta lui curajoasă, mulți semnatari apreciind odioasa sa crimă drept „eroism", prorocindu-i glorie veșnică.

A fost condamnat la detenție pe viață. Aflat în închisoare, treptat îl cuprinse teama de singurătate. Își confecționă dintr-o cheie de deschis conserve un cuțitaș și când i se ivi ocazia se aruncă cu el asupra directorului închisorii. Drept pedeapsă, Luigi a fost izolat într-o carceră. Încercă să se sinucidă. În toamna anului 1910 a avut un conflict cu un gardian beat, care îl reclamă directorului închisorii. Fu din nou pus într-o celulă izolată unde, în cele din urmă, se spânzură.

Elisabeta, împărăteasa Austriei, a fost înmormântată cu pompa cuvenită, la șapte zile după comiterea crimei. În ziua aceea Viena deveni un oraș al tristeții[1]. Sicriul a fost dus la Mănăstirea Capucinilor. El a fost mai întâi prezentat starețului ordinului Capucinilor de către marele mareșal al Curții, prințul de Hohenlohe. Conform ceremonialului acesta a întrebat:

„Recunoașteți rămășițele pământești ale defunctei Elisabeta, împărătească a Austriei și regină a Ungariei?"

Starețul îi răspunde cu fraza tradițională:

„Da, le recunosc și, de acum înainte, vom veghea cu pioșenie asupra lor".

Și cel de-al 114-lea sarcofag, al Elisabetei, își ocupă locul la lumina torțelor.

Habsburgii merg la Viena, după moarte, în sumbra criptă a Mănăstirii Capucinilor. Acolo, eliberați de griji și de tulburările lumii, dorm aliniați pe rânduri și ranguri, sub dalele de piatră. Ecusoane cenușii, săpate pe sicriile lor, arată care le-a fost rangul nobiliar. Zgomotele capitalei se sting în pragul cavourilor. Trecătorii se scurg pe lângă ferestrele prin care lumina zilei pătrunde cu zgârcenie, fără ca somnul să le fie tulburat. Corpul Elisabetei se odihnește în centrul criptei, între mormântul lui Rudolf și cel al lui Franz Iosif.

1. *Ibidem*, p. 186.

E un loc sinistru această încăpere mortuară. Aici te izbești de spiritele acestor mari dispăruți, cărora le deranjezi somnul. Tineri sau bătrâni, frumoși și galanți, toți sunt acolo, timpul îi cuprinde, puțin câte puțin, și în curând din amintirea lor nu va mai rămâne nimic.

În seara de 25 decembrie, aniversarea nașterii Elisabetei și la 10 septembrie, aniversarea morții sale, puțini vienezi vizitează cripta, depunând câte o floare pe mormântul aceleia care a fost cândva frumoasa Sissi[1].

1. Paul Ștefănescu, *op. cit.*, vol. I, Ed. All, 1994, p. 136.

Cuprins

Cuvânt înainte 5
Stelele din Aksum, urme ale unei civilizații fabuloase 7
Misterul piramidelor 12
Erau cezarii niște monștri? 29
Giulgiul din Torino a aparținut lui Hristos? 37
Misterele relicvelor Sfântului Petru 56
Blestemul Templierilor lovește până în zilele noastre Casa Regală a Franței 62
A existat papesa Ioana? 75
Gilles de Rays 79
Enigma Măștii de Fier 99
Procesul țareviciului Alexei 131
Viața sentimentală a Ecaterinei a II-a a Rusiei . . 171
Secretul colierului reginei 175
Misterul morții lui Napoleon 190
Povestea nefericită a lady-ei Hamilton 214
Moarte sau dispariție: sfârșitul țarului Alexandru I 230
Impostor sau erou: Gaspard Hauser 304
Duelul Pușkin-D'Anthès 320
Sissi: tragicul și enigmaticul sfârșit al unei împărătese 328

CĂRȚILE NOASTRE - LA DISPOZIȚIA D-VOASTRĂ

Editurile **SAECULUM I.O., VESTALA** și **SAECULUM VIZUAL** (*Str. Ciucea, nr. 5, bl. L 19, ap. 216, cod 74696, București – 72*), oferă cititorilor interesați cărțile publicate sub egida lor cu reducere de preț, în cazul în care le achiziționează direct de la depozitul editurilor (*Str. Teodosie Rudeanu, nr. 29, sect. I*) cu plata în numerar, sau le comandă în scris (cu plata ramburs).

Toate cărțile beneficiază de gratuitatea expedierii prin poștă.

Reducerile sunt proporționale cu valoarea cărților comandate. Peste **200.000** lei - **10%**; peste **600.000** lei - **15%**; peste **1.200.000** lei - **20%**.

Relații suplimentare la telefoanele **021/222.85.97, 222.86.45, 223.10.40** (depozit), între orele **9–17** (fax: **021/222.85.97, 021/345.28.27**).

OFERTĂ SPECIALĂ

Cititorii care achiziționează cărți direct de la depozit beneficiază de reducerea de 10% chiar și atunci când suma cumpărăturilor nu se ridică la 200.000 lei.

Vizitați pagina noastră de internet:

www.saeculum.ro

E-mail: saeculum@pcnet.ro

TITLURI DISPONIBILE

* *Mihai Gheorghe Andrieș*, **Ultimul oraș al Atlantidei**, 320 p.;
* *Mihai Gheorghe Andrieș*, **Orizonturi misterioase. Aventuri în cea de-a patra dimensiune**, 224 p.;
* *Apuleius*, **Măgarul de aur**, 240 p.;
* *Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor*, **Dicționar de arhaisme și regionalisme**, vol. I-II, 368+448 p.;
* *Ovidiu Drimba*, **Istoria culturii și civilizației**, vol. I–III, 464+384+416 p.; vol. IV–V, 360+448 p.; vol. VI–VIII, 400+368+352 p.; vol. IX–X, 416+416 p.; vol. XI, 464 p.;
* *Ovidiu Drimba*, **Istoria literaturii universale**, I–II, 352+448 p.;
* *Ovidiu Drimba*, **Ovidiu. Marele exilat de la Tomis**, 224 p.;
* *C. Dumitrescu, R. Perciun*, **Diabetul zaharat**, 192 p.;
* *M. Eminescu*, **Opera dramatică. 1. Lucrări originale**, 336 p.;
* *Epictet*, **Manualal**, 128 p.;
* *Baltasar Gracian*, **Oracolul. Manual al înțelepciunii în viață**, 128 p.;
* *Dan Grigorescu*, **Civilizații enigmatice din Nordul Americii**, 320 p.;
* *Dan Grigorescu*, **Pietrele de la Stonehenge tac**, 304 p.;
* *Dan Grigorescu*, **Romanul american al secolului XX**, 352 p.;
* *B. P. Hasdeu*, **Arhiva spiritistă**, vol. I–II, 416+464 p.; III, 320 p.;
* *B. P. Hasdeu*, **Publicistica politică. 1869–1902**, 2 vol., 496+480 p.;
* *Hans-Christian Huf*, **Sfinx. Tainele istoriei**, I–II, 464 p., III–IV, 384 p.;
* *Dr. Grigore Maltezeanu*, **Alimentația și boala canceroasă**, 512 p.;
* *C. Manolache*, **Scânteietoarea viață a Iuliei Hasdeu**, 320 p.;
* *Emil Manu*, **Viața lui Marin Preda**, 160 p.;
* *Florin Marcu*, **Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române**, format 17 x 24 cm, 800 p.;
* *Florin Marcu*, **Dicționar uzual de neologisme**, 432 p.;
* *Florin Marcu*, **Marele dicționar de neologisme**, legat, cartonat, celofanat, format 17 x 27 cm, 1008 p.;
* *Florin Marcu*, **Mic dicționar ortografic și ortoepic al limbii române**, 192 p.;
* *I. Necula*, **Cioran. De la identitatea popoarelor la neantul valah**, 192 p.;
* *Marcel Olinescu*, **Mitologie românească**, 400 p.;
* *Nicolae Petrescu*, **Primitivii**, 480 p.;
* *Dan Oltean*, **Religia dacilor**, 480 p.;
* *I. Oprișan*, **G. Călinescu. Spectacolul personalității**, dialoguri adnotate, 480 p.;
* **Istoria literaturii române în evocări**, propusă de I. Oprișan, 464 p.;
* *Lucian Predescu*, **Enciclopedia României**, format 29 x 21 cm, 976p.;
* *Clayton – Price*, **Cele 7 minuni ale lumii antice**, 192 p.;
* *Elisabeta Șoșa*, **Ortografia fără taine**, cu desene color de Done Stan, 256 p.;
* *Paul Ștefănescu*, **Enigme ale istoriei române**, I–II, 304+272 p.;
* *Paul Ștefănescu*, **Enigme ale istoriei universale**, I–II, 352+320 p.;
* *C. Trandafir*, **Efectul Caragiale**, 208 p.;
* *Philipp Vandenberg*, **Secretul oracolelor antice**, 256 p.;
* **Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc**, II, 704 p.; *I. Muslea*, **Bibliografia folclorului românesc. 1930–1955**, 288 p.; **Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc. 1956–1964**, 720p;
* **Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre**, 368 p.;
* **O radiografie a exilului românesc. Corespondență emisă și primită de Grigore Nandriș. 1946–1967**, 464 p.